

Postaw na rozwój. Zrównoważony!

scenariusze zajęć dla uczniów
klas IV–VI szkół podstawowych

Postaw na rozwój. Zrównoważony!

scenariusze zajęć dla uczniów
klas IV–VI szkół podstawowych

Redakcja merytoryczna: **Gosia Świderek**

Konsultacje merytoryczne: **Karolina Baranowska**

Wstęp: **Gosia Świderek**

Scenariusze: **Karolina Baranowska, Anna Chomczyńska, Kamil Czepiel, Katarzyna Kępska, Gabriela Jarzębowska, Adam Kaczmarek, Ewa Kamińska-Bużalek, Ewelina Paprocka, Gosia Świderek, Anna Tomaniak**

Zdjęcie na okładce: Kobieta przelewa bawole mleko bawole do kanki w miejskiej mleczarni w Anan Thainan w Ramchandrapuram Village, Andhra Pradesh, w Indiach. **ILRI/Stevie Mann CC by-nc-sa 2.0**

Skład: **Piotr Świderek**

Wydawca:

Ośrodek Działań Ekologicznych „Źródła”

90-602 Łódź, ul. Zielona 27

tel. 42 632 81 18, fax 42 291 14 50

office@zrodla.org

www.zrodla.org

Partner projektu:

Fundacja „Artykuł 25”

Łódź 2013

Publikacja pt. „Postaw na rozwój! Zrównoważony!” jest dostępna na licencji Creative Commons

„Uznanie autorstwa 3.0 Polska”. Pewne prawa zastrzeżone na rzecz Ośrodka Działań Ekologicznych „Źródła”.

Utwór powstał w ramach programu polskiej współpracy rozwojowej realizowanej za pośrednictwem MSZ RP w roku 2013. Zezwala się na dowolne wykorzystanie pod warunkiem zachowania ww. informacji, w tym informacji o stosowanej licencji, o posiadaczach praw oraz o programie polskiej współpracy rozwojowej.

Internetowa wersja publikacji i materiały dodatkowe: **eduglob.zrodla.org**

Publikacja została wydana w ramach projektu „Postaw na rozwój! Zrównoważony!”.

polska pomoc

Projekt jest współfinansowany w ramach programu polskiej współpracy rozwojowej Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP w 2012 i 2013 r.

Zawartość publikacji wyraża wyłącznie poglądy autorów oraz Ośrodka Działań Ekologicznych „Źródła” i nie może być utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem MSZ.

SPIS TREŚCI

Wstęp	5
1. Globalni odkrywcy. Globalne współzależności	15
2. Ciepło, cieplej, gorąco. Wprowadzenie do zmian klimatu	29
3. Świat za 50 lat. Prognozowane skutki ocieplenia klimatu	33
4. Klimatyczni – co każdy z nas może zrobić dla ochrony klimatu	38
5. Energia ziemi	40
6. Nauka idzie w las	45
7. Daleko do wody	52
8. Nabici w butelkę	58
9. Powiedz, ile jesz, a powiem Ci, skąd jesteś	62
10. Dziel się sprawiedliwie!	67
11. Kto na nas pracuje?	82
12. Kiedy zabawa przestaje być zabawna	87
13. Wyspa Gamwana – gra o odpowiedzialnej turystyce	93
14. Pamiątki, pupile i CITES	107
15. Globalne wysypiska śmieci	111
16. Daleko do szkoły. O dostępie do edukacji	116
17. Kto zajdzie wyżej? O znaczeniu równouprawnienia płci.	120

WSTĘP

Jeśli byście zapytali, dlaczego organizacja ekologiczna zajmuje się edukacją globalną, albo dlaczego przykładamy tak dużą wagę do zrównoważonego rozwoju w edukacji globalnej, odpowiemy zgodnie z naszym przekonaniem, że w zrównoważonym rozwoju widzimy klucz do lepszej przyszłości zarówno krajów Południa, jak i krajów Północy.

Wykorzystując popularność edukacji ekologicznej chcielibyśmy zainteresować nauczycieli i edukatorów zagadnieniami edukacji globalnej, które w naszym mniemaniu stanowią ważny element edukacji dla zrównoważonego rozwoju, takimi jak: postawy konsumenckie i styl życia (w tym m.in. pozyskiwanie surowców, wpływ produkcji na środowisko i społeczności lokalne, odpady), zmiany klimatu i pozyskiwanie energii, dostęp do wody, produkcja i handel żywnością, sprawiedliwy handel. Tematy te są punktem wyjścia do spojrzenia na aktualne problemy świata znacznie szerzej. Poza kontekstem ekologicznym są jeszcze społeczny, gospodarczy i polityczny, które wzajemnie na siebie oddziałują. Realizując projekt chcielibyśmy sprawić, żeby edukatorzy i nauczyciele mieli świadomość tych oddziaływań i pokazywali uczniom pełny obraz świata. By potrafili poszukać odpowiedzi na pytanie ucznia: jaki wpływ ma używanie jednorazowych torebek na łamanie praw człowieka w Nigerii, czy jak zmiany klimatu wpływają na dostęp do edukacji w Mongolii. Chcemy by i nauczyciele, i uczniowie stawiali sobie i innym takie pytania i szukali zależności w świecie i dostrzegali swój indywidualny wpływ na resztę świata.

Zależy nam na poszerzeniu znaczenia edukacji dla zrównoważonego rozwoju, rozumianej jako edukacja ekologiczna, uzupełniona o wątki globalne. Edukacja ekologiczna jest dość dobrze zdomowiona w edukacji szkolnej i pozaformalnej, ale często ogranicza się ona do zagadnień degradacji środowiska (np. tematyka odpadowa) oraz ochrony przyrody. Takie ujęcie i praktykowanie edukacji dla zrównoważonego rozwoju wydaje nam się stanowczo zbyt wąskie i nieadekwatne do współczesnego zglobalizowanego świata. Jeśli byście zapytali, dlaczego organizacja ekologiczna zajmuje się edukacją globalną, to macie odpowiedź.

Definicje edukacji globalnej

Edukacja globalna posiada wiele definicji, a nawet wiele nazw. W Polsce podobny zakres znaczeniowy mają pojęcia: edukacja globalna, edukacja rozwojowa czy edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju. Dlatego dla jasności rekomenduje się stosowanie terminu **edukacja globalna**.

Edukacja globalna to część kształcenia obywatelskiego i wychowania, która rozszerza jego zakres poprzez uświadamianie istnienia zjawisk i współzależności łączących ludzi i miejsca. Jej celem jest przygotowanie odbiorców do stawiania czoła wyzwaniom dotyczącym całej ludzkości.

Przez współzależności rozumiemy wzajemne powiązania i przenikanie systemów kulturowych, środowiskowych, ekonomicznych, społecznych, politycznych i technologicznych.

Do aktualnych wyzwań globalnych zaliczyć można m.in.:

- zapewnienie pokoju i bezpieczeństwa na świecie,
- poprawę jakości życia w krajach Globalnego Południa,
- ochronę praw człowieka,
- zapewnienie zrównoważonego rozwoju,
- budowanie partnerskich relacji gospodarczych i społecznych pomiędzy krajami Globalnej Północy i Globalnego Południa.

Edukacja globalna kładzie szczególny nacisk na:

- tłumaczenie przyczyn i konsekwencji opisywanych zjawisk,
- ukazywanie wpływu jednostki na globalne procesy i wpływu globalnych procesów na jednostkę,
- przełamywanie istniejących stereotypów i uprzedzeń,
- przedstawianie perspektywy Globalnego Południa,
- kształtowanie krytycznego myślenia i zmianę postaw.

Edukacja globalna pomaga w kształtowaniu następujących umiejętności:

- dostrzegania i rozumienia globalnych współzależności,
- krytycznego myślenia,
- praktycznego wykorzystywania wiedzy,
- podejmowania świadomych decyzji,
- współpracy w wymiarze lokalnym, krajowym i międzynarodowym.

Edukacja globalna sprzyja kształtowaniu postaw:

- odpowiedzialności,
- szacunku,
- uczciwości,
- empatii,
- otwartości,
- odpowiedzialności,
- osobistego zaangażowania,
- gotowości do ustawicznego uczenia się.

Powyższa definicja edukacji globalnej wypracowana w 2011 roku przez międzysektorowy zespół złożony z przedstawicieli m.in. Ministerstwa Edukacji Narodowej, ośrodków doskonalenia nauczycieli, uczelni wyższych i organizacji pozarządowych.

** Rekomendacja uczestników międzysektorowego procesu poświęconego wypracowaniu porozumienia na temat edukacji globalnej w Polsce*

Edukacja globalna w Podstawie programowej kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych, II etap edukacyjny: klasy IV-VI

Choć podstawa programowa dla klas IV-VI szkół podstawowych zawiera stosunkowo niewiele wyrażonych wprost treści edukacji globalnej, to niektóre cele uzasadniają jej

wprowadzenie do kształcenia i wychowywania. Znacznie więcej treści nawiązujących do zagadnień edukacji globalnej znajduje się w podstawie dla gimnazjów oraz szkół ponadgimnazjalnych. Ministerstwo Edukacji Narodowej szacuje, że po całkowitym wprowadzeniu reformy pięć procent edukacji dostępnej dla polskich uczniów będzie zasługiwało na miano edukacji globalnej.

Przyjmując, że edukacja globalna jest zarazem edukacją obywatelską i sposobem na wychowanie odpowiedzialnego, empatycznego i świadomego mieszkańca Ziemi, każdy nauczyciel może włączyć jej elementy do nauczania swego przedmiotu czy zajęć pozalekcyjnych. Wystarczy tylko chcieć i wiedzieć, jak można to w prosty sposób zrobić.

Jakie tematy porusza edukacja globalna?

Edukacja globalna jest bardzo szerokim pojęciem obejmującym edukację obywatelską, edukację rozwojową, edukację wielokulturową i międzykulturową, edukację na rzecz zrównoważonego rozwoju (w tym edukację ekologiczną), edukację o prawach człowieka. Wśród tematów edukacji globalnej znajdziemy m.in. wielokulturowość, tożsamość kulturową i różnorodność, prawa człowieka, antydyskryminację, rasizm i wykluczenie, konflikty, migracje, ubóstwo, dostęp do edukacji, rozwój zrównoważony, konsumpcję, zmiany klimatu, zanieczyszczenie środowiska, zasoby naturalne, stosunki międzynarodowe, gospodarkę światową, handel międzynarodowy, sprawiedliwy handel.

Część tych zagadnień jest dość trudna dla uczniów szkół podstawowych. Jednak wiele z nich można z powodzeniem wprowadzać do edukacji 11 – czy 12-latków. W tej grupie wiekowej powinniśmy koncentrować się na pokazywaniu **różnorodności świata**, różnych dróg życiowych, kultur, zróżnicowanych warunków w różnych krajach, a z drugiej strony pokazywać podobieństwa łączące dzieci z ludźmi z innych stron świata. Zrozumienie podobieństw i różnic sprawia, że łatwiej nam szanować różnorodność. **Edukacja wielokulturowa** buduje otwartość wobec świata i ludzi o różnych kolorach skóry, języku, pochodzeniu, religii, tradycji, stylu życia, a – co za tym idzie – bliskość z innymi ludźmi i postawy empatyczne. Uczy, jak wiele nas łączy, a jednocześnie przygotowuje do życia w świecie pełnym różnorodności i utwierdza w przekonaniu, że różnorodność ta jest stanem jak najbardziej naturalnym i pożądanym.

Kolejnym zagadnieniem edukacji globalnej, które warto i można poruszać już z najmłodszymi jest pokazywanie i śledzenie **współzależności** i powiązań łączących nas z całym światem. Jest wiele okazji, by o tym mówić. Możemy mówić o współzależnościach gospodarczych (skąd pochodzą nasze ubrania, jedzenie, zabawki), środowiskowych (zanieczyszczenia powietrza, wód, odpady, wymieranie gatunków, w prostej wersji także zmiany klimatu, wylesianie) i kulturowych (baśnie z różnych stron świata, muzyka, instrumenty, sztuka, zabawy).

Kolejny temat to **edukacja ekologiczna**, czy – szerzej – edukacja dla zrównoważonego rozwoju. Jest ona elementem edukacji globalnej i warto, by dzieci miały poczucie sprawczości na skalę większą niż lokalna. Sposób robienia zakupów, ilość zużywanej energii czy papieru albo postę-

powanie z odpadami ma wpływ nie tylko na najbliższe środowisko, ale na przyrodę i jakość życia ludzi w innych zakątkach świata.

Choć w pierwszej chwili trudno w to uwierzyć, to każdy z nas ma również wpływ na przestrzeganie **praw człowieka**. Robiąc odpowiedzialne zakupy, ograniczając emisję gazów cieplarnianych, angażując się w akcje np. Amnesty International, możemy coś zmienić. Podstawą jest jednak świadomość tego, że prawa człowieka dotyczą wszystkich ludzi, że wszyscy ludzie na świecie mają prawo do życia w warunkach zapewniających zdrowie i dobrobyt czy prawo do rozwoju. Tematykę praw człowieka w formie adekwatnej do wieku można wprowadzać już od przedszkola.

Ważne, by zwracać szczególną uwagę na kształtowanie **umiejętności** oraz właściwych **postaw i wartości**, a nie skupiać się na przekazywaniu wiedzy. Bardzo istotna jest również forma edukacji globalnej, czyli nie tylko czego uczy, ale przede wszystkim jak.

Jak włączyć edukację globalną w edukację szkolną

W podstawie programowej znajdziemy niewiele tematów i zagadnień edukacji globalnej. Dodatkowe treści pojawiają się one czasem w niektórych podręcznikach, warto więc to wykorzystać. Jeśli jednak w podręczniku, z którego korzystamy, nie ma takich treści lub jest ich mało, wprowadźmy je samodzielnie. **Nie powinniśmy traktować edukacji globalnej jako zadania dodatkowego, niezwiązanego z realizacją programu nauczania.**

Można oczywiście korzystać ze scenariuszy stworzonych specjalnie na potrzeby edukacji globalnej, do czego zachęcamy, ale przede wszystkim warto aspekty globalne włączać do wielu, pozornie niezwiązanych z nimi zagadnień, tak aby edukacja globalna była codziennym elementem wychowania, a nie czymś wyjątkowym, co realizujemy tylko kilka razy w roku.

Poszerz dotychczasową perspektywę, omawiając tematy związane z domem, rodziną, jedzeniem, szkołą, wynalazkami, historią, zdrowiem, rolnictwem, zwierzętami, sportem – pokazuj je również od strony mieszkańców Globalnego Południa.

W trakcie zajęć artystycznych prezentuj dzieciom zarówno dawną, jak i współczesną sztukę z Południa, wykorzystaj rytmiczną muzykę z Południa do zajęć ruchowych, naucz prostego tańca. A jeśli uczysz języków obcych, wykorzystaj oryginalne teksty z krajów Południa i prezentuj ich kulturę. Wykorzystaj przykłady z Południa w zajęciach matematycznych, kształtujących język (np. opowiadanie o ilustracji, analiza tekstów z krajów Południa).

Zachęć do działania, zrealizujcie wspólnie projekt, zorganizujcie kiermasz, przedstawienie dla rodziców, nawiążcie współpracę ze szkołą/przedszkolem z kraju Południa, wspólnie twórzcie własny atlas świata, chrońcie środowisko.

Świeć przykładem :-). Każdy nauczyciel swoją postawą w czasie lekcji, przerw, szkolnej wycieczki kształtuje uczniów, dlatego staraj się wiedzieć jak najwięcej i na co dzień w zwyczajnych rozmowach staraj się zaciekawiać dzieci. Bądź odpowiedzialnym konsumentem/-tką, chroń klimat, wspieraj najuboższych, podejmij współpracę z organizacją pozarządową zajmującą się pomocą rozwojową...

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej
z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej
wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w po-
szczególnych typach szkół

Dz.U. z dn. 30 sierpnia 2012 r. poz. 977

wybór treści

(kolorem oznaczono treści edukacji globalnej zapisane wprost, pozostałe fragmenty dotyczą treści, którą można wzbogacić o zagadnienia edukacji globalnej poprzez poszerzenie perspektywy czy wykorzystanie przykładów z Południa)

JĘZYK POLSKI

Cele kształcenia – wymagania ogólne

- I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.

Uczeń rozwija sprawność uważnego słuchania, czytania głośnego i cichego oraz umiejętność rozumienia znaczeń dosłownych i prostych znaczeń przenośnych; zdobywa świadomość języka jako wartościowego i wielofunkcyjnego narzędzia komunikacji, rozwija umiejętność poszukiwania interesujących go wiadomości, a także ich porządkowania (...).

- III. Tworzenie wypowiedzi.

Uczeń rozwija umiejętność wypowiadania się w mowie i w piśmie na tematy poruszane na zajęciach, związane z poznawanymi tekstami kultury i własnymi zainteresowaniami; dba o poprawność wypowiedzi własnych, a ich formę kształtuje odpowiednio do celu wypowiedzi; wykorzystując posiadane umiejętności, rozwija swoją wiedzę o języku.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

- I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.

1. Czytanie i słuchanie. Uczeń:

- 6) odróżnia zawarte w tekście informacje ważne od informacji drugorzędnych;
- 7) wyszukuje w tekście informacje wyrażone wprost i pośrednio (ukryte);
- 9) wyciąga wnioski wynikające z przesłanek zawartych w tekście (w tym rozpoznaje w nim prawdę lub fałsz);

2. Samokształcenie i docieranie do informacji. Uczeń korzysta z informacji zawartych w encyklopedii, słowniku ortograficznym, słowniku języka polskiego (małym lub podręcznym), słowniku wyrazów bliskoznacznych.

- III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Mówienie i pisanie. Uczeń:

- 1) tworzy spójne teksty na tematy poruszane na zajęciach – związane z otaczającą rzeczywistością (...);
- 2) dostosowuje sposób wyrażania się do oficjalnej i nieoficjalnej sytuacji komunikacyjnej oraz do zamierzonego celu;
- 3) formułuje pytania do tekstu;
- 4) świadomie posługuje się różnymi formami językowymi oraz (wypowiedzi ustnej) mimiką, gestykulacją, postawą ciała;

- 5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie z dialogiem (twórcze i odtwórcze), pamiętnik i dziennik (pisane z perspektywy bohatera literackiego lub własnej), list oficjalny, proste sprawozdanie (np. z wycieczki, z wydarzeń sportowych), opis postaci, przedmiotu, krajobrazu, ogłoszenie, zaproszenie, prosta notatka;
- 6) stosuje w wypowiedzi pisemnej odpowiednią kompozycję i układ graficzny zgodny z wymogami danej formy gatunkowej (w tym wydziela akapity);
- 8) uczestnicząc w rozmowie, słucha z uwagą wypowiedzi innych, mówi na temat; prezentuje własne zdanie i uzasadnia je;
- 9) czytając głośno, wyraziście, przekazuje intencję tekstu, właściwie akcentuje wyrazy, wprowadza pauzę, stosuje odpowiednią intonację;

JĘZYK OBCY NOWOŻYTNY

Cele kształcenia – wymagania ogólne

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

1. Uczeń posługuje się bardzo podstawowym zasobem środków językowych: leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych, umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie następujących tematów:

- 1) człowiek (dane personalne, wygląd zewnętrzny, uczucia i emocje, zainteresowania);
- 2) dom (miejsce zamieszkania, opis domu, pomieszczeń domu i ich wyposażenia);
- 3) szkoła (przedmioty naliczania, przybory szkolne);
- 4) praca (popularne zawody);
- 5) życie rodzinne i towarzyskie (członkowie rodziny, koledzy, przyjaciele, czynności życia codziennego, formy spędzania czasu wolnego);
- 6) żywność (artykuły spożywcze, posiłki);
- 7) zakupy i usługi (rodzaje sklepów, towary, sprzedawanie i kupowanie);
- 8) podróżowanie i turystyka (środki transportu, kierunki świata);
- 9) kultura (święta, obrzędy).
- 10) sport (popularne dyscypliny sportu, sprzęt sportowy);
- 11) zdrowie (samopoczucie, higiena codzienna);
- 12) świat przyrody (pogoda, rośliny i zwierzęta, krajobraz).

2. Uczeń rozumie wypowiedzi ze słuchu:

- 3) rozumie ogólny sens prostego tekstu;
- 4) wyszukuje proste informacje szczegółowe w tekście słuchanym;

3. Uczeń rozumie krótkie, proste, kilkudzaniowe wypowiedzi pisemne:

- 1) rozumie ogólny sens tekstu;
- 2) wyszukuje proste informacje szczegółowe w tekście;

4. Uczeń tworzy kilkudzaniowe wypowiedzi ustne według wzoru:

- 1) opisuje ludzi, przedmioty i miejsca;
- 2) opowiada o czynnościach życia codziennego;
- 3) przedstawia swoje upodobania i uczucia.

5. Uczeń tworzy kilkudzaniowe wypowiedzi pisemne według wzoru:
 - 1) opisuje ludzi, przedmioty i miejsca;
 - 2) opisuje czynności dnia codziennego;
 - 3) przedstawia swoje upodobania i uczucia.
10. Uczeń współdziała w grupie, np. w lekcyjnych i pozalekcyjnych językowych pracach projektowych.
11. Uczeń korzysta ze źródeł informacji w języku obcym (np. z encyklopedii, mediów) również za pomocą technologii informacyjno-komunikacyjnych.

MUZYKA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

II. Tworzenie wypowiedzi.

Uczeń tworzy wypowiedzi – wykonuje utwory muzyczne i tańce, improwizuje i komponuje proste struktury dźwiękowe i układy taneczno-ruchowe, przedstawia cechy i charakter słuchanych i wykonywanych utworów słowami lub innymi środkami ekspresji.

III. Analiza i interpretacja tekstów kultury.

Uczeń interpretuje wykonywane utwory zgodnie z tekstem, charakterem i funkcją. Słucha muzyki, rozpoznaje, rozróżnia i omawia jej cechy, przedstawia własny stosunek do słuchanego i wykonywanego repertuaru.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

1. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Uczeń:
 - 7) korzysta z multimedialnych źródeł muzyki i informacji o muzyce.
2. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń:
 - 5) odtwarza ruchem i gestodźwiękami proste rytmy i schematy rytmiczne, wykonuje kroki, (...);
 - 6) tworzy proste struktury rytmiczne, sygnały dźwiękowe, swobodne akompaniamenty, prosty dwugłos (burdon, na głos), ilustracje dźwiękowe do scen sytuacyjnych, tekstów literackich i obrazów (samodzielnie i pod kierunkiem nauczyciela);
 - 7) tworzy improwizacje ruchowe do muzyki;
 - 8) tworzy według ustalonych zasad improwizacje wokalne i instrumentalne (ćwiczenie wykonuje samodzielnie i pod kierunkiem nauczyciela z wykorzystaniem instrumentów wskazanych w pkt 4 lub wykonanych przez uczniów);
 - 9) tworzy wypowiedzi o muzyce za pomocą środków pozamuzycznych – odzwierciedla graficznie cechy muzyki i form muzycznych, rysuje, maluje i układa teksty do muzyki, opisuje słowami cechy i charakter słuchanych utworów.
3. Analiza i interpretacja tekstów kultury. Uczeń:
 - 1) świadomie odbiera muzykę – słucha (słuchanie analityczne, ukierunkowane przez nauczyciela na wybrane cechy utworu) wybranych dzieł literatury muzycznej (w całości lub fragmentów) reprezentatywnych dla kolejnych epok (od średniowiecza do XX w.) oraz dla muzyki jazzowej i rozrywkowej, słucha polskich pieśni patriotycznych oraz utworów ludowych w postaci oryginalnej i stylizowanej;
 - 2) rozpoznaje cechy i budowę utworu muzycznego – określa nastrój, tempo, dynamikę, fakturę jednogło-

sową i wielogłosową, rozróżnia podstawowe formy muzyczne (A, AB, ABA1, rondo, wariacje);

- 3) rozróżnia podstawowe głosy ludzkie (sopran, alt, tenor, bas), rodzaje zespołu wykonawczego (soliści, orkiestra symfoniczna, różne typy chórów i zespołów), określa grupy instrumentów (strunowe – smyczkowe, szarpane, uderzane; dęte drewniane i blaszane; perkusyjne) i główne instrumenty z tych grup;
- 5) charakteryzuje wybrane utwory muzyczne wysłuchane i omówione na zajęciach oraz inne, określając cechy muzyki, które decydują o charakterze utworu;

PLASTYKA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

- I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji – percepcja sztuki.
- II. Tworzenie wypowiedzi – ekspresja przez sztukę.
- III. Analiza i interpretacja tekstów kultury – recepcja sztuki.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

2. Tworzenie wypowiedzi – ekspresja przez sztukę. Uczeń:
 - 1) podejmuje działalność twórczą, posługując się podstawowymi środkami wyrazu plastycznego i innych dziedzin sztuki (fotografika, film) w kompozycji na płaszczyźnie i w przestrzeni (stosując określone materiały, narzędzia i techniki właściwe dla tych dziedzin sztuki);
 - 2) realizuje projekty w zakresie form użytkowych, w tym służące kształtowaniu wizerunku i otoczenia człowieka oraz upowszechnianiu kultury w społeczności szkolnej i lokalnej (stosując także narzędzia i wytwory multimedialne).
3. Analiza i interpretacja tekstów kultury – recepcja sztuki. Uczeń:
 - 1) rozróżnia określone dyscypliny w takich dziedzinach jak: architektura, sztuki plastyczne oraz w innych dziedzinach sztuki (fotografika, film) i przekazach medialnych (telewizja, Internet);
 - 2) rozpoznaje wybrane dzieła architektury i sztuk plastycznych należące do polskiego i europejskiego dziedzictwa kultury oraz opisuje ich funkcje i cechy charakterystyczne na tle epoki (posługując się podstawowymi terminami i pojęciami właściwymi dla tych dziedzin sztuki).

HISTORIA I SPOŁECZEŃSTWO

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Chronologia historyczna.

Uczeń (...) oblicza upływ czasu między wydarzeniami historycznymi i umieszcza je na linii chronologicznej; dostrzega związki teraźniejszości z przeszłością.

II. Analiza i interpretacja historyczna.

Uczeń odpowiada na proste pytania postawione do tekstu źródłowego, planu, mapy, ilustracji; pozyskuje informacje z różnych źródeł oraz selekcjonuje je i porządkuje; stawia pytania dotyczące przyczyn i skutków analizowanych wydarzeń historycznych i współczesnych.

IV. Zainteresowanie problematyką społeczną.

Uczeń ma nawyk dociekania w kontekście społecznym – zadaje pytania "dlaczego jest tak, jak jest?" i "czy mogłoby być inaczej?" oraz próbuje odpowiedzieć na te pytania.

V. Współdziałanie w sprawach publicznych.

Uczeń współpracuje z innymi – planuje, dzieli się zadaniami i wywiązuje się z nich.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

1. Refleksja nad sobą i otoczeniem społecznym. Uczeń:
 - 1) wyjaśnia, w czym wyraża się odmiennosc i niepowtarzalność każdego człowieka;
 - 2) podaje przykłady różnorodnych potrzeb człowieka oraz sposoby ich zaspokajania;
 - 3) wyjaśnia znaczenie rodziny w życiu oraz wskazuje przykłady praw i obowiązków przysługujących poszczególnym członkom rodziny;
 - 4) wyraża opinię na temat kultywowania tradycji i gromadzenia pamiątek rodzinnych;
 - 5) charakteryzuje społeczność szkolną, z uwzględnieniem swoich praw i obowiązków;
 - 7) tłumaczy, odwołując się do przykładów, na czym polega postępowanie sprawiedliwe;
 - 8) wyjaśnia, w czym przejawia się uprzejmość i tolerancja;
 - 9) podaje przykłady konfliktów między ludźmi i proponuje sposoby ich rozwiązywania.
3. Ojczyzna. Uczeń:
 - 3) wymienia mniejszości narodowe i etniczne żyjące w Polsce i na wybranych przykładach opisuje ich kulturę i tradycje oraz wymienia miejsca największych skupisk Polaków na świecie.
4. Państwo. Uczeń:
 - 4) omawia wybrane prawa dziecka i podaje, gdzie można się zwrócić, gdy są one łamane.
5. Społeczeństwo. Uczeń:
 - 1) wyjaśnia znaczenie pracy w życiu człowieka i dostrzega jej społeczny podział;
 - 2) opisuje różne grupy społeczne, wskazując ich role w społeczeństwie;
 - 3) podaje przykłady ważnych problemów współczesnej Polski, korzystając z różnych źródeł informacji (od osób dorosłych, z prasy, radia, telewizji, Internetu).
6. Wspólnota europejska. Uczeń opowiada o uczestnictwie Polski we wspólnocie europejskiej, używając pojęć: Unia Europejska, europejska solidarność, stosunki międzynarodowe, oraz rozpoznaje symbole unijne: flagę i hymn linii Europejskiej (Oda do radości).
7. Problemy ludzkości. Uczeń:
 - 1) wyjaśnia, co oznacza powiedzenie: "świat stał się mniejszy" i wskazuje przyczyny tego zjawiska;
 - 2) opisuje i ocenia na przykładach wpływ techniki na środowisko naturalne i życie człowieka;
 - 3) wymienia korzyści i niebezpieczeństwa korzystania z mediów elektronicznych;
 - 4) opowiada o przejawach nędzy na świecie oraz formułuje własną opinię o działaniach pomocowych podejmowanych przez państwa lub organizacje pozarządowe;
 - 5) wyjaśnia na przykładach przyczyny i następstwa konfliktów zbrojnych na świecie.

13. Mieszczenie. Uczeń:

- 2) porównuje warunki życia w mieście średniowiecznym i współczesnym.

15. Odkrycie Nowego Świata. Uczeń:

- 1) umieszcza Krzysztofa Kolumba i jego pierwszą odkrywczą wyprawę w czasie i w przestrzeni;
- 2) opisuje odkrycie Krzysztofa Kolumba, używając pojęć: karawela, Nowy Świat, Indianie, broń palna;
- 3) wymienia następstwa wypraw odkrywczych dla Europy i dla Ameryki.

24. Życie na emigracji. Uczeń:

- 2) rozróżnia emigrację polityczną i zarobkową;

25. Miasto przemysłowe. Uczeń:

- 1) opowiada o rozwoju uprzemysłowienia w XIX w., używając pojęć: maszyna parowa, kolej żelazna, statek parowy, silnik elektryczny, telegraf, fabryka;
- 4) opisuje warunki pracy w XIX-wiecznej fabryce.

PRZYRODA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Zaciekawienie światem przyrody.

Uczeń stawia pytania dotyczące zjawisk zachodzących w przyrodzie, prezentuje postawę badawczą w poznawaniu prawidłowości świata przyrody przez poszukiwanie odpowiedzi na pytania: "dlaczego?", "jak jest?", "co się stanie, gdy?".

II. Stawianie hipotez na temat zjawisk i procesów zachodzących w przyrodzie i ich weryfikacja.

Uczeń przewiduje przebieg niektórych zjawisk i procesów przyrodniczych, wyjaśnia proste zależności między zjawiskami; przeprowadza obserwacje i doświadczenia według instrukcji, rejestruje ich wyniki w różnej formie oraz je objaśnia, używając prawidłowej terminologii.

III. Praktyczne wykorzystanie wiedzy przyrodniczej.

Uczeń orientuje się w otaczającej go przestrzeni przyrodniczej i kulturowej; rozpoznaje sytuacje zagrażające zdrowiu i życiu oraz podejmuje działania zwiększające bezpieczeństwo własne i innych, świadomie działa na rzecz ochrony własnego zdrowia.

IV. Poszanowanie przyrody.

Uczeń zachowuje się w środowisku zgodnie z obowiązującymi zasadami; działa na rzecz ochrony przyrody i dorobku kulturowego społeczności.

V. Obserwacje, pomiary i doświadczenia.

Uczeń korzysta z różnych źródeł informacji (własnych obserwacji, badań, doświadczeń, tekstów, map, tabel, fotografii, filmów), wykonuje pomiary i korzysta z instrukcji (słownej, tekstowej i graficznej); dokumentuje i prezentuje wyniki obserwacji i doświadczeń; stosuje technologie informacyjno-komunikacyjne.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

1. Ja i moje otoczenie. Uczeń:

- 1) wymienia czynniki pozytywnie i negatywnie wpływające na jego samopoczucie w szkole oraz w domu i proponuje sposoby eliminowania czynników negatywnych;

- 2) wyjaśnia znaczenie odpoczynku (w tym snu), odżywiania się i aktywności ruchowej w prawidłowym funkcjonowaniu organizmu;
 - 3) wymienia zasady prawidłowego uczenia się i stosuje je w życiu;
 - 4) opisuje prawidłowo urządzone miejsce do nauki ucznia szkoły podstawowej;
 - 5) uzasadnia potrzebę planowania zajęć w ciągu dnia i tygodnia; prawidłowo planuje i realizuje swój rozkład zajęć w ciągu dnia;
3. Obserwacje, doświadczenia przyrodnicze i modelowanie. Uczeń:
 - 2) obserwuje i nazywa zjawiska atmosferyczne zachodzące w Polsce;
 - 10) wykonuje i opisuje proste doświadczenia wykazujące istnienie powietrza i ciśnienia atmosferycznego; buduje na podstawie instrukcji prosty wiatromierz i wykorzystuje go w prowadzeniu obserwacji;
 - 13) opisuje i porównuje cechy pogody w różnych porach roku, dostrzega zależność między wysokością Słońca, długością dnia a temperaturą powietrza w ciągu roku.
 5. Człowiek a środowisko. Uczeń:
 - 1) prowadzi obserwacje i proste doświadczenia wykazujące zanieczyszczenie najbliższego otoczenia (powietrza, wody, gleby);
 - 2) wyjaśnia wpływ codziennych zachowań w domu, w szkole, w miejscu zabawy na stan środowiska;
 - 3) proponuje działania sprzyjające środowisku przyrodniczemu;
 - 4) podaje przykłady miejsc w najbliższym otoczeniu, w których zaszły korzystne i niekorzystne zmiany pod wpływem działalności człowieka;
 - 5) podaje przykłady pozytywnego i negatywnego wpływu środowiska na zdrowie człowieka.
 9. Zdrowie i troska o zdrowie. Uczeń:
 - 1) podaje przykłady negatywnego wpływu wybranych gatunków zwierząt, roślin, grzybów, bakterii i wirusów na zdrowie człowieka, wymienia zachowania zapobiegające chorobom przenoszonym i wywoływanym przez nie;
 - 2) wymienia zasady postępowania z produktami spożywczymi od momentu zakupu do spożycia (termin przydatności, przechowywanie, przygotowywanie posiłków);
 - 3) wymienia zasady prawidłowego odżywiania się i stosuje je;
 - 4) podaje i stosuje zasady dbałości o własne ciało (higiena skóry, włosów, zębów, paznokci oraz odzieży);
 - 10) wyjaśnia znaczenie symboli umieszczonych np. na opakowaniach środków czystości i korzysta z produktów zgodnie z ich przeznaczeniem;
 - 13) wymienia zasady zdrowego stylu życia i uzasadnia konieczność ich stosowania.
 10. Zjawiska elektryczne i magnetyczne w przyrodzie. Uczeń:
 - 3) wymienia źródła prądu elektrycznego i dobiera je do odbiorników, uwzględniając napięcie elektryczne;
 - 6) uzasadnia potrzebę i podaje sposoby oszczędzania energii elektrycznej;
 11. Ziemia we Wszechświecie. Uczeń:
 - 1) opisuje kształt Ziemi z wykorzystaniem jej modelu – globusa;
 - 8) wykazuje zależność między ruchem obiegowym Ziemia zmianami pór roku.
 12. Łądy i oceany. Uczeń:
 - 1) wskazuje na globusie: bieguny, równik, południk zerowy i 180°, półkule, kierunki główne oraz lokalizuje kontynenty, oceany i określa ich położenie względem równika i południka zerowego;
 - 2) wskazuje na mapie świata: kontynenty, oceany, równik, południk zerowy i 180°, bieguny;
 - 4) opisuje przebieg największych wypraw odkrywczych, w szczególności Krzysztofa Kolumba i Ferdynanda Magellana.
 13. Krajobrazy świata. Uczeń:
 - 1) charakteryzuje warunki klimatyczne i przystosowania do nich wybranych organizmów w następujących krajobrazach strefowych: lasu równikowego wilgotnego, sawanny, pustyni gorącej, stepu, tajgi, tundry, pustyni lodowej;
 - 2) opisuje krajobrazy świata, w szczególności: lasu równikowego wilgotnego, sawanny, pustyni gorącej, stepu, tajgi, tundry, pustyni lodowej, rozpoznaje je na ilustracji oraz lokalizuje na mapie;
 - 3) rozpoznaje i nazywa organizmy roślinne i zwierzęce typowe dla poznanych krajobrazów;
 - 4) podaje przykłady współzależności między składnikami krajobrazu, zwłaszcza między klimatem (temperatura powietrza, opady atmosferyczne) a rozmieszczeniem roślin i zwierząt.
 14. Przemiany substancji. Uczeń:
 - 4) podaje i bada doświadczalnie czynniki wywołujące topnienie i krzepnięcie (temperatura) oraz parowanie i skraplanie (temperatura, ruch powietrza, rodzaj cieczy, wielkość powierzchni);
 - 6) proponuje sposoby rozdzielania mieszanin jednorodnych i niejednorodnych (filtrowanie, odparowanie, przesiewanie).

MATEMATYKA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

- I. Sprawność rachunkowa.

Uczeń wykonuje proste działania pamięciowe na liczbach naturalnych, całkowitych i ułamkach, zna i stosuje algorytmy działań pisemnych oraz potrafi wykorzystać te umiejętności w sytuacjach praktycznych.
- II. Wykorzystanie i tworzenie informacji.

Uczeń interpretuje i przetwarza informacje tekstowe, liczbowe, graficzne, rozumie i interpretuje odpowiednie pojęcia matematyczne, zna podstawową terminologię, formułuje odpowiedzi i prawidłowo zapisuje wyniki.
- III. Modelowanie matematyczne.

Uczeń dobiera odpowiedni model matematyczny do prostej sytuacji, stosuje poznane wzory i zależności, przetwarza tekst zadania na działania arytmetyczne i proste równania.
- IV. Rozumowanie i tworzenie strategii.

Uczeń prowadzi proste rozumowanie składające się z niewielkiej liczby kroków, ustala kolejność czynności (w tym obliczeń) prowadzących do rozwiązania problemu, potrafi wyciągnąć wnioski z kilku informacji podanych w różnej postaci.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

2. Działania na liczbach naturalnych. Uczeń:
 - 1) dodaje i odejmuje w pamięci liczby naturalne dwucyfrowe, liczby wielocyfrowe (...);
 - 2) dodaje i odejmuje liczby naturalne wielocyfrowe pisemnie, a także za pomocą kalkulatora;
 - 3) mnoży i dzieli liczbę naturalną przez, liczbę naturalną jednocyfrową, dwucyfrową lub trzycyfrową pisemnie, w pamięci (w najprostszycy przykładach) i za pomocą kalkulatora (w trudniejszych przykładach);
3. Liczby całkowite. Uczeń:
 - 1) podaje praktyczne przykłady stosowania liczb ujemnych;
 - 2) interpretuje liczby całkowite na osi liczbowej;
 - 5) wykonuje proste rachunki pamięciowe na liczbach całkowitych.
4. Ułamki zwykłe i dziesiętne. Uczeń:
 - 1) opisuje część danej całości za pomocą ułamka;
 - 2) przedstawia ułamek jako iloraz liczb naturalnych, a iloraz liczb naturalnych jako ułamek;
 - 3) skraca i rozszerza ułamki zwykłe;
 - 4) sprowadza ułamki zwykłe do wspólnego mianownika;
 - 11) zaokrągla ułamki dziesiętne;
 - 12) porównuje ułamki (zwykłe i dziesiętne).
5. Działania na ułamkach zwykłych i dziesiętnych. Uczeń:
 - 5) oblicza ułamek danej liczby naturalnej;
11. Obliczenia w geometrii. Uczeń:
 - 2) oblicza pola: kwadratu, prostokąta, rombu, równoległoboku, trójkąta, trapezu przedstawionych na rysunku (w tym na własnym rysunku pomocniczym) oraz w sytuacjach praktycznych;
 - 3) stosuje jednostki pola: m², cm², km², mm², dm², ar, hektar (bez zamiany jednostek; w trakcie obliczeń);
 - 4) oblicza objętość i pole powierzchni prostopadłościanu przy danych długościach krawędzi;
 - 5) stosuje jednostki objętości i pojemności: litr, mililitr, dm³, m³, cm³, mm³;
12. Obliczenia praktyczne. Uczeń:
 - 1) interpretuje 100% danej wielkości jako całość, 50% – jako połowę, 25% – jako jedną czwartą, 10% – jako jedną dziesiątą, a 1% – jako setną część danej wielkości liczbowej;
 - 2) w przypadkach osadzonych w kontekście praktycznym oblicza procent danej wielkości w stopniu trudności typu 50%, 10%, 20%;
 - 3) wykonuje proste obliczenia zegarowe na godzinach, minutach i sekundach;
 - 4) wykonuje proste obliczenia kalendarzowe na dniach, tygodniach, miesiącach, latach;
 - 5) odczytuje temperaturę (dodatnią i ujemną);
 - 6) zamienia i prawidłowo stosuje jednostki długości: metr, centymetr, decymetr, milimetr, kilometr;
 - 7) zamienia i prawidłowo stosuje jednostki masy: gram, kilogram, dekagram, tona;
 - 8) oblicza rzeczywistą długość odcinka, gdy dana jest jego długość w skali, oraz długość odcinka w skali, gdy dana jest jego rzeczywista długość;
13. Elementy statystyki opisowej. Uczeń:
 - 1) gromadzi i porządkuje dane;
 - 2) odczytuje i interpretuje dane przedstawione w tekstach, tabelach, diagramach i na wykresach.

14. Zadania tekstowe. Uczeń:

- 1) czyta ze zrozumieniem prosty tekst zawierający informacje liczbowe;
- 2) wykonuje wstępne czynności ułatwiające rozwiązanie zadania, w tym rysunek pomocniczy lub wygodne dla niego zapisanie informacji i danych z treści zadania;
- 3) dostrzega zależności między podanymi informacjami;
- 4) dzieli rozwiązanie zadania na etapy, stosując własne, poprawne, wygodne dla niego strategie rozwiązania;
- 5) do rozwiązywania zadań osadzonych w kontekście praktycznym stosuje poznaną wiedzę z zakresu arytmetyki i geometrii oraz nabyte umiejętności rachunkowe, a także własne poprawne metody;
- 6) weryfikuje wynik zadania tekstowego, oceniając sensowność rozwiązania.

ZAJĘCIA KOMPUTEROWE**Cele kształcenia – wymagania ogólne**

- I. Bezpieczne posługiwanie się komputerem i jego oprogramowaniem; świadomość zagrożeń i ograniczeń związanych z korzystaniem z komputera i Internetu.
- II. Komunikowanie się za pomocą komputera i technologii informacyjno-komunikacyjnych.
- III. Wyszukiwanie i wykorzystywanie informacji z różnych źródeł; opracowywanie za pomocą komputera rysunków, motywów, tekstów, animacji, prezentacji multimedialnych i danych liczbowych.
- IV. Rozwiązywanie problemów i podejmowanie decyzji z wykorzystaniem komputera.
- V. Wykorzystywanie komputera do poszerzania wiedzy i umiejętności z różnych dziedzin, a także do rozwijania zainteresowań.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

1. Bezpieczne posługiwanie się komputerem i jego oprogramowaniem. Uczeń:
 - 3) prawidłowo zapisuje i przechowuje wyniki swojej pracy w komputerze i na nośnikach elektronicznych, a następnie korzysta z nich;
 - 6) przestrzega podstawowych zasad bezpiecznej i higienicznej pracy przy komputerze, wyjaśnia zagrożenia wynikające z niewłaściwego korzystania z komputera.
2. Komunikowanie się za pomocą komputera i technologii informacyjno-komunikacyjnych. Uczeń:
 - 1) komunikuje się za pomocą poczty elektronicznej, stosując podstawowe zasady netykiety;
 - 2) korzysta z poczty elektronicznej przy realizacji projektów (klasowych, szkolnych lub międzyszkolnych) z różnych dziedzin, np. związanych z ekologią, środowiskiem geograficznym, historią lub zagadnieniami dotyczącymi spraw lokalnych.
3. Wyszukiwanie i wykorzystywanie informacji z różnych źródeł. Uczeń:
 - 1) wyszukuje informacje w różnych źródłach elektronicznych (słowniki, encyklopedie, zbiory biblioteczne, dokumentacje techniczne i zasoby Internetu);

- 2) selekcjonuje, porządkuje i gromadzi znalezione informacje;
 - 3) wykorzystuje, stosownie do potrzeb, informacje w różnych formatach;
 - 4) opisuje cechy różnych postaci informacji: tekstowej, graficznej, dźwiękowej, audiowizualnej, multimedialnej.
4. Opracowywanie za pomocą komputera rysunków, motywów, tekstów, animacji, prezentacji multimedialnych i danych liczbowych. Uczeń:
 - 1) tworzy rysunki i motywy przy użyciu edytora grafiki (posługuje się kształtami, barwami, przekształcaniem obrazu, fragmentami innych obrazów);
 - 2) opracowuje i redaguje teksty (listy, ogłoszenia, zaproszenia, ulotki, wypracowania), stosując podstawowe możliwości edytora tekstu w zakresie formatowania akapitu i strony, łączy grafikę z tekstem;
 - 3) wykonuje w arkuszu kalkulacyjnym proste obliczenia, przedstawia je graficznie i interpretuje;
 - 4) przygotowuje proste animacje i prezentacje multimedialne.
 5. Rozwiązywanie problemów i podejmowanie decyzji z wykorzystaniem komputera. Uczeń:
 - 1) za pomocą ciągu poleceń tworzy proste motywy lub steruje obiektem na ekranie;
 - 2) uczestniczy w pracy zespołowej, porozumiewa się z innymi osobami podczas realizacji wspólnego projektu, podejmuje decyzje w zakresie swoich zadań i uprawnień.
 6. Wykorzystywanie komputera oraz programów i gier edukacyjnych do poszerzania wiedzy z różnych dziedzin. Uczeń:
 - 1) korzysta z komputera, jego oprogramowania i zasobów elektronicznych (lokalnych i w sieci) do wspomaganie i wzbogacania realizacji zagadnień z wybranych przedmiotów;
 - 2) korzysta z zasobów (słowników, encyklopedii, sieci Internet) i programów multimedialnych (w tym programów edukacyjnych) z różnych przedmiotów i dziedzin wiedzy.
 7. Wykorzystywanie komputera i technologii informacyjno-komunikacyjnych do rozwijania swoich zainteresowań, zastosowanie komputera w życiu codziennym, opisywanie zagrożeń i ograniczeń związanych z korzystaniem z komputera i Internetu. Uczeń:
 - 1) opisuje przykłady wykorzystania komputera i sieci Internet w życiu codziennym;
 - 2) szanuje prywatność i pracę innych osób;
 - 3) przestrzega zasad etycznych i prawnych związanych z korzystaniem z komputera i Internetu, ocenia możliwe zagrożenia.

ZAJĘCIA TECHNICZNE

Cele kształcenia – wymagania ogólne

- I. Rozpoznawanie i opis działania elementów środowiska technicznego.
- II. Planowanie i realizacja praktycznych działań technicznych (od pomysłu do wytworu).

- III. Sprawne i bezpieczne posługiwanie się sprzętem technicznym.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

1. Opisywanie techniki w bliższym i dalszym otoczeniu. Uczeń:
 - 1) opisuje urządzenia techniczne ze swojego otoczenia, wyróżnia ich funkcje;
 - 2) podaje zalety i wady stosowanych rozwiązań materiałowych i konstrukcyjnych.
2. Opracowywanie koncepcji rozwiązań problemów technicznych. Uczeń:
 - 1) rozpoznaje materiały konstrukcyjne: papier, materiały drzewne, metale, tworzywa sztuczne; bada i porównuje podstawowe ich właściwości: twardość i wytrzymałość; określa możliwości wykorzystania różnych materiałów w technice w zależności od właściwości;
 - 3) konstruuje modele urządzeń technicznych, posługując się gotowymi zestawami do montażu elektrycznego i mechanicznego.
5. Wskazywanie rozwiązań problemów rozwoju środowiska technicznego. Uczeń:
 - 1) opisuje zasady segregowania i możliwości przetwarzania odpadów z różnych materiałów: papieru, drewna, tworzyw sztucznych, metali i szkła;
 - 2) opracowuje projekty racjonalnego gospodarowania surowcami wtórnymi w najbliższym środowisku: w domu, na osiedlu, w miejscowości.

WYCHOWANIE FIZYCZNE

Cele kształcenia – wymagania ogólne

Bezpieczne uczestnictwo w aktywności fizycznej o charakterze rekreacyjnym i sportowym ze zrozumieniem jej znaczenia dla zdrowia:

- 1) udział w aktywności fizycznej ukierunkowanej na zdrowie, wypoczynek i sport;
- 2) stosowanie zasad bezpieczeństwa podczas aktywności fizycznej;
- 3) poznawanie własnego rozwoju fizycznego i sprawności fizycznej oraz praktykowanie zachowań prozdrowotnych.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

3. Sporty całego życia i wypoczynek. Uczeń:
 - 1) organizuje w gronie rówieśników zabawę, grę ruchową, rekreacyjną, stosując przepisy w formie uproszczonej;
 - 3) omawia zasady aktywnego wypoczynku.
6. Taniec. Uczeń:
 - 1) wykonuje improwizację ruchową do wybranej muzyki;

WYCHOWANIE DO ŻYCIA W RODZINIE

Cele kształcenia – wymagania ogólne

Ukazywanie wartości rodziny w życiu osobistym człowieka oraz pomoc w przygotowaniu się do zrozumienia i akceptacji przemian okresu dojrzewania.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

1. Podstawowe funkcje rodziny z podkreśleniem miejsca dziecka w rodzinie.
2. Przekaz wartości i tradycji w rodzinie, wspólne świętowanie, spędzanie wolnego czasu.
3. Więzy rodzinna, związki uczuciowe i inne relacje w rodzinie; konflikty i ich rozwiązywanie.
6. Różnice i podobieństwa między chłopcami i dziewczętami; identyfikacja z własną płcią; akceptacja i szacunek dla ciała.
10. Istota koleżeństwa i przyjaźni, wzajemny szacunek, udzielanie sobie pomocy, współpraca, empatia.
11. Mass media – zasady i kryteria wyboru czasopism, książek, filmów i programów telewizyjnych,
13. Odpowiedzialność za własny rozwój; samowychowanie.

ETYKA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

- I. Kształtowanie refleksyjnej postawy wobec człowieka, jego natury, powinności moralnych oraz wobec różnych sytuacji życiowych.
- II. Rozpoznawanie swoich obowiązków wobec najbliższego otoczenia, rodziny i szkoły.
- III. Przygotowanie do rozpoznawania podstawowych wartości i dokonywania właściwej ich hierarchizacji.
- IV. Dostrzeganie różnorodności postaw i zachowań ludzi.
- V. Wyrażanie opinii i wartościowanie zjawisk społecznych na poziomie społeczności szkolnej i społeczności lokalnej.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

1. **Poznanie siebie, dostrzeganie cech indywidualnych własnych i najbliższych osób.**
2. **Wyjaśnianie prawdziwego znaczenia własnych zachowań oraz ich przyczyn i konsekwencji.**
3. Człowiek jako osoba; godność człowieka.
4. Przyjmowanie odpowiedzialności za siebie.
5. Prawa i obowiązki, zasady i reguły postępowania (...).
6. Uczestnictwo w grupie, porozumiewanie się z innymi.
7. Wolność i jej różne rozumienie, autorytety i wzory osobowe.
8. Praca i jej wartość dla człowieka.
9. Uzasadnianie opinii, wydawanie sądów, kryteria ocen, między innymi w odniesieniu do zjawisk społecznych na poziomie małej grupy, społeczności szkolnej i społeczności lokalnej.

Dobra edukacja globalna*

** fragment publikacji pod red. Jędrzeja Witkowskiego pt. „Cały świat w klasie”, Warszawa 2011. Publikacja jest dostępna na licencji Creative Commons Uznanie Autorstwa 3.0 Polska. Pewne prawa zastrzeżone na rzecz Centrum Edukacji Obywatelskiej. Utwór powstał w ramach programu polskiej współpracy rozwojowej realizowanej za pośrednictwem MSZ RP w roku 2011.*

1. Edukacja globalna **kładzie nacisk na współzależności** pomiędzy Globalną Północą i Globalnym Południem, nie ogranicza się do prezentacji problemów globalnych. Jesteśmy powiązani z całym światem. Używamy produktów wytworzonych w Indiach, Chinach i Meksyku, pijemy kawę z Etiopii i herbatę z Ceylonu. Polska polityka zagraniczna, handlowa czy rolna ma wpływ na sytuację krajów Globalnego Południa. Każdy z nas podpisując listy i petycje może przyczynić się do poprawy sytuacji osób, w obronie których zostały napisane. Uświadamiaj uczennicom i uczniom istnienie tych współzależności i wskazuj nasze miejsce w globalnej sieci powiązań. Mówiąc o wyzwaniach stojących przed współczesnym światem i jego problemach, pokazuj, w jaki sposób wpływają na nie globalne powiązania między krajami i nasze codzienne wybory.
2. Edukacja globalna **uczy krytycznego myślenia i formułowania własnych opinii na tematy globalne**, nie promuje jednej ideologii, nie oferuje gotowych odpowiedzi. Czy rację mają alterglobaliści czy neoliberalowie? Czy Sprawiedliwy Handel jest na pewno sprawiedliwy? Czy mocarstwa kolonialne ponoszą winę za ubóstwo Afryki? Złożona rzeczywistość współczesnego świata to edukacyjne wyzwanie. Nikt nie ma monopolu na prawdę i nie ma prostych recept na rozwiązanie globalnych problemów. Stwarzaj uczennicom i uczniom okazje do dyskusji, nie unikaj trudnych tematów i pozwalaj na świadome podejmowanie decyzji. Pokazuj swoim uczniom i uczennicom, w jaki sposób krytycznie analizować docierające do nich informacje – kto jest ich autorem, w jakiej sytuacji i w jakim celu zostały stworzone.
3. Edukacja globalna **pokazuje procesy globalne w ich wymiarze lokalnym**, prezentując ich konsekwencje dla zwykłych ludzi, nie ogranicza się do abstrakcyjnych pojęć. Wszyscy mówimy o globalizacji, migracjach i zmianach klimatu, rzadko jednak uświadamiamy sobie, że każde z tych zjawisk bezpośrednio wpływa na życie nasze i innych ludzi. Rolnik z Kamerunu i jego rodzina zmagający się z konsekwencjami niskich cen produktów rolnych na świecie, uchodźczyni z Czeczeni i jej dzieci w drodze do Polski, rodzina uciekająca przed powodzią w Bangladeszu i my korzystający z produktów importowanych z wielu krajów świata – to prawdziwe oblicze współzależności. Używaj przykładów i stosuj metody, które pozwolą to zrozumieć.

4. Edukacja globalna **pokazuje znaczenie działań jednostek** w reakcji na globalne wyzwania, nie utrwała poczucia bezradności.

Dzięki prowadzonym przez Amnesty International ogólnoswiatowym akcjom wysyłania listów-apeli w obronie osób, których prawa są łamane, udało się w ciągu ostatnich trzydziestu lat uratować ponad szesnaście tysięcy ludzi. Pozytywny skutek odniosło także wiele akcji konsumenckich mających na celu zmuszenie korporacji międzynarodowych do przestrzegania praw człowieka w krajach Globalnego Południa. Zachęcaj uczennice i uczniów do działania, podając przykłady sukcesów oddolnych działań i wskazując możliwości zaangażowania. Sam(-a) bądź przykładem!
5. Edukacja globalna **tłumaczy potrzebę odpowiedzialnego zaangażowania w rozwiązywanie problemów globalnych**, nie służy wyłącznie zbieraniu funduszy na cele charytatywne.

Trwale zaangażowanie zwykłych ludzi to warunek konieczny do rozwiązywania problemów globalnych. Na poprawę sytuacji wpływamy działając bezpośrednio lub pośrednio – poprzez głosowanie na polityków, którzy deklarują zajęcie się problematycznymi kwestiami. Przekazywanie wsparcia finansowego jest najbardziej popularną formą pomagania, jednak nie można na tym poprzestawać. Na zmiany klimatu, warunki produkcji towarów, politykę naszego kraju wpływamy codziennie – stojąc przy kasie, wybierając sposób dotarcia do szkoły lub pracy, głosując bądź spotykając się z naszymi przedstawicielami wchodzącymi w skład rządu. Wykorzystuj metody, które pozwolą uczniom i uczennicom świadomie kształtować ich wpływ na otaczającą ich rzeczywistość.
6. Edukacja globalna **stosuje aktualny i obiektywny opis ludzi i zjawisk**, nie utrwała istniejących stereotypów.

Czy w Polsce żyją niedźwiedzie polarne? Czy wszyscy Polacy to złodzieje? Odpowiedź na te pytania oczywiście jest przecząca. Podobnie w Afryce nie wszyscy mieszkają w chatach z gliny, a większość Afrykańczyków nigdy nie widziała na własne oczy lwa czy żyrafy, bo te żyją w rezerwach przyrody. Mówiąc o krajach Globalnego Południa, zawsze korzystaj z wiarygodnych źródeł oraz przytaczaj aktualne i sprawdzone dane. Na osobach prowadzących zajęcia spoczywa duża odpowiedzialność, więc przed wykorzystaniem każdego materiału zastanów się, czy pomoże on przełamywać stereotyp, czy raczej go wzmocni.
7. Edukacja globalna **pokazuje przyczyny i konsekwencje zjawisk globalnych**, nie ogranicza się do faktografii.

Według statystyk na świecie ponad osiemset czterdzieści milionów ludzi nie ma dostępu do wody pitnej, siedemdziesiąt pięć milionów dzieci nie chodzi do szkoły, a co pięć sekund umiera z głodu dziecko. Znajomość takich faktów szokuje, ale nie pomaga zrozumieć, dlaczego tak się dzieje i nie pokazuje możliwości zmiany sytuacji. Mówiąc uczennicom i uczniom o zjawiskach globalnych, dociekaj przyczyn, analizuj ich konsekwencje dla nas i osób, których problem dotyczy bezpośrednio.
8. Edukacja globalna **promuje zrozumienie i empatię**, nie odwołuje się tylko do współczucia.

Historie osób, które codziennie zmagają się z brakiem dostępu do bieżącej wody i toalet, chorobami, głodem, brakiem szkoły czy pracy, łatwo wywołują nasze wzruszenie i chęć pomocy. Chcemy zmienić ich los. W edukacji globalnej konieczne jest jednak zrobienie kolejnego kroku – podjęcie próby zrozumienia sytuacji, w jakiej znalazła się opisywana osoba, przyczyn i konsekwencji tego stanu oraz emocji, które odczuwa. W pracy z młodzieżą stosuj metody, które kształtują umiejętność empatii.
9. Edukacja globalna **szanuje godność prezentowanych osób**, nie sięga do drastycznych obrazów, nie szkokuje przemocą.

Docierające do nas za pośrednictwem mediów obrazy z krajów Południa, np. zdjęcia i opisy ofiar wojen i katastrof naturalnych, są często drastyczne i szokujące. Pokazują one ludzi w sytuacjach, w których nikt z nas nie chciałby być przedstawiony, często bez zgody portretowanych – ludzi nie można traktować jako anonimowych ilustracji obrazujących katastrofę czy konflikt. Zanim zdecydujesz się użyć czyjegoś wizerunku, zastanów się, czy chciał(a)byś, aby pokazano w takiej sytuacji Ciebie i sprawdź, czy pokazywana osoba wyraziła na to zgodę.
10. Edukacja globalna **oddaje głos ludziom, których sytuację prezentuje**, nie opiera się na domysłach i wyobrażeniach.

Wielu Europejczyków wypowiada się na temat problemów globalnych. Aby poznać pełen obraz sytuacji, warto jednak sięgnąć do tekstów i wypowiedzi mieszkańców krajów Południa. Ich perspektywa jest często inna niż nasza i pozwala lepiej zrozumieć istotę problemu. Przeczytaj z uczniami i uczennicami wywiad z Kalponą – działaczką związków zawodowych w RPA, która opowiada o warunkach pracy w fabrykach odzieżowych. Poznaj historię Mariki – 12-letniej Kenijki, która codziennie po szkole niesie do domu kanister z dziesięcioma litrami wody. Obejrzyj film o uchodźcach z Czeczenii, którzy szukają schronienia w Polsce z powodu prześladowań w swojej ojczyźnie. Relacje „z pierwszej ręki” dobrze przedstawiają, zilustrują temat oraz pomogą go lepiej zrozumieć i zapamiętać.

GLOBALNI ODKRYWCY. GLOBALNE WSPÓŁZALEŻNOŚCI

Podstawa programowa:

HISTORIA I SPOŁECZEŃSTWO:

Cele: II, IV, V.

Treści: 1. 1, 1.2, 1.7, 1.8, 5. 1, 5.3

PRZYRODA:

Treści: 12.2

ETYKA:

Cele: I, III, IV

Treści: 2, 3, 4, 7, 8

Cel ogólny: uświadomienie uczennicom i uczniom globalnych zależności łączących kraje Globalnego Południa i Globalnej Północy

Cele szczegółowe:

Uczennica/uczeń:

- uczy się krytycznego odbioru obrazów pokazywanych w mediach, wymienia zasady, jakimi należy się kierować, mówiąc o krajach Globalnego Południa,
- dostrzega krzywdzącą rolę stereotypów, przez co uczy się zrozumienia i tolerancji,
- wskazuje na mapie świata wybrane państwa,
- rozumie, co oznacza stwierdzenie: „świat się kurczy”, potrafi wytłumaczyć je własnymi słowami,
- dostrzega i rozumie zależności kulturowe pomiędzy państwami z różnych regionów świata,
- wyjaśnia pojęcia: Globalna Północ, Globalne Południe, globalizacja, stereotyp.

Czas: 90 minut

Miejsce: sala lekcyjna

Materiały: ścienna mapa świata, wydrukowane w jednym egzemplarzu zdjęcia z załączników nr 1 i nr 2 (zamiast drukować możesz je również wyświetlić za pomocą rzutnika lub użyć tablicy interaktywnej), małe mapki konturowe świata dla każdego ucznia (załącznik nr 3), wydrukowane i powycinane zestawy przedmiotów – załącznik nr 5 (po jednym zestawie na grupę), duże mapy konturowe świata – najlepiej w większym formacie, np. A3 (po jednej na grupę) – załącznik nr 6, klej (1–2 na grupę), kredki, kartki (dla każdego uczestnika), wydrukowane zdjęcia przedstawiające różne miasta oraz domy polskie i afrykańskie (możesz też przygotować je w formie prezentacji multimedialnej)

Przebieg zajęć

Na tablicy zapisz zdanie: „Świat jest mały”. Zapytaj dzieci, czy się z nim zgadzają. Poproś, aby uzasadniły swoje odpowiedzi. Następnie zapytaj dzieci o ich skojarzenia z Afryką i ich rówieśnikami z tego kontynentu. Zapiszcie pomysły na tablicy lub dużym arkuszu papieru, tworząc mapę myśli dotyczącą

Afryki. Kiedy uznacie, że mapa myśli jest już gotowa, przeczytaj po kolei każde skojarzenie i poproś uczniów, aby określili, czy jest pozytywne (narysuj przy nim „+”), czy negatywne („-”). Wspólnie zastanówcie się, z czego ich zdaniem wynika ich wyobrażenie Afryki – czy uczniowie czytali jakieś książki lub artykuły poświęcone Afryce, widzieli jakiś film na ten temat, ktoś im o czymś powiedział?

Następnie powieś na tablicy zdjęcie afrykańskiego dziecka (załącznik nr 1) i poproś, aby uczniowie narysowali jego dom. Kiedy dzieci skończą, obejrzyjcie w grupie swoje rysunki. Niech kilku ochotników opowie o narysowanym przez siebie domu – dlaczego wygląda właśnie tak? Następnie pokaż dzieciom zdjęcia przedstawiające różne domy, miejscowości i ludzi w różnych odmiennych sytuacjach. Teraz zadaniem uczniów będzie zgadnięcie, czy zdjęcie pochodzi z Polski, czy z Afryki (zdjęcia znajdziesz w załączniku 2). Zapytaj o trudność w odnajdywaniu różnic. Jakie są podobieństwa, a co jest inne w naszym życiu i życiu ludzi mieszkających w Afryce? Zwróć uwagę na różnorodność krajów Afryki. Wyjaśnij, że w Afryce są 54 państwa o różnej kulturze, tradycji i historii. Zwróć uwagę uczniów na różny kolor skóry, styl ubierania się, wygląd miast i wsi. Zauważ, że w Afryce obok tradycyjnych domów z gliny czy kamienia lub traw widzimy nowoczesne wieżowce, terminale lotniskowe, biurowce czy osiedla domów jednorodzinnych. Poproś, aby dzieci wymieniały podobieństwa w wyglądzie miast czy stylu życia ludzi łączące Polaków z mieszkańcami Afryki. Postarajcie się znaleźć jak najwięcej podobieństw. [Pomysł na ćwiczenie pochodzi z publikacji pod redakcją Pawła Średzińskiego „Jak mówić polskim dzieciom o dzieciach Afryki?”].

W kolejnej części zajęć uczniowie dowiedzą się, czym są Globalne Południe i Globalna Północ. Zapytaj uczniów, co oznacza słowo „globalny”, jakie mają z nim skojarzenia, w jakim kontekście się z nim spotkali. W razie potrzeby wyjaśnij, że „globalny” oznacza ogólnosiątkowy, „odnoszący się do całego świata, dotyczący wielu państw na różnych kontynentach” [s.j.p.pl]. Następnie poproś uczniów, aby zastanowili się, w jaki sposób możemy ocenić, czy w jakimś kraju żyje się dobrze. Jeśli wśród odpowiedzi nie pojawiają się takie jak długość życia, edukacja mieszkańców czy ich zamożność, naprowadź uczniów pytaniami. Jeśli mieszkańcy jakiegoś kraju żyją długo, oznacza to, że mieli dobre warunki życia, odpowiednie wyżywienie, opiekę medyczną. Jeśli mieszkańcy mogą się długo uczyć i zdobyć dobre wykształcenie, to kraj może się rozwijać i bogacić. A jeśli kraj jest bogaty, to jego mieszkańców stać nie tylko na podstawowe rzeczy takie jak jedzenie czy mieszkanie, ale także na wakacje, zabawki, książki itp. Wyjaśnij, że te właśnie elementy są brane pod uwagę w ocenie rozwoju krajów świata. Od dwudziestu lat kraje świata są w ten sposób badane i stąd wiemy, w jaki sposób się rozwijają (więcej informacji o Wskaźniku Rozwoju Społecznego przeczytasz we wstępie do publikacji). Na podstawie tego rankingu możemy podzielić kraje na rozwinięte (bogatsze) i słabiej rozwinięte (uboższe). Rozłóż na podłodze ścienną mapę świata (najlepiej polityczną) i zapytaj uczniów, w których regionach świata – ich zdaniem – kraje są bogatsze, a w których biedniejsze. Poproś, aby uczniowie postarali się

wyznaczyć za pomocą sznurka położonego na mapie granicę pomiędzy krajami słabiej i wyżej rozwiniętymi (biedniejszymi i bogatszymi). W razie potrzeby skorzystaj z mapy (załącznik nr 3). Zapytaj uczniów, która część świata jest bogatsza, a która biedniejsza. Powinny się tutaj pojawić określenia „północna” i „południowa”. Wyjaśnij, że pojęć „Globalna Północ” i „Globalne Południe” używamy do określania regionów świata bogatego i biednego. Rozdaj uczniom małe mapki konturowe (załącznik nr 4) i poproś o pokolorowanie krajów Globalnej Północy na niebiesko, a krajów Globalnego Południa na czerwono, zgodnie z wzorem na dużej mapie ściiennej. Poproś, aby uczniowie podpisali obydwie części świata.

Następnie podziel uczniów na 3–5-osobowe grupy. Każdej z grup rozdaj zestaw kart przedstawiających różne przedmioty, z których większość powinna być znana uczniom (załącznik nr 5). Poproś, aby uczniowie rozłożyli karteczki i uważnie się im przyjrzeni. Czy kojarzą te przedmioty? Komu je zawdzięczamy? W jakich krajach zostały wynalezione, skąd pochodzą ich twórcy?

Rozdaj grupom duże konturowe mapy świata (załącznik nr 6, jeśli możesz, powiększ go do rozmiaru A3) oraz atlasy i poinformuj, że na odwrocie każdego „przedmiotu” zapisana jest nazwa kraju jego pochodzenia. Poproś, aby uczniowie spróbowali w grupach odnaleźć na mapie te kraje i przykleili przedmioty w miejscach, z których pochodzą.

Zwróćcie uwagę, że wbrew krzywdzącym stereotypom kraje Globalnego Południa posiadają bogatą, fascynującą kulturę i wiele osiągnięć, które w dużym stopniu przyczyniły się także do rozwoju naszej, europejskiej kultury. Zapytaj dzieci,

czym ich zdaniem są stereotypy i skąd się biorą. Spróbujcie wspólnie ułożyć definicję stereotypu, zapisując skojarzenia na tablicy. Zastanówcie się, czy ich obraz Afryki z początku lekcji nie był przypadkiem stereotypowy. Co jest przyczyną tego, że często tak źle myślimy o krajach Południa? Co można zrobić, aby obrazy, które do nas docierają, nie były odbierane stereotypowo przez oglądających? Może trzeba dokładniej podpisywać fotografie? Zastanówcie się wspólnie, jak powinni być przedstawiani ludzie na fotografiach pokazywanych w książkach, prasie i telewizji. Zapytaj uczniów, jak sami chcieliby być przedstawiani na fotografiach, które będą oglądali mieszkańcy innych krajów. Wspólnie stwórzcie listę 10 zasad, według których powinny być dobierane i podpisywane zdjęcia w mediach. Uwaga: za wzór może posłużyć Ci Kodeks w sprawie obrazów i wiadomości dotyczących krajów Południa (załącznik nr 7). Więcej na ten temat przeczytać możesz w poradniku Jak mówić o większości świata: http://www.pah.org.pl/m/906/jak-mowic-o-wiekszosci-swiate_2009.pdf.

Praca domowa

Poproś dzieci, aby każde z nich na następną lekcję przejrzało 2 gazety o tematyce podróżniczej (jeśli nie mają takich gazet w domu, mogą poszukać ich w szkolnej bibliotece) w poszukiwaniu zdjęć i obrazów przedstawiających ludzi, miasta i sytuacje dziejące się w krajach Globalnego Południa. Niech opiszą, jak były przedstawione te obrazy. Czy były zgodne z zasadami, które stworzyliście na lekcji?

Załączniki

Załącznik nr 1. Zdjęcie dziecka

Chłopiec ze wsi Mwangoi w Górach Usmabara w Tanzanii podczas podwórkowych zabaw z dziećmi. Fot. Piotr Miliszkiewicz

Jorubowie to lud afrykański, zamieszkujący głównie zachodnią część tego kontynentu. Jorubowie mają bogate tradycje i często trudnią się handlem, rzemiosłem i tradycyjną sztuką ludową. Na zdjęciu widzimy grupę muzyków ubranych w tradycyjne stroje. Fot. Melvin „Buddy” Baker, commons.wikimedia.org/wiki/File:Kwarastatedrummers.jpg

Premier Kenii Raila Odinga podczas misji dyplomatycznej w Abidżanie, stolicy Wybrzeża Kości Słoniowej, w 2009 roku. Fot. World Economic Forum / Matthew Jordan, commons.wikimedia.org/wiki/File:Raila_Odinga_2009_World_Economic_Forum_on_Africa-1.jpg

Chociaż jedynie 3% gruntów w Algierii nadaje się pod uprawę, to roślinne produkty spożywcze stanowią drugie miejsce pod względem ilości sprzedawanych za granicę towarów. Głównym zbożem uprawnym w tym kraju jest pszenica. Fot. Magharebia, flickr.com/photos/29324474@N02/6001625109

Cape Coast jest siedzibą Uniwersytetu Cape Coast (UCC), wiodącego w nauczaniu i badaniach uniwersytetu w Ghanie, najlepszych szkół średnich: Wesley Girls' High School, St. Augustine College, Mfantispim, Adisadel College, Aggrey Memorial AME Secondary School, Ghana National College, Holy Child Secondary i wielu innych. Fot. © Erik Cleves Kristensen, [flickr.com/photos/erikristensen/103341235](https://www.flickr.com/photos/erikristensen/103341235)

Widok na Bimbila-Gushiegu droga wykonana w centrum miasta Yendi, Ghana. Fot. © Rtevels, commons.wikimedia.org/wiki/File:Yendi,_Ghana.JPG

Uśmiechnięte uczennice idą do szkoły, Bolgatanga, Ghana. Fot. Adam Jones, [flickr.com/photos/adam_jones/4776532675](https://www.flickr.com/photos/adam_jones/4776532675)

Zespół Pieśni i Tańca „Śląsk” im. Stanisława Hadyny – jeden z największych polskich zespołów folklorystycznych, na zdjęciu uchwycony został taniec podczas pokazów z okazji 58-lecia zespołu. Fot. Przykuta, commons.wikimedia.org/wiki/File:58th_birthday_of_%C5%9A%C4%85sk_Song_and_Dance_Ensemble_dancers3.jpg

Kobieta tańcząca sega – narodowy taniec Mauritiusa i Reunionu. Fot. Lonelyplanet, commons.wikimedia.org/wiki/File:Sega_Musik.jpg

Abidjan, Wybrzeże Kości Słoniowej, Fot. © Zenman, en.wikipedia.org/wiki/File:Abidjanpyramid.JPG

Kobieta odmierza i prostuje drut, na którym następnie będą suszone liście tytoniu. Fot. Anna Chomczyńska

Jeden z domów we wsi Brzeziny w Polsce. Fot. Anna Chomczyńska

Niszczący budynek w Lublinie. Fot. Anna Chomczyńska

Stary wiejski dom w Łazach w Polsce. Fot. Anna Chomczyńska

Rynek Główny Poznań. Fot. Anna Chomczyńska

Widok na Bielsko-Białą. Fot. Anna Chomczyńska

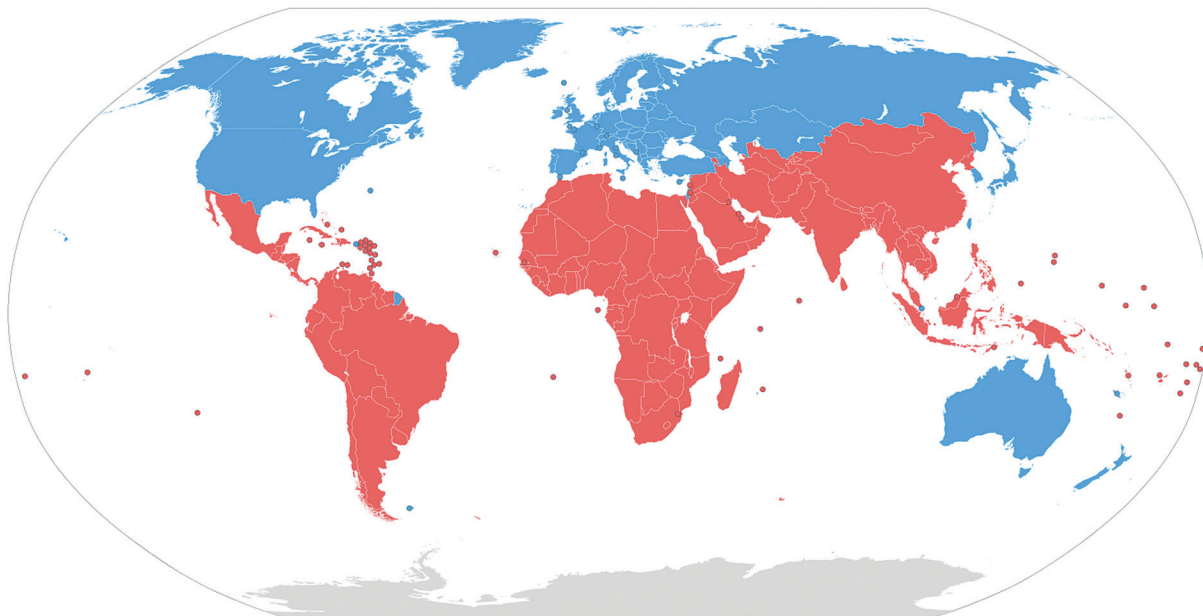
Kair – jedno z największych miast, pod względem liczby ludności, na kontynencie Afrykańskim. Fot. © Martin Steiger, commons.wikimedia.org/wiki/File:Kairo_001.jpg

Drewniany, tradycyjny dom w miejscowości Wielkie w Polsce. Fot. Anna Chomczyńska

Kobieta z Polski pracuje na polu tytoniu. Fot. Anna Chomczyńska

Załącznik nr 3. Mapa Północ – Południe (kolorowa)

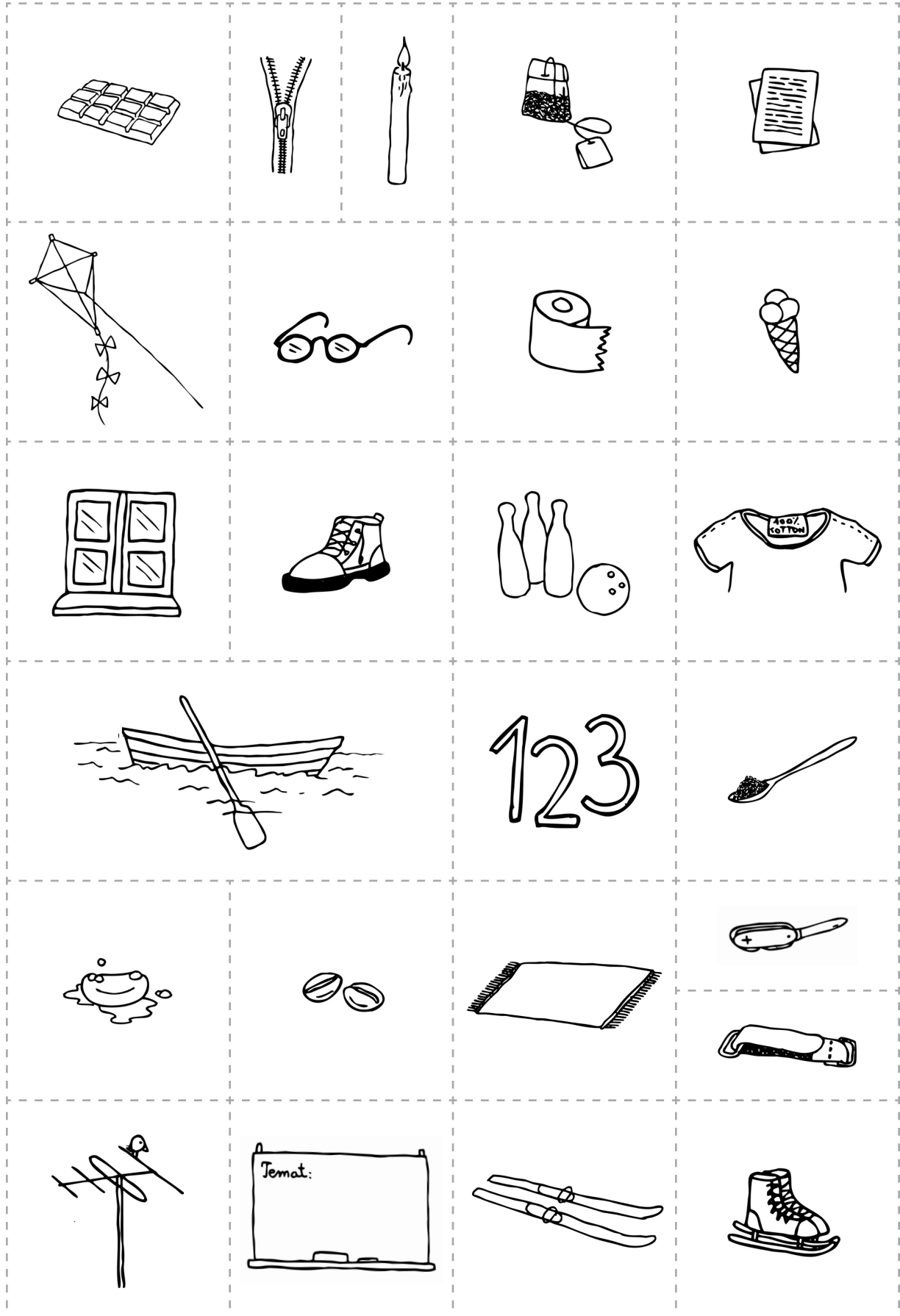
Niebieskim kolorem zaznaczone są bogate kraje nazywane Globalną Północą, na czerwono zaznaczone są kraje Globalnego Południa – borykające się z o wiele większymi problemami rozwojowymi.

ŹRÓDŁO: http://pl.wikibooks.org/wiki/Plik:North_South_divide.svg

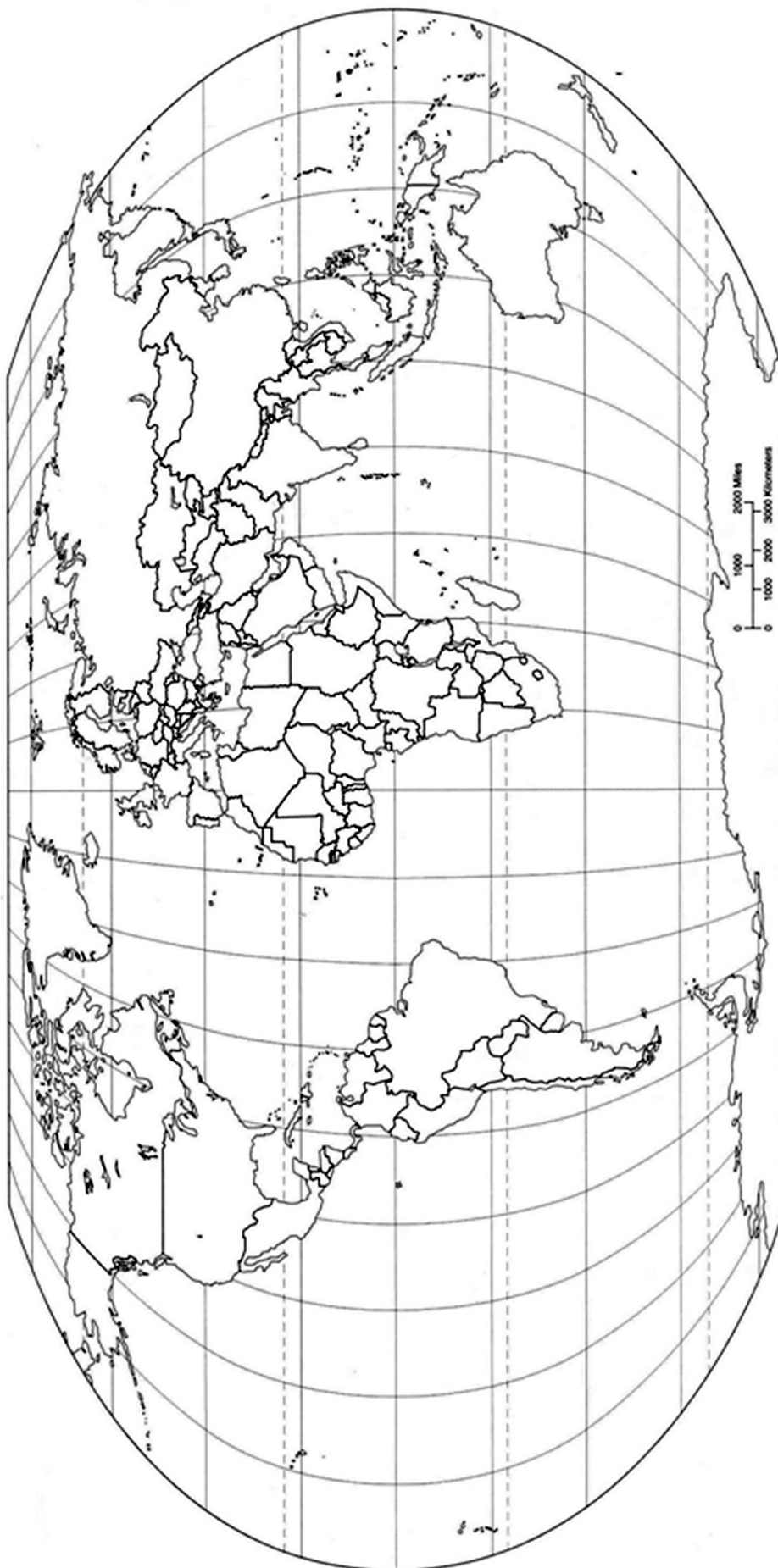
Załącznik nr 4. Mała mapa konturowa świata

Załącznik nr 5. Państwa i ich wynalazki.

Wydrukuj obustronnie, tak aby na odwrocie przedmiotu znajdowała się nazwa kraju z którego pochodzi

Chiny papier	Chiny herbata	Chiny świeca	USA zamek błyskawiczny	Chile (Inkowie) czekolada
Chiny lody	Chiny papier toaletowy	Chiny okulary		Chiny latawiec
Indie bawełna	Egipt kręgle	Egipt buty		Egipt szkło
Indie cukier trzcinowy	Indie cyfry arabskie		Egipt łódź wiosłowa	
Szwajcaria scyzoryk	Iran (Persja) dywan	Etiopia kawa		Liban (Francja) mydło
Szwajcaria rzepy				
Szwecja łyżwy	Szwecja narty	Wielka Brytania tablica szkolna		Rosja antena radiowa

Załącznik nr 7. Kodeks w sprawie obrazów i wiadomości dotyczących krajów Południa

Obrazy to wszystkie komunikaty wizualne (zdjęcia, nagrania video, karykatury, obrazki, szkice itp.)

Wiadomości to komunikaty pisane (artykuły, tytuły, podpisy pod zdjęciami, wypowiedzi, studia przypadków, opowieści itd.)

Wybór obrazów i wiadomości dokonywany będzie z zachowaniem najważniejszych zasad:

- szacunku dla godności ludzi, o których mowa,
- wiary w równość wszystkich ludzi,
- poszanowania dla potrzeby promowania uczciwości, solidarności i sprawiedliwości.

Odpowiednio we wszystkich komunikatach i tam, gdzie to uzasadnione potrzebą pokazania realiów, pragniemy:

- dokonywać wyboru obrazów i wiadomości z zachowaniem wartości poszanowania równości, solidarności i sprawiedliwości,
- prawdziwie przedstawiać wszelkie obrazy i sytuacje zarówno w bezpośrednim, jak i w szerszym kontekście, dążąc do zwiększenia powszechnego zrozumienia realiów i złożoności procesu rozwoju,
- unikać obrazów i wiadomości mogących szerzyć stereotypy, wywoływać sensacje lub dyskryminować ludzi, sytuacje lub miejsca,
- wykorzystywać obrazy, wiadomości i badania jednostkowych przypadków z pełnym zrozumieniem, uczestnictwem i za zgodą zainteresowanych (lub ich rodziców czy opiekunów),
- zagwarantować, że osoby, których sytuację przedstawiamy, będą miały możliwość opowiedzenia o swojej historii osobiście,
- ustalić i zanotować, czy osoby te zgadzają się na ujawnienie ich personaliów i twarzy, oraz zawsze postępować zgodnie z ich życzeniem,
- działać zgodnie z najwyższymi standardami w zakresie praw człowieka i ochrony osób słabszych,
- działać zgodnie z najwyższymi standardami w zakresie praw dziecka zgodnie z zapisami Konwencji Praw Dziecka, ponieważ to właśnie dzieci są najczęściej przedstawiane.

Informacje dodatkowe dla nauczyciela

Istnieją różne metody określania poziomu rozwoju państw, jednak ostatecznie o podziale między krajami rozwijającymi się i rozwiniętymi decyduje poziom ubóstwa mieszkańców. Próbując dzielić te grupy krajów, stosowano różne nazwy, np. pejoratywnie brzmiącą „kraje Trzeciego Świata” lub „kraje słabo rozwinięte czy rozwijające się”. Dziś na określenie krajów bogatych używa się terminu „Globalna Północ”, ponieważ znajdują się przeważnie na północ od krajów biedniejszych, określanych mianem „Globalnego Południa”. Kraje globalnej Północy i Południa dzieli ogromna różnica rozwojowa, która decyduje też o zupełnie odmiennym stylu życia ich mieszkańców. Jednak równie istotne jest to, że kraje te różnią się kulturowo. O ile większość krajów Północy jest pod wpływem tzw. kultury Zachodu i w następstwie globalizacji ujednocila się kulturowo, to w krajach Globalnego Południa leżących na różnych kontynentach rozwijają się różnorodne kultury i zwyczaje. Inaczej podchodzi się tam np. do pojęcia czasu, relacji międzyludzkich czy nawet pojęcia osiągnięcia cywilizacyjnego. Warunki życiowe są diametralnie różne i codzienne zajęcia ludzi też są inne. Kraje Globalnego Południa mają olbrzymi, choć często niedoceniany dorobek cywilizacyjny – wystarczy pomyśleć, gdzie wymyślono cyfry i dziesiętny system pozycyjny (Indie), skąd pochodzi papier (Chiny). Najpopularniejszy napój na świecie – kawa – wywodzi się z Etiopii. Dlatego, gdy mówimy o istniejących różnicach między krajami Północy i Południa, nie dotyczą one tylko widocznej przepaści ekonomicznej, ale mają też związek z różnicami kulturowymi. Kraje bogatsze nie są pod każdym względem lepsze od państw borykających się z biedą. W wielu dziedzinach moglibyśmy uczyć się od mieszkańców krajów Południa.

ŹRÓDŁO: *Edukacja globalna – co to takiego? Materiały ze szkolenia e-learningowego dla nauczycieli „Globalne zależności” Polskiej Zielonej Sieci*, <http://globalnepoludnie.pl/Edukacja-Globalna-co-to-takiego>

BIBLIOGRAFIA

- Odkrycia i wynalazki, <http://www.wynalazki.slovníki.pl/>
- O edukacji globalnej i zróżnicowanym świecie, http://eduglob.zrodla.org/edukacja_globalna/
- Dorota Gadzinowska, Gabriela Lipska, Marcin Wojtalił, *Jak mówić o większości świata. Rzetelna edukacja o krajach globalnego Południa*, PAH/IGO, Warszawa 2009, http://www.pah.org.pl/m/906/jak-mowic-o-wiekszosci-swiata_2009.pdf
- Paweł Średziński (red), *Jak mówić polskim dzieciom o dzieciach Afryki?, Afryka Inaczej*, Warszawa 2009, <http://afryka.org/poradnik/poradnik.pdf>

CIEPŁO, CIEPLEJ, GORĄCO. WPROWADZENIE DO ZMIAN KLIMATU

Scenariusz pochodzi z publikacji *Nie podgrzewaj atmosfery. Materiały dla nauczycieli*, wyd. ODE Źródła, Łódź 2009 (zaktualizowany).

Podstawa programowa:

HISTORIA I SPOŁECZEŃSTWO

Cele: II i IV

Treści: 7.1, 7.2

PRZYRODA

Cele: I, II, III, IV, V

Treści: 3.2, 3.13, 5,5

MATEMATYKA

Treści: 12,5

ETYKA

Cele: I

Cel zajęć: wprowadzenie do zagadnień związanych ze zmianami klimatu, wyjaśnienie podstawowych pojęć i procesów

Cele szczegółowe:

Uczennica/uczeń:

- opisuje własnymi słowami zjawisko efektu cieplarnianego,
- rozumie pojęcia: atmosfera, klimat, zmiany klimatu, efekt cieplarniany, gazy cieplarniane, globalne ocieplenie,
- własnymi słowami wyjaśnia, dlaczego klimat się ociepla,
- wymienia sytuacje i działania, które niekorzystnie wpływają na klimat,
- dostrzega i rozumie wpływ działalności człowieka na środowisko,
- rozumie osobistą odpowiedzialność za zmiany klimatu,
- kształci myślenie przyczynowo-skutkowe.

Czas: 90 minut

Miejsce: sala lekcyjna

Materiały: karty pracy dla wszystkich uczniów (załącznik nr 1), brystol formatu A1, kolorowy papier lub pastele albo farby, małe białe karteczki (np. A6), markery (albo w wersji uproszonej 5–6 dużych arkuszy papieru w zależności od liczby grup, markery, kredki). Opcjonalnie do eksperymentu: dwa takie same termometry, butelka typu PET lub z białego szkła.

Przebieg zajęć

Wprowadzenie do tematu

Zajęcia rozpocznij od powitania uczniów i zapytania ich o samopoczucie. Po wysłuchaniu odpowiedzi zadaj pytanie, od czego zależy samopoczucie. Co uczniów nastroja pozytywnie albo negatywnie, gdy się rano obudzą? Z pewnością

jedną z odpowiedzi będzie pogoda. Poproś uczniów, aby każdy z nich zastanowił się, jaką porę roku najbardziej lubi, biorąc pod uwagę warunki pogodowe i stan przyrody np. kwitnące drzewa wiosną, puszysty śnieg, ciepło latem albo kolory jesiennych liści i grzyby w lesie. Ustal, w którym rogu sali lekcyjnej „znajduje się” dana pora roku, i poproś uczniów, aby stanęli w tym miejscu, gdzie przyporządkowano ich ulubioną porę roku. Po zajęciu miejsc poproś uczniów, aby w ciągu kilku minut przedyskutowali, co najbardziej lubią w danej porze roku. Uczniowie mogą sporządzić notatki, tak aby łatwiej było później zreferować obrady grupy. Następnie poproś o krótkie prezentacje grup. Po zakończeniu zapytaj, czy faktycznie opisane pory roku tak właśnie wyglądają. Odwołaj się do doświadczeń i wspomnień uczniów i w razie potrzeby zadaj pytania pomocnicze (czy na Gwiazdkę był śnieg, czy w czasie ferii zimowych można było jeździć na sankach, kiedy zaczęła się wiosna, czy w ubiegłym roku była „złota polska jesień”, czy latem była piękna pogoda, czy też ciągle ulewy, trąby powietrzne albo niemiłosierny upał, czy pamiętają opady gradu w sierpniu?). Okazuje się, że wcale nie możemy być pewni tego, że zimą ulepimy bałwana, a latem wypoczniemy przy sprzyjającej pogodzie. Pogoda nie jest już tak przewidywalna jak kiedyś. Dla większego zaciekawienia uczniów możesz powiedzieć i jednocześnie pokazać, że na wszelki wypadek nawet teraz nosisz ze sobą rękawiczki i szalik (jeśli zajęcia odbywają się w sezonie letnim) albo emulsję do opalania (gdy zajęcia odbywają się w sezonie jesienno-zimowym). Uczniowie zaintrygowani zachowaniem prowadzącego bardziej zaangażują się w udział w zajęciach. Zadaj pytanie, dlaczego z pogodą dzieje się ostatnio coś dziwnego. Z pewnością pojawi się odpowiedź, że to wina globalnego ocieplenia, zmian klimatu. Wyjaśnij, że to właśnie jest tematem naszych zajęć.

Wykreślanka i omówienie pojęć

Rozdaj uczniom powieloną kartę pracy (załącznik nr 1), na której ukryte są pojęcia związane z tematem dzisiejszej lekcji. Zadaniem uczniów jest odnalezienie tych słów, a następnie wpisanie ich w odpowiednie miejsca w tekście oraz odczytanie hasła. Po zakończeniu zadania poproś o omówienie własnymi słowami tych pojęć, tak aby sprawdzić, czy wszyscy uczniowie właściwie je rozumieją. W razie potrzeby uzupełnij wypowiedzi o dodatkowe informacje i omów na przykładach zjawisko efektu cieplarnianego oraz zmian klimatu.

Od 1880 roku średnia temperatura na Ziemi wzrosła o 0,85°C i wzrasta coraz szybciej. Zależnie od scenariusza, do końca XXI wieku średnie temperatury na świecie wzrosną od 0,3 do 4,8°C (wg Piątego Raportu IPCC). Podniesienie temperatury o ponad 2°C w stosunku do okresu przedindustrialnego może spowodować m.in. topnienie lodowców (już teraz widać to doskonale na przykładzie Arktyki) i lądolodów, podniesienie poziomu oceanów, co z kolei spowoduje zatopienie wielu terenów, a nawet całych wyspiarskich krajów, znacznie częściej będą występować klęski żywiołowe takie jak powodzie, susze, huragany, pojawiają się nowe choroby ludzi i zwierząt, a dzisiejsze choroby tropikalne staną się groźniejsze, pojawiają się szkodniki, zmiana temperatur i ilo-

ści opadów wpłynie m.in. na rolnictwo. Zjawisko wzrostu średniej temperatury na Ziemi nazywamy globalnym ociepleniem (globalnym, bo dotyczy całej Ziemi, czyli globu).

Aby lepiej zobrazować zjawisko efektu cieplarnianego (szklarniowego), możesz odwołać się do doświadczeń uczniów. Zapytaj, skąd wzięła się nazwa efektu szklarniowego. Czy któryś z uczniów był w szklarni? Jeśli nie, poproś uczniów, by przypomnieli sobie, jaka temperatura panuje w samochodzie pozostawionym w upale, poddanym bezpośredniemu działaniu promieni słonecznych. O ile istnieje taka możliwość, warto zabrać uczniów na wycieczkę do szklarni albo przeprowadzić mały eksperyment. Wystarczy wziąć dwa takie same termometry, butelkę typu PET lub duży szklany słoik. Do pojemnika (butelki, słoika) należy włożyć termometr, a następnie zamknąć go. Pojemnik wystaw na działanie światła słonecznego, a obok położyć drugi termometr. Zwróć uwagę, aby obydwa termometry znajdowały się obok siebie w takich samych warunkach, aby były tak samo nasłonecznione. W razie niepogody doświadczenie można przeprowadzić z wykorzystaniem lampki biurkowej, która zastąpi Słońce. Po kilkunastu-kilkudziesięciu minutach zaobserwować można wyraźną różnicę we wskazaniach termometrów. Termometr znajdujący się w zakręconej butelce lub słoiku będzie wskazywać znacznie wyższą temperaturę.

Poinformuj uczniów, że efekt cieplarniany jest bardzo istotnym dla życia na Ziemi czynnikiem. Bez efektu cieplarnianego temperatura na Ziemi wynosiłaby około -18°C i życie nie mogłoby się rozwinąć. Problemem więc nie jest samo istnienie efektu cieplarnianego, lecz jego wzrost wynikający z nadmiernego skumulowania gazów cieplarnianych. Zapytaj uczniów, czy znają jakieś gazy cieplarniane, ewentualnie sam wymień najważniejsze z nich (dwutlenek węgla, metan, para wodna).

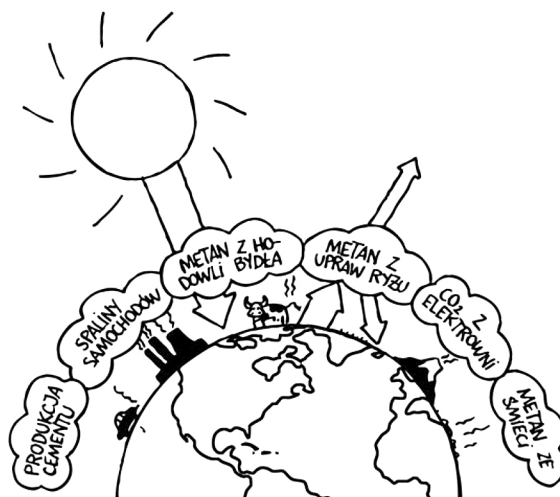
Źródła gazów cieplarnianych oraz ilustracja efektu cieplarnianego

Czas na najważniejsze pytanie tej lekcji – skąd się biorą gazy cieplarniane? Tę część zajęć możesz przeprowadzić na dwa sposoby.

Pierwszy z nich: podziel uczniów na 4–5 osobowe grupy, daj każdej grupie jeden duży arkusz papieru, kredki lub markery. Poproś uczniów, aby zilustrowali w formie plakatu efekt cieplarniany – w taki sposób, aby warstwa gazów cieplarnianych unoszących się nad Ziemią składała się z chmurki, na których wypisane będą źródła tych gazów (np. spaliny samochodowe, dym z pożaru lasu, CO_2 z elektrowni, która produkuje prąd do naszego telewizora, lampy czy pralki, spaliny z samolotu, metan z hodowli bydła lub z rozkładających się śmieci oraz naturalne źródła gazów cieplarnianych, np. wulkany, bagna). Rolą nauczyciela jest inspirowanie uczniów, zadawanie pytań pomocniczych, tak aby odpowiedzi były jak najbardziej różnorodne i wyczerpujące. Na zakończenie dorysujcie Słońce i schemat promieniowania.

Do drugiej wersji potrzebne będą: brystol formatu A1, kolorowy papier lub pastele lub farby, małe białe karteczki (np. A6), markery. Uczniowie (pojedynczo lub w grupach) na małych karteczkach wypisują źródła gazów cieplarnianych. Na każdej kartce powinna być napisana tylko jedna informacja. Mogą to być bardzo szczegółowe informacje np. CO_2 , który powstał przy produkcji prądu do mojego komputera, do podgrzania wody na herbatę albo do mycia, spaliny z autobusu itp. Następnie napisy na kartkach wy-

cinamy lub wydzieramy na kształt chmurki, które posłużą do wykonania wspólnego plakatu przedstawiającego efekt cieplarniany. Wykonanie plakatu może być również pracą domową zespołów uczniów. Plakat należy zachować do kolejnych zajęć.

Podsumowanie – kto odpowiada za zmiany klimatu?

Poproś, aby uczniowie usiedli w kole. Omówcie przygotowane prace (lub same chmurki, jeśli plakat uczniowie będą przygotowywać w domu). Poproś, aby uczniowie odczytywali na głos wypisane wcześniej źródła gazów cieplarnianych. Po każdej odczytanej chmurce, zapytaj wszystkich uczniów: a czy ty to robisz? czy ty z tego korzystasz? (np. odczytujemy z chmurki: „spaliny z autobusu”, nauczyciel pyta: „a czy ty jeździsz autobusem?” albo „ CO_2 , który powstał przy produkcji prądu do podgrzania wody na herbatę” – „a czy ty pijesz herbatę?”). Jeśli odpowiedź jest dla danego ucznia twierdząca, powinien on na chwilę wstać. Ćwiczenie to ma na celu wskazanie, że każdy z nas jest odpowiedzialny za globalne ocieplenie. Z jednej strony uświadamiamy sobie, że jesteśmy po części winni zmianom klimatu, ale z drugiej jest to bardzo pozytywna wiadomość, gdyż oznacza ona, że każdy z nas, zmieniając drobne przyzwyczajenia w swoim życiu, ma szansę i możliwość ratować świat przed zmianami klimatu. Tą optymistyczną myślą zakończ zajęcia.

Załącznik nr 1. Karta pracy dla uczniów

Znajdź 14 ukrytych wyrazów związanych z globalnym ociepleniem. Wyrazy napisane są w poziome i pionie, mogą się przecinać. Odnalezione słowa otocz linią. Z pozostałych liter powstanie hasło. Zapisz poniżej hasło, a odnalezione wyrazy wpisz w odpowiednich miejscach poniższego tekstu.

t	e	m	p	e	r	a	t	u	r	a	t	z	k	u	m	i
a	p	o	ż	a	r	n	y	*	k	l	o	i	l	p	m	a
g	a	z	y	-	c	i	e	p	l	a	r	n	i	a	n	e
ł	t	p	o	g	o	d	a	u	*	z	n	a	m	ł	l	e
ó	ż	ą	H	u	R	a	g	a	n	*	a	*	a	o	d	*
d	s	u	s	z	a	c	p	o	w	ó	d	ż	t	i	e	b
t	o	p	n	i	e	n	i	e	-	l	o	d	o	w	c	a
d	e	s	z	c	z	i	e	a	t	m	o	s	f	e	r	a

Hasło:

Codziennie rano, zanim się ubierzemy, wyglądamy przez okno, żeby zobaczyć, jaka dziś jest Kiedy ktoś wyjeżdża na wycieczkę do odległego kraju, mówi, że tam panuje inny Te dwa pojęcia znaczą zupełnie co innego. Pogoda to zmieniające się z godziny na godzinę zjawiska, takie jak wiatr czy opady, zaś klimat to ogół zjawisk pogodowych na danym obszarze w okresie wieloletnim. Ziemię otacza, czyli gazowa powłoka Ziemi, i to ona umożliwia rozwój życia na naszej planecie. W skład atmosfery wchodzi , które zatrzymują promieniowanie ciepłe odbite od Ziemi. W ten sposób powstaje efekt cieplarniany, na Ziemi robi się coraz cieplej, podnosi się średnia Z tego powodu zmienia się życie na ziemi, niedźwiedzie polarne tracą miejsce do życia w wyniku, podnosi się poziom mórz i wielu terenom grozi zatopienie. Gwałtowne opady deszczu powodują na terenach nadrzecznych oraz niżej położonych.

Często opadom towarzyszy bardzo intensywny wiatr, czyli, albo trąba powietrzna zwana inaczej Z drugiej strony, coraz częściej będzie bardzo gorąco, dokuczać nam będzie długotrwały Brak opadów i wysokie temperatury spowodują suszę na polach, łąkach i w lasach. Często będą wybuchały w lasach, a zmniejszenie plonów rolnych w wielu regionach świata wywoła i niedożywienie.

Rozwiązanie:

Codziennie rano, zanim się ubierzemy, wyglądamy przez okno, żeby zobaczyć, jaka dziś jest **pogoda**. Kiedy ktoś wyjeżdża na wycieczkę do odległego kraju, mówi, że tam panuje inny **klimat**. Te dwa pojęcia znaczą zupełnie co innego. Pogoda to zmieniające się z godziny na godzinę zjawiska, takie jak wiatr czy opady, zaś klimat to ogół zjawisk pogodowych na danym obszarze w okresie wieloletnim. Ziemię otacza **atmosfera**, czyli gazowa powłoka, i to ona umożliwia rozwój życia na naszej planecie. W skład atmosfery wchodzi **gazy cieplarniane**, które zatrzymują promieniowanie słoneczne odbite od Ziemi. W ten sposób powstaje efekt cieplarniany, na Ziemi robi się coraz cieplej, podnosi się średnia **temperatura**. Z tego powodu zmienia się życie na ziemi, niedźwiedzie polarne tracą miejsce do życia w wyniku **topnienia lodowca**, podnosi się poziom mórz i wielu terenom grozi zatopienie. Gwałtowne opady deszczu powodują **powódzie** na terenach nadrzecznych oraz niżej położonych. Często opadom towarzyszy bardzo intensywny wiatr, czyli **huragan**, albo trąba powietrzna zwana inaczej **tornadem**. Z drugiej strony, coraz częściej będzie bardzo gorąco, dokuczać nam będzie długotrwały **upał**. Brak opadów i wysokie temperatury spowodują **suszę** na polach, łąkach i w lasach. Często będą wybuchały **pożary** w lasach, a zmniejszenie plonów rolnych w wielu regionach świata wywoła **głód** i niedożywienie.

(pogoda, klimat, atmosfera, gazy cieplarniane, temperatura, topnienie lodowca, pożary, upał, susza, głód, deszcz, powódź, tornado, huragan)

- Gosia Świderek, Agnieszka Wnuk, *Nie podgrzewaj atmosfery. Materiały dla nauczycieli*, ODE Źródła, Łódź 2009
- Aleksandra Arcipowska, Andrzej Kassenberg, *Małe ABC... ochrony klimatu*, Instytut na rzecz Ekorozwoju i Polska Zielona Sieć, Warszawa/Kraków 2009
- Ziemia na rozdrożu, <http://ziemianarozdrozu.pl>
- Marcin Popkiewicz, *Świat na rozdrożu*, Wydawnictwo Sonia Draga, Katowice 2012
- Climate Change 2013: The Physical Science Basis, IPCC 2013, <http://www.ipcc.ch/report/ar5/wg1/#.UoQEfcinHk>
- Zbigniew M. Karaczan, Aleksandra Arcipowska (red.), *Jak chronić klimat na poziomie lokalnym*, Instytut na rzecz Ekorozwoju, Warszawa 2008
- Kate Raworth (red.), *Zmiany klimatu a prawa człowieka*, Oxfam International/Polska Zielona Sieć/Polska Akcja Humanitarna, Warszawa 2008
- Blog o zmianach klimatu, <http://doskonaleszare.blox.pl/html>
- DlaKlimatu.pl – program klimatyczny Polskiej Zielonej Sieci, <http://dlaklimatu.pl>
- Nie podgrzewaj atmosfery, <http://klimat.edu.pl>

ŚWIAT ZA 50 LAT. PROGNOZOWANE SKUTKI OCIEPLENIA KLIMATU

Podstawa programowa:

HISTORIA I SPOŁECZEŃSTWO

Cele: II i IV

Treści: 5.3, 7.1, 7.2, 7.4

PRZYRODA

Cele: I, II, III, IV, V

Treści: 2.3, 3.2, 3.13

ETYKA

Cele: I

Cel zajęć: uświadomienie uczennicom i uczniom prognozowanych skutków społeczno-polityczno-przyrodniczych zmian klimatu

Cele operacyjne:

Uczennica/uczeń:

- rozumie, że działalność ludzi zamieszkujących bogate kraje Północy ma wpływ na życie ludzi na całym świecie, a w szczególności na mieszkańców krajów uboższego Południa,
- wymienia przykładowe skutki zmian klimatu (ocieplenie klimatu, topnienie lodowców, wzrost poziomu wód, wyginiecie zwierząt i roślin, anomalie pogodowe, zmiany w ekosystemach, zmiana stref klimatycznych, rozprzestrzenianie chorób zakaźnych, obumieranie raf koralowych, konflikty społeczne wynikające z klęski głodu, borku dostępu do wody pitnej),
- uświadamia sobie wpływ zmian klimatu na życie organizmów w różnych rejonach świata,
- wskazuje ekosystemy najbardziej narażone na skutki zmian klimatu.

Czas: 90 minut

Miejsce: sala lekcyjna

Materiały: duży arkusz papieru (lub dwa połączone razem) na mapę myśli, markery w co najmniej 3 kolorach, ok. 12 małych karteczek (np. 10×10 cm), plansza z mapą konturową Polski lub stara mapa samochodowa Polski

Przebieg zajęć

Wprowadzenie do tematu

Uczniowie wraz z prowadzącym siadają w dużym kole. Zajęcia rozpocznij od przypomnienia, dlaczego klimat się ociepla. Przypomnij lub uświadom uczniom, że od 1880 roku średnia temperatura na Ziemi podniosła się 0,85 °C i wzrasta coraz szybciej.

Zależnie od scenariusza naukowcy prognozują, do końca XXI w. średnie temperatury na świecie wzrosną od 0,3 do 4,8°C (wg Piątego Raportu IPCC). Te 2°C uznano za wielkość graniczną, jeśli wzrost temperatury nie zostanie powstrzy-

many przed osiągnięciem tego pułapu, skutki przyrodnicze, a w konsekwencji społeczne, będą nagłe i nieodwracalne i dotkną cały glob.

Mapa myśli

Na podłodze albo na złączonych stołach rozłóż papier (dwa sklezione ze sobą arkusza A1), na środku w kole zapisz hasło „skutki zmian klimatu”, na stole połóż różnokolorowe pisaki. Wyjaśnij, że opracujemy wspólną mapę myśli. Omów tę metodę i przedstaw zasady pracy.

Mapa myśli to taki sposób notowania, który pozwala odwzorować chaotyczny (nielinearny) sposób ludzkiego myślenia. Do narysowania mapy potrzebujemy dużej powierzchni i kolorowych pisaków, oprócz zapisanych słów powinniśmy używać rysunków, symboli, kolorów. Zawsze w centralnej części mapy w formie rysunku lub dużego wyraźnego napisu umieszczamy problem, tytuł – coś, nad czym pracujemy. Od niego odchodzą najważniejsze skojarzenia, które dalej rozgałęziają się na coraz bardziej drobne i szczegółowe. Mapa powinna mieć promienistą strukturę z licznymi rozgałęzieniami.

Nasza mapa myśli ma pokazać wszelkie skutki zmian klimatu, nie tylko te bezpośrednie, ale także pośrednie:

W pierwszym etapie pracy uczniowie wpisują główne skutki zmian klimatu (topnienie lodowców i lądolodów, podniesienie poziomu oceanów, co spowoduje zatopienie wielu terenów a nawet całych wyspiarskich krajów, klęski żywiołowe: powodzie, susze, pożary, huragany, choroby ludzi i zwierząt, rozwój chorób tropikalnych, szkodniki, zmiana temperatur i ilości opadów, co wpłynie m.in. na rolnictwo).

Następnie poproś o uzupełnienie mapy o wydarzenia i skutki pośrednie, które wynikają ze skutków głównych. Rolą nauczyciela jest zadawanie pytań naprowadzających, które ułatwią uczniom uzupełnianie mapy. Możesz włączyć się w rysowanie mapy, uzupełniając ją o treści, które są uczniom nieznane.

Po wyczerpaniu wszystkich pomysłów przestępujemy do omówienia mapy, tak aby wszyscy uczniowie zapoznali się z wynikami pracy. Zapytaj uczniów, jakie regiony są

najbardziej zagrożone skutkami zmian klimatu, które społeczeństwa odczują najbardziej te zmiany.

Poproś uczniów o przedstawienie wniosków, które płyną z mapy, oraz o wyrażenie swoich wrażeń i refleksji nt. tego, co może się stać w nie tak przecież odległym czasie, jeśli nie powstrzymamy zmian klimatu.

Wpływ zmian klimatu na Polskę

Podziel uczniów na 3–4-osobowe grupy, a następnie każdej grupie wręcz karty pracy (załącznik nr 1), małą kartkę oraz pisaki. Zadaniem uczniów jest zapoznać się z otrzymanym tekstem, podkreślić w nim miejscowości, tereny objęte opisem. W czasie, kiedy uczniowie zapoznają się z tekstem, przygotuj dużą konturową mapę Polski (może to być po prostu schematyczny rysunek na dużym arkuszu papieru z zaznaczonymi miastami wojewódzkimi i głównymi rzekami) albo mapę samochodową Polski (należy wziąć jednak pod uwagę, że uczniowie będą po niej rysować, dlatego warto wykorzystać mapę starą, już nieaktualną albo kupioną w księgarni z „tanią książką”).

Kiedy uczniowie wykonają pierwsze zadanie, przypomnij, jak wyglądają typowe znaki topograficzne (kartograficzne) stosowane na mapach. Przypomnij, że znaki mogą być punktowe (np. drzewo, miasto), liniowe (rzeka, granica) i powierzchniowe (np. las); omów je na przykładach, korzystając z map. Następnie poproś uczniów, aby zaprojektowali prosty symbol dla opisanego zjawiska, który będzie używany na mapie. Symbol należy narysować na małej kartce i opisać, tak aby po naklejeniu karteczek na mapę powstała legenda.

Po zakończeniu pracy grupy na podstawie tekstu kolejno omawiają skutki zmian klimatu w Polsce i nanoszą na mapę wszystkie opisane w tekście wydarzenia za pomocą wymyślonego symbolu w miejscu (na terenie), w którym wydarzenie miało miejsce (kolorem czerwonym), a także prognozowane przyszłe klęski żywiołowe (kolorem czarnym).

Podsumowanie zajęć – dlaczego trzeba chronić klimat?

Ostatnim zadaniem będzie wykonanie indywidualne rysunków do hasła-pytania „dlaczego trzeba chronić klimat?”. Rysunki mają ilustrować odpowiedź na to pytanie (np. żeby uratować gdańską starówkę, żeby uratować niedźwiedzie polarne, żeby dzieci w Bangladeszu mogły chodzić do szkoły, żeby w Afryce nie było wojen o wodę itp.).

Bibliografia

- Gosia Świderek, Agnieszka Wnuk, *Nie podgrzewaj atmosfery. Materiały dla nauczycieli*, ODE Źródła, Łódź 2009
- Aleksandra Arcipowska, Andrzej Kassenberg, *Małe ABC... ochrony klimatu*, Instytut na rzecz Ekorozwoju i Polska Zielona Sieć, Warszawa/Kraków 2009
- Ziemia na rozdrożu, <http://ziemianarozdrozu.pl>
- Marcin Popkiewicz, *Świat na rozdrożu*, Wydawnictwo Sonia Draga, Katowice 2012
- Climate Change 2013: The Physical Science Basis, IPCC 2013, <http://www.ipcc.ch/report/ar5/wg1/#.UoQEfcinHk>
- Aleksandra Arcipowska, Zbigniew M. Karaczan (red.), *Jak chronić klimat na poziomie lokalnym*, Instytut na rzecz Ekorozwoju, Warszawa 2008
- Kate Raworth (red.), *Zmiany klimatu a prawa człowieka*, Oxfam International/Polska Zielona Sieć/Polska Akcja Humanitarna, Warszawa 2008
- Blog o zmianach klimatu, <http://doskonaleszare.blox.pl/html>
- DlaKlimatu.pl – program klimatyczny Polskiej Zielonej Sieci, <http://dlaklimatu.pl>
- Nie podgrzewaj atmosfery, <http://klimat.edu.pl>

Załącznik nr 1. Karty pracy dla uczniów. Skutki zmian klimatu w Polsce

Opisy powstały na bazie doniesień prasowych z lat 2007–2009.

GRUPA 1 – ZMIANY PÓR ROKU

Klimat Polski wraz z ociepleniem klimatu będzie zmieniał się w kierunku dwóch wyraźnych pór roku: gorącego i suchego lata (temp. 35 do 40°C) z długimi suszami, przerywanymi gwałtownymi i bardzo intensywnymi opadami powodującymi powodzi. Pora „zimowa” nie będzie już przypominała dawniejszych zim, będzie to pora chłodna i deszczowa ze sporadycznymi opadami śniegu, ale za to z wichurami.

GRUPA 2 – ZMNIJSZENIE ZASOBÓW WODNYCH

W ostatnich latach w wielu regionach Polski brakowało wody.

W 2006 roku w Górach Świętokrzyskich wyschły potoki i rzeczka Czarna Woda. Z tego powodu wyginęła rybka – strzebla potokowa, zagrożona też była populacja bobrów wskutek zmniejszenia się powierzchni rozlewiska tej rzeczki, zaczęły też obumierać jodły w Świętokrzyskim Parku Narodowym.

Ocieplenie klimatu w przyszłości może zagrozić zasobom wodnym naszego kraju, może brakować wody pitnej i wody potrzebnej w rolnictwie. Ze względu na podwyższenie średniej temperatury dodatkowo jakość wody będzie gorsza.

GRUPA 3 – POWODZIE OPADOWE

Choć w związku z ociepleniem klimatu liczba powodzi roztopowych (czyli wiosennych, kiedy pod wpływem wysokiej temperatury topi się śnieg) spadnie, to pojawiać się będą w wielu miejscach powodzie opadowe, związane z bardzo intensywnymi opadami deszczu i wylewami rzek. W ostatnich latach wylewała zarówno Odra, jak i Wisła, powodzie zabijały ludzi i powodowały ogromne straty. Największa powódź związana z intensywnymi opadami deszczu miała miejsce w lipcu 1997 roku. Wylały wtedy rzeki: Odra, Wisła, Bóbr, Nysa Łużycka, Nysa Kłodzka, Skora, Widawa. Zalane były całe miasta, zginęło 55 osób, straty materialne to około 12 miliardów złotych, do-my straciło 7000 ludzi, zniszczonych lub uszkodzonych zostało 680 000 mieszkańców, 4 000 mostów, 14 400 km dróg.

Co roku ma miejsce kilkaset mniejszych powodzi opadowych, niewielkie potoki i małe rzeczki zalewają całe wsie, podtapiając w ciągu kilku godzin wiele gospodarstw. W tym roku (2009) już mieliśmy powodzie na Podkarpaciu i Lubelszczyźnie.

Takie sytuacje będą miały miejsce coraz częściej, w czasie upalnego suchego lata wystarczy kilka godzin intensywnych opadów, by podtopić domy, a kilkudniowa nawałnica może spowodować już wielką powódź.

GRUPA 4 – ZATOPNIENIA

Ze względu na rosnący poziom morza (do 2080 roku może się podnieść o ok. 1 metr) w przyszłości zagrożone będą miejscowości nadmorskie, a nawet całe krainy. Podniesienie się poziomu morza spowodowane topnieniem lodowców spowoduje, że w Polsce zalane zostaną między innymi Stare Miasto w Gdańsku, Świnoujście, Szczecin, Żuławy Wiślane, a Półwysep Helski stanie się wyspą, gdyż zostanie odcięty od lądu. Zalane zostaną porty i domy setek tysięcy ludzi oraz zniszczone zostaną ujęcia wody pitnej. Dodatkowym kłopotem są coraz częściej występujące i coraz bardziej intensywne sztormy.

Zagrożonych jest także kilkanaście ośrodków wypoczynkowych, a także domy położone na klifach ulegających erozji.

GRUPA 5 – ZMNIJSZENIE RÓŻNORODNOŚCI BIOLOGICZNEJ

W przyszłości nastąpią zmiany w wielu ekosystemach. Niektóre ulegną zniszczeniu, na przykład wyspa Wolin i Zalew Szczeciński – bardzo cenne przyrodniczo tereny objęte ochroną. Zanikną również tatrzańskie hale (obszar porośnięty niską trawistą roślinnością), gdyż wyższa temperatura spowoduje, że granica lasu przeniesie się wyżej. Ze względu na wysoką temperaturę i mniej opadów zagrożone będą lasy i tereny podmokłe.

W całym kraju zmieni się skład gatunkowy roślin i zwierząt, gdyż gatunki naszej strefy klimatycznej będą wypierane przez gatunki ciepłolubne. Przykładem takiej zmiany jest pojawienie się w 1998 roku we Wrocławiu szrotówka kasztanowcowiaczka, niszcyciela kasztanowców, który trafił do Polski z ciepłego południa Europy. Po dwóch latach zaatakował już kasztanowce w całej Polsce.

GRUPA 6 – STRATY W ROLNICTWIE

Do końca tego stulecia średnie roczne temperatury w Polsce mogą wzrosnąć nawet o 3,5°C. Zima może być cieplejsza nawet o 5°C. Z tego powodu okres wegetacyjny (czyli okres, w którym rosną rośliny) wydłuży się i jest to zmiana pozytywna. Rolnicy będą mogli zacząć siał o 3 tygodnie wcześniej. Dodatkowo rośliny ciepłolubne takie jak kukurydza, soja czy słonecznik będą lepiej rosły. Jednak nawet o 1/3 mogą zmniejszyć się plony roślin zimnolubnych np. ziemniaków. Dodatkowym problemem będą susze i ogólne obniżenie się poziomu wody gruntowej. Ponadto ocieplenie klimatu spowoduje pojawienie się nowych gatunków szkodników i chorób.

GRUPA 7 – SUSZE

W lipcu 2008 roku susza zaatakowała 70% powierzchni Polski, właściwie tylko Małopolski ten problem nie dotyczył. Pozostałe województwa zmagają się z suszą, która spowodowała, że znacznie zmniejszyły się plony zbóż, ziemniaków, chmielu, tytoniu, warzyw, truskawek, roślin strączkowych, rzepaku, buraków cukrowych.

Dotychczas klimat w Polsce sprzyjał rolnictwu i nie było konieczności nawadniania upraw. Niestety, średnia temperatura w Polsce w przeciągu najbliższych 100 lat może wzrosnąć nawet o 3,5°C, zimy będą bardziej suche, a lata upalne, więc susze będą dotykać nasz kraj o wiele częściej niż dotychczas.

GRUPA 8 – POŻARY LASÓW

Obecnie w Polsce corocznie odnotowuje się ponad tysiąc pożarów lasów. Na przykład w roku 2006 było ponad 12 tys. pożarów lasów i łącznie objęły powierzchnię ponad 7,8 tys. hektarów, powodując straty na ponad 90 mln złotych. Na szczęście większość z pożarów jest niewielkich i ogień nie obejmuje wierzchołków drzew tylko runo i podszyt. Niestety, zdarzają się i większe pożary takie jak pożary z lipca 2008 w zachodniej Polsce (w woj. wielkopolskim i zachodniopomorskim). Paliło się wówczas ponad 100 ha lasu, ogień pojawił się w kilku miejscach i objął wierzchołki drzewa, a taki pożar jest znacznie trudniej ugasić. Las gasiło 28 jednostek straży pożarnej i 6 samolotów.

Przyczyną obu pożarów była bardzo wysoka temperatura. W przyszłości w wyniku niedoborów wody i długich okresów suszy i upałów takich pożarów może być znacznie więcej.

GRUPA 9 – FALE UPAŁÓW

Fale upałów nawiedzają nasz kontynent coraz częściej, w lipcu 2007 r. zanotowano najwyższe w historii temperatury w Europie Środkowej. W 2003 roku straszliwa fala upałów zabiła 35 tysięcy osób w Europie Zachodniej. W 2007 już w maju mieliśmy tropikalne upały z temperaturą do 36°C, a lipcowe i sierpniowe męczące długotrwałe upały to już norma. W polskich gazetach co roku czytamy o kolejnych rekordach ciepła. Temperatura przekraczająca 30°C utrzymująca się przez wiele dni jest zagrożeniem dla zdrowia ludzi, a także zwierząt. Ponadto zwiększa się zagrożenie pożarami, susza powoduje zmniejszenie plonów rolnych, obniżenie jakości wody.

GRUPA 10 – TRĄBY POWIETRZNE

Choć i dawniej w Polsce pojawiały się trąby powietrzne (tornado), to w ostatnich latach w związku z ociepleniem klimatu pojawiają się one znacznie częściej niż kiedyś. Do niedawna średnio w Polsce pojawiało się od 1 do 4 trąb powietrznych, a w roku 2007 czy 2008 było ich znacznie więcej.

W lipcu 2007 nad Polską przeszła fala potężnych trąb powietrznych. Najpierw pustoszyły okolice Częstochowy. W kilku wioskach domy uległy całkowitemu zawaleniu. Później tornado pojawiły się na Lubelszczyźnie, głównie w okolicach Włodawy.

W sierpniu 2007 trąba powietrzna przeszła w okolicy Krakowa i pozostawiła za sobą kilkukilometrowy pas zniszczeń. Wiatr zrywał dachy, niszczył stodoły, łamał drzewa. Obok zniszczonych zabudowań znajdowały się budynki prawie nietknięte przez wiatr, co jest charakterystyczne dla trąby powietrznej.

W kwietniu 2008 silna trąba powietrzna przeszła koło Grudziądza (woj. kujawsko-pomorskie) uszkadzając 7 domów. W maju trąba powietrzna przeszła koło Trzebini (woj. małopolskie), powaliła ok. 70 drzew, zerwała lub uszkodziła 7 dachów oraz przewody elektryczne. Wiatr wiał z prędkością od 115 do 180 km/h. Również w maju trąba przeszła w okolicach Nysy (woj. opolskie), ale nie wyrządziła większych zniszczeń. W czerwcu tornado przeszło w woj. podlaskim, niedaleko Suwałk, zerwało dachy, zniszczyło samochody i wyrwało kilka drzew.

Sierpień 2008 był prawdziwym miesiącem trąb powietrznych w Polsce. Zaczęło się już na początku miesiąca w woj. warmińsko-mazurskim. W połowie miesiąca nad woj. opolskim, w rejonie Strzelec Opolskich, powstała najsilniejsza od kilkudziesięciu lat trąba powietrzna na terenie Polski. Kataklizm łamał drzewa jak zapalki, przewracał kilkutonowe ciężarówki, zrywał dachy, a nawet burzył ceglane ściany budynków, zranił także kilkanaście osób. Niszczycielska burza, z której zeszło tornado, kilkadziesiąt minut później przesunęła się w rejon Częstochowy, przynosząc po drodze kolejne trąby powietrzne powodujące liczne i poważne szkody. W woj. śląskim żywioł pochłoniął 2 ofiary śmiertelne. Później żywioł przeniósł się na południe województwa łódzkiego, gdzie dalej siał spustoszenie, m.in. w okolicach Radomska. W sumie kataklizm na swojej drodze uszkodził lub zniszczył 770 budynków. Wiatr w wirze mógł osiągać prędkość około 300km/h. Następnego dnia trąby pojawiły się na Podlasiu i Mazowszu.

GRUPA 11 – ORKANY

Orkany, czyli wiatry, których siła przekracza 33 m/s, w Polsce występowały bardzo rzadko lub wcale. W ostatnim czasie, w związku ze zmianami klimatu występują w Polsce coraz częściej, głównie zimą. Orkany powodują bardzo duże zniszczenia (pozrywane dachy domów, powalone drzewa, zerwane linie energetyczne).

W 2004 roku nad Polską szalał orkan o nazwie Pia, który najbardziej zniszczył teren Górnego Śląska, gdzie wiatr wiał nawet z prędkością 140 km/h. Kilka osób zginęło, wiele domów było bez prądu.

W listopadzie 2006 roku zaatakował Orkan Britta, podtopił Świnoujście i inne miasta na wybrzeżu z powodu tzw. cofki, czyli cofania się wody morskiej z powrotem do koryt rzek.

W styczniu 2007 do polski dotarł huragan Kirił, prędkość wiatru przekraczała 150 km/h, a w Karkonoszach na Śnieżce nawet 250km/h. Huraganowi towarzyszyły burze i gradobicia. Orkan zabił 6 osób, a 36 osób zostało rannych.

W styczniu 2008 nad Polską przeszedł orkan Paula, a w lutym 2008 Orkan Zizi. Orkany zrywały dachy, powalały drzewa, zrywały linie energetyczne. W marcu 2008 nad Europą, w tym także nad Polską przeszedł Orkan Emma. Choć wiatr nie był tak silny jak w zachodniej części Europy, to i tak w Polsce zginęło 5 osób, wiele gospodarstw zostało zniszczonych, wiatr zerwał ponad 200 dachów. Wiatr wywracał samochody na autostradzie.

GRUPA 12 – GRADOBICIA

W środku wakacji, w sierpniu 2008 roku na Śląsku z nieba spadały kule gradowe wielkości kurzych jajek. Choć gradobicie trwało tylko 10 minut, spowodowało ogromne straty, zniszczonych zostało wiele samochodów, uszkodzone zostały dachy domów.

W maju 2008 roku burza z gradobiciem na Podkarpaciu uszkodziła drogi, zniszczyła uprawy rzepaku, ziemniaków i buraków.

KLIMATYCZNI – CO KAŻDY Z NAS MOŻE ZROBIĆ DLA OCHRONY KLIMATU

Podstawa programowa:

HISTORIA I SPOŁECZEŃSTWO

Cele: II, IV, V

Treści: 7.1, 7.2

PRZYRODA

Cele: I, II, III, IV, V

Treści: 5.2, 5.3, 5.5, 10,6

ETYKA

Cele: I

Cel zajęć: uświadomienie uczennicom i uczniom ich wpływu na zmiany klimatu oraz wskazanie działań na rzecz ochrony klimatu i zmotywowanie do nich

Cele szczegółowe:

Uczennica/uczeń:

- zauważa związek pomiędzy swoimi zachowaniami życia codziennego a zmianami klimatu,
- dostrzega i rozumie wpływ działalności człowieka na środowisko,
- potrafi wyjaśnić i wymienić działania mające na celu ograniczenie emisji gazów cieplarnianych,
- zauważa daleko idące powiązania łączące różne elementy środowiska z codziennymi zachowaniami ludzi,
- wyjaśnia, co każdy z nas może zrobić, by chronić klimat,
- pogłębia swoje postawy prośrodowiskowe,
- w codziennym życiu stara się podejmować decyzje z uwzględnieniem wiedzy i postaw dot. zmian klimatu,
- kształci myślenie przyczynowo-skutkowe.

Czas: 45 lub 90 minut – w zależności od wieku i aktywności grupy

Miejsce: sala lekcyjna

Materiały: ok. 8 dużych arkuszy papieru (ok. A1 lub papieru pakowego) lub schemat efektu cieplarnianego z pierwszych zajęć o klimacie, markery, ok. 50 małych karteczek (np. 10x10 cm), taśma klejąca lub klej

Przebieg zajęć

Wprowadzenie do tematu – skala problemu

Zajęcia rozpocznij od wspólnego przypomnienia przyczyn i skutków zmian klimatu. Następnie poproś uczniów, aby każdy indywidualnie odpowiedział sobie na pytanie: „Jak sądzisz, czy zmiany klimatu są ważnym problemem dla współczesnego świata?” Wyznacz w klasie linię do oznaczania skali problemu. W jednym końcu klasy (punkt A) wyznacz miejsce, w którym staną osoby, które uważają zmiany klimatu za jeden z najważniejszych problemów współczesnego świata, w drugim końcu sali (punkt B) mogą stanąć osoby, które uważają ze zmiany klimatu nie są problemem dla ludzkości.

Każdy uczeń staje w wybranym przez siebie miejscu pomiędzy punktami A i B, zgodnie ze swoimi przekonaniem i przemyśleniami. Kiedy wszyscy zajęli już miejsce, poproś chętnych uczniów, aby powiedzieli, dlaczego stanęli w danym miejscu skali. Prawdopodobnie większość uczniów uzna globalne ocieplenie za problem ważny bądź bardzo ważny (81% ankietowanych przez ODE „Źródła” uczniów szkół podstawowych uważa, że globalne ocieplenie to poważny problem dla całej Ziemi).

Miniwykład nt. międzynarodowych działań na rzecz ochrony klimatu

Poproś, aby uczniowie usiedli na miejsca. Zadaj pytanie, kto powinien wziąć odpowiedzialność za ochronę klimatu. Pojawić się mogą takie odpowiedzi jak rządy, firmy (fabryki, korporacje), Amerykanie (lub inne narody), dorośli, wszyscy, my. Omów w formie króciutkiego kilkuminutowego wykładu inicjatywy międzynarodowe związane z ochroną klimatu (zwróć uwagę na wspólną, ale zróżnicowaną odpowiedzialność poszczególnych krajów, w tym historyczną, wpływ międzynarodowych ustaleń na prawo krajowe i ograniczenia emisji). W razie potrzeby zapoznaj się wcześniej z prezentacją nt. zmian klimatu dostępną na stronie <http://eduglob.zrodla.org/elearning/pliki/zmiany-klimatu.pps>.

Przyczyny zmian klimatu

Przejdź do najważniejszej części zajęć poświęconej osobistej odpowiedzialności uczniów za zmiany klimatu i poznaniu działań życia codziennego mających na celu ochronę klimatu.

Poproś uczniów, aby raz jeszcze przypomnieli, jaka jest przyczyna zmian klimatu (nadmierna emisja gazów cieplarnianych i ograniczanie powierzchni zielonych w tym lasów), jakie są najważniejsze gazy cieplarniane (dwutlenek węgla i metan) i skąd się biorą (spalanie paliw kopalnych węgla i ropy na cele energetyczne i w transporcie, spalanie odpadów, hodowle bydła, uprawa ryżu, wysypiska śmieci).

Jeśli uczniowie brali wcześniej udział w zajęciach pt. „Ciepło, cieplej, gorąco”, powieś stworzoną wówczas planszę przedstawiającą schemat efektu cieplarnianego, gdzie warstwa gazów cieplarnianych składa się z chmurki ilustrujących gazy cieplarniane powstałe podczas różnych codziennych działań uczniów (podróż samochodem, gotowanie wody na herbatę itp.). Omówcie raz jeszcze rysunek kładąc nacisk na te działania każdego z nas, które mają wpływ na zmiany klimatu. Przywołajcie kilka lub kilkanaście przykładów z życia i omówcie je szczegółowo (np. jaki wpływ na efekt cieplarniany ma pranie odzieży, gra na komputerze czy wypicie soku z pomarańczy). Każdą czynność dokładnie analizujcie do momentu, aż uczniowie uświadomią sobie, że całym swoim życiem wpływają na zmiany klimatu.

Jak każdy z nas wpływa na zmiany klimatu

Jeśli uczniowie nie brali wcześniej udział w zajęciach pt. „Ciepło, cieplej, gorąco”, narysujcie wspólnie na dużym arkuszu papieru Ziemię, a na niej wymienione wcześniej źródła gazów cieplarnianych: fabryki, elektrownie węglowe, samochody, samoloty, wysypiska, hodowle (patrz wzór

ze scenariusza pt. Ciepło, cieplej, gorąco). Planszę możesz również przygotować wcześniej, przed zajęciami.

Poproś uczniów, żeby przypomnieli sobie wczorajszy dzień i powiedzieli, co po kolei się działo, co robili, jakich sprzętów używali, co jedli itp. Rolą prowadzącego jest tak pokierować rozmową, aby w opowiadaniach uczniów pojawiły się działania i rzeczy, które mają bezpośredni lub pośredni wpływ na emisję gazów cieplarnianych, i wynotowanie ich na małych karteczkach (np. wielkości wizytówki albo karteczki z bloczku do notatek). Po zakończeniu prowadzący odczytuje treść kolejnych karteczek, a uczniowie odpowiadają, czy i jaki wpływ na zmiany klimatu miało np. włączenie radia, wzięcie prysznicza (energia zużyta do pompowania i podgrzania wody), wypicie herbaty (energia zużyta do zagotowania wody, transport herbaty z Azji, energia zużyta do produkcji buraków oraz wytworzenia z nich cukru), zjedzenie banana (transport z Ameryki Południowej, skórka na składowisko odpadów), zmywanie naczyń (podgrzanie wody, energia do zmywarki), podróż samochodem/autobusem (produkcja pojazdu, spaliny) itd. Każdą kolejną karteczkę przyklejamy na przygotowanej wcześniej planszy i łączymy z odpowiednim źródłem gazów cieplarnianych linią (np. herbata z pojazdami symbolizującymi transport, elektrownią produkującą prąd, fabryką – pakowanie herbaty itp.). Każdą czynność dokładnie analizujemy do momentu, gdy uczniowie uświadomią sobie, że całym swoim życiem wpływają na zmiany klimatu.

Jak każdy z nas może chronić klimat?

Następnie poproś, aby młodzież w 4–5-osobowych grupach wypisała (czytelnie) na dużych arkuszach papieru konkretne rady i wskazówki, jak chronić klimat dla siebie, swoich rodzin i kolegów. Uczniowie mają 15 minut na wykonanie zadania. Aby zmotywować uczniów do twórczego podejścia do tego tematu, możesz poprosić ich, aby zastanowili się, jakie czynności można zastąpić innymi np. by zaoszczędzić energię (np. nie suszyć włosów suszarką, tylko pozwolić im wyschnąć, rozwiesić równo pranie, tak aby ograniczyć prasowanie, zamiast pomarańczy zjeść jabłko, pozamiatać zamiast odkurzać, zagrać w grę planszową albo w badminton zamiast w grę na komputerze lub konsoli).

Po zakończeniu prac poproś, aby przedstawiciele grup odczytali swoje pomysły i wskazówki. Wszystkie prace przywieś w widocznym miejscu.

Indywidualne zobowiązania klimatyczne

Ostatnim elementem zajęć będzie podjęcie przez uczniów indywidualnych zobowiązań. Poproś, aby każdy zastanowił się, jakie mógłby zrobić postanowienie, by chronić klimat. Zwróć uwagę na to, by były to postanowienia realne do dotrzymania i zależne od uczniów. Ważne, aby zobowiązania były bardzo konkretne (nie ogólne – będę oszczędzał prąd, lecz np. po obejrzeniu filmu od razu wyłączę telewizor, tak aby nie zostawał włączony, gdy nikt nie ogląda konkretnego programu, albo: zanim położę się spać sprawdzę, czy wszystkie urządzenia w moim pokoju są wyłączone). Uprzedź uczniów, że to ma być ich własne zobowiązanie i że będziecie wspólnie sobie o nich przypominać w kolejnych tygodniach oraz że jego realizacja będzie miarą ich silnej woli (nie będzie oceniana przez nauczyciela ani nikogo z zewnątrz, ale miło mieć świadomość, że potrafiło się dotrzymać słowa i coś zmienić w swoim życiu na lepsze) Poproś chętne osoby, by podzieliły się swoimi postanowieniami.

Bibliografia

- Gosia Świderek, Agnieszka Wnuk, *Nie podgrzewaj atmosfery. Materiały dla nauczycieli*, ODE Źródła, Łódź 2009
- Aleksandra Arcipowska, Andrzej Kassenberg, *Małe ABC... ochrony klimatu*, Instytut na rzecz Ekorozwoju i Polska Zielona Sieć, Warszawa/Kraków 2009
- Ziemia na rozdrożu, <http://ziemianarozdrozu.pl>
- Marcin Popkiewicz, *Świat na rozdrożu*, Wydawnictwo Sonia Draga, Katowice 2012
- Climate Change 2013: The Physical Science Basis, IPCC 2013, <http://www.ipcc.ch/report/ar5/wg1/#.UoQEficinHk>
- Aleksandra Arcipowska, Zbigniew M. Karaczan (red.), *Jak chronić klimat na poziomie lokalnym*, Instytut na rzecz Ekorozwoju, Warszawa 2008
- Kate Raworth (red.), *Zmiany klimatu a prawa człowieka*, Oxfam International/Polska Zielona Sieć/Polska Akcja Humanitarna, Warszawa 2008
- Blog o zmianach klimatu, <http://doskonaleszare.blox.pl/html>
- DlaKlimatu.pl – program klimatyczny Polskiej Zielonej Sieci, <http://dlaklimatu.pl>
- Nie podgrzewaj atmosfery, <http://klimat.edu.pl>

ENERGIA ZIEMI

Podstawa programowa:

PRZYRODA

Treści: 5.2, 5.3

JĘZYK POLSKI

Treści: 1.6, 1.7

Cel ogólny: uświadomienie uczniom i uczniom, skąd pochodzi energia, jakie są jej źródła, a także w jak wielu miejscach na świecie jest ona wciąż trudno dostępna

Cele szczegółowe:

Uczennica/uczeń:

- omawia konsekwencje braku dostaw prądu w swoim codziennym życiu oraz w życiu miasta,
- wymienia urządzenia elektryczne wykorzystywane w codziennym życiu,
- wymienia nieodnawialne i odnawialne źródła energii,
- wie, z czego powstaje większość energii w Polsce, i rozumie, dlaczego powinniśmy oszczędzać energię,
- wie, że korzystanie z energii pochodzącej ze surowców nieodnawialnych ma wpływ na globalne zmiany klimatu,
- lokalizuje na mapie politycznej świata wybrane kraje i ich potencjał energetyczny,
- zna możliwości wykorzystania odnawialnych źródeł energii w krajach Globalnego Południa,
- wyjaśnia pojęcie energii rozproszonej,
- analizuje karty pracy z gry i wyciąga wnioski dotyczące wykorzystania odnawialnych źródeł energii w różnych miejscach.

Czas: 90 minut

Miejsce: sala lekcyjna

Materiały: mapa ścienna świata, wydrukowane karty pracy (załącznik nr 1), ekran i projektor do wyświetlenia map zużycia energii odnawialnej

Przebieg zajęć

Do czego jest nam potrzebna energia?

Na początku lekcji wyjaśnij uczniom, że będziecie rozmawiać o energii – o tym, do czego jest nam potrzebna, skąd ją czerpiemy i co zrobić, by mogła służyć nie tylko nam, ale i przyszłym pokoleniom. Jako wprowadzenie do tematu zaproponuj uczniom krótką zabawę z wyobraźnią pt. „Stała się ciemność” (opracowanie własne: ODE Źródła).

Podziel uczniów na niewielkie zespoły (po 3–4 osoby), każdy zespół dostaje kartkę (najlepiej już zapisaną po jednej stronie) i ołówek. Poproś uczniów, aby wyobrazili sobie, że z powodu śnieżycy lub silnej wichury, która uszkodziła trakturę elektryczną, w naszym mieście przez kilka dni nie ma prądu. Poproś zespoły, aby zastanowiły się przez chwilę, jak

bardzo zmienia się sytuacja w mieście pozbawionym energii (np. nie działają windy, większe sklepy – bo nie działają kasy i czytniki kodów kreskowych, nie działają banki, nie można skorzystać z bankomatu, nie działają komputery regulujące sygnalizację świetlną czy system ogrzewania mieszkań, co się dzieje w szpitalach i szkołach?). Poproś grupy, aby wypisały na kartkach, czego w takim mieście nie będzie można robić, co nie będzie działać, jakie pojawiają się utrudnienia. Zwróć uwagę uczniów, aby nie koncentrowali się wyłącznie na tym, czego nie mogą robić w swoich domach, ale zastanowili się również nad konsekwencjami braku energii dla całego miasta. Gdy grupy skończą pracę, poproś, aby spróbowały wybrać ze swojej listy 5 czynności, których przez brak prądu nie mogą wykonywać i których brakowałoby im najbardziej. Poproś, aby grupy zaprezentowały wyniki pracy. Wspólnie omówcie wnioski, zastanówcie się, w jakich sytuacjach codziennego życia brak energii elektrycznej będzie najbardziej uciążliwy (podpowiedzi: lodówka, pranie, gotowanie, oświetlenie, ogrzewanie domu, podgrzanie wody, praca, nauka, zabawa, komunikacja z innymi). Bez czego możemy się przez te kilka dni obejść? A jak wyglądałaby sytuacja, gdyby prądu nie było przez miesiąc? Jaka część zużycia prądu przypada na urządzenia znacznie ułatwiające nam życie lub służące do pracy, a jaka na mniej istotne wynalazki (takie jak suszarka do włosów, lokówka, konsola do gier, gofrownica)?

Ćwiczenie to uświadamia uczniom, jak bardzo nasza cywilizacja uzależniona jest od energii elektrycznej i jak wiele utrudnień pojawia się w przypadku jej braku.

Czy wszyscy mogą korzystać z dobrodziejstw elektryczności?

Zapytaj, czy są na świecie miejsca, gdzie brak energii jest codziennością. Poproś uczniów, by na mapie świata wskazali regiony, państwa bądź kontynenty, gdzie według nich mogą być problemy z dostępem do energii elektrycznej, i uzasadnili swój wybór. Z jednej strony pojawić się mogą regiony trudno dostępne, pustynie, puszcze, wysokie góry, gdzie technicznie trudno zbudować trakturę elektryczną, ale z pewnością uczniowie wskażą również ubogie regiony świata (np. stopa elektryfikacji Nigerii wynosi 50,6%, a 76,4 mln spośród 170 mln Nigeryjczyków nie ma dostępu do energii elektrycznej). Wspólnie zastanówcie się, z czego może to wynikać.

Wyjaśnij uczniom, że w najbiedniejszych krajach świata, głównie w krajach Afryki oraz w niektórych krajach Azji, zużycie energii na mieszkańca jest nawet kilkadziesiąt razy niższe niż w krajach Globalnej Północy. W wielu najbiedniejszych krajach zużycie energii nie zmieniło się znacząco od ponad 40 lat. Wyjaśnij uczniom, że w Polsce 40 lat temu używaliśmy o wiele mniej urządzeń wymagających podłączenia do gniazdka elektrycznego. Poproś, aby uczniowie zastanowili się, z jakich urządzeń elektrycznych mogli korzystać ich dziadkowie w młodości.

„W drugiej połowie XX w. energia elektryczna stała się najdoskonalszą i najbardziej uniwersalną postacią energii, wpływała na niemal wszystkie sfery życia i ludzkiej dzia-

łałości. Umożliwiła szybki rozwój społeczno-gospodarczy świata – zwłaszcza krajów uprzemysłowionych. Dzięki swoim zaletom energia elektryczna zrewolucjonizowała przemysł, transport, budownictwo i gospodarkę komunalną oraz ułatwiła prowadzenie gospodarstw domowych. Skala zastosowań energii elektrycznej spowodowała, że wiek XX często jest nazywany wiekiem elektryczności. Wysoki wzrost światowej produkcji energii elektrycznej występował nadal w ostatnich trzech dekadach. Jednak wzrost ilościowy tej produkcji w poszczególnych regionach świata był bardzo nierównomierny – wysoki w krajach uprzemysłowionych Europy, Ameryki Północnej, Dalekiego Wschodu i Pacyfiku oraz bardzo niski w większości krajów Afryki, Południowej Azji i Ameryki Łacińskiej. Świadczą o tym wskaźniki zużycia energii elektrycznej *per capita*”.

ŹRÓDŁO: http://www.wec-pksre.pl/img_in/publikacje/pdf/Publikacja_85_LAT_SRE.pdf

Wspólnie zastanówcie się, do czego w pierwszej kolejności używają energię mieszkańcy Globalnego Południa. W jaki sposób możliwość korzystania z energii zmieniłaby ich sytuację?

Skąd czerpiemy energię?

Jesteśmy przyzwyczajeni do tego, że w gniazdkach mamy prąd. Zapytaj uczniów, skąd bierze się prąd w naszych gniazdkach i z czego lub w jaki sposób się go wytwarza. Uczniowie prawdopodobnie wymienią wiele odnawialnych źródeł energii takich jak elektrownie wodne, wiatrowe czy słońce. Zapisuj pomysły na tablicy, a w razie potrzeby uzupełnij listę tak, aby zawierała wszystkie najważniejsze odnawialne (wiatr, woda, słońce, biomasa, energia geotermalna, ew. energia pływów) i nieodnawialne (węgiel, ropa, gaz ziemny, uran) źródła energii. Poproś, aby uczniowie posegregowali źródła na te dwie kategorie, np. poprzez postawienie wykrzyknika przy nieodnawialnych, a strzałki zwinętej w okrąg przy odnawialnych źródłach energii.

Poproś uczniów, by zastanowili się, które źródła energii są niekorzystne dla środowiska naturalnego. Czy energia odnawialna jest zawsze ekologiczna?

Wyjaśnij, że w Polsce najwięcej energii czerpiemy ze spalania węgla. Zapytaj, jakie zagrożenia dla środowiska związane są z wydobywaniem i spalaniem węgla. Uświadom uczniom, że korzystając z energii, za każdym razem przyczyniamy się do zanieczyszczenia dwutlenkiem węgla oraz innymi zanieczyszczeniami i w ten sposób przyczyniamy się do globalnych zmian klimatu. Wspólnie zastanówcie się, dlaczego w Polsce tak powoli rozwija się energetyka odnawialna. Czy moglibyśmy korzystać z energii słońca, wiatru i wody w większym stopniu?

Jak to wygląda na świecie?

Podziel uczniów na tyle grup, ile rodzajów energii odnawialnej wypisaliście na tablicy. Przydziel (wylosuj) grupom po jednym rodzaju energii. Rozdaj kartki A4 i markery. Zadaniem grup będzie opracowanie schematycznego, prostego znaku symbolizującego ten rodzaj energii. Po zakończeniu poproś grupy o zaprezentowanie prac, przywieś je na tablicy tak, aby były widoczne dla wszystkich. Podziel uczniów na 2–3-osobowe grupy i rozdaj im informacje z załącznika nr 1 oraz samoprzylepne karteczki (typu post-it) i pisaki. Powieś

ścienną mapę polityczną świata. Zadaniem uczniów będzie narysowanie na karteczce symbolu oznaczającego rodzaj energii opisany w fragmencie i przyklejenie karteczki w odpowiednim miejscu na mapie.

Następnie poproś uczniów, by zastanowili się, gdzie są najlepsze warunki do wykorzystania poszczególnych rodzajów energii odnawialnej. Jakie warunki powinny być spełnione, by opłacało się z takiej energii korzystać? A może energia słońca czy wiatru umożliwia korzystanie z urządzeń elektrycznych tam, gdzie elektryczność nie dociera? Zwróć uwagę uczniów na popularność paneli słonecznych w słabo zelektryfikowanych, ale bardzo słonecznych krajach Globalnego Południa.

Jako pracę domową lub zadanie dla szczególnie zainteresowanych grup możesz wykorzystać karty pracy z załącznika nr 2.

Energia rozproszona (dla starszych uczniów)

Przykłady podane w poprzednim ćwiczeniu pochodzą z różnych stron świata. Zapytaj uczniów, czy również w Polsce możemy wykorzystać poszczególne odnawialne źródła energii. Wyjaśnij uczniom zagadnienie energii rozproszonej, czyli tworzenia małych, lokalnych elektrowni bądź systemów magazynowania ciepła na potrzeby jednego domu bądź osiedla. Można przedstawić uczniom także ideę domu pasywnego lub samochodu elektrycznego. Informacje na ten temat znajdziesz tutaj: http://www.chronmyklimat.pl/theme/UploadFiles/File/DOKLIP/Energetyka_rozproszona_web.pdf.

Wyspa Moja

Na zakończenie zaproponuj uczniom udział w grze symulacyjnej Wyspa Moja. Gra została stworzona w Centrum Edukacji Obywatelskiej w oparciu o materiały brytyjskiej organizacji Practical Action. Moja to niewielka wyspa znajdująca się na Oceanie Indyjskim u wschodnich wybrzeży Afryki. Żyje na niej ok. 1500 osób w 4 społecznościach. Nie ma tam elektryczności. Ludzie korzystają ze świec lub lamp naftowych jako oświetlenia. Spalają drewno, by móc gotować. Rząd wyspy wygospodarował pieniądze na zelektryfikowanie wyspy. Zadaniem uczniów będzie wcielenie się w specjalistów od energetyki. Po przeczytaniu tekstów dotyczących 4 społeczności żyjących na wyspie należy znaleźć dla nich najodpowiedniejsze źródła energii. Po wykonaniu zadania wspólnie omów z uczniami, które warianty mogą być najlepsze dla każdej ze społeczności.

Wszystkie materiały potrzebne do gry znajdziesz na stronie CEO: <http://www.ceo.org.pl/pl/energia/news/graz-energia-wyspa-moja>.

Podsumowanie

Jako zadanie domowe poproś uczniów, aby zapoznali się z 2 artykułami poświęconymi pomysłowemu, ale bardzo prostemu wykorzystaniu energii. Zaproponuj chętnym uczniom przetestowanie jednego z pomysłów oraz udokumentowanie i opisanie go (w formie prezentacji, posteru lub reportażu do szkolnej gazetki).

Teksty znajdują się tutaj:

- <http://www.crazynauka.pl/pieczek-solarny-z-kartonu>
- <http://www.crazynauka.pl/solarna-zarowka-z-butelki-to-pomysl-godny-nobla-jego-autorami>

Załącznik nr 1

- W Chinach na rzece Jangcy znajduje się największa tama na świecie, jest to Zapora Trzech Przełomów. Elektrownia ta dostarcza bardzo dużo energii, ale jej budowa spowodowała wiele zagrożeń dla środowiska, wody ogromnego zalewu zniszczyły zabytki, a mieszkańcy zostali zmuszeni do wyprowadzenia się ze swoich wsi.
- Kenia korzysta z energii wody, wiatru, słońca i źródeł geotermalnych. Prawdopodobnie właściwie wykorzystane źródła geotermalne wystarczyłyby na zaspokojenie potrzeb energetycznych całej Kenii oraz sąsiednich państw.
- Największa turbina wiatrowa na świecie znajduje się na Hawajach, ma wysokość 20-piętrowego budynku i ramiona długości boiska piłkarskiego
- Brazylia buduje farmy wiatrowe na wybrzeżu, gdyż wykorzystuje efekt bryzy morskiej. W dzień ląd ogrzewa się szybciej niż woda i ciepłe powietrze znad lądu unosi się górą ku morzu. Na jego miejsce dołem napływa zimne powietrze od morza. Ten chłodny powiew od morza w upalny dzień to bryza morska. Nocą ląd ochładza się szybciej niż masa wody. Wiatr wieje odwrotnie, od lądu do morza.
- Największa elektrownia fotowoltaiczna (słoneczna) na świecie znajduje się w Golmud Solar Park w Chinach
- W Nikaragui wielu ludzi zyskało dostęp do energii elektrycznej dzięki panelom słonecznym.
- W Czechach wśród pól słoneczników i zbóż możesz zobaczyć granatowe pola paneli słonecznych.
- Liberia jako kraj położony niedaleko równika ma bardzo dobre warunki do wykorzystania energii słonecznej. Dzięki zainstalowaniu paneli fotowoltaicznych w szkole Brewerville w Liberii uczniowie i lokalna społeczność ma dostęp do elektryczności.
- Energia geotermalna wykorzystywana jest w takich krajach jak Indonezja czy Filipiny, w obu tych krajach występują wulkany i gorące źródła.
- Strzelające gorącą wodą gejzery to nie tylko atrakcja turystyczna Islandii, ale przede wszystkim główne źródło energii cieplnej i energii elektrycznej (1/4 prądu zużywanego przez Islandczyków to energia geotermalna).
- Brazylia jest jednym z największych producentów energii z odnawialnych źródeł, uzyskując ponad 85% swojej energii elektrycznej z elektrowni wodnych. Na granicy z Paragwajem znajduje się druga pod względem wielkości na świecie elektrownia wodna, Itaipu.
- Niemcy 1/3 zużywanej energii pozyskują za pomocą paneli słonecznych.
- Ponieważ Maroko nie ma złóż surowców energetycznych i musi je kupować, rząd tego kraju postanowił rozwijać intensywnie energetykę wiatrową i słoneczną, tak aby w 2020 roku 1/5 energii pochodziła ze źródeł odnawialnych.
- W Demokratycznej Republice Konga planowana jest budowa największej na świecie elektrowni wodnej, która ma produkować dwukrotnie więcej energii niż obecna największa elektrownia wodna. Energia z niej ma trafiać pod dnem Morza Śródziemnego do Europy, a także do niektórych krajów Afryki, głównie Republiki Południowej Afryki.
- W kilka lat władzom nadmorskiej, słonecznej Portugalii udało się ograniczyć pozyskanie energii ze źródeł nieodnawialnych. Rozwijają się tam wielkie farmy wiatrowe i słoneczne oraz elektrownie wodne.
- Największa na kontynencie i jedna z największych na świecie farma solarna ma powstać w zalanej słońcem Ghanie. Będzie to 4. pod względem wielkości farma solarną na świecie.

1. NIKARAGUA: CAŁA ENERGIA ZE SŁOŃCA

Lubię zobaczyć uczucie ekscytacji na twarzach ludzi, którzy po raz pierwszy włączyli światło. Czuję, że czynię ludzi szczęśliwymi – tak opowiada o swojej pracy instalator paneli słonecznych we wiejskiej Nikaragui. TECNOSOL w ciągu 11 lat działalności rozwinął system oparty o pozyskiwanie energii z odnawialnych głównie słonecznej, ale też wiatrowej i hydroenergii, który dostarcza energii do szkół, przychodni, firm i 40 tysięcy domostw na obszarach wiejskich. Mając 17 oddziałów na terenie całego kraju, TECNOSOL skutecznie propaguje komercjalizację i instalację systemów odnawialnych źródeł energii, wkraczając ze swymi usługami do innych krajów Ameryki Środkowej. Firma prowadzi również działalność edukacyjną, szkoląc ludzi w zakresie projektowania, instalacji oraz monitoringu systemów opartych na odnawialnych źródłach energii na potrzeby firm i konsumentów indywidualnych. Energia pozyskiwana z OZE w systemach wdrażanych przez firmę używana jest m.in. do elektryfikacji wsi za pomocą zdecentralizowanych systemów fotowoltaicznych, oświetlenia domów, szkół i ośrodków zdrowia czy ogrzewania i oczyszczania wody.

Pytania pomocnicze:

- Gdzie wykorzystuje się ten rodzaj energii:
- Z czego pozyskiwana jest energia:
- Co jest potrzebne do uzyskania energii:
- Do czego może być wykorzystywana ta energia:

2. WIETNAM STAWIA NA ZWIERZĘCY BIOGAZ

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi Wietnamu i holenderska agencja rządowa zajmująca się pomocą rozwojową SNV od 2003 roku wzięły na celownik problem niebezpiecznych sposobów gotowania i olbrzymich ilości nieużytkowanych nieczystości pochodzenia zwierzęcego. Zaczęto pozyskiwać energię z nieczystości poprzez produkcję biogazu, otrzymując czyste i pewne źródło energii, które znalazło zastosowanie w gotowaniu i ogrzewaniu. Ponadto, w ten sposób rozwiązuje się problemy ekologiczne związane z pozyskiwaniem energii z drewna, w znaczącym stopniu likwidując problem odpadów. Jak dotąd w ramach wspólnych działań zainstalowano ponad 78 tysięcy systemów, które służą około 400 tysiącom ludzi i oszczędzają 16 tysięcy ton CO₂ rocznie.

Oprócz rozwoju sektora biogazu, projekt stawia sobie za cel szeroko rozumiany rozwój obszarów wiejskich. Zapewnienie taniej energii dla wiejskich domostw, poprawa warunków sanitarnych, w jakich żyją wiejskie społeczności, i zdrowia mieszkańców, lepsza ochrona środowiska przyczyniają się pośrednio do powstawania nowych miejsc pracy. Nowe miejsca pracy powstają w budownictwie, obsłudze infrastruktury biogazu i w rolnictwie. Szacuje się, że projekt dostarczy czystej i taniej energii o wartości 2 800 teradzuli rocznie, porównywalnej do 326 tysięcy ton drewna lub 36 tysięcy ton węgla drzewnego czy 4 611 ton gazu ziemnego.

Pytania pomocnicze:

- Gdzie wykorzystuje się ten rodzaj energii:
- Z czego pozyskiwana jest energia:
- Co jest potrzebne do uzyskania energii:
- Do czego może być wykorzystywana ta energia:

3. KENIA – NAJWIĘKSZA FARMA WIATROWA W AFRYCE

Farma zlokalizowana w północnej części kraju będzie składała się z 365 turbin wiatrowych o mocy 0,85 MW każda. Prace konstrukcyjne rozpoczęły się w czerwcu 2012 roku. Projekt wykorzysta unikatowe warunki naturalne sprzyjające produkcji energii elektrycznej z wiatru. Instalacje będą położone od 450 m do 2300 m nad poziomem morza. Farma osiągnie docelową moc 300 MW w pierwszym kwartale 2015 roku. Energia elektryczna będzie sprzedawana na mocy długoletniej umowy firmie Kenya Power. Cena transakcyjna została ustalona na 0,12 USD za 1 kWh.

Pytania pomocnicze:

- Gdzie wykorzystuje się ten rodzaj energii:
- Z czego pozyskiwana jest energia:
- Co jest potrzebne do uzyskania energii:
- Do czego może być wykorzystywana ta energia:

Opracowano na podstawie: <http://www.energiawiatru.eu/przegląd-prasy/rusza-budowa-najwiekszej-w-afryce-farmy-wiatrowej>.

4. BRAZYLIA: MAŁE ELEKTROWNIE WODNE DAJĄ MOC WIEJSKIM SPOŁECZNOŚCIOM

Energia, którą zapewnią spółdzielnie CRELUZ, pochodzi z 6 niewielkich elektrowni wodnych, które dostarczają prąd na obszarze 12 tysięcy km², docierając do 80 tysięcy ludzi.

CRELUZ, czyli Spółdzielnia Dystrybucji Energii, stawia sobie ważne cele społeczne: solidne źródło energii dostarczy marginalizowanej ludności wiejskiej licznych okazji do zarabiania i ograniczy migracje do miast, gdzie ubodzy z prowincji gromadzą się w siedliskach biedy (tzw. fawelach). Celem ekologicznym jest ograniczenie deforestacji, gdyż miejscowa ludność nie powinna być uzależniona od rabunkowego pozyskiwania drewna w celu wytwarzania energii. Ze względu na swoje zaangażowanie w idee zrównoważonego rozwoju, spółdzielnia CRELUZ rozpoczęła program naprawiania wcześniejszych szkód poprzez zalesienie obszarów, na których działa.

Spółdzielnia prowadzi ponadto kilka programów społecznych. Program „Ligar” („Połączyć”) ma na celu dostarczenie jak najtańszej energii do najuboższych rodzin. Program „Agua Limpa” („Czysta woda”) ma na celu zapewnienie wody pitnej dla wszystkich członków spółdzielni i ich rodzin poprzez budowę tanich studni. Program „Luz para todos” („Światło dla wszystkich”) jest prowadzony we współpracy z rządem Brazylii i polega na zapewnieniu infrastruktury elektrycznej najuboższym mieszkańcom obszarów wiejskich. CRELUZ prowadzi również program edukacji ekologicznej, głównie dla mieszkańców wsi, celem przekonania ich do zalet harmonijnego życia w zgodzie z naturą i pokazania praktycznych rozwiązań służących lepszej jakości życia teraz i dla przyszłych pokoleń.

Pytania pomocnicze:

- Gdzie wykorzystuje się ten rodzaj energii:
- Z czego pozyskiwana jest energia:
- Co jest potrzebne do uzyskania energii:
- Do czego może być wykorzystywana ta energia:

Opracowano na podstawie: <http://www.ceo.org.pl/pl/energia/news/o-tym-jak-odnawialne-zrodla-energii-zmieniaja-swiat>.

5. ZASOBY GEOTERMALNE PEKINU

Pekin jest 1 z 6 stolic świata, która posiada zasoby geotermalne. Na jego terenie można wyodrębnić 4 regiony geotermalne, na obszarze których występuje 10 głównych złóż o łącznej powierzchni 2370 km² (Xu Youshi, 2002). Woda geotermalna występująca w rejonie Pekinu posiada niską mineralizację oraz niską twardość. Temperatura wody jest zróżnicowana w granicach 38–80°C. Zasoby geotermalne są wykorzystywane przede wszystkim w ciepłownictwie i lecznictwie. Istnieją także farmy wodne oraz plantacje specjalnych gatunków warzyw, do uprawy których stosuje się wodę geotermalną.

Pytania pomocnicze:

- Gdzie wykorzystuje się ten rodzaj energii:
- Z czego pozyskiwana jest energia:
- Co jest potrzebne do uzyskania energii:
- Do czego może być wykorzystywana ta energia:

Opracowano na podstawie: www.globenergia.pl/geotermia/item/2034-geotermalne-bogactwo-chin.html.

Bibliografia

- Energetyka rozproszona a ochrona klimatu, ulotka wyd. Instytut na rzecz Ekorozwoju, http://www.chronmyklimat.pl/theme/UploadFiles/File/DOKLIP/Energetyka_rozproszona_web.pdf
- Piotr Bielski, *O tym, jak odnawialne źródła energii zmieniają świat*, CEO, <http://www.ceo.org.pl/pl/energia/news/o-tym-jak-odnawialne-zrodla-energii-zmieniaja-swiat>
- Katarzyna Woźniak-Kajak, *Eksploatacja paliw kopalnych kosztem środowiska naturalnego*, CEO, <http://www.ceo.org.pl/pl/energia/news/eksploatacja-paliw-kopalnych-kosztem-srodowiska-naturalnego>
- *Energetyka rozproszona*, Instytut na rzecz Ekorozwoju, Warszawa 2011, http://www.ine-isd.org.pl/theme/UploadFiles/File/publikacje/broszury/3_energetyka_rozproszona_screen.pdf
- Marcin Wojtalik, *Wydobycie i handel surowcami w krajach Globalnego Południa*, prezentacja szkoleniowa, ODE Źródła, <http://eduglob.zrodla.org/elearning/pliki/zasoby.pps>
- Natalia Jaworek, *Zielona energia w Tanzanii!*, <http://globalnepoludnie.pl/Zielona-energia-w-Tanzanii>
- Alliant Energy Kids, *Fun Facts about Renewable Energy*, <http://www.alliantenergykids.com/EnergyandTheEnvironment/RenewableEnergy/022403>
- Portal Rynek Energii Odnawialnej REO, <http://www.reo.pl>
- Strona projektu edukacyjnego Zielona Energia, FWIE, <http://www.zielonaenergia.eco.pl>

NAUKA IDZIE W LAS

Opracowano na podstawie scenariuszy z pakietu *Odpowiedzialnej produkcji i konsumpcji zasobów leśnych* wydanego przez Polską Zieloną Sieć.

Podstawa programowa:

PRZYRODA

Cele: IV.

Treści: 5.2, 5.3

ZAJĘCIA TECHNICZNE

Treści: 5.1, 5.2

Cel zajęć: zapoznanie z problemem wylesiania oraz z jego społecznymi i przyrodniczymi skutkami

Cele szczegółowe:

Uczennica/uczeń:

- rozumie pojęcie deforestacji (wylesiania),
- zna przyczyny wylesiania,
- rozpoznaje wyroby, których produkcja zależy od korzystania z zasobów leśnych,
- wymienia przyrodnicze, kulturowe, materialne funkcje lasów,
- poznaje właściwe nawyki konsumenckie związane z użytkowaniem przedmiotów papierowych i drewnianych,
- zna certyfikat zrównoważonej gospodarki leśnej FSC.

Czas: 90 minut

Miejsce: sala lekcyjna

Materiały: nagranie z odgłosami lasu, karteczki zielone i brązowe (po kilka dla każdego ucznia), nożyczki, duży arkusz papieru pakowego, kilka szyftów kleju, rolka papieru toaletowego z makulatury, korki od wina, przedmiot wykonany z gumy, krzesło klasowe, batonik zawierający olej palmowy, żel pod prysznic zawierający olej palmowy, ziarna soi, książka, bambusowe pałeczki, papierowe serwetki (lub inny przedmiot) z certyfikatem FSC, wydrukowany załącznik nr 1, wydrukowany i rozcięty na kawałki załącznik nr 2

Przebieg zajęć

W lesie – ćwiczenie relaksacyjne

Na początku zajęć poproś uczniów, aby wygodnie usiedli w ławkach, i włącz im płytę z odgłosami lasu. Poproś uczniów, aby zrelaksowali się i spróbowali wyobrazić sobie, że są w lesie. Ćwiczenie powinno trwać około 2 minut. Po tym czasie wyłącz lub tylko przycisz płytę i zapytaj uczniów o ich wrażenia. Czy uczniowie lubią przebywać w lesie? Czy las kojarzy im się negatywnie czy pozytywnie? Dlaczego? Porozmawiajcie o tym przez chwilę.

Korzyści z lasu

Następnie rozdaj wszystkim uczniom zielone karteczki oraz nożyczki i poproś, aby z każdej karteczki wycięli kształt dowolnego liścia. Następnie poproś, aby w parach wpisali na przygotowanych liściach korzyści, jakie człowiek i przyroda czerpią z lasów – jedną rzecz na jednej karteczce (jeśli będą mieli dużo pomysłów, powinni wyciąć dużo liści). Poproś uczniów, aby nie skupiali się wyłącznie na korzyściach materialnych, ale wzięli też pod uwagę wartości niematerialne, które wiążą się z istnieniem lasów. W czasie, kiedy uczniowie pracują, narysuj na dużym arkuszu szarego papieru kontur drzewa z korzeniami i trzema wyraźnymi, grubymi gałęziami, ale bez liści. Na gałęziach napisz „korzyści materialne dla człowieka”, „korzyści niematerialne dla człowieka”, „korzyści dla przyrody”. Kiedy dzieci skończą ćwiczenie, poproś, aby przykleiły swoje liście do odpowiednich gałęzi drzewa. Kiedy wszystkie liście będą już przyklejone, odczytajcie głośno korzyści na nich wypisane. W miarę potrzeby uzupełnij informacje. Zwróć uwagę uczniów na to, że niektóre korzyści trudno jednoznacznie zakwalifikować, gdyż są ważne i dla przyrody, i dla człowieka, który jest przecież także częścią przyrody.

Lasy znikają

Powiedz dzieciom, że każdego roku z powierzchni Ziemi znikają bezpowrotnie ogromne obszary lasów. Aby uczniowie mogli sobie wyobrazić, jak ogromne powierzchnie są co dzień wylesiane, przeprowadźcie ćwiczenie na wyobraźnię. Poproś uczniów o zamknięcie oczu. Poproś, aby wyobrazili sobie boisko do piłki nożnej (takie prawdziwe, pełnowymiarowe, jak na stadionie) i samych siebie biegnących dookoła niego. Następnie powiedz, żeby spróbowali wyobrazić sobie 10 boisk połączonych ze sobą i spróbowali ogarnąć wzrokiem ich przestrzeń. Po chwili poproś o wyobrażenie sobie 50 boisk, po chwili – 100. Poproś o otwarcie oczu i zapytaj, czy łatwo było wyobrazić sobie tak rozległe przestrzenie. Następnie powiedz, że **dziennie** wycina się 36 tysięcy ha lasów, czyli 52 tysięcy boisk do piłki nożnej! To prawie tyle co powierzchnia Kampinoskiego Parku Narodowego.

Zapytaj uczniów, czy możliwe jest całkowite zaprzestanie wycięcia lasów. Czy ludzie mogliby obejść się bez drewna i produktów z niego wykonanych? Wyjaśnij, że ścinanie drzew na ograniczoną skalę zwykle nie pociąga za sobą wielu negatywnych skutków. Od zawsze, każdego dnia, na całym świecie, ludzie zajmują się ścinaniem lub usuwaniem drzew – chorych, starych, suchych, spalonych lub zwyczajnie „gotowych” do ścięcia, co oznacza gotowych do zastąpienia innymi drzewami, które zajmą ich miejsce. Są to więc czynności, które mogą wspierać dobrą kondycję lasów. Kiedy jednak ścinanie drzew dotyczy dużych przestrzeni, trwa przez dłuższy czas i wykonywane jest jedynie w celach komercyjnych – bezpośrednich (pozyskanie drewna) lub pośrednich (np. tworzenie pastwisk, terenów pod zabudowę czy wydobycie minerałów) – mowa jest o wylesianiu.

„Dary” lasów świata

Podziel uczniów na małe zespoły (2–4 osoby, w zależności od wielkości klasy) i każdej grupie daj jeden z przygotowanych wcześniej przedmiotów: rolkę papieru toaletowego, bambusowe pałeczki, korki od wina, książkę, przedmiot z gumy, ziarna soi, krzesło klasowe, batonik zawierający olej palmowy (lub żel pod prysznic czy inny kosmetyk z olejem palmowym w składzie), serwetki papierowe lub inny papierowy przedmiot z certyfikatem FSC. Poproś dzieci, aby przyjrzały się dokładnie przedmiotom. Czy korzystamy z nich w codziennym życiu? Jeśli nie my sami, to czy korzystają z nich nasi rodzice? Czy wyprodukowanie tych przedmiotów wymagało ścinania drzew? Część grup pewnie odpowie, że ich przedmioty nie wymagały wycięcia drzew, bo nie mają w sobie żadnych drewnianych czy papierowych elementów. Wyjaśnij uczniom związek pomiędzy przemysłową produkcją zbóż i hodowlą bydła oraz powstawaniem plantacji palmy olejowej a wylesianiem. Więcej informacji na ten temat znajdziesz na końcu scenariusza.

Zapytaj uczniów, czy przedmioty, które mają na ławkach, powstały w Polsce czy w innym kraju. Papier toaletowy, krzesło, książka zapewne wyprodukowane zostały u nas, pewnie z polskiego drewna (przy okazji wyjaśnij, że dużo mebli czy podłóg robionych jest z drewna egzotycznego, takiego jak mahoń, tek czy wenge, drzewa do pozyskania go są często wycinane nielegalnie i w zbyt dużych ilościach, bez zwracania uwagi na dobro całego lasu). Na jednym z przedmiotów znajduje się symbol FSC (załącznik nr 1) – wyjaśnij dzieciom, że jest to oznaczenie zrównoważonej gospodarki leśnej, umieszczane na produktach pozyskanych z drewna. Wyjaśnij, że ten znak gwarantuje, że las, z którego pochodziło drewno, by tak zarządzać, aby pomimo wycinki drzew przyroda nie doznała zbyt wielkich strat. O skutkach niszczenia lasów przeczytasz na końcu scenariusza.

Soja, która jest składnikiem paszy zwierząt hodowlanych, najprawdopodobniej wyrosła w Brazylii lub Stanach Zjednoczonych. Dęby korkowe mogły rosnąć w Turcji. Kauczukowce, których sok wykorzystuje się do produkcji gumy, pochodzą z Tajlandii lub Indonezji. Bambusowe pałeczki dotarły do nas z Chin. Olej palmowy, który jest składnikiem batonika lub żelu pod prysznic, może pochodzić z Indonezji. Zapytaj uczniów, czy wiedzą, gdzie znajdują się te kraje. Możecie wspólnie znaleźć je na mapie świata. Zapytaj, czy to w porządku, że aby wyprodukować dla nas, tutaj w Europie, różne przedmioty, wycina się lasy w bardzo odległych częściach świata? Kto traci na wycinaniu lasów deszczowych w Indonezji, Tajlandii czy lasów bambusowych w Chinach? Czy mieszkańcy Polski też mogą na tym coś stracić?

Co ja mogę zrobić?

Na koniec zastanówcie się wspólnie, czy wy sami macie jakiś wpływ na sytuację lasów. Poproś dzieci, aby przez chwilę się zastanowiły i podały przykłady działań, które chronią drzewa i lasy. Jakich działań powinniśmy unikać, żeby nie przyczyniać się do niszczenia lasów? Jakie produkty kupować, a których unikać? Rozdaj uczniom karteczki i poproś, aby wycięli z nich kształt nasion drzew (mogą być żołędzie, kasztany, pestki owoców, orzechy, skrzydlaki itp.). Zwróć uwagę, by nasiona były na tyle duże, aby dało się w nich umieścić napis. Po wycięciu nasion uczniowie wpisują w nie swoje pomysły na działania chroniące lasy. Nasiona naklejcie pod drzewem, które stworzyliście na początku lekcji. Powstanie

plakat, który będzie przypominał zarówno o korzyściach, które czerpiemy z drzew, jak i o prawidłowych zachowaniach.

Przykładowe odpowiedzi:

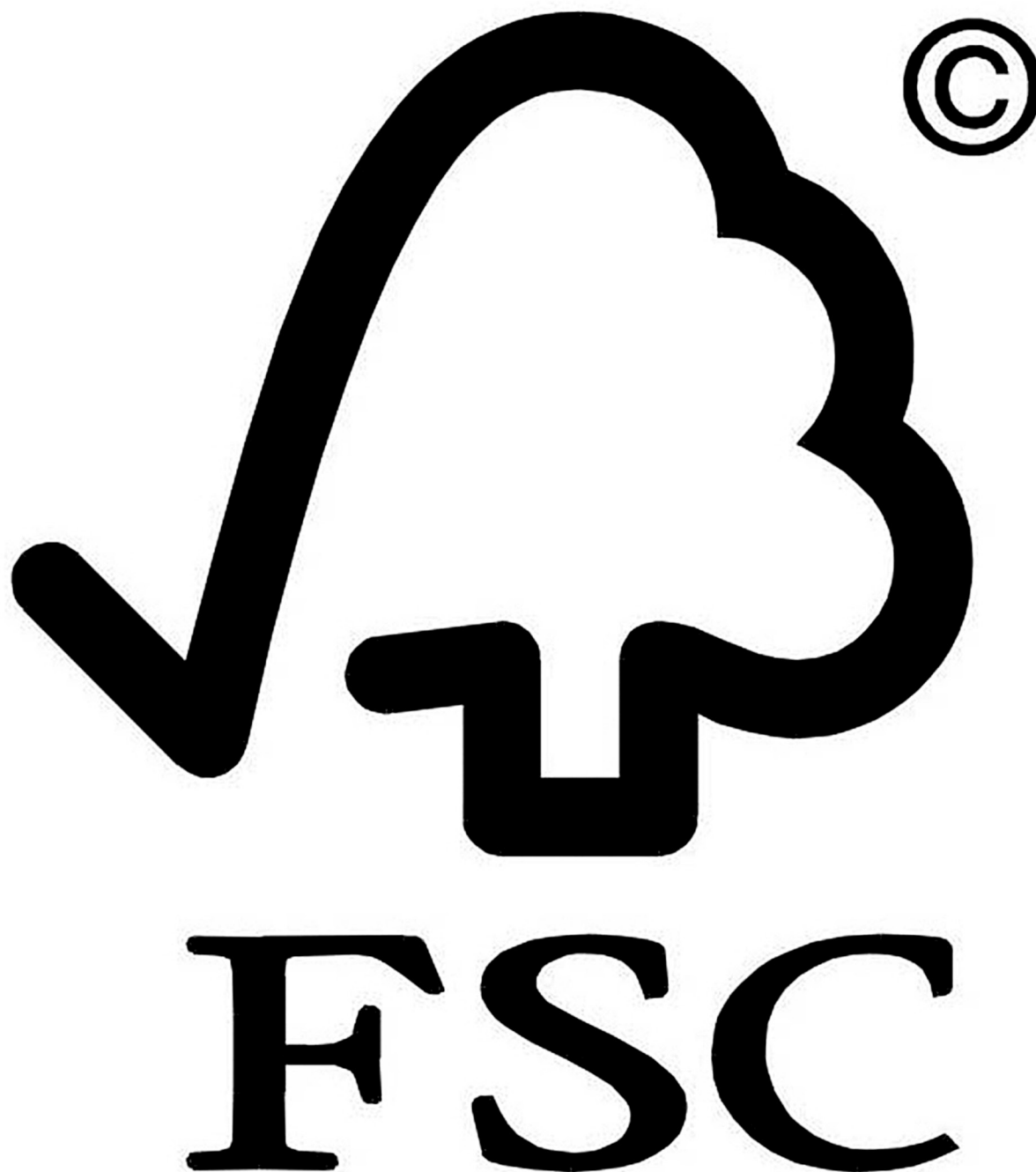
- oszczędzaj papier – wykorzystuj kartki dwustronnie, zapisuj zeszyty do końca, zastanów się, czy na pewno musisz drukować np. maile,
- kupuj papier toaletowy, zeszyty, papier do drukarki zrobiony z makulatury,
- jeśli masz taką możliwość, wybieraj produkty z certyfikatem FSC,
- w miarę możliwości unikaj produktów zawierających olej palmowy,
- naklej na skrzynkę pocztową informację o tym, że nie chcesz dostawać ulotek reklamowych, zmniejszysz w ten sposób ilość powstającej makulatury,
- nie wyrzucaj niepotrzebnych Ci już książek czy czasopism – można je przekazać komuś innemu, oddać do biblioteki lub sprzedać w antykwariacie,
- wykorzystuj ponownie makulaturę czy pudełka – z pościętych kawałków gazet można zrobić papierową wiklinę, z pudełka pojemnik do przechowywania drobiazgów – bądź kreatywny/kreatywna i twórz własnoręcznie ciekawe przedmioty,
- zbieraj makulaturę i oddawaj ją do skupu lub wrzucaj do pojemnika na surowce,
- jeśli masz taką możliwość, sadź drzewa – w swoim ogródku, na działce, przy szkole czy bloku,
- nie niszczyć bezmyślnie drzew – nie zrywaj liści, nie łam gałęzi, nie zrywaj kory.

Zachęć uczniów do przygotowania wizytówek z deklaracją. Uczniowie mogą wizytówki zrobić samodzielnie, możesz też skorzystać z gotowych wzorów z załącznika. Oprócz papieru na wizytówki lub gotowych powielonych wizytówek z załącznika potrzebny będzie również zielony tusz do stempli. Poproś, by każdy uczeń stworzył koronę drzewa odbijając swój kciuk.

Dokończ zdanie

Jako podsumowanie zajęć możesz przeprowadzić ćwiczenie polegające na kończeniu rozpoczętych zdań. Każdy uczeń losuje pasek papieru z połową zdania dotyczącego tematyki leśnej (załącznik nr 2). Kiedy wszyscy mają już swoją część zdania, poproś jedną z osób, która ma na karteczce początek jakiegoś zdania o jego głośne odczytanie. Osoba, która znajdzie u siebie dokończenie tego zdania, również musi je głośno odczytać, tak aby zdanie stworzyło logiczną całość.

Załącznik nr 1. Certyfikat zrównoważonej gospodarki leśnej

Załącznik nr 2

Dokończ zdanie:

Jedna dojrzała sosna wytwarza w ciągu doby... ..tlen zaspokajający dzienne zapotrzebowanie trzech osób.

Pochłaniając nadmiar dwutlenku węgla z atmosfery,... ..lasy pełnią ważną rolę w łagodzeniu efektu cieplarnianego.

Lasy zabezpieczają tereny górskie... ..przed lawinami błotnymi i śnieżnymi oraz osuwiskami.

Korzenie drzew umacniają glebę,... ..zabezpieczając ją przed erozją.

W ciągu roku ludzie na świecie zużywają... ..400 mln ton papieru.

Monokultura jest metodą polegającą na uprawie... ..jednego typu roślin na dużej przestrzeni.

Niszczenie lasów tropikalnych pod uprawę palmy olejowej wiąże się... ..z niszczeniem siedlisk wielu ginących gatunków zwierząt np. orangutanów.

Aby nie wyrzucać niepotrzebnych nam książek czy czasopism, możemy... ..oddać je do biblioteki lub sprzedać w antykwaracie.

Zapisując kartki po obydwu stronach... ..zmniejszamy ilość zużywanego przez siebie papieru.

Zbieranie makulatury i przetwarzanie jej na nowy papier... ..pozwala zmniejszyć liczbę wycinanych drzew.

Wiele roślin występujących w lasach posiada... ..lecnicze właściwości wykorzystywane do produkcji leków.

Rośliny w procesie fotosyntezy pobierają z powietrza dwutlenek węgla,... ..a oddają życiodajny dla większości ziemskich organizmów tlen.

Kupując niewybielany papier wykonany z makulatury,... ..chronimy drzewa i nie przyczyniamy się do zanieczyszczenia wody.

W tym roku wszystkie zeszyty będę zapisywać do końca.	Poszukam w sklepie papieru ksero z makulatury.	Nakleję na skrzynkę pocztową informację o tym, że nie chcę dostawać ulotek reklamowych.	Będę zawsze drukować dwustronnie. .....
Nie będę wyrzucać papieru, całą makulaturę będę wrzucać do pojemnika na papier.	Przyniosę niepotrzebne książki do biblioteki.	Posadzę w tym roku co najmniej jedno drzewo.	Zadbam, aby papier i inne produkty z drewna, które kupuję, miały certyfikat FSC. .....

„Niektóre przyczyny wylesiania:

- **Przemysł drzewno-papierniczy**

Do produkcji papieru wykorzystuje się około połowę drewna będącego w obrocie handlowym na całym świecie. Część tego drewna pochodzi z racjonalnie zarządzanych zasobów leśnych, jednak większość pozyskiwana jest w wyniku nieodpowiedzialnego zarządzania lasami, w tym z nielegalnych wycinek i niszczenia zasobów leśnych o szczególnej wartości przyrodniczej (np. Puszcza Białowiecka) oraz z monokulturowych plantacji przemysłowych. Gatunkami najczęściej wykorzystywanymi do produkcji papieru są osika, eukaliptus, brzoza, sosna i świerk.

- **Monokultury**

Monokultura jest metodą polegającą na uprawie jednego typu roślin na dużych przestrzeniach. Monokultura nie istnieje w naturze i nie mogłaby przetrwać bez ingerencji ludzi. W monokulturach uprawiane są wyselekcjonowane przez naukowców odmiany roślin o wysokiej wydajności, często genetycznie zmodyfikowane. Rośliny te nie dają jednak zadowalających plonów bez środków ochrony roślin oraz dużej ilości nawozów sztucznych. Taki sposób uprawy prowadzi do zanieczyszczenia wód gruntowych, erozji gleby, zmiany miejscowego klimatu i lokalnych opadów oraz stanowi zagrożenie dla miejscowych gatunków roślin i zwierząt. Lasy tropikalne są szczególnie zagrożone tym typem upraw, gdyż są bardziej żyzne i mniej zagospodarowane niż inne tereny oraz mają sprzyjający uprawom klimat. W rezultacie ogromne przestrzenie lasów zastępowane są monokulturami. Przykładem monokultur są tzw. zielone pustynie – ogromne obszary upraw drzew tego samego gatunku. Pozornie wyglądają one jak lasy, lecz nimi nie są. Tak naprawdę to wielkie fabryki drewna, papieru, oleju, gumy oraz innych produktów przeznaczonych głównie na rynek międzynarodowy.

- **Olej palmowy**

Uprawy palmy olejowej to jedno z najpopularniejszych monokultur na świecie. Ogromnymi plantacjami palmy zastępuje się zarówno lasy tropikalne, jak i pola kukurydzy, ryżu, fasoli czy kawy uprawiane przez drobnych farmerów a także duże plantacje bananów i ananasów. Wiąże się to z tym, że przy obecnym zapotrzebowaniu na agropaliwa palma jest bardziej opłacalna od innych upraw a jej produkcja wymaga mniej rąk do pracy. Ma to więc wpływ zarówno na wylesianie, jak i na pogarszanie się sytuacji ubogich rolników i pracowników na plantacjach roślin tropikalnych.

Olej palmowy jest także stosowany do produkcji kosmetyków i środków czystości oraz w przemyśle spożywczym. W tym ostatnim przypadku używany jest nie tylko do smażenia – można go znaleźć w składzie bardzo wielu środków spożywczych, np. w batonach, zupach instant, frytkach, sosach itp. Niszczenie lasów pod uprawę palmy olejowej wiąże się z niszczeniem siedlisk wielu ginących i zagrożonych gatunków zwierząt, w tym naszych kuzynów – orangutanów z Azji Południowo-Wschodniej.

- **Hodowla zwierząt**

Hodowle zwierząt, zwłaszcza przemysłowe hodowle krów, stanowią jedno z najpoważniejszych zagrożeń dla lasów, ponieważ mają bardzo ekspansywny charakter i wymagają coraz więcej miejsca na pastwiska oraz na uprawę roślin potrzebnych do wyżywienia zwierząt. Na świecie hoduje się setki milionów krów a liczba ta ciągle rośnie wraz ze wzrostem liczby ludności i zapotrzebowania na mięso i skóry. Do wykarmienia tej ogromnej liczby zwierząt potrzebna jest przestrzeń, którą pozyskuje się z wylesiania lub zabierania upraw przeznaczonych do wyżywienia ludzi. Lasy są zagrożone również przez hodowle miliardów świń, kóz, owiec, ptactwa i krewetek, dla których potrzebne są tereny i inne zasoby naturalne”.

ŹRÓDŁO: Andrzej Żwawa i in., *O odpowiedzialnej produkcji i konsumpcji zasobów leśnych. Pakiet edukacyjny dla nauczycieli szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych – część merytoryczna*, Polska Zielona Sieć, Kraków 2011.

• **„Zagrożenie dla rdzennych społeczności**

Podaje się, że ponad 1,6 mld. ludzi na świecie jest zależnych w różnym stopniu od lasów, a co najmniej 350 mln ludzi żyje w bezpośrednim sąsiedztwie lasów bardzo cennych. Jednocześnie szacuje się, że ok. 60 mln. osób to ludność tubylcza, która jest całkowicie zależna od lasów. Ludzie ci pozyskują z nich żywność, drewno na paliwo czy do wykonywania narzędzi, uprawiają w nich rośliny, polują, pozyskują leki. Wylesianie to niszczenie miejsc zamieszkania ludności tubylczej – np. Indian w Amazonii czy Pigmejów w Afryce. Tracą oni ziemię, na której znajdują się ich wioski, tereny uprawne i łowieckie, miejsca praktyk duchowych i podstawowe odniesienie ich kultur.

• **Ubóstwo mieszkańców terenów leśnych**

Zasoby naturalne (w tym lasy) są „kapitałem”, który mógłby pomóc w rozwoju wielu krajów. Jeśli gospodaruje się nimi w sposób racjonalny i zrównoważony, mogą stać się źródłem nowych miejsc pracy i kreować pieniądze potrzebne do inwestycji w dobro publiczne. Jednak często jest wręcz przeciwnie – mimo że w większości przypadków wylesianie powoduje napływ inwestycji zagranicznych, powiększa jednocześnie ubóstwo miejscowych społeczności. Zniszczone lasy przestają być miejscem utrzymania lokalnej ludności, a ogromne zyski z drewna, kopalni, plantacji, czy hodowli bydła trafiają do kieszeni garstki osób (urzędników, polityków, właścicieli ziemskich oraz zagranicznych przedsiębiorców i udziałowców).

• **Ginące gatunki zwierząt i roślin**

Zanik bioróżnorodności i wymieranie gatunków jest procesem, na który narażone są w szczególności wilgotne lasy równikowe. To ekosystemy najbogatsze pod względem bioróżnorodności a jednocześnie najbardziej narażone na zniszczenia.

Każdy gatunek stanowi wartość sam w sobie, jednak zachowanie bioróżnorodności jest kluczowym problemem dzisiejszych czasów także dlatego, że biosfera świadczy dla nas niesamowitą ilość usług ekosystemowych, takich jak: dostarczanie żywności, surowców, paliw, regulowanie klimatu, magazynowanie i oczyszczanie wód, wytwarzanie gleby. Niszcząc środowisko naturalne, ponosimy ogromne straty, bo kiedyś będziemy musieli zastępować zniszczone ekosystemy rozwiązaniami technologicznymi. Wycinając lasy pod uprawy agropaliw czy leśnictwo przemysłowe, wprowadzając nowe, zmodyfikowane rośliny, które są przyczyną ginięcia innych gatunków, narażamy świat na niewyobrażalne straty”.

ŹRÓDŁO: Andrzej Żwawa i in., *O odpowiedzialnej produkcji i konsumpcji zasobów leśnych. Pakiet edukacyjny dla nauczycieli szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych – część merytoryczna*, Polska Zielona Sieć, Kraków 2011.

- Andrzej Żwawa i in., *O odpowiedzialnej produkcji i konsumpcji zasobów leśnych. Pakiet edukacyjny dla nauczycieli szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych – część merytoryczna*, Polska Zielona Sieć, Kraków 2011.
- Kampania „Kupuj odpowiedzialnie. O odpowiedzialnej produkcji i konsumpcji zasobów leśnych”, <http://ekonsument.pl/lasy>
- WWF chroni lasy, http://www.wwf.pl/co_robimy/lasy/
- https://www.youtube.com/watch?v=w_ywj3wKu-g

DALEKO DO WODY

Podstawa programowa:

JĘZYK POLSKI

Treści: 1.1, 1.6, 1.9, 7.4

HISTORIA I SPOŁECZEŃSTWO

Treści 1.2, 4.4, 7.4

PRZYRODA

Treści 5.2, 5.3, 5.5, 12.1, 13.1, 13.2, 13.4

Cel ogólny: uświadomienie znaczenia wody w życiu codziennym, ukazanie problemów z dostępem do wody pitnej na przykładzie Ghany i motywowanie do oszczędzania wody

Cele szczegółowe:

Uczennica/uczeń:

- wyjaśnia, do czego używamy wodę w codziennym życiu,
- uświadamia sobie znaczenie wody w życiu człowieka i organizmów żywych,
- wie, dlaczego Ziemia nazywana jest niebieską planetą,
- wskazuje i nazywa zbiorniki wodne (oceany, morza, rzeki, jeziora) na globusie,
- zna proporcje wody słodkiej i słonej na Ziemi,
- potrafi wskazać Ghanę na mapie Afryki,
- wyjaśnia konsekwencje braku dostępu do wody pitnej w Ghanie,
- szacuje objętość naczyń i mierzy objętość,
- doświadcza, ile waży woda,
- wie, że woda w kranie jest dobrem, o które trzeba dbać,
- rozumie konieczność oszczędzania wody i wie, jak to robić,
- potrafi współpracować w grupie.

Czas: 90 minut

Miejsce: sala lekcyjna z wolną przestrzenią na środku oraz stanowiskiem do pokazu, krzesła ustawione pod ścianami

Materiały: globus, konturowa mapa Afryki, przygotowany zestaw do pokazu (naczynie, np. wiadro lub miska z 13 litrami wody, litrowa lub półlitrowa kuchenna miarka do wody oraz dwa naczynia mieszczące ok. 300 i 150 ml, łyżeczka lub pipeta), powielony dla grup załącznik nr 1 lub jedna kopia załącznika pocięta na pojedyncze butelki oraz napisy, przezroczysta butelka litrowa, naczynia różnych kształtów i pojemności (np. słoiki, miseczki, butelki), materiały plastyczne w zależności od wyboru formy pracy (kredki, mazaki, duże arkusze papieru na plakat lub kodeks, błękitny papier i szablony do odrysowania kropelek, taśma klejąca dwustronna)

Przebieg zajęć

Ziemia – niebieska planeta

Zajęcia zacznij pytaniem: „Kto mył się dziś rano, kto mył buty, ręce, zęby?” Następnie zapytaj, skąd dzieci miały wodę do mycia. Na to pytanie dzieci mogą zareagować zdziwieniem, przecież woda leci z kranu. Bardziej dociekliwi mogą powiedzieć, że pochodzi z rzek lub studni. Wyjaśnij, że nie wszędzie na świecie ludzie mają wodę w kranach, a także łazienki z prysznicem, pralki, zmywarki. To dziwne, bo przecież na Ziemi jest mnóstwo wody. Dlatego Ziemię nazywa się czasem niebieską planetą. Podaj uczniom globus i poproś, aby sprawdzili, czy więcej jest łądów czy oceanów. Zapytaj, czy woda morska nadaje się do picia albo podlewania roślin i dlaczego. Wprowadź pojęcie wody słonej i słodkiej. Dla młodszych dzieci możesz przygotować naczynia ze słodką i słoną wodą (do pierwszego naczynia wsyp cukier, a do drugiego sól). Zapytaj, jaka jest woda w morzu, a jaka w rzekach czy jeziorach. Poproś, aby dzieci sprawdziły teraz na globusie, czy rzeki i jeziora zajmują dużo miejsca w porównaniu do oceanów.

Doświadczenie – rozróżnianie wody słodkiej i słonej

Zakomunikuj, że za chwilę pokażesz niezwykle ciekawe porównanie, które pokaże, ile na Ziemi mamy wody słodkiej nadającej się do picia.

W wiadrze, misce lub dużych baniakach przygotuj 13 litrów wody. Ilość ta symbolizuje całkowite zasoby wodne Ziemi. Następnie za pomocą miarki kuchennej odlej do przezroczystego pojemnika 400 ml wody. Ta ilość to woda słodka, na którą składają się lodowce i pokrywa lodowa, wody powierzchniowe oraz podziemne. Rozlej teraz wodę słodką do kolejnych naczyń w ilościach: 273 ml (tj. więcej niż szklanka) – ta ilość symbolizuje wodę zgromadzoną w lodowcach i pokrywie lodowej, 125 ml (tj. pół szklanki) – wody podziemne, 1,2 ml (ok. 1/5 łyżeczki wody – łyżeczka ma pojemność 5 ml, możesz ilość tę odmierzyć pipetą lub strzykawką dołączaną do syropów dla dzieci) – wody powierzchniowe (jeziora, rzeki, mokradła). To właśnie te kilka kropli na łyżeczce to woda, której używamy w codziennym życiu, z której korzystają zwierzęta i którą wykorzystują rolnicy do nawadniania pól. „Woda słodka na powierzchni łądów występuje raczej w niedostatecznej ilości. Zaledwie 3% całkowitej objętości wody na Ziemi to woda słodka. Wody słodkie w 68% zmagazynowane są w lodach i lodowcach. Pozostałe 30% wód słodkich znajduje się pod ziemią. Powierzchniowe zasoby słodkiej wody, w rzekach czy jeziorach, wynoszą około 93 000 km³, co stanowi zaledwie 0,007% całkowitych zasobów wodnych Ziemi. A mimo to rzeki i jeziora są podstawowym źródłem wody w codziennym życiu człowieka”.

ŹRÓDŁO: <http://ga.water.usgs.gov/edu/watercyclepolish.html>

Po zakończeniu pokazu odstaw naczynia na bok, będą potrzebne w dalszej części zajęć.

Ghana

Wyjaśnij, że w wielu miejscach na świecie wody w rzekach jest niewiele albo woda w nich jest bardzo zanieczyszczona i właściwie nie nadaje się do picia, nie ma też studni z czystą wodą. Ludzie mieszkający w takich miejscach znacznie bardziej niż my szanują wodę, bo mają jej niewiele. Jednym z krajów, gdzie nie wszyscy mieszkańcy mają czystą wodę w kranie czy w studni przy domu, jest Ghana. Rozłóż mapę polityczną mapę Afryki lub świata i wskaż na niej Ghanę.

Do czego potrzebujemy wody?

Zwróć uwagę dzieci na różnice w poziomie życia w Ghanie. Wyjaśnij, że Ghanijczycy – tak jak my – mieszkają w zwyczajnych domach, z przestronnymi pokojami, kuchnią, łazienką z dostępem do ciepłej wody i elektryczności, wyposażonych w sprzęt elektroniczny. Ale są też tacy, którzy nie żyją w tak komfortowych warunkach, a po wodę muszą chodzić do rzeki albo do studni położonej na drugim końcu wsi. Poproś uczniów, by wyobrazili sobie (albo przypomnieli sobie) sytuację, w której przez 2–3 dni w kranach w ich łazience i kuchni nie ma wody, bo pękła rura wodociągowa.

Podziel uczniów na 4–5 osobowe grupy, rozdaj kartki makulaturowe do notatek i poproś, aby hasłowo opisali, jak zmienia się ich życie w ciągu tych dni (np. noszenie wody z beczkowitzu, kupno wody butelkowanej, mniejsze zużycie naczyń – herbatę pijemy ciągle w tym samym kubku, trudności w praniu, sprzątaniu, wodę w toalecie spuszcza rzadziej, nie podlewamy kwiatków, myjemy się znacznie oszczędniej lub chodzimy umyć się do kogoś innego). Na wykonanie zadania przeznacz maksymalnie 5 minut, a następnie poproś o zaprezentowanie wyników.

Wyjaśnij, że każdy z nas w Polsce zużywa średnio 150 litrów wody dziennie. W razie potrzeby wprowadź pojęcie „litra”. Poproś, aby uczniowie wyobrazili sobie 100 półtoralitrowych butelek z wodą (pokaż dzieciom półtoralitrową butelkę wypełnioną wodą). Następnie rozdaj grupom powielony załącznik nr 1 i poproś, aby zastanowiły się i zaznaczyły, ile wody zużywamy do czynności wymienionych pod narysowanymi butelkami.

Możesz również tę część przeprowadzić wspólnie z całą klasą. W tym celu przygotuj 100 kartoników z rysunkiem butelki oraz podpisy. Rozłóż na podłodze napisy i poproś, aby uczniowie wspólnie uzgodnili, ile butelek położyć przy każdej z czynności. Poproś dwóch ochotników o rozkładanie butelek zgodnie z sugestiami kolegów. Gdy dojdzie do porozumienia i wszystkie butelki zostaną rozłożone, zweryfikuj pracę uczniów. Wyjaśnij, że do gotowania i picia zużywamy wodę tylko z 3 butelek, a do spłukiwania toalety aż 21. Reszta jest zużywana do codziennej toalety osobistej (7) i kąpieli (37), a także prania (17), zmywania naczyń (5), sprzątania (5) i innych czynności takich jak podlewanie roślin w domu.

Naszykuj wypełnione wodą naczynia o różnych kształtach i rozmiarach. Poproś dzieci, by oszacowały, w którym naczyniu jest wody najwięcej, a w którym najmniej, albo by ustawiły naczynia w kolejności od tych, które zawierają najwięcej wody, do tych, gdzie wody jest najmniej. Pokaż litrową butelkę wody. Poproś o wskazanie tego naczynia lub tych naczyń, gdzie również znajduje się litr wody. Sprawdźcie poprawność wykonania zadania za pomocą miarki kuchennej lub innego przezroczystego naczynia (pozwól uczniom samodzielnie wymyślić sposób odmierzania wody w naczyniu bez miarki).

Czy woda jest ciężka?

Na zakończenie zabawy z wodą poproś o wlanie do wiadra lub kanistra 5 litrów wody. Poproś, aby każde z dzieci przeniosło naczynie z wodą na odległość kilku kroków. Czy to było trudne zadanie, czy woda jest ciężka? Wyjaśnij, że mnóstwo ludzi na świecie, szczególnie kobiety i dzieci, spędza kilka godzin dziennie, transportując wodę ze studni lub rzeki do domu. Przyniesiona z daleka woda musi wystarczyć całej rodzinie do wszystkich codziennych czynności. Wykorzystuje się również deszczówkę. Zapytaj, czy w Polsce także wykorzystujemy deszczówkę i do czego. Przeczytaj fragment tekstu z bloga Oli Antonowicz, działaczki Polskiej Zielonej Sieci, organizacji zajmującej się ekologią i pomocą rozwojową:

„Jutro nic nie masz w planie, cały dzień w domu w VakoTodzi (wieś na południowym wschodzie Ghany). Postanawiasz posiedzieć do późna, bo przecież jutro nie musisz wstawać rano. (...) Oczywiście plany spania do południa nie powiodły się. Do drugiej w nocy pod twoim oknem darła się koza. Jak już udało się zasnąć, to zaczęły pisać koguty. Też pod oknem. Bo tam cień. No to wstałeś. (...) Co ty będziesz robił cały dzień? Pozamiatałeś naokoło domu. Posprzątałeś w środku. Może sobie pranie zrobisz? Deszcz zaczyna padać – trzeba wystawić wiadro i miski na deszczówkę. Dzieciaki sąsiadki stoją w ubraniach na deszczu. Ty pod daszkiem, patrząc, jak twoje wiadro napełnia się wodą. Po krótkim namaczaniu dzieci zdejmują ciuszki, mama je namydla w tym deszczu – dzieci się piorą. Mama bierze wiadro napełnione deszczówką i z rozmachem wylewa na dzieci, które stoją na progu domu. O! przy okazji podłoga się w domu umyje mydlinami z dzieci. Wiesz, że to ogromna bieda, ale przez moment myślisz sobie, jakie tu jest wszystko proste. Gdy deszcz ustaje, robisz sobie pranie, które wywieszasz na chwilowe słońce – jeszcze będzie dziś padać raz, więc i tak zaraz będziesz je ściągać. Tymczasem wodą z prania myjesz też podłogę w domu. A co. Obserwacja sąsiadów nie idzie w las”.
ŹRÓDŁO: <http://globalnepoludnie.pl/Nic-sie-nie-dzieje-zwykly-nudny>

Zapytaj, czego Ola nauczyła się od sąsiadów z Ghany. A czego my możemy się od nich nauczyć? W jaki sposób możemy oszczędzać wodę? Stwórzcie wspólny kodeks obchodzenia się z wodą, plakat na ten temat lub kropelki-przypominalki do przyklejenia w łazience i kuchni.

Dostęp do wody

OPRAC.: Gosia Świderek

Już nawet przedszkolaki wiedzą, że należy oszczędzać wodę. Czy jednak ta wiedza powoduje trwałą zmianę postaw? Średnio w Polsce każdy z nas zużywa w codziennym życiu około 150 litrów wody na dobę (z czego 1/5 tracimy spłukując toaletę, a w wielu krajach ta ilość wody, którą my w ten sposób marnujemy, musi wystarczyć na cały dzień do wszystkich czynności). Mając na co dzień wodę w kranie, nie zastanawiamy się nad konsekwencjami niedoboru wody czy złej jakości wody.

Z raportu OECD („OECD Environmental Outlook to 2050: The Consequences of Inaction”) wynika, że zapotrzebowanie na wodę pitną na świecie wzrośnie do 2050 roku o 55% i do tego czasu ponad 40% światowej populacji może odczuć jej niedobór. Dziś blisko 800 milionów osób nie ma dostępu do czystej wody. Nie tylko popyt na wodę będzie rósł, ale,

co gorsza, podaż czystej słodkiej wody zmaleje ze względu na postępujące zmiany klimatu (mniejsze i mniej regularne, a zarazem gwałtowne opady, wzrost temperatur, topnienie lodowców i zmiany przepływu rzek). Autorzy raportu twierdzą, że w świetle konkurujących ze sobą potrzeb scenariusz podstawowy nie przewiduje możliwości zwiększenia ilości wody przeznaczonej do nawadniania obszarów rolnych. Przekraczane będą poziomy przepływów nienaruszalnych, co stworzy zagrożenie dla ekosystemów. W wielu regionach wyczerpywanie się zasobów wód podziemnych może stanowić największe zagrożenie w kontekście dostaw wody dla rolnictwa i obszarów miejskich. Według prognoz, w większości regionów zwiększy się poziom zanieczyszczenia substancjami biogennymi pochodzącymi ze ścieków komunalnych i rolnictwa, co pociągnie za sobą zwiększenie eutrofizacji wód i zmniejszenie ich bioróżnorodności.

Choć bardzo cieszy osiągnięcie 7. Milenijnego Celu Rozwoju (ograniczenie o połowę ilości ludzi żyjących bez stałego dostępu do źródeł wody pitnej), to pamiętać należy, że wciąż 11% ludności świata (783 mln osób) żyje bez stałego dostępu do wody pitnej i jest zależne od niechronionych źródeł, czyli jezior, rzek i strumieni. Ci ludzie zmuszeni są do korzystania z zanieczyszczonej wody zarówno do prania, sprzątnięcia i mycia, jak i picia oraz gotowania.

Problem ten dotyczy szczególnie mieszkańców Oceanii i Afryki Subsaharyjskiej, gdzie odsetek ten wynosi odpowiednio 45% i 39% („Millennium Development Goals Report 2012”). Problem dostępu do wody przekłada się bezpośrednio na:

- stan zdrowia ludności, a szczególnie dzieci – choroby biegunkowe zabijają więcej dzieci niż AIDS czy malaria, a dałoby się je łatwo ograniczyć, podnosząc poziom higieny poprzez dokładne mycie rąk;
- gorsze wykształcenie dzieci i mniejsze możliwości rozwojowe kobiet, które zazwyczaj są odpowiedzialne za dostarczanie wody;
- biedę, brak żywności – w wielu krajach Globalnego Południa wydatki na wodę stanowią sporą część budżetu domowego, przez co brakuje pieniędzy m.in. na edukację dzieci, opiekę zdrowotną, lepszą żywność czy inwestycje w rozwój;
- zagrożenie głodem, ponieważ rolnictwo jest największym konsumentem wody słodkiej na świecie i pochłania aż 70% jej zużycia, więc gdy brakuje wody, brakuje również żywności;
- wolniejszy rozwój społeczno-gospodarczy państw – kobiety z najuboższych krajów poświęcają dużo czasu na zdobywanie wody oraz opiekę nad chorymi (choroby wywołane m.in. brudną wodą), przez co nie mogą podjąć pracy poza domem, ze względu na choroby dzieci opuszczają lekcje, a dorośli nie pracują.

Z problemem tym wiążą się również inne, np. konflikty o wody transgraniczne, prywatyzacja ujęć wody, postępująca urbanizacja połączona z niedoinwestowaniem w infrastrukturze wodno-sanitarnej i odpadowej, migracje w poszukiwaniu lepszych miejsc do życia, wielkie tamy na rzekach odcinające ludność od zasobów wody.

Oszczędzając wodę na co dzień, chronimy nie tylko (bardzo skromne) zasoby wody w Polsce, ale przede wszystkim wpływamy na jakość środowiska nie tylko w najbliższym otoczeniu, ale na całym świecie. Ograniczając swoje zapędy

konsumenckie, oszczędzając energię, jedząc mniej mięsa, oszczędzając papier, chronimy środowisko (w tym klimat), a co za tym idzie – zasoby wodne na całym świecie.

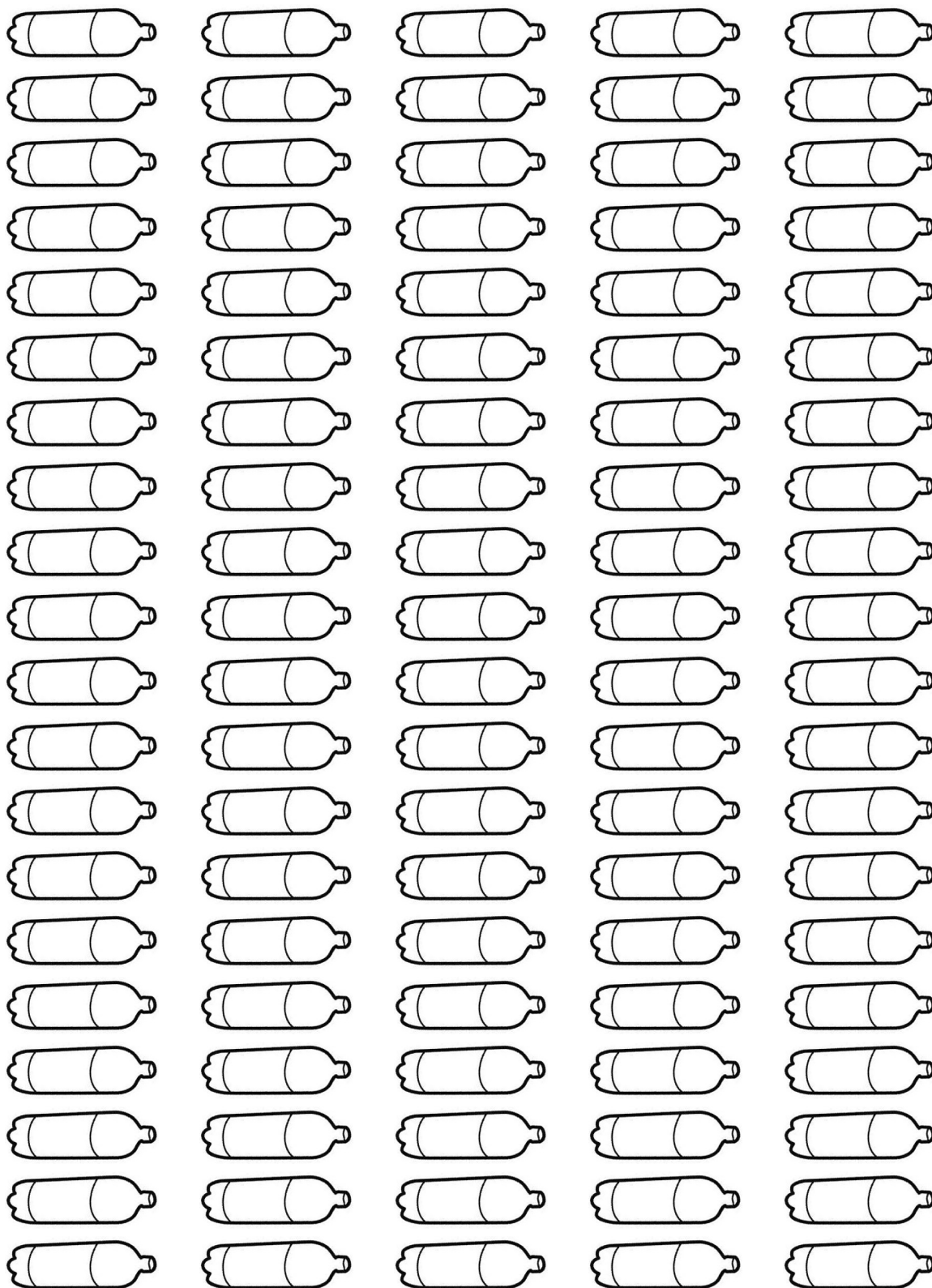
Praca domowa

Słodkiej czystej wody mamy na Ziemi naprawdę mało, dlatego powinniśmy ją oszczędzać i nie zanieczyszczać jej.

Pamiętaj o zakręcaniu wody w kranie podczas mycia zębów, kąp się pod prysznicem zamiast w wannie pełnej wody, nie marnuj wody do zabawy. Namów do oszczędzania wody całą rodzinę. Przez tydzień postarajcie się oszczędzić jak najwięcej wody. Za każde właściwe zachowanie swoje i domowników możesz pokolorować na niebiesko jedną kropelkę. Ile kropelek uda Wam się „zaoszczędzić”? Mam nadzieję, że w kolejnych tygodniach wciąż będziecie pamiętać o oszczędzaniu wody.

Załącznik nr 1

Jedzenie i picie : kąpiel : mycie rąk i twarzy : sprzątanie : pranie : zmywanie : splukiwanie toalety : inne

- Akcja dla Globalnego Południa, <http://globalnepoludnie.pl>
- *Dla klimatu przeciw ubóstwu*, wyd. PZS, Kraków/Szczecin 2010, http://dlaklimatu.pl/IMG/pdf/P_Brochure_WEB-2.pdf
- OECD Environmental Outlook to 2050: The Consequences of Inaction, <http://www.oecd.org/env/environmentalindicatorsmodellingandoutlooks/oecdenvironmentaloutlookto2050theconsequencesofinaction.htm>
- Dostęp do wody i sanitariatów, strona Polskiej Akcji Humanitarnej, http://pah.org.pl/opah/125/woda_i_sanitariaty
- Global Hunger Index 2011, <http://www.ifpri.org/publication/2011-global-hunger-index>
- Human Development Report 2011. Sustainability and Equity: A Better Future for All, wyd.
- UNDP, Nowy Jork 2011, http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2011_EN_Complete.pdf
- Jean-Pascal van Ypersele, „Zmiany klimatyczne uderzają w najsłabszych” [w:] *Zmiany klimatyczne – impas i perspektywy. Punkt widzenia krajów Południa*, wyd. PAH, Warszawa
- 2010, http://pdsc.pl/images/stories/publikacje/ksiazki/zmiany_klimatyczne.pdf
- Strona Instytutu Meteorologii i Gospodarki Wodnej, <http://ga.water.usgs.gov/edu/watercyclepolish.html>
- Jędrzej Winiecki, „Bulwa belzebuba” [w:] „Polityka”, 4 listopada 2009, <http://www.polityka.pl/historia/249599,1,bulwa-belzebuba.read>
- Jędrzej Witkowski (red.), *Cały świat w klasie*, Warszawa 2011.
- The Millennium Development Goals Report 2012, <http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Resources/Static/Products/Progress2012/English2012.pdf>
- United Nations Millennium Development Goals Indicators, <http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Data.aspx>
- Farhana Sultan i Alex Loftus, *Prawo do wody w perspektywie politycznej, gospodarczej i społecznej*, PAH, Warszawa 2013, http://pah.org.pl/m/3220/PAH_prawo%20do%20wody.pdf
- *Prawo do wody* (materiały dla nauczycieli), praca zbiorowa, PAH, Warszawa 2011, <http://www.pah.org.pl/m/1263/Prawo%20do%20wody.zip>

NABICI W BUTELKĘ

Podstawa programowa:

HISTORIA I SPOŁECZEŃSTWO

Cele: IV, V

PLASTYKA

Treści: 2.2

ETYKA

Treści: 2

Cel zajęć: uświadomienie uczennicom i uczniom negatywnych stron butelkowania wody

Cele szczegółowe:

Uczennica/uczeń:

- rozumie wpływ swoich wyborów konsumenckich na przyrodę i sytuację krajów Globalnego Południa,
- uświadamia sobie istnienie i funkcjonowanie strategii marketingowych oraz uczy się, jak oprzeć się ich wpływowi,
- rozumie, że ludzie produkują ogromne ilości odpadów i stanowi to poważny problem ekologiczny,
- uświadamia sobie, jaką rolę odgrywa woda w życiu człowieka,
- zdaje sobie sprawę z ilości produkowanych przez siebie odpadów,
- uświadamia sobie wpływ każdego człowieka na stan środowiska,
- potrafi krytycznie ocenić swoje codzienne zachowania konsumenckie,
- kształtuje wyobraźnię,
- doskonali umiejętność pracy w grupie i dyskusowania,
- kształtuje umiejętności plastyczne.

Czas: 45 minut

Miejsce: sala lekcyjna, opcjonalnie z rzutnikiem multimedialnym i dostępem do Internetu.

Materiały: 4 pełne butelki niegazowanej wody źródlanej różnych marek, pusta plastikowa butelka wypełniona wodą z kranu, losy z cyframi 1–5 (mogą być zrobione z zakrętek od butelek po wodzie, w których wnętrzu zapisujemy cyfrę), kartki papieru, kredki, flamastry, nożyczki, kilka starych gazet, klej lub taśma klejąca, 5 jednorazowych kubków, tablica, kreda

Przebieg zajęć

Zajęcia rozpoczynamy zapytaniem uczniów, czy często zdarza im się pić wodę butelkowaną. W jakich okolicznościach? Czy mają swoje ulubione wody? Widzą między nimi różnice? Prawdopodobnie uczniowie będą kojarzyli butelkowaną

wodę jako lepszą i zdrowszą alternatywę dla kolorowych gazowanych napojów, nie widząc negatywnych stron jej spożywania. Zapewne będą potrafili wymienić kilka marek butelkowanej wody, które wydają im się lepsze (bo bardziej masowo reklamowane) od innych.

Następnie na biurku lub ławce ustawiamy rzędem cztery butelki różnych popularnych marek niegazowanej wody butelkowanej oraz piątą nieoznakowaną butelkę, w której znajdować się będzie woda z kranu (Zgodnie z wynikami badań nie ma w Polsce miasta, w którym picie wody z kranu byłoby niebezpieczne. Są jednak miejsca np. Katowice, Kraków, część dzielnic Warszawy, w których woda kranowa jest mniej smaczna niż w innych. Jeśli zajęcia prowadzone są w takim właśnie miejscu, dobrze ją wcześniej przegotować, użyć kranu z filtrem lub darmowej wody oligoceńskiej z otwartych punktów poboru). Ważne, żeby nie były to marki wody wysoko zmineralizowanej, ale tzw. źródlanej, o niskiej zawartości minerałów (np. Arctic, Kropla Beskidu, Żywiec, Primavera, Ustronianka, Nestlé Aquarel). Każdą z butelek oznaczamy inną cyfrą od 1 do 5. Przed butelkami stawiamy plastikowe kubki oznaczone takimi samymi cyframi.

Rozdajemy uczniom losy z wypisanymi cyframi 1–5. Osoba, która wyciągnęła cyfrę 1, dobiera się w grupę z innymi osobami posiadającymi cyfrę 1, osoba z cyfrą 2 – z uczniami posiadającymi cyfrę 2 itd. Docelowo klasa powinna zostać podzielona na 5 grup liczących mniej więcej tyle samo osób.

Każdej grupie rozdajemy po jednej butelce wody (czterem pierwszym grupom – markowej, grupie piątej – kranowej), kartki papieru, kredki lub flamastry, stare gazety i nożyczki. Poproś, żeby uczniowie wyobrazili sobie, że są specjalistami od kampanii reklamowych. Właśnie planują wprowadzenie na rynek nowej wody butelkowanej. Mają przygotować atrakcyjną, zachęcającą do kupna nazwę oraz zaprojektować etykietę. Mogą w tym celu użyć kredek i flamastrów, ale też elementów (zdjęć, rysunków, napisów), które znajdą w gazetach i które będą mogli zestawić w formie kolażu. Na początku pracy podchodzimy do grupy, której przypadła woda z kranu, i prosimy, żeby przygotowując nazwę i etykietę, nie ukrywali, że woda pochodzi z kranu, ale zamienili ten fakt na pozytywny (np. nazywając swoją wodę np. „Grosik”, „Kranowa perła” itp.). Po przygotowaniu etykiet uczniowie wszystkich grup przyklejają je do butelki swojej wody (oryginalną można usunąć lub ją zakleić).

Teraz każda grupa wybiera spośród siebie „przedstawiciela handlowego”, który na forum będzie zachwalał zdrowotne i smakowe walory wody wymyślonej przez swoją grupę. Pozostali uczniowie oceniają, która „kampania” wydaje im się najbardziej przekonująca i którą z pięciu wód zdecydowałiby się kupić. Pytamy uczniów, czy uważają, że ich wybór był podyktowany faktycznymi walorami wody, czy też pomysłowością i siłą argumentacji swoich kolegów i koleżanek przygotowujących „kampanię”. Dyskutujemy chwilę o argumentach grupy „sprzedającej” wodę z kranu. Czy faktycznie woda kranowa jest gorsza od butelkowanej? Zapewne większość uczniów tak właśnie będzie sądzić.

Aby to sprawdzić, wyłaniamy spośród uczniów troje ochotników, których sadzamy na środku sali i zawiązujemy im oczy. Podajemy im kubki z cyframi 1–5 w przypadkowej kolejności. Uczniowie mają zgadnąć, który z pitych przez nich płynów to woda pochodząca z kranu. Prawdopodobnie będą mieli problem ze wskazaniem właściwej.

Uczniowie wracają na swoje miejsca. Tłumaczymy im, na czym polega różnica między wodą mineralną a źródlaną. Ta ostatnia posiada bardzo niewielką ilość minerałów, a często jest wręcz gorszej jakości od tej, którą możemy znaleźć w kranach. W wielu kupowanych przez nas wodach znajduje się więc de facto woda równająca się pod względem smakowym i zdrowotnym wodzie z kranu. Możesz przytoczyć wyniki badania przeprowadzonego w 2009 roku przez Marketing Corporation. Okazało się wówczas, że 47,8% wody butelkowanej pochodzi z miejskich wodociągów.

ŹRÓDŁO: <http://ulicaekologiczna.pl/zdrowe-jedzenie-odzywianie/5-powodow-dla-ktorych-nie-powinnismy-pic-butelkowanej-wody/>

Jednak koncerny produkujące butelkowane wody nie przyznają się do tego, bo klienci, zdawszy sobie sprawę z oszustwa, przestaliby ją kupować. Kuszą więc klientów kampaniami reklamowymi mającymi sugerować, że woda, którą kupujemy w sklepie, jest lepsza, zdrowsza i smaczniejsza niż ta, którą możemy znaleźć w swoich domach. Tymczasem kupując wodę butelkowaną, zapłacimy 500 razy więcej, niż pijąc wodę z miejskich wodociągów. Zwróć uwagę uczniów, że produkcja 1 litra wody wynosi zaledwie 1 gr, reszta wydawanej w sklepie kwoty to pozostałe koszty, takie jak butelka z zakrętką i etykietą, koszty magazynowania, prąd, płace, transport, koszty i zysk sklepu oraz podatek VAT.

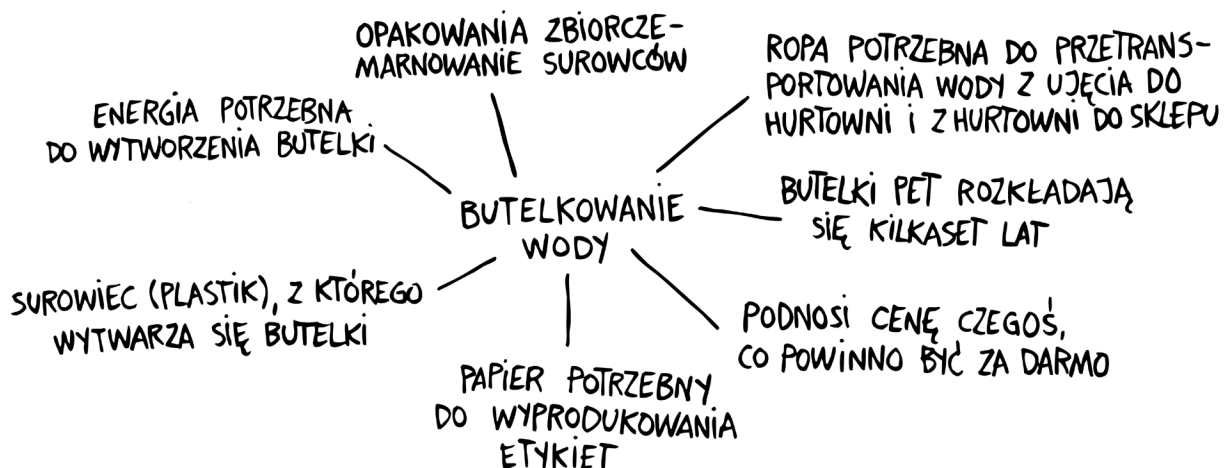
Kupowanie butelkowanej „kranówki” jest jednak nie tylko nieekonomiczne, ale ma też wpływ na środowisko.

Zapytaj uczniów:

- W jakich opakowaniach najczęściej sprzedawana jest woda?
- Z czego zrobione są butelki PET?
- Co trzeba zrobić, żeby wyprodukować butelkę?
- Czy pochłania to dużo energii?
- A co z etykietą? Z czego jest zrobiona? Czy jest ekologiczna? (Zwróć uwagę, że coraz częściej papierowe naklejki wypierane są przez termokurczliwe foliowe etykiety, które utrudniają recykling.)
- W jaki sposób butelkowana woda trafia do sklepów, jak jest transportowana?
- Co się dzieje z butelkami po tym, jak wyrzucimy je do kosza? Jak długo rozkłada się butelka PET? (Plastikowe butelki PET rozkładają się od 400 do 1000 lat, a ich miliardy zalegają na wysypiskach śmieci na całym świecie, gdyż odzyskiwana jest ok. 1/5 zużytych butelek.)

Butelkowanie wody łączy się nie tylko z koniecznością zużycia ogromnej ilości energii i surowców na wyprodukowanie opakowań i transport, często z odległych rejonów kraju, a nawet świata (w restauracjach i sklepach można kupić wody francuskie, hiszpańskie, włoskie, norweskie, brytyjskie, gruzińskie, a nawet z Fidżi – wyspiarskiego kraju położonego na wschód od Australii w południowo-zachodniej części Oceanu Spokojnego). Transport wody jest nie tylko bardzo kosztowny (woda jest przecież ciężka), ale przede wszystkim nieekologiczny. Podczas transportu spalane jest paliwo, ciężarówki zanieczyszczają powietrze, hałasują, potrzebują dróg itd.

Najlepiej, jeśli wnioski z dyskusji ujmijemy w formie mapy myśli utworzonej na połowie tablicy, gdzie każdy uczeń będzie mógł dopisywać swój pomysł na argument, dlaczego butelkowanie wody nie jest dobrym pomysłem. Może ona docelowo wyglądać tak:

Warto przedstawić uczniom problem obrazowo, wspominając na przykład, że wyprodukowanie wody butelkowanej konsumowanej rocznie przez samych tylko obywateli Stanów Zjednoczonych łączy się z koniecznością wykorzystania takiej ilości paliwa, która wystarczyłaby do napędzenia 100 tysięcy samochodów przez rok. Polacy z kolei wyrzucają rocznie 2 miliardy 750 milionów butelek. To tyle, że gdyby ułożyć je jedną na drugiej, to przekroczyłyby dwukrotnie odległość między Ziemią a Księżycem.

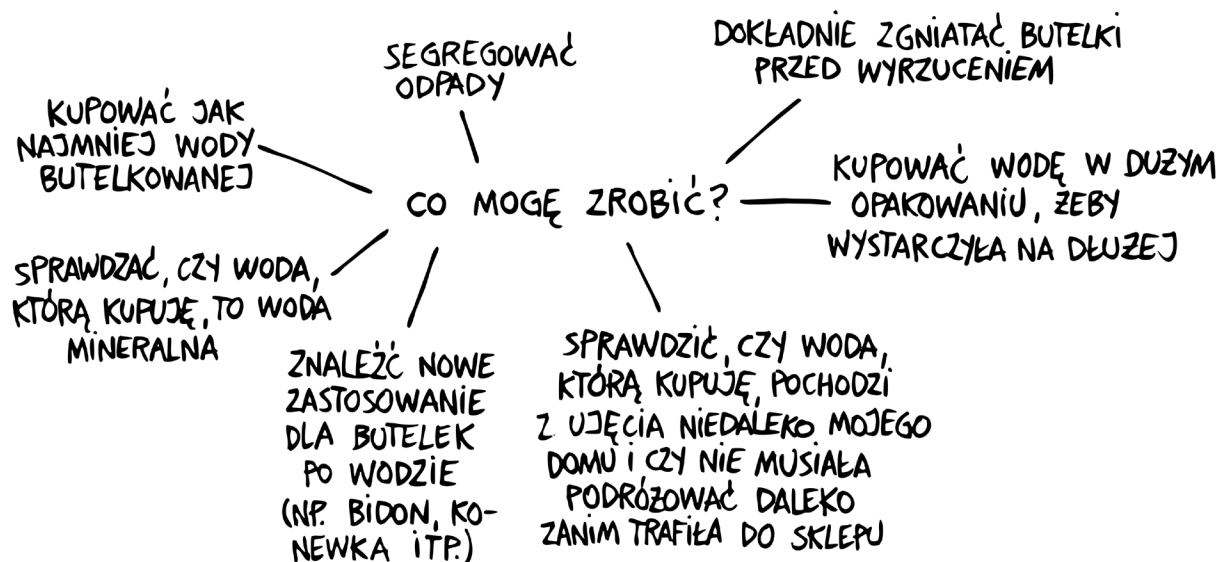
Po zakończeniu omawiania ekologicznych konsekwencji picia wody butelkowanej wyjaśnij, że w żaden sposób zajęcia nie miały na celu zniechęcić ich do picia wody w ogóle, a tylko do krytycznego spojrzenia na kupowanie wody butelkowanej. Czysta woda jest najzdrowszym i najważniejszym napojem dla człowieka w każdym wieku. Porozmawiaj z uczniami o roli wody w funkcjonowaniu organizmu człowieka.

Niestety, nie wszyscy ludzie mają do niej dostęp. W wielu regionach świata dostęp do czystej wody jest dużym problemem. Obecnie blisko 800 milionów osób nie ma dostępu do czystej wody, ok. 45% mieszkańców Oceanii i 39% mieszkańców Afryki Subsaharyjskiej żyje bez stałego

dostępu do wody pitnej (Millennium Development Goals Report 2012). Problem ten występuje zarówno na terenach o suchym klimacie, jak również w regionach często nawiedzanych przez powodzie, które powodują zniszczenie i zanieczyszczenie studni. Niestety, problem pogłębia się, szacuje się, że do 2050 roku 40% ludzi na świecie może odczuć niedobór wody. Przyczyną tego są m.in. zmiany klimatu. Ich skutkiem są m.in. dłuższe i bardziej suche lata, ekstremalne zjawiska pogodowe (np. ulewne deszcze powodujące powodzie), zanikanie górskich lodowców, które latem zasilają rzeki (więcej na temat skutków zmian klimatu w scenariuszu pt. „Świat za 50 lat. Prognozowane skutki ocieplenia klimatu”).

Zmiany klimatu związane są z emisją do atmosfery gazów cieplarnianych, np. dwutlenku węgla, który powstaje m.in. podczas produkcji opakowań oraz transportu wody. Kupując wodę butelkowaną, mamy więc pośredni wpływ na zmiany klimatu oraz, co za tym idzie, na dostęp do wody.

Na zakończenie zajęć poproś uczniów o uzupełnienie drugiej mapy myśli, zatytułowanej: „Co mogę zrobić?”. Uczniowie proponują swoje rozwiązania dotyczące problemu butelkowania wody. Przykładowe odpowiedzi poniżej.

Na zakończenie i podsumowanie wyświetl ośmiominutowy film pt. Historia wody butelkowej (*Story of bottled water*), dostępny tutaj: <http://www.youtube.com/watch?v=56MACTszsxA>

Jeśli w filmie pojawiły się inne niż na Waszych mapach myśli problemy związane z butelkowaniem wody oraz pomysły na ich rozwiązanie – dopiszcie je.

W ramach pracy domowej (albo lekcji plastyki) proponuj uczniom, by stworzyli ze zużytych butelek oryginalne bidony, w których będą mogli przynosić do szkoły wodę. Bidony możecie ozdobić naklejkami ze zmywalnej folii, ozdobnych taśm klejących, a nawet uszyć ze starej bluzy lub kolorowej skarpety pokrowiec.

Bibliografia

- Film *Flow: For Love of Water*, 2008
- Film *Historia wody butelkowej (Story of bottled water)*, <http://www.youtube.com/watch?v=56MACTszsxA>
- Jacek Krajl, *5 x NIE dla butelkowanej wody*, <http://ulicaekologiczna.pl/zdrowe-jedzenie-odzywianie/5-powodow-dla-ktorych-nie-powinnismy-pic-butelkowanej-wody>
- Piję wodę z kranu, <http://pijewodezkranu.com>
- „Pijmy dobrą wodę z kranu”, <http://www.krytykapolityczna.pl/artykuly/opinie/20130903/pijmy-dobra-wode-z-kranu>
- Arkadiusz Bartosiak, *Woda nabitą w butelkę*, <http://wiecejtlenu.pl/2008/04/24/nasz-tekst-w-przekroju/>
- <http://www.gloswielkopolski.pl/artykul/922123.w-poznaniu-woda-z-kranu-lepsza-od-butelkowanej.id.t.html>
- Patrycja Maciejewicz, „Ile kosztuje woda i dlaczego tak drogo”, *Wyborcza Biz*, http://m.wyborcza.biz/biznes/1,106501,10078951,ile_kosztuje_woda_i_dlaczego_tak_drogo.html
- Nestlé: Stop draining Pakistan dry!, <http://action.sumofus.org/a/nestle-water-pakistan/>
- Strona kampanii edukacyjnej „Zawodniacy”, <http://www.zawodniacy.pl>

POWIEDZ, ILE JESZ, A POWIEM CI, SKĄD JESTEŚ

Podstawa programowa:

PRZYRODA

Cele: III.

Treści: 5.2, 5.3, 12.2

HISTORIA I SPOŁECZEŃSTWO

Cele: IV

ETYKA

Cele: I

Treści: 2

MATEMATYKA

Treści: 2.2, 12.2

Cel ogólny: uświadomienie uczennicom i uczniom skali występowania zjawiska głodu na świecie oraz ukazanie przyczyn głodu i niedożywienia

Cele szczegółowe:

Uczennica/uczeń:

- uświadamia sobie, skąd pochodzą niektóre konsumowane w Polsce produkty,
- rozumie pojęcie food miles,
- rozumie znaczenie kupowania przede wszystkim żywności lokalnej,
- potrafi wymienić zagrożenia związane z transportowaniem żywności na duże odległości, wskazuje sposoby ograniczania food miles,
- poznaje przyczyny głodu na świecie,
- rozumie pojęcie głodu utajonego,
- podaje przykłady działań zaradczych,
- utrwała wiedzę o kontynentach,
- ćwiczy dodawanie liczb wielocyfrowych metodą pi-semną.

Czas: 90 minut

Miejsce: sala lekcyjna

Materiały: dużo małych karteczek formatu np. A7 (najlepiej pocięty papier jednostronnie zapisany), kredki, arkusz papieru formatu B1, klej, polityczna mapa świata, guziki lub inne drobne elementy (100 w jednym i 57 w innym kolorze)

Przebieg zajęć

Na początku zajęć poinformuj grupę, że będziecie dziś zajmować się zagadnieniami związanymi z jedzeniem. Zapytaj uczniów, jakie są ich ulubione potrawy, owoce, napoje, porozmawiajcie o tym przez chwilę. Następnie poproś uczniów, aby przypomnieli sobie, co jedli i pili przez ostatnie 2–3 dni.

Rozdaj każdemu po kilka małych karteczek i poproś o narysowanie produktów, z których zrobione były zjedzone ostatnio potrawy. Powiedz, że powinny to być raczej poje-

dyncze składniki, nie całe dania (zwróć uwagę, aby pojawiła się duża różnorodność produktów; przypomnij dzieciom o przyprawach, napojach, słodyczach, owocach). Przyczep na tablicy albo rozłóż na podłodze duży arkusz papieru podzielony na pół linią z napisami „Z Polski” po jednej i „Z zagranicy” po drugiej stronie. Kiedy już rysunki będą gotowe, poproś dzieci, aby przykleiły karteczki do dużego kartonu po odpowiedniej, ich zdaniem, stronie. Kiedy dzieci skończą przyklejanie karteczek, wspólnie sprawdźcie, czy wszystko się zgadza, i skorygujcie ewentualne błędy. Najprawdopodobniej więcej obrazków będzie po stronie oznaczonej napisem „Z Polski”, ale na tej drugiej też pewnie pojawi się kilka karteczek. Powiedz, że codziennie podczas posiłków, oprócz polskich produktów, zjadamy owoce, warzywa czy przyprawy, które przyjechały, przyleciały lub przypląnęły do nas z różnych części świata. Już przy śniadaniu, pijąc kakao, jedząc płatki kukurydziane z cynamonem czy krem czekoladowy, mamy pośredni kontakt z różnymi krajami, z których pochodzą składniki tych potraw. Zapytaj dzieci, czy wiedzą, gdzie rosną kakaowce, banany, kiwi, ananasy, ryż, pomarańcze (lub inne produkty, które pojawiły się na obrazkach rysowanych wcześniej). Powieś na tablicy mapę świata i pokaż uczniom, skąd przyjeżdżają do nas te produkty i ile kilometrów muszą pokonać, żeby trafić na nasze stoły. Odległość, którą pokonują produkty zanim do nas trafią, nazywa się *food miles* – „jedzeniokilometry”.

ŹRÓDŁO: Praca zbiorowa, Edukacja globalna dla najmłodszych – pakiet edukacyjny dla szkół podstawowych i przedszkoli, ODE Źródła, Łódź 2012.

Skąd przybywasz, sałatko?

Podziel grupę na 5 mniejszych zespołów. Powieś w różnych częściach sali (lub połóż na ławkach) kartki z wypisanymi składnikami różnych potraw (załącznik nr 1). Następnie rozłóż wśród uczniów karteczki z nazwami składników z załącznika nr 2 (każdy uczeń będzie wcielił się w rolę składnika potrawy). Zadaniem uczniów będzie odnalezienie swojego miejsca w którejś z potraw i zajęcie miejsca przy odpowiedniej ławce. Kiedy uczniowie odnajdą już swoje grupy, poproś ich, aby spróbowali obliczyć przybliżoną sumę „jedzeniokilometrów” ich potrawy – aby to zrobić, muszą dowiedzieć się, z jakiego kraju pochodzi każdy ze składników potrawy i w jakiej odległości od Polski położony jest ten kraj (każdej grupie daj załącznik nr 3). Kiedy grupy policzą już food miles ich potraw, porównajcie wyniki i sprawdźcie, która potrawa ma najwięcej, a która najmniej „jedzeniokilometrów”.

Prawdziwe koszty jedzenia

Zapytaj uczniów, jaki wpływ na środowisko ma przewożenie jedzenia na duże odległości. Poproś, aby wymienili kilka konsekwencji takich działań. Zapytaj też, co możemy robić, aby ograniczać food miles.

Dlaczego warto ograniczać *food miles*?

- Więcej kilometrów znaczy więcej spalanej benzyny.
- Im więcej *food miles*, tym więcej kilometrów i tym więcej czasu upływa od momentu zbiorów do Twojego zakupu – zmniejsza to świeżość i wartości odżywcze jedzenia.
- Kupując sezonowe owoce i warzywa, możemy cieszyć się każdym z nich w swoim czasie – truskawki w lutym mogą być kuszące, ale czy warto transportować je tysiące kilometrów, kiedy można poczekać chwilę i zająć się tymi, które rosły niedaleko miejsca, gdzie mieszkasz?
- Im mniej *food miles*, tym łatwiej sprawdzić, skąd dokładnie pochodzi żywność oraz monitorować cały proces produkcji.
- Mniej *food miles* oznacza niższe koszty transportu, które ponoszą konsumenci.
- Mniej *food miles* to także mniej samochodów w trasie i mniej wypadków.
- Duża liczba *food miles* często wiąże się z transportem samolotem, czyli z hałasem i dużym zużyciem paliwa.

Co możesz zrobić, żeby ograniczyć *food miles*?

- Zwracaj uwagę na kraj pochodzenia produktów.
- Myśl o tym, które owoce i warzywa mają teraz swój sezon.
- Rób zakupy niedaleko domu.
- Pytaj, skąd pochodzi żywność, którą kupujesz,
- Spróbuj zasadzić własne zioła, np. bazylię, szczypiorek, pietruszkę czy oregano.

ŹRÓDŁO: <http://www.ekonsument.pl>

Powiedz uczniom, że urozmaicona oraz różnorodna dieta jest niezbędna do zachowania zdrowia i dobrej kondycji organizmu i nie powinniśmy zupełnie zrezygnować z jedzenia produktów pochodzących z innych krajów. Jednak podstawą naszej diety powinny być produkty lokalne, czyli pochodzące z tej samej strefy klimatycznej, w której mieszkamy. Zapytaj, czy w Polsce mogą rosnąć cytryny lub banany. Wyjaśnij, że to od klimatu zależy, jakie rośliny pojawiają się w danym miejscu. W Wietnamie np. są bardzo dobre warunki do hodowli ryżu i dlatego jest on podstawą diety Wietnamczyków. W Polsce dobrze rosną ziemniaki oraz pszenica i dlatego tych produktów Polacy jedzą najwięcej. Ponieważ przez wieki organizmy ludzi przyzwyczyły się do tego, co jedzą, najzdrowsza jest dieta złożona z produktów lokalnych, czyli takich, które rosną w danym miejscu. Powiedz dzieciom, że podstawą naszej diety powinny być właśnie produkty lokalne, których nie trzeba z daleka przywozić; powinniśmy jeść przede wszystkim polskie zboża, owoce i warzywa, zwłaszcza w sezonie.

Powiedz uczniom, że wiele produktów pochodzących z Afryki, Azji czy Ameryki Południowej zagościło już na stałe na naszych stołach i trudno byłoby wyobrazić sobie życie bez nich. Zapytaj uczniów, jakie mogą to być produkty. Czy dzieci wyobrażają sobie życie bez czekolady, kakao, herbaty, bananów itp.?

Dostęp do żywności

Przejdź teraz do kolejnego etapu zajęć. Zapytaj uczniów, czy wszyscy ludzie na ziemi mogą codziennie najeść się do syta. Które rejony świata kojarzą się dzieciom z brakiem żywności? Przeprowadź pokaz, który pozwoli uczniom zrozumieć, ile żywności konsumują statystycznie mieszkańcy poszczególnych kontynentów.

Położ w widocznym miejscu w klasie mapę świata. Powiedz dzieciom, że teraz wspólnie spróbujecie pokazać, jak wygląda zaludnienie poszczególnych kontynentów. Przygotuj 22–25 drobnych przedmiotów, które będą symbolizowały populację ludzi na Ziemi, mogą to być guziki, orzechy, figurki. Poproś uczniów, aby spróbowali rozłożyć przedmioty symbolizujące ludzi na poszczególnych kontynentach tak, aby odzwierciedlały one rzeczywisty proporcjonalny podział ludności żyjącej. Możesz też ułatwić uczniom zadanie i zapisać na tablicy proporcjonalny podział ludności na świecie, a dzieci będą musiały w odpowiedni sposób rozłożyć „ludzików” na mapie. Po zakończeniu pracy zweryfikuj ustalenia uczniów (zgodnie z załącznikiem nr 4). Wyjaśnij dzieciom, że najbardziej zaludnionym kontynentem na świecie jest Azja, gdzie mieszka aż 60% ludności, tymczasem w Australii mieszka zaledwie 0,4% ludności świata, więc nie bierzemy jej pod uwagę w tym pokazie. Następnie wyjmij 45 innych drobnych elementów, np. guzików, fasolek itp., i poproś o rozłożenie na mapie proporcjonalnie do konsumowanej przez mieszkańców poszczególnych kontynentów żywności (chodzi o to, aby pokazać, ile żywności zjadają mieszkańcy każdego z kontynentów). Po zakończeniu pracy zweryfikuj jej rezultat i wspólnie przedyskutujcie sytuację.

Z czego wynika to, że ludzie w Ameryce Południowej zjadają ponad 4 razy więcej niż mieszkańcy Afryki? Dlaczego ludzie w niektórych rejonach Afryki czy Azji nie mają wystarczająco dużo jedzenia? Czy na świecie rzeczywiście jest za mało jedzenia, żeby wykarmić wszystkich? Poproś dzieci, aby spróbowały wskazać główne przyczyny głodu i niedożywienia.

„Główne przyczyny głodu i niedożywienia:

- brak dostępu rolników w krajach ubogich do ziemi (ziemia jest wykupywana przez wielkie koncerny pod uprawę żywności na eksport, lub roślin na agropaliwa, lub paszę dla zwierząt z krajów bogatych),
- katastrofy naturalne (susze, powodzie, huragany niszczące plony),
- wojny i konflikty,
- ubóstwo i zbyt wysokie ceny żywności,
- niesprawiedliwa dystrybucja żywności i nadkonsumpcja w krajach bogatych (mieszkańcy krajów bogatych wyrzucają setki ton żywności, podczas gdy w innych miejscach świata jej brakuje),
- słabe rządy państw, które nie są w stanie zadbać o interesy obywateli,
- uprawy roślin modyfikowanych genetycznie (GMO), które stanowią zagrożenie dla uprawianych przez wieki tradycyjnych odmian roślin; rolnicy uprawiający rośliny modyfikowane są uzależnieni od koncernów i muszą od nich każdego roku kupować ziarno pod zasiew”.

ŹRÓDŁO: Emilia Ślimko, prezentacja „Przyczyny głodu na świecie i suwerenność żywnościowa”, szkolenie e-learningowe w ramach projektu „Postaw na rozwój! Zrównoważony!”, Ośrodek Działań Ekologicznych „Źródła” 2013.

Powiedz uczniom, że dużym problemem w krajach Globalnego Południa jest tzw. głód ukryty, który spowodowany jest monotonną dietą złożoną z ubogich w składniki odżywcze składników. Ten rodzaj głodu nie daje wyraźnych objawów, ale powoli wyniszcza i osłabia organizm, sprawia, że ludzie

stają się mniej odporni na choroby, dzieci gorzej się uczą, a dorośli mniej wydajnie pracują.

Zastanówcie się wspólnie co my, zwykli mieszkańcy Polski, możemy zrobić, aby przeciwstawić się takiej sytuacji. Czy mamy jakikolwiek wpływ na sytuację globalną?

„Co możemy zrobić:

- wspieraj zrównoważone rolnictwo, które zapewnia trwanie gospodarstw rodzinnych, godziwe zarobki dla rolników oraz lokalne rynki zbytu,
- angażuj się w lokalne akcje wspierające rolnictwo rodzinne i wyrażające solidarność z rolnikami z innych kontynentów,

- kupuj produkty pochodzące ze Sprawiedliwego Handlu, który zapewnia producentom z krajów Globalnego Południa uczciwe zarobki i pomaga wyjść z biedy,
- kupuj żywność wyprodukowaną lokalnie, najlepiej w naszym regionie i kraju,
- nie marnuj żywności,
- unikaj żywności modyfikowanej genetycznie”.

ŹRÓDŁO: Emilia Ślimko, prezentacja „Przyczyny głodu na świecie i suwerenność żywnościowa”, szkolenie e-learningowe w ramach projektu „Postaw na rozwój! Zrównoważony!”, Ośrodek Działań Ekologicznych „Źródła” 2013.

Załączniki

Załącznik nr 1. Składniki potraw do rozłożenia na ławkach

MUFFINKI Z BANANAMI • 3 duże banany • laseczka wanilii • 250 g mąki • 3 jajka • garść rodzynek • łyżka kakao	SALATKA Z AWOKADO Z RYZEM • 1 awokado • sok z 1/4 cytryny • sałata lodowa • 2 łyżeczki oliwy z oliwek • 1/2 szklanki ryżu Basmati
CIASTO MARCHEWKOWE • 1 kg marchwi • 20 dg suszonego ananasa • 10 dg orzechów nerkowca • 10 dg orzechów włoskich • 1 szklanka mąki	SALATKA Z KALAFIORA I GRANATU • 1/2 kalafiora pokrojonego na różyczki • 1 łyżeczka drobno startego imbiru • 1 pomarańcza • 1 mały granat – wyluskane nasiona • 2 łyżki płatków migdałów
DŻEM Z BRZOSKWIŃ I KIWII • 1,5 kg brzoskwiń • 3 duże owoce kiwi • 1/2 szklanki brązowego cukru • 2 łyżeczki cynamonu • sok z połówki limonki	

trzy banany	laseczka wanilii	trzy jajka	rodzynki	kakao
awokado	cytryna	sałata lodowa	oliwa z oliwek	ryż Basmati
marchew	suszony ananas	orzechy nerkowca	orzechy włoskie	kalafior
imbir	pomarańcza	owoc granatu	płatki migdałów	limonka
brzoskwinie	kiwi	brązowy cukier	cynamon	mąka

Załącznik nr 3. Przybliżone *food miles* (odległości lotnicze) składników potraw

Produkt	Kraj pochodzenia	Odległość od Polski
Banany	Ekwador (Ameryka Pd)	10 687 km
Awokado	Brazylia (Ameryka Pd)	10 039 km
Brzoskwinie	Turcja	1643 km
Cytryna	Grecja	1600 km
Limonka	Indie	5266 km
Kiwi	Nowa Zelandia	17 714 km
Pomarańcza	Izrael	2552 km
Ryż	Wietnam	7839 km
Brązowy cukier	Kuba	8864 km
Kakao	Wybrzeże Kości Słoniowej (Afryka)	5596 km
Cynamon	Indonezja	10 282 km
Wanilia	Madagaskar	8326 km
Migdały	USA	6862 km
Granat	Gruzja	2141 km
Imbir	Chiny	6948 km
Orzechy nerkowca	Indie	5266 km
Orzechy włoskie	Francja	1368 km
Oliwa z oliwek	Hiszpania	2292 km
Rodzynki	Chiny	6948 km
Ananas suszony	Tajlandia	8048 km

	Afryka	Ameryka Pn.	Ameryka Płd. + Środkowa	Azja	Europa	Australia + Oceania
ludność	111 035 000	355 361 000	574 127 000	4 298 723 000	742 452 000	38 304 000
przy 24–26- -os. klasie	4 os.	1 os.	2 os.	14–16 os.	3 os.	0 os.
% ludności	14	5	8	61	11	0,52
% żywności	8,95	10,07	15	46,17	18,55	1,16
45 cukierków	3	5	6	22	10	0

Bibliografia

- Praca zbiorowa, *Edukacja globalna dla najmłodszych – pakiet edukacyjny dla szkół podstawowych i przedszkoli*, ODE Źródła, Łódź 2012
- Edukacja globalna dla najmłodszych, http://eduglob.zrodla.org/materialy_educacyjne/
- Kampania edukacyjna „Wyżywić świat”, <http://globalnepoludnie.pl/Kampania-WYZYWIC-SWIAT>
- Praca zbiorowa, *Prawo do żywności*, Polska Akcja Humanitarna, Warszawa 2011.
- Kampania konsumencka Polskiej Zielonej Sieci, <http://www.ekonsument.pl>
- Kampania Banków Żywności „Nie marnuj jedzenia”, <http://niemarnuje.pl/>
- Kalkulator odległości między krajami, <http://pl.thetime-now.com/distance-calculator.php>

DZIEL SIĘ SPRAWIEDLIWIE!

Podstawa programowa:

HISTORIA I SPOŁECZEŃSTWO

Cele: IV

Treści: 1.7

PRZYRODA

Treści: 9. 2

ETYKA

Treści: 2, 3, 4, 8

PLASTYKA

Treści: 2.2

Cel ogólny: przybliżenie uczennicom i uczniom idei sprawiedliwego handlu poprzez ukazanie wpływu indywidualnych wyborów konsumenckich na sytuację pracowników i pracowników w krajach Globalnego Południa

Cele szczegółowe:

Uczennica/uczeń:

- samodzielnie analizuje tekst źródłowy i wyciąga na jego podstawie wnioski, układa zdarzenia w historię tworzącą logiczną całość,
- wie, jak powstają wybrane produkty, które używane są w codziennym życiu, np. czekolada, kakao, piłka do gry,
- rozumie wpływ swoich wyborów konsumenckich na sytuację pracowników krajów Globalnego Południa,
- rozwija umiejętności czytania ze zrozumieniem, pracy w grupie, kreatywnego myślenia oraz wyraża swoje poglądy na wybrane zagadnienia,
- wyjaśnia pojęcia: sprawiedliwość, sprawiedliwy handel,
- rozpoznaje i opisuje znak certyfikat Fairtrade.

Czas: 90 min.

Miejsce: sala lekcyjna

Materiały: nożyczki (1 para na grupę), duże arkusze papieru (1 na grupę), kredki/flamastry/farby, tablica lub flipchart, kartki z nadrukowanymi tabliczkami czekolady (1 na grupę), karteczki z zapisanymi rodzajami czekolady do podziału na grupy (dla każdego uczestnika po 1), wydrukowane karty pracy (załączniki 2, 3 oraz 4 – po jednym egzemplarzu na grupę).

Przebieg zajęć

Wstęp do zajęć

Na początku zajęć postaraj się zainteresować uczniów tematem lekcji poprzez pobudzenie ich zmysłów. Przygotuj rekwiizyty – do nieprzezroczystych pojemników włóż kawałek czekolady, kilka ziaren lub łyżeczkę kawy mielonej lub rozpuszczalnej, herbatę i kawałki aromatycznych owoców południowych, np. banana, ananasa, cytryny, wiórki kokoso-

we, jakieś południowe przyprawy, takie jak wanilia, kurkuma, pieprz. Pojemniki powinny umożliwić powąchanie rzeczy w nich schowanych. Oznacz pojemniki cyframi. Przygotuj również ilustracje (załącznik nr 1) produktów i podpisz je kolejnymi literami, a następnie przywieś na tablicy lub rozłóż w widocznym miejscu. Zdjęć produktów może być więcej niż rzeczy schowanych w pudełeczkach. Podziel uczniów na 3–5-osobowe grupy i poproś, aby każda grupa zapisała w tabelce numer pudełeczka, literę ilustracji pasującej do schowanego w pudełeczku przedmiotu oraz aby nazwała rzecz schowaną w pudełeczku. Wyznacz czas na spisanie odpowiedzi. Po tym czasie poproś przedstawiciela grup o podejście do stołu z pudełeczkami i wspólnie, grupowo zweryfikujcie odpowiedzi grup. Możesz za prawidłowe dopasowanie ilustracji i nazwanie schowanej rzeczy przyznawać punkty.

Następnie porozmawiaj z dziećmi na temat tego, skąd pochodzą te produkty, w jakich regionach świata rosną.

Zapytaj, jakie jeszcze produkty z Południa znajdują się w diecie uczniów (np. ryż, inne owoce, przyprawy, warzywa), które z nich zjadają często, które są ich ulubionymi. Na zakończenie tej części zajęć możecie wspólnie rozłożyć ilustracje lub produkty na mapie świata – w miejscach, z których pochodzą dane produkty.

Jak powstaje czekolada

Kolejna część zajęć poświęcona będzie czekoladzie. W ramach wprowadzenia do tematu odczytaj uczniom poniższy tekst i poproś o odgadnięcie, o jakim produkcie jest mowa.

Znana była już w starożytności, choć w nieco innej formie – na początku spożywano ją w postaci płynnej z dodatkiem miodu i chili. Do Europy przywiózł ją Krzysztof Kolumb. Bywa nazywana „brązowym złotem”. Jej zapach podobno ma działanie uspokajające. Alpiniści i podróżnicy mają ją prawie zawsze przy sobie, ponieważ jest doskonałym źródłem energii. Można ją zjeść na deser lub pić na gorąco. W krajach Europy Południowej bardziej lubiana jest gorzka jej odmiana, a na północy mleczna. Może być również nadziewana różnymi słodkimi kremami, alkoholem, orzechami lub bakaliami. Najczęściej sprzedawana jest w tabliczkach.

Gdy nazwa produktu jest już odnaleziona, zapytaj uczniów, czy wiedzą jak powstaje czekolada. Podziel dzieci na 4–5-osobowe grupy – do podziału na grupy możesz użyć wydrukowanych wcześniej karteczek z napisami związanymi z czekoladą np. rodzajami czekolady (czekolada gorzka, mleczna, biała, nadziewana itp.). Każdy z uczniów z pojemnika losuje jedną karteczkę, a następnie odnajduje na sali osoby z takim samym rodzajem czekolady na karteczce.

Następnie rozdaj grupom wcześniej przygotowane koperty z pociętym na fragmenty i pomieszanym tekstem z załącznika nr 2. Poproś, aby uczniowie ułożyli fragmenty opowieści o powstawaniu czekolady w odpowiedniej kolejności, tak aby utworzyły całą historię. Następnie wspólnie sprawdźcie, czy ułożony przez nich opis produkcji czekolady jest prawidłowy, np. poprzez odczytywanie kolejnych fragmentów na zmianę przez grupy.

Podziel czekoladę

Powiedz uczniom, że teraz będą mieli za zadanie podzielić czekoladę pomiędzy ludzi, którzy pracowali przy jej produkcji i sprzedaży. Poproś, aby na podstawie ułożonego wcześniej opisu produkcji czekolady zastanowili się, komu zawdzięczamy to, że możemy rozkoszować się smakiem czekolady. Ważne jest, aby po tej rozmowie uczniowie rozumieli, za co odpowiadają (za co dostają zapłatę) rolnicy uprawiający kakao, przewoźnicy transportujący je statkami do Europy, firmy przetwarzające je w fabrykach na czekoladę, producenci czekolady oraz placówki handlowe czerpiące zyski ze sprzedaży gotowych produktów. W trakcie omawiania osób zaangażowanych w produkcję i sprzedaż czekolady wypisz je na tablicy.

Każdej z grup wręcz wydrukowaną tabliczkę czekolady (załącznik nr 3) oraz karteczki z nazwami i krótkimi opisami ludzi z każdego etapu produkcji i sprzedaży (załącznik nr 4). Wyjaśnij, że koszt czekolady to 2,90 zł, z czego 50 gr to podatek VAT, a 2,40 zł to kwota, którą należy podzielić pomiędzy osoby zaangażowane w produkcję i sprzedaż. Na potrzeby zajęć uznajmy, że jedna kostka jest warta 10 gr. Poproś grupy, aby to 2,40 zł, czyli 24 kostki rozdzieliły (wycinając kostki przy użyciu nożyczek) pomiędzy tych, którzy brali udział w produkcji i sprzedaży czekolady. Uczniowie powinni oszacować, jaka część pieniędzy za tabliczkę czekolady ich zdaniem należy się danym osobom za wykonaną pracę i na pokrycie kosztów tej pracy (np. zakup surowców i urządzeń, wynagrodzenie pracowników, ubezpieczenia itp.).

Uwaga: tę część możesz poprowadzić także w inny sposób. Zamiast pracy w grupie możesz zaproponować uczniom dyskusję na forum całej klasy. W tym celu podziel uczniów na 5 grup (zgodnie z rolami z załącznika nr 4), przygotuj jedną dużą czekoladę pociętą na kostki i rozłóż w widocznym miejscu. Poproś uczniów, aby w toku dyskusji ustalili, ile kostek powinno przypaść poszczególnym grupom. Możesz również narysować na tablicy tabelę, w której będziesz w toku dyskusji zapisywać oczekiwania kolejnych grup. Wyjaśnij uczniom, że ich koszty nie mogą przekroczyć 2,40 zł (+50 gr VAT).

Gdy wszystkie papierowe czekolady zostaną podzielone (lub ustalony będzie ostateczny podział będący efektem dyskusji), zapisz na tablicy przybliżony podział przychodów: *Jedna kostka to 10 gr, koszt całej czekolady 2,40 + 50 gr VAT*

- *Przychód rolnika: 10 gr (jedna kostka)*
- *Przychód firmy transportowej: 40 gr (4 kostki)*
- *Przychód przetwórcy: 60 gr (6 kostek)*
- *Przychód właściciela marki: 50 gr (5 kostki)*
- *Przychód sklepu: 80 gr (8 kostek)*

Poproś, żeby uczniowie porównali ten podział z własnym.

Czy ich zdaniem podział z tablicy jest sprawiedliwy? Czy wszyscy otrzymują taką zapłatę, na jaką zasługują? Produkcja czekolady to bardzo opłacalny biznes, z którego międzynarodowe koncerny czerpią bardzo duże zyski, niestety kosztem milionów rolników produkujących kakao. Znakomita większość zysków z produkcji czekolady pozostaje w krajach Globalnej Północy, podczas gdy wielu producentów kakao i pracowników plantacji w krajach Globalnego Południa żyje za mniej niż 1,25 dolarów dziennie, czyli poniżej progu skrajnego ubóstwa. Producenci kakao średnio otrzymują około 6% ceny, którą konsumenci w krajach bogatych płacą za czekoladę (w 1980 roku ich udział

wynosił prawie trzy razy tyle, ok. 16%). Poproś, aby uczniowie zastanowili się, z czego to może wynikać. Opowiedz uczniom o problemach i niesprawiedliwości związanej z produkcją czekolady i słodczy czekoladowych (skorzystaj z dodatkowych materiałów informacyjnych zamieszczonych pod scenariuszem). Zwróć uwagę nie tylko na niesprawiedliwy podział zysków z produkcji czekolady, ale także na warunki pracy oraz pracę dzieci (w tym niewolniczą). Przy zbiorach pracuje 14 milionów robotników, dla których jest to jedyne źródło utrzymania, Światowa Organizacja Pracy szacuje, że ponad 215 milionów dzieci jest wykorzystywanych do pracy przymusowej (www.ekonews.com.pl/pl/0,243,9918,produkcja_czekolady_bez_wyzysku_dzieci.html).

Przypomnij, że czekolada, bombonierki, pralinki czy cukierki związane są zwykle z miłymi chwilami w życiu. Najwięcej słodczy kupowanych jest w okresie świątecznym oraz przy okazji walentynek, czekoladki są popularnym upominkiem urodzinowym, imieninowym, dajemy je jako podziękowanie. Gdy mamy świadomość, w jakich warunkach kakao zostało wyprodukowane, smak czekolady zaczyna się wydawać bardziej „gorzki”.

Wyjaśnij uczniom, że sytuacja nie jest beznadziejna, i mamy wybór, jaką czekoladę kupimy. Możemy kupić czekoladę, która wspiera producentów kakao. Czekoladę, przy produkcji której nie pracowały dzieci, a pracownicy pracowali w bezpiecznych warunkach i otrzymali godziwe wynagrodzenie. Jest to czekolada opatrzona certyfikatem Sprawiedliwego Handlu. Pokaż uczniom znak FairTrade (załącznik nr 6) i opowiedz o zasadach sprawiedliwego handlu (informacje na ten temat znajdziesz w prezentacji z e-learningu oraz na końcu scenariusza).

Czekolada to nie wszystko

W kolejnej części powiedz uczniom, że czekolada nie jest jedynym certyfikowanym produktem. Zapytaj, jakie jeszcze produkty mogłyby, według nich, posiadać znak Sprawiedliwego Handlu. Następnie każdej z grup wręcz kartkę ze zgadywanką (załącznik nr 5). Ich zadaniem będzie odgadnięcie, jakiego produktu dotyczy wylosowany przez nich opis.

Wariant I: Kiedy wszyscy będą wiedzieli, na jaki produkt trafili, rozdaj uczniom duże arkusze papieru oraz kredki/flamastry/farby, i poproś, aby narysowali plakat zachęcający do kupowania produktów ze znakiem Sprawiedliwego Handlu na podstawie produktu, który wylosowali. Uczul ich, żeby podczas rysowania zwrócili szczególną uwagę na wytłumaczenie odbiorcom reklamy, dlaczego powinni kupować produkty akurat z tym certyfikatem (co im to daje, co daje to producentom tych produktów). Daj uczniom 15–20 minut na narysowanie plakatów. Następnie niech każda grupa opowie reszcie klasy, co i dlaczego narysowała na swoim plakacie.

Wariant II: Kiedy wszyscy będą wiedzieli, na jaki produkt trafili, poproś uczniów, aby przygotowali krótką scenkę przedstawiającą spot reklamowy zachęcający do kupowania produktów ze znakiem Sprawiedliwego Handlu na podstawie produktu, który wylosowali. Najpierw jednak wspólnie zastanówcie się, z jakich elementów składa się spot reklamowy. Podpowiedz uczniom, że mogą ułożyć krótki wierszyk/piosenkę, który/którą zaprezentują, lub użyć kartek do narysowania różnych planszy, za pomocą których będą mogli w bardziej przejrzysty sposób zaprezentować

różne treści. Przypomnij, że dobra reklama powinna mieć krótki przyciągający uwagę slogan reklamowy, który powinien zapadać w pamięć odbiorców. Daj im 10–15 minut na przygotowanie scenek. Następnie niech każda grupa zaprezentuje swoją scenkę przed resztą klasy.

Praca domowa

Poproś uczniów, aby przy najbliższej wizycie w sklepie zwrócili uwagę, czy w tym miejscu można dostać produkty ze znakiem Sprawiedliwego Handlu.

Załączniki

Załącznik nr 1. Zdjęcia roślin

(owoce kakaowca, owoce kawy)

© Adam Fegen, flickr.com/photos/51035749109@N01/7436271168

© Scot Nelson, flickr.com/photos/scotnelson/8248231208

© Sebastianjude, commons.wikimedia.org/wiki/File:Teestrauch_Detail.jpg

© rosipaw, flickr.com/photos/rospaw/4564437412

© Kansas Sebastian, flickr.com/photos/kansas_sebastian/717113912

© Andrew Malone, flickr.com/photos/andrewmalone/356524900

commons.wikimedia.org/wiki/File:1859-Warririque.web.jpg

[flickr.com/photos/6295966@N07/581549311](https://www.flickr.com/photos/6295966@N07/581549311)

[flickr.com/photos/foam/4603364491](https://www.flickr.com/photos/foam/4603364491)

© Mary W. Farmer, flickr.com/photos/mstavenma/5503704192

© Ewen Roberts, flickr.com/photos/donabalandevan/4317399246

Ojczyzną kakaowców są tereny Meksyku i Gwatemali w Ameryce Południowej, ale obecnie ponad połowa światowej produkcji kakao pochodzi z zachodniej Afryki. Drzewo kakaowca (*Theobroma cacao*) jest bardzo wymagające, rośnie wyłącznie w klimacie tropikalnym i wilgotnym. Kakao wymaga pulchnej i przepuszczalnej gleby, ciężko znosi bezpośrednie nasłonecznienie, dlatego kakaowce powinno się sadzić w cieniu innych, wyższych drzew o gęstej koronie. Na wielkich plantacjach jednak tak się nie robi, a rośliny są bardziej podatne na szkodniki i choroby, więc potrzebują pestycydów. Drzewko kakaowca po posadzeniu owocuje dopiero po upływie 3–8 lat, kiedy już zacznie owocować owoce pojawiają się one na drzewie dwa razy do roku przez około 20 lat. Małe różowe kwiaty po kilku miesiącach od zapylenia przekształcają się w owoce. Pracownicy na plantacji muszą regularnie wrywać chwasty, oczyszczają rośliny z pasożytów, regularnie przycinać drzewka, aby je wzmocnić. Konieczne jest również nawożenie. Jest to bardzo ciężka i słabo płatna praca. Często też na plantacjach pracują dzieci.

Żółte lub czerwone owoce kakaowca kształtem przypominają piłkę do rugby i wyrastają bezpośrednio z pnia i z grubszych konarów. Dojrzałe owoce osiągają długość 20–40 cm i wagę 300–500 g, a każdy zawiera 25–50 nasion. Pracownicy plantacji zbierają owoce kakaowca przy użyciu długich noży. Okres zbiorów kakaowca to okres bardzo intensywnej pracy – pracownicy plantacji pracują od świtu do zmierzchu, praktycznie bez żadnych przerw (często są niewyspani i przemęczeni). Niestety, skutkiem tak wyczerpującej pracy oraz braku odzieży ochronnej są liczne zranienia. Najcięższe prace nie omijają również dzieci. Właściciel plantacji zazwyczaj nie opłaca swoim pracownikom ubezpieczenia zdrowotnego, więc w przypadku zranienia nie mogą oni udać się do lekarza.

Kolejnym etapem jest wydobycie nasion kakaowca z owoców. Jedynie największe plantacje posiadają specjalistyczne maszyny do wydobycia nasion z owoców. W większości gospodarstw nadal robi się to ręcznie! Pracownicy plantacji otwierają owoce z dużą siłą uderzając w nie kamieniem lub drewnianą pałką i ręcznie wyjmują mokre nasiona pokryte słodkim miąższem. W jednej jagodzie znajduje się 25–50 ziaren o długości ok. 1 cm. Jeden człowiek może dziennie otworzyć nawet 1,5 tysiąca owoców, wyjmując z nich do 40 tysięcy nasion. Spróbujcie sobie wyobrazić, ile godzin trzeba poświęcić na otwarcie 1,5 tysiąca trudnych do rozłupania owoców! Nawet najbardziej wprawnym i wyćwiczonym przez lata zbiorów pracownikom czynności te pochłaniają dużo więcej godzin, niż przewiduje standardowy europejski dzień pracy.

Nasiona wyjęte ze skorupy pozostawia się, aby uległy procesowi fermentacji – w ziarnach kakao znajdują się cukry, które drożdże przemieniają w dwutlenek węgla (taki sam jak ten wydychany przez nas) oraz alkohol. Dzięki fermentacji nasiona nabierają charakterystycznego dla kakao aromatu i smaku! Nasiona układa się w stosy (po 90 do 300 kilogramów nasion) na liściach bananowca lub materiałowych płachtach. Po trzech dniach nasiona są przekładane (ręcznie) na kolejny stos, aby uzyskać równy poziom fermentacji. Szóstego lub siódmego dnia pracownicy plantacji rozkładają nasiona się na ziemi, aby wyschły na słońcu. Co wieczór robotnicy odwracają nasiona, dokładnie je przy tym oglądając – poczerniałe i zepsute nasiona należy wyrzucić. Następnie przykrywają je materiałem, aby chronić je przed deszczem i poranna rosą. Po 7 dniach suszenia na słońcu nasiona nabierają brązowego koloru. Wtedy pracownicy plantacji ręcznie sortują je i pakują do jutowych worków. Następnie ciężkie worki ustawiają na drewnianych paletach.

Wysuszone i zapakowane w worki nasiona zawożone są do portu, gdzie firmy skupujące kakao mają swoje biura. Słaba sieć dróg w kraju sprawia, że dostarczenie surowca do dwóch największych portów potrafi być wyzwaniem. Rolnicy często zdani są w tym zakresie na usługi pośredników, dysponujących samochodami. Rolnicy mają bardzo słabą siłę negocjacyjną w rozmowach z handlowcami. Cena kakao zależy zazwyczaj od sytuacji na rynkach światowych. Najczęściej rolnik otrzymuje około 50% giełdowej ceny kakao. Sprzedaż zbiorów jest bardzo ważnym momentem w życiu pracowników plantacji – w wielu miejscowościach z tej okazji odbywają się dożynki. Wtedy też zazwyczaj są brane śluby – tylko wtedy pracownicy plantacji mogą sobie pozwolić na taki wydatek. Z portów nasiona przewożone są statkami do Europy i Stanów Zjednoczonych. Podróż ta odbywa się przy użyciu wielkich transportowców, nasiona płyną wiele dni.

Handel kakao ma miejsce głównie na giełdach w Londynie i Nowym Jorku. Wysuszone ziarna kakaowca trafiają do licznych fabryk, gdzie przetwarza się je na proszek kakaowy, masło kakaowe oraz czekoladę. Pierwszym etapem produkcji w fabryce jest prażenie wyselekcjonowanych ziaren. Nasiona pokruszone oddzielane są od nasion całych, a te z kolei segregowane pod względem wielkości i prażone oddzielnie. Prażenie odbywa się w maszynie zwanej prażakiem w temperaturze ok. 140–150°C przez 10 do 35 minut. Zbyt mocno uprażone nasiona stają się bardziej gorzkie, a zbyt słabe uprażenie utrudnia usunięcie łuski z ziarna. Następnie uprażone ziarna są rozdrabniane, a łuska jest oddzielana od jądra. Tłuste jądra kakaowe są mielone w wyniku czego oddziela się złoto-żółte masło kakaowe (tłuszcz) i ciemnobrązową miazgę kakaową, z której później powstaje proszek kakaowy.

Następnym etapem produkcji czekolady jest mieszanie. Miazgę kakaową miesza się z tłuszczem kakaowym, cukrem i innymi dodatkami np. mlekiem czy bakaliami. Mieszanie trwa około 30 minut. Ponieważ powstała masa jest grudkowata rozciera się ją przy użyciu specjalnych walców dzięki czemu grudki znikają i stają się niewyczuwalne na języku a masa czekoladowa nabiera gładkości. Kolejnym etapem jest konszowanie, czyli wielogodzinne (nawet 2–3 dni) mieszanie masy czekoladowej w podgrzanych mieszalnikach. Dzięki konszowaniu czekolada nabiera gładkiej konsystencji, zyskuje łagodniejszy smak i traci nadmiar goryczy.

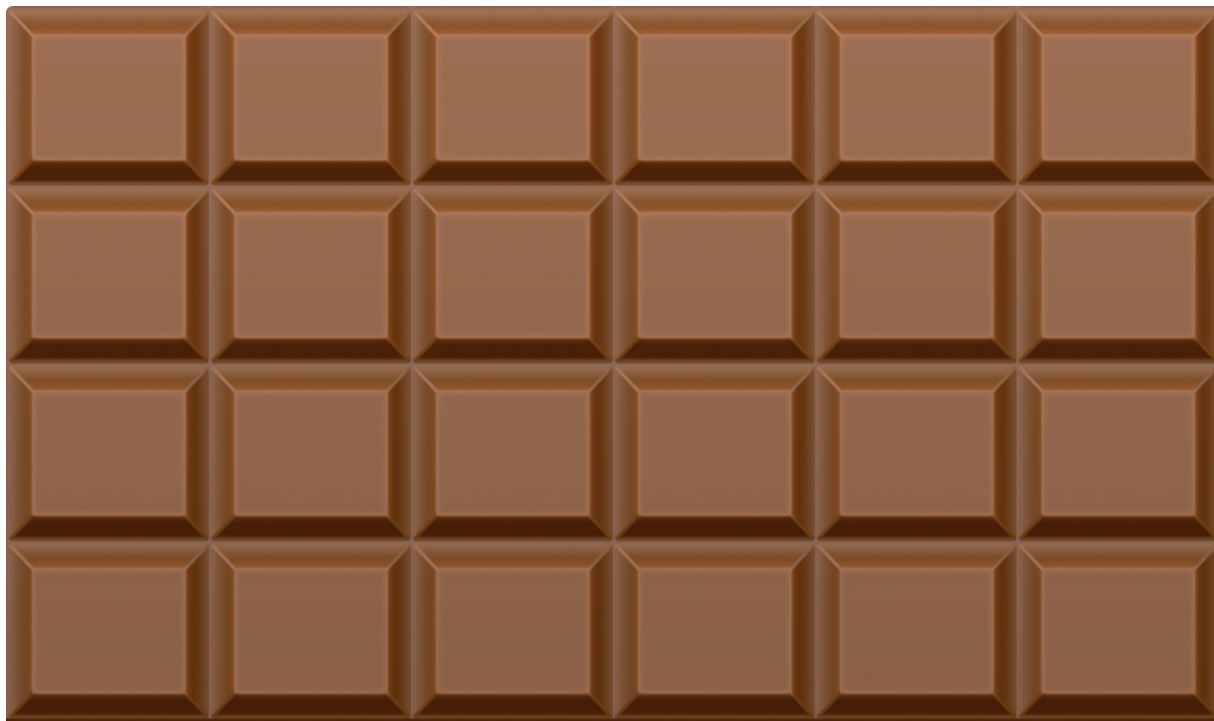
Gotowa masa czekoladowa jest przepompowywana na linię formującą tabliczki. Rurkami masa wlewana jest do delikatnie podgrzanych foremek często z wytłoczonym logo marki. Następnie czekolady są schładzane do temperatury ok. 8–10 stopni C. Zimne tabliczki wypadają z foremek na taśmę produkcyjną, którą jadą do pakowni. Pakowane są najczęściej w folię aluminiową lub folię plastikową i papier z nazwą marki i producenta. Opakowanie czekolady nie tylko zabezpiecza produkt ale przede wszystkim pełni ważną funkcję handlową. Marka, opakowanie, charakterystyczny kolor, ilustracja, czcionka użyta na opakowaniu często bardziej zachęcają do kupienia produktu niż jego wyjątkowy smak, dlatego firmy tak wielką przywiązują do tego wagę.

Gotowe zapakowane tabliczki czekolady pakowane są w opakowania zbiorcze i są gotowe do sprzedaży. Czekolada trafia do magazynów wielkich sieci handlowych oraz do hurtowni, skąd kupują ją właściciele mniejszych sklepów. O tym jaka czekolada jest dostępna na półkach sklepowych decydują dyrektorzy sieci handlowych czy właściciele sklepów. Często właściciele firm płacą sieciom handlowym za to, że czekolada jest ułożona na najlepiej widocznych półkach w sklepie, a dodatkowo prowadzą kampanie reklamowe słodczy w telewizji czy na billboardach.

Czekoladę znajdujemy na półkach sklepowych w dużych i małych sklepach. Polacy zjadają ok. 3 kg czekolady rocznie (tj. ok. 30 tabliczek), a np. Niemcy i Szwajcarzy ok. 11 kg rocznie. Oprócz tego istnieje oczywiście wiele słodczy z dodatkiem czekolady, ciasteczka, pralinki, batoniki. Produkty czekoladowe są dostępne prawie wszędzie, w każdym sklepie spożywczym, sklepikach szkolnych, kioskach, stacjach benzynowych, kawiarniach. Co drugą tabliczkę czekolady wyprodukowaną na świecie zjadają Europejczycy, co czwartą mieszkańcy Ameryki, Północnej. Mieszkańcy Azji i Oceanii zjadają 15% czekolad, mieszkańcy Ameryki Południowej ok. 9%, a Afrykańczycy zaledwie 3 tabliczki ze 100 zjadanych na świecie. Oznacza to, że gotowa czekolada nie dociera do krajów, w których produkowane są nasiona kakao – paradoksalnie ludzie, dzięki którym możemy zjadać się pysznymi czekoladowymi smakołykami, nie wiedzą, jak smakuje czekolada!

Treść układanki opracowano na podstawie:

- Wszystko o rynku kakao, <http://www.efixdm.pl/C/dwn/ae/Cocoa.pdf>
- Gdzie produkuje się najwięcej kakao?, <http://www.prognostic.pl/-/gdzie-produkuje-sie-najwiecej-kakao->
- Technologia czekolady, <http://www.slawomirgolaszewski.republika.pl/Czekolada/Produkcja/produkcja.htm>
- Kakao – surowiec zesłany przez bogów, <http://www.surowce-naturalne.pl/strona/kakao-%E2%80%93-surowiec-zeslany-przez-bogow>
- Produkcja kakao a praca dzieci, <http://www.konsumenci.org/sh/index.php/sprawiedliwy-koszyk/kakao/produkcja-kakao-a-praca-dzieci>
- Produkcja czekolady, <http://www.milka.com.pl/strona-glowna/o-marce/produkcja-czekolady>
- Rynek kakao: słodko – gorzki biznes, <http://www.gazeta-trend.pl/artykuly/125-rynek-kakao-slodko-gorzki-biznes>
- Czekolada – proces produkcji, wady i przyczyny ich powstawania, <http://www.nutrilife.pl/index.php?art=91>
- Od ziarna kakaowca do czekolady, czyli proces produkcji, <http://czekollada.fm.interia.pl/strona7.htm>
- Produkcja czekolady – od ziarna do rozkoszy w 10 krokach, <http://www.lechocolat.pl/sc/gr-3/id-5/produkcja-czekolady.html>
- Popławski B., Szeniawska K., *Gorzka czekolada*, Polska Akcja Humanitarna, Warszawa 2013

Załącznik nr 4. Opisy pracowników

Przychód rolnika: 10 gr (jedna kostka)

Przychód firmy transportowej: 40 gr (4 kostki)

Przychód przetwórcy: 60 gr (6 kostek)

Przychód właściciela marki: 50 gr (5 kostki)

Przychód sklepu: 80 gr (8 kostek)

Poproś, żeby uczniowie porównali ten podział z własnym.

ROLNICY UPRAWIAJĄCY KAKAO

Plantacje kakaowców są bardzo wymagające. Na zbiory wpływ mają warunki pogodowe, zniszczyć zbiory mogą zarówno susze, jak i powodzie, a także wichury czy rozwój szkodników i choroby roślin. Zniszczenie plantacji kakaowca, np. w wyniku suszy lub powodzi, może zatrzymać produkcję na danym obszarze na kilka lat, gdyż po posadzeniu drzewka kakaowego na pierwsze owoce trzeba czekać 4–5 lat. Rolnicy przez cały rok dbają o drzewa kakaowca, ręcznie zbierają owoce przy użyciu długich noży (to zadanie jest bardzo niebezpieczne), również ręcznie wydobywają z nich nasiona. Następnie składają nasiona w wielkie kopce, w ten sposób przygotowując je do fermentacji. Później nasiona suszone są na słońcu – rolnicy muszą codziennie doglądać nasion, obracać je, wybierać zepsute nasiona, przykrywać nasiona na noc, aby nie zawilgotniały od porannej rosy. Kiedy nasiona są suche, rolnicy pakują je do jutowych 64-kilogramowych worków i zanoszą do punktów skupu. Rolnicy pracują bardzo intensywnie, zwłaszcza w czasie zbiorów, często pracują również dzieci.

Ich koszty to zakup sadzonek, środków ochrony roślin, worków do pakowania, narzędzi, transport do punktu skupu.

FIRMA TRANSPORTOWA/IMPORTER

Międzynarodowe firmy skupują i przewożą nasiona kakaowca z krajów, w których są uprawiane drzewa kakaowe, np. z Afryki czy Ameryki Południowej do krajów europejskich lub Stanów Zjednoczonych. Nasiona przewożone są ogromnymi statkami transportowymi napędzanymi na ropę. Cena ropy jest wysoka, a podróż daleka, więc ponoszą oni duże koszty związane z eksploatacją łodzi. Łodzie wymagają również konserwacji oraz napraw, za co również muszą płacić przewoźnicy. Do tego wszystkiego muszą opłacić załogę i prowiant dla niej na okres podróży, a także podatki i ubezpieczenia oraz magazynowanie przed i po transporcie.

PRZETWÓRCA CZEKOLADY

Firmy, głównie europejskie i amerykańskie, zajmujące się przetwarzaniem kakao i produkcją czekolady. Kupują nasiona kakaowca i przetwarzają w swoich zmechanizowanych fabrykach. Prażą ziarna, mielą je, aby wytworzyć masę kakaową i masło kakaowe, które to są surowcem do produkcji czekolady. Następnie produkują gotowe tabliczki. Ponoszą koszty związane z pracą fabryki (magazynowanie surowców i gotowych produktów, wynagrodzenie pracowników i ubezpieczenia, energia, koszt zakupu i naprawy maszyn, pakowanie) a także podatki.

WŁAŚCICIEL MARKI (FIRMA, KTÓREJ LOGO WIDNIEJE NA CZEKOLADZIE)

Zleca produkcję czekolady producentom, dba o promocje – prowadzi kampanie reklamowe, magazynuje produkt, negocjuje warunki sprzedaży z dużymi sieciami handlowymi i hurtowniami, zajmuje się transportem do sklepów. Ponosi ryzyko związane z wprowadzaniem na rynek nowych produktów. Dbą o to, by produkt był dobrze widoczny na sklepowych półkach. Największą wartością firmy jest posiadanie i prawo do używania popularnych nazw i znaków produktów. Wykorzystuje to, że dana nazwa jest rozpoznawalna wśród konsumentów i nie trzeba jej tak intensywnie reklamować. Często właściciel marki jest jednocześnie producentem (właścicielem fabryk).

SPRZEDAWCY

Właściele supermarketów i innych sklepów, którzy zarabiają na sprzedaży gotowej czekolady. Ponoszą koszty związane z utrzymaniem sklepu, wynagrodzeniami pracowników, promocjami, podatkami. W sytuacji, gdy nie sprzedadzą towaru w odpowiednim czasie, może się on przeterminować i wówczas ponoszą stratę.

Załącznik nr 5. Zgadywanki – produkty Sprawiedliwego Handlu

A. Pochodzi z Azji, Afryki i Indonezji. Rośnie na prostych drzewach, na które bardzo ciężko jest się wspiąć. Jego nazwa w języku arabskim oznacza „palec”. Jest to owoc dorastający do 30 cm długości. Ma żółtą skórkę, którą łatwo się obiera.

B. Może mieć aż 690 szwów. Często jest szyta ze skóry. Posiada kulisty kształt. Nadaje się do użycia dopiero po wypełnieniu powietrzem. Można nią grać na boisku.

C. Drzewa, na których rośnie, pochodzą z Afryki, ale uprawia się je także w Ameryce Południowej i Azji. Używa się zmielonych ziaren tej rośliny. Posiada bardzo mocny aromat. Ma działanie pobudzające. Można ją zaparzyć w ekspresie.

D. Są to rośliny, ale nie są jadalne. Przeważnie mają przyjemny zapach. Mogą być wielokolorowe, ale zawsze jedną z ich barw jest zieleń. Najczęściej wręcza się je jako prezent. Można z nich układać bukiety.

E. Roślina ta rośnie przede wszystkim w Azji. Wykorzystujemy jej suszone i fermentowane liście. Najczęściej pijemy czarną, ale są również miłośnicy zielonej i białej, a także aromatyzowanej i owocowej. Jest w Polsce bardzo popularnym napojem, Brytyjczycy umawiają się na spotkania przy niej o 17.00.

F. Są chrupiące, dość tłuste, zawierają wiele różnorodnych składników odżywczych. Można je chrupać zamiast chipsów jako przekąskę albo dodać do ciasta lub innych potraw, także słonych. Zazwyczaj mają twardą łupinkę, ale często sprzedawane są już obrane.

Odpowiedzi: A. Banan B. Piłka C. Kawa D. Kwiaty E. Herbata F. Orzechy

Informacje dodatkowe dla nauczyciela

Gorzki smak czekolady

„Choć większość osób lubi czekoladę, niewiele uwagi poświęca się kiepskim warunkom produkcji jej podstawowego składnika – kakao.

Uprawy kakaowca zlokalizowane są w wąskim pasie przy równiku – w 30 krajach strefy tropikalnej Afryki, Ameryki Łacińskiej i Azji. Praca przy uprawie kakao od późnych lat 80. związana jest z biedą właścicieli farm i ich rodzin, wyciskiem pracowników, wykorzystywaniem pracy dzieci, degradacją środowiska naturalnego.

Od ziarenka do tabliczki

Kakaowiec właściwy (*Theobroma cacao*) to gatunek drzewa rodzącego cenne ziarna, z których produkowane jest kakao. Roślina pochodzi z Ameryki Południowej, dokładnie z górnej Amazonii, ale obecnie uprawiana jest w pasie tropikalnym Ameryki, Azji i Afryki. Dosłowne tłumaczenie łacińskiej, nadanej przez Linneusza nazwy oznacza „napój bogów”, co nawiązuje do prekolumbijskich wierzeń indiańskich o boskiej genezie drzewa.

Uprawa kakao jest silnie uzależniona od pracy ludzkich rąk. Kakaowiec owocuje przez cały rok, jednocześnie na jednym drzewie mogą znajdować się kwiaty i dojrzałe owoce wyrastające z pnia, jak i gałęzi drzewa. Owoce zawierają 20–30 ziaren pograżonych w białym słodkim miąższu. W ciągu roku z jednego drzewa otrzymuje się pół kilograma kakao.

Z dojrzałych, ściętych i lekko sfermentowanych owoców kakaowca wydobywane są ziarna, które następnie poddawane są procesom fermentacji, suszenia, czyszczenia i pakowania. Potem ziarno trafia od rolników na eksport do krajów-producentów czekolady. Kolejne procesy, jakie przechodzą ziarna kakaowca, to prażenie i mielenie. W ich wyniku powstaje miazga kakaowa, która dalej w procesie tłoczenia zamienia się w masło kakaowe i suchy proszek. Otrzymane produkty używane są nie tylko do produkcji czekolady, ale także w przemyśle kosmetycznym i farmaceutycznym.

Tanie ziarno kakaowe i droga czekolada

70% światowych upraw kakao zlokalizowanych jest w czterech krajach Afryki zachodniej: Wybrzeżu Kości Słoniowej (36% światowej produkcji), Ghanie (20%), Nigerii (ok. 5%) i Kamerunie (ok. 5%). Kraje-producenty kakao spoza Afryki to Indonezja (11%), Brazylia (5%) i Ekwador (5%). 90% produkcji to niewielkie rodzinne farmy nieprzekraczające 5 ha.

Uprawa kakao jest podstawowym źródłem dochodu dla 5,5 miliona małych farmerów i zapewnia przeżycie 14 milionom pracowników wiejskich i ich rodzinom z krajów Globalnego Południa. Tymczasem światowy rynek czekolady (w tym handlu kakao) jest zdominowany przez kilka wielkich koncernów. Podczas gdy walczą one o coraz większe wpływy i coraz większe zyski (sięgające obecnie 70% ceny każdej tabliczki czekolady), to farmerzy ponoszą koszty coraz mniej sprawiedliwego podziału zysków, otrzymując jedynie niewielki procent (np. 6,4% w Ghanie, 5,7% na Wybrzeżu Kości Słoniowej, dla porównania w latach 80. stanowiło to 16%).

W tym samym czasie, gdy rynek czekoladowy osiąga zyski rzędu 80 miliardów dolarów rocznie, ceny ziaren kakao niezmiennie od końca lat 80. maleją, co w połączeniu ze wzrostem kosztów uprawy skutkuje spadkiem przychodu, a tym samym niestabilnością ekonomiczną i zubożeniem

milionów drobnych rolników. Farmerzy muszą borykać się nie tylko z zarazą, suszą, chorobami upraw czy niestabilnością polityczną własnego kraju, które to wpływają na ceny kakao, ale także ze spekulantami. Wielcy giganci handlu ziarnem kakaowym mają możliwość kształtowania cen kakao kontrolując poziom sprzedaży. Wykorzystują przy tym długą żywotność ziarna, które przechowują w magazynach. Rolnicy nie mogą sobie pozwolić na coś podobnego z uwagi na konieczność osiągnięcia przychodu ze sprzedaży ziaren i niemożność przechowania ziarna w warunkach tropikalnych.

Jakie problemy rodzi taki układ

Zubożenie rolników prowadzi do kolejnych problemów natury społecznej i ekologicznej. Rolnicy nie są w stanie zapewnić swoim pracownikom godziwej płacy, zakwaterowania w ludzkich warunkach, wyżywienia i opieki zdrowotnej. W celu redukcji kosztów powszechne stało się także wykorzystywanie pracy dzieci (z efektami ubocznymi: porwaniami i handlem dziećmi, a także pracą przymusową). Obecnie szacuje się, że nawet do 2 milionów dzieci pracuje na farmach kakaowych w Zachodniej Afryce. Część z nich wykonuje bardzo niebezpieczne prace, nierzadko skutkujące uszkodzeniami ciała. Dodatkowo praca pozbawia je prawa do edukacji.

Z powodu niskich przychodów rolnicy zmuszeni są także poszerzać swoje uprawy często kosztem lasów deszczowych. Źle zaplanowana uprawa skutkuje szybką degradacją gleby, a także koniecznością używania nawozów i pestycydów. Szacuje się, że straty z powodu złego utrzymania upraw sięgają nawet 40% zbiorów. Dodatkowo rolnicy często są zmuszeni zrezygnować z innych upraw i skupić się jedynie na uprawie kakao, co dodatkowo skutkuje obniżeniem bioróżnorodności.

Rolnicy są liczną, ale nie mającą żadnej mocy grupą na rynku kakao. Często są bardzo słabo zorganizowani i nie mają pojęcia o możliwościach zrzeszania się. Dodatkowo są słabo poinformowani na temat rynku kakao i brak im podstawowej wiedzy z dziedziny ekonomii. Innym problemem jest nieumiejętne prowadzenie własnych farm. Dlatego są zmuszeni sprzedawać swoje zbiory na warunkach dyktowanych przez pośredników.

Co można zrobić

Twórcy kampanii Make Chocolate Fair! (Uczyń czekoladę sprawiedliwą!) stawiają sobie za cel zaktywizowanie ludzi do zebrania 100 tys. podpisów pod petycją, która ma doprowadzić do wyegzekwowania na czekoladowych koncernach:

- zagwarantowania godnej płacy dla rolników i pracowników farm kakaowych;
- respektowania praw człowieka i praw pracowniczych w całym łańcuchu produkcji kakao i odrzucenia wykorzystywania pracy dzieci;
- zwiększenia możliwości rolników kakao do tworzenia zrównoważonych i zróżnicowanych upraw;
- przyjęcia niezależnej certyfikacji i systemu monitoringu.

Twórcy kampanii Make Chocolate Fair! twierdzą, że należy promować zmiany w międzynarodowych relacjach handlowych. Uważają, że to na głównych graczach rynku czekolady ciąży odpowiedzialność za poprawę społecznych i ekologicznych skutków produkcji kakao. Kupowanie czekolady pochodzącej ze Sprawiedliwego Handlu jest dobrą alternatywą. Niemniej czekolada Fairtrade ma wciąż bardzo mały udział w światowym rynku.

Dlatego namawiamy do podpisania petycji do koncernów produkujących czekoladę (<http://makechocolatefair.org/#main-content>). Ma ona na celu wskazanie korporacjom drogi wzięcia odpowiedzialności za poprawę życia i warunków pracy rolników i ich pracowników oraz za zmiany w sposobie uprawy (na bardziej różnorodną i zrównoważoną). Więcej informacji na stronie: <http://www.makechocolatefair.org>

ŹRÓDŁO: Agata Tkaczyk, *Gorzki smak czekolady*, www.ekonsument.pl/a66738_gorzki_smak_czekolady.html

Big Chocolate

„Znaczna część popytu na kakao znajduje się w rękach zaledwie kilku przedsiębiorstw. Głównymi graczami na tym rynku są firmy Mars, Cadbury, Nestlé oraz The Hershey Company. Spółki te, pejoratywnie określane mianem Big Chocolate (w analogii do Big Oil i Big Tobacco), zmonopolizowały rynki w Wielkiej Brytanii, Stanach Zjednoczonych, Kanadzie, Australii i wielu innych krajach. Ich duży udział w rynku jest zasługą głównie niskich cen, oferowanych przez Wielką Czwórkę swoim klientom.

(...)

Wokół rynku kakao powstało wiele kontrowersji – zwłaszcza związanych z niewolniczą pracą dzieci na plantacjach surowca. Handel niewolnikami kwitnie głównie w krajach afrykańskich, takich jak Nigeria, Wybrzeże Kości Słoniowej, Mali i Ghana.

Po raz pierwszy naświetlono ten problem w raporcie UNICEF w 1998 roku. Przełomem miał być rok 2001, kiedy to kilka firm – ważnych producentów wyrobów czekoladowych – zobowiązało się do wyeliminowania najgorszych form niewolnictwa w swoich łańcuchach dostaw. Postanowienia tzw. Protokołu Harkina-Engela (znanego też pod nazwą Cocoa Protocol) obejmowały w szczególności umożliwienie certyfikowania produktów, które powstały bez udziału niewolniczej pracy.

Plany oznaczania niektórych wyrobów czekoladowych etykietą *slave-free* spełzły jednak na niczym, ponieważ postanowien Protokołu Harkina-Engela nie dotrzymano do dziś, mimo że już dwukrotnie ustalano ostateczny termin (na 2005 rok, a następnie na 2008 rok). Zresztą, nawet gdyby etykieta *slave-free* istniała, to obecnie i tak prawdopodobnie żaden produkt by na nią nie zasługiwał.

Problem dzieci pracujących niewolniczo na plantacjach kakao (często tylko w zamian za jeden posiłek dziennie) jest niezwykle niewygodny dla firm-gigantów w tej branży. Duże przedsiębiorstwa przetwórcze i cukiernicze niejednokrotnie były oskarżane o przemykanie oka na ten niechlubny proceder – i trudno się temu dziwić. Konkurencyjność Big Chocolate polega bowiem na oferowaniu klientom niskich cen wyrobów czekoladowych – a ich utrzymanie jest możliwe m.in. dzięki wykorzystaniu taniej siły roboczej na plantacjach kakao”.

Źródło: Dorota Sierakowska, *Rynek kakao: słodko – gorzki biznes* [w:] „Trend. Magazyn o sztuce inwestowania”, 10 marca 2009, <http://www.gazetatrend.pl/artykuly/125-rynek-kakao-slodko-gorzki-biznes>

Sprawiedliwy Handel

Sprawiedliwy Handel (Fair Trade) to partnerstwo handlowe oparte na dialogu, przejrzystości i szacunku, które dąży do większej równości w handlu międzynarodowym. Przyczynia się do zrównoważonego rozwoju przez oferowanie lepszych

warunków handlowych i ochronę praw marginalizowanych producentów i pracowników najemnych szczególnie na ubogim Południu. Organizacje Sprawiedliwego Handlu (wspomagane przez konsumentów) są aktywnie zaangażowane we wspieranie producentów, podnoszenie świadomości i kampanie na rzecz zmian zasad i praktyk konwencjonalnego handlu międzynarodowego.

Zasady sprawiedliwego handlu:

- Uczciwa cena
- Sprawiedliwe płace i odpowiednie warunki socjalne
- Dążenie do niezależności
- Zmniejszanie liczby pośredników
- Świadomość konsumentów
- Ochrona środowiska

Istotą Sprawiedliwego Handlu jest przestrzeganie poniższych standardów zarówno przez firmy i organizacje producenckie z Południa, jak i nabywców (importerów) z krajów rozwiniętych. Fair Trade gwarantuje producentom między innymi:

- **Uczciwe ceny**, dzięki którym drobni rolnicy i wytwórcy rękodzieła mogą pokrywać koszty produkcji, utrzymywać rodziny i opłacać edukację dzieci.
- **Partnerskie praktyki handlowe** w postaci długoterminowych kontraktów, przedpłat i krótkich terminów płatności.
- **Premie finansowe**, czyli dodatkowe fundusze na rozwój lokalnych społeczności, wykorzystywane do tworzenia potencjału przetwórczego, budowy studni, punktów opieki medycznej, doprowadzania elektryczności itp.
- **Godne warunki socjalne**, takie jak bezpieczne warunki pracy, zakaz pracy niewolniczej i pracy dzieci.
- **Demokratyczne i transparentne** mechanizmy podejmowania decyzji w organizacjach producenckich.
- **Dbałość o środowisko** poprzez zachęcanie do stosowania naturalnych metod produkcji i ograniczania agrochemii.

Więcej informacji na temat Sprawiedliwego Handlu znajdziesz tutaj:

- Materiały udostępnione na stronie Koalicji Sprawiedliwego Handlu: http://www.fairtrade.org.pl/s1_co_to_jest_sprawiedliwy_handel_fair_trade.html
- *Sprawiedliwy Handel* – prezentacja Koalicji Sprawiedliwego Handlu: http://www.fairtrade.org.pl/materiały/publ_20_paszewska_w_jrok_zaaaw_102008ppt.ppt
- Znaczenie i użycie znaku Fairtrade: <http://www.info.fairtrade.net/info-mark.0.html?&L=3>
- Strona Polskiego Stowarzyszenia Sprawiedliwego Handlu „Trzeci Świat i My”: http://www.sprawiedliwyhandel.pl/web/guest/o-sprawiedliwym-handlu/-/asset_publisher/tT3C/content/kryteria-sprawiedliwego-handlu
- Film *Sprawiedliwy smak kawy. Fair Trade w Polsce*: http://www.metacafe.com/watch/5957126/sprawiedliwszy_smak_kawy_fair_trade_w_polsce/
- Film Grupy eFTE *eFTE radzi – Fair Trade*: <http://vimeo.com/3265349>

- Produkcja czekolady – od ziarna do rozkoszy w 10 krokach, <http://www.lechocolat.pl/sc/gr-3/id-5/produkcja-czekolady.html>
- Lista produktów Fairtrade, <http://www.info.fairtrade.net/info-products.0.html?&L=3>
- Popławski B., Szeniawska K., *Gorzka czekolada*, Polska Akcja Humanitarna, Warszawa 2013
- Co to jest Sprawiedliwy Handel, http://www.fairtrade.org.pl/s1_co_to_jest_sprawiedliwy_handel_fair_trade.html
- Sprawiedliwy Handel, Prezentacja Koalicji Sprawiedliwego Handlu, http://www.fairtrade.org.pl/materialy/publ_20_paszewska_w_jrok_zaaw_102008ppt.ppt
- Znaczenie i użycie znaku Fairtrade, <http://www.info.fairtrade.net/info-mark.0.html?&L=3>
- Kryteria Sprawiedliwego Handlu, http://www.sprawiedliwyhandel.pl/web/guest/o-sprawiedliwym-handlu/-/asset_publisher/tT3C/content/kryteria-sprawiedliwego-handlu
- Słodka czekolada skrywa gorzką prawdę, <http://www.polskieradio.pl/42/273/Artykul/783023,Slodka-czekolada-skrywa-gorzka-prawde>
- Kakao, <http://www.konsumenci.org/sh/index.php/sprawiedliwy-koszyk/kakao>
- Wszystko o rynku kakao, <http://www.efixdm.pl/C/dwn/ae/Cocoa.pdf>
- Gdzie produkuje się najwięcej kakao?, <http://www.prognostic.pl/-/gdzie-produkuje-sie-najwiecej-kakao->
- Technologia czekolady, <http://www.slawomirgolaszewski.republika.pl/Czekolada/Produkcja/produkcja.htm>
- Kakao – surowiec zesłany przez bogów, <http://www.surowce-naturalne.pl/strona/kakao-%E2%80%93-surowiec-zeslany-przez-bogow>
- Produkcja kakao a praca dzieci, <http://www.konsumenci.org/sh/index.php/sprawiedliwy-koszyk/kakao/produkcja-kakao-a-praca-dzieci/>
- Produkcja czekolady, <http://www.milka.com.pl/strona-glowna/o-marce/produkcja-czekolady>
- Rynek kakao: słodko – gorzki biznes, <http://www.gazeta-trend.pl/artykuly/125-rynek-kakao-slodko-gorzki-biznes>
- Czekolada – proces produkcji, wady i przyczyny ich powstawania, <http://www.nutrilife.pl/index.php?art=91>
- Od ziarna kakaowca do czekolady czyli proces produkcji, <http://czekollada.fm.interia.pl/strona7.htm>
- Produkcja czekolady bez wyzysku dzieci, <http://www.europarl.europa.eu/news/pl/news-room/content/20120313IPR40727/html/Produkcja-czekolady-bez-wyzysku-dzieci>

KTO NA NAS PRACUJE?

Podstawa programowa:

HISTORIA I SPOŁECZEŃSTWO

Cele: IV I. V

Treści: 1.2, 1.7, 5. 1

PRZYRODA

Cele: III

Treści: 9.9

PLASTYKA

Treści: 1., 2. 2

ETYKA

Treści: 2, 3, 4, 8

Cel ogólny: przybliżenie uczennicom i uczniom sytuacji pracowników krajów Globalnego Południa oraz ukazanie wpływu indywidualnych wyborów konsumenckich na sytuację pracowników krajów Globalnego Południa

Cele szczegółowe:

Uczennica/uczeń:

- samodzielnie analizuje tekst źródłowy i wyciąga wnioski na temat warunków pracy w krajach Globalnego Południa, porównuje je do warunków pracy w swoim kraju, potrafi streścić tekst, przedstawiając go innym uczniom,
- wie, czym jest Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, potrafi wymienić wybrane prawa człowieka oraz przykłady ich łamania w krajach Globalnego Południa,
- rozumie wpływ swoich wyborów konsumenckich na sytuację pracowników krajów Globalnego Południa,
- rozwija umiejętności czytania ze zrozumieniem oraz kreatywność,
- wyraża swoje poglądy na wybrane zagadnienia,
- rozwija umiejętność pracy w grupie.

Czas: 90 min.

Miejsce: sala lekcyjna

Materiały: kartki, ołówki lub długopisy, kredki, karty pracy z załącznika nr 1 oraz nr 2 (dla każdego uczestnika), karty pracy z załącznika nr 3 (po jednej na grupę), długi sznurek lub papierowa taśma malarska + karki A4 z napisami „tak” i „nie”, opcjonalnie: płyta z muzyką relaksacyjną

Przebieg zajęć

Wprowadzenie do zajęć – moja wymarzona praca

Zajęcia rozpocznij wizualizacją przyszłości. Poproś uczniów, by zamknęli oczy, wsłuchali się uważnie w twoje słowa i spróbowali wyobrazić sobie to, o czym będziesz teraz mówić (w tle możesz cicho puścić muzykę relaksacyjną). Ważne, żeby zapamiętali swoje wyobrażenia. Następnie przeczytaj bardzo powoli, spokojnym, stonowanym głosem następujący tekst:

Wyobraź sobie, że jesteś dorosły... Jaki zawód wykonujesz? Czy lubisz to, czym się zajmujesz na co dzień?

Jak wygląda miejsce twojej pracy, czy jest przyjemne, ciepłe, słoneczne?

A może czujesz się w nim źle, jest ponure i brzydkie?

Jaka panuje tam atmosfera?

Jest cicho i spokojnie czy panuje zgłęb i zamieszanie?

Czy są tam inni ludzie?

Jeżeli tak, to jacy są: mili i pomocni czy nieprzyjemni?

Lubisz ich? Jak sądzisz, czy oni lubią ciebie?

Jak długo pracujesz – osiem godzin dziennie, sześć, dwa-nastacie?

Czy jesteś bardzo zmęczony, gdy kończysz?

Co robisz po pracy? Masz jakieś pasje, uprawiasz sport?

Ile zarabiasz? Wystarczająco, by się utrzymać?

Jesteś w stanie odłożyć na wymarzone wakacje?

Czy jesteś dumny z tego, co robisz?

Poczekaj chwilę i powiedz uczniom, że mogą już otworzyć oczy. Rozdaj każdemu powielony załącznik nr 1. Poproś o krótki opis tego, jaka była ich wymarzona praca. Daj im na to 5–10 minut. Poproś, aby uczniowie przyczepili swojej pracy do tablicy magnesami albo ułożyli z nich wystawę na podłodze, tak aby można je było obejrzeć. Porozmawiajcie o oczekiwaniach uczniów. Jeśli wizje przyszłości, twoim zdaniem, będą nierealistyczne, poświęć chwilę czasu na stworzenie z uczniami „profilu” kilku osób z ich otoczenia (na takich samych kartach pracy), np. sprzedawczyni w osiedlowym sklepie, lekarki w rejonowej przychodni, pracownika warsztatu samochodowego itp.

Następnie poinformuj dzieci, że dzisiejsza lekcja będzie dotyczyła warunków pracy w różnych miejscach.

Tu i tam – porównanie warunków pracy w Polsce i krajach Globalnego Południa

Następnie rozdaj uczniom teksty z załącznika nr 2, zawierające krótkie historie pracowników z krajów Globalnego Południa. Każdy uczeń otrzymuje historię jednej osoby – powiel załącznik w tylu egzemplarzach, by wystarczyło dla każdego ucznia, a jednocześnie by liczba kopii każdej historii była porównywalna, gdyż w dalszej części zajęć historie będą podstawą do podziału na grupy. Poproś, aby uczniowie zapoznali się z opowieściami tych ludzi i porównali ich sytuacje z wyobrażeniami o swojej przyszłej pracy czy pracy rodziców lub innych osób z ich otoczenia. Możesz zachęcić uczniów, aby podkreślili w tekście odnalezione różnice. Zapytaj uczniów, czy im odpowiadałaby praca w takich warunkach jak przedstawione w historiach. Czy opisani ludzie, zdaniem uczniów, są szczęśliwi? Jak bardzo różnią się warunki pracy, płace czy zadowolenie z wykonywanego zawodu opisanych osób w porównaniu z pracą w Polsce i Europie? Czy te różnice są sprawiedliwe? Przy okazji możecie wraz z uczniami zastanowić się, czym jest sprawiedliwość. Czy istnieją jakieś normy mówiące o tym, co jest sprawiedliwe, a co nie? Czy są gdzieś opisane?

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka

W dalszej części poproś uczniów, aby podzielili się na grupy, odnajdując na sali osoby, które dostały kartki z tą samą historią. Każdej z grup rozdaj kartę pracy z uproszczoną i skróconą wersją Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka (załącznik nr 3). Wyjaśnij uczniom, czym jest Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, a następnie poproś, aby zapoznali się z prawami w niej zapisanymi. Ich kolejnym zadaniem będzie wskazanie praw człowieka, które zostały złamane w rozdanych historiach. Najlepiej, jeśli uczniowie podkreślą konkretne zdanie mówiące o łamaniu danego prawa człowieka i napiszą przy nim numer artykułu z Deklaracji.

Drama o prawach człowieka

Poproś uczniów, aby w grupach, w których do tej pory pracowali, przygotowali scenki opowiadające o pracy osób przedstawionych w historiach (daj im 10 minut na przygotowanie się) i zaprezentowali je reszcie klasy. Zadaniem pozostałych uczniów będzie odgadnięcie, jakie prawa są łamane w przedstawianej scenie. Wspólnie omówcie historie w kontekście łamanych praw.

Warunki pracy w krajach Globalnego Południa

Poproś dzieci, aby przypomniały sobie sytuację, w której ponosiły konsekwencje czyjegoś zachowania, np. kiedy ktoś z klasy coś zepsuł i się do tego nie przyznał, a konsekwencje tego ponosiła cała klasa lub gdy ktoś próbował na nich rzucić winę za coś, co sam zrobił. Zapytaj, czy kiedyś znaleźli się w takiej sytuacji. Poproś kilkoro dzieci, aby opowiedziały, czego dotyczyła ta sytuacja, zapytaj, jak się wtedy czuły. Czy zachowanie pracodawców jest uczciwe?

Następnie przedziel salę na 2 części (np. za pomocą rozciągniętego sznurka lub taśmy malarskiej przyklejonej na podłodze). Po jednej stronie umieść kartkę z dużym napisem „To JEST uczciwe”, po drugiej z napisem „To NIE JEST uczciwe”. Poinformuj uczniów, że teraz odczytasz im pewne zdania mówiące o różnym traktowaniu pracowników w różnych zakładach pracy i wspólnie zastanowicie się, czy te konkretne sytuacje są sprawiedliwe i czy tak powinno się traktować ludzi w miejscu pracy. Zadaniem uczniów będzie ustosunkować się do podanego stwierdzenia przez zajęcie odpowiedniego miejsca w części sali. Za każdym razem, kiedy uczniowie ustosunkują się do konkretnego stwierdzenia, poproś jedną lub kilka osób o wyjaśnienie swojego wyboru. Zapytaj uczniów z drugiej części sali o ich zdanie – poprowadź dyskusję. Uczniowie mogą zmieniać miejsca, jeżeli w trakcie rozmowy zmieniają zdanie. Jeśli dojdziecie do wniosku, że zdanie to mówi o łamaniu praw człowieka, wspólnie zastanowcie się, które prawo zostało złamane oraz jak można zapobiec łamaniu tego prawa.

- *Pracownicy zarabiają tak mało, że nie stać ich na podstawowe potrzeby jak żywność, opieka lekarska, dach nad głową.*
- *Pracownicy mają możliwość uczenia się, aby mogli lepiej wykonywać swoją pracę. Pracownicy pracują tak długo, że nie mają w ogóle wolnego czasu.*
- *Pracownik musi pracować nawet wtedy, kiedy jest chory.*
- *Pracownikom zapewnione są zdrowe i bezpieczne warunki pracy.*
- *Kupujący może się dowiedzieć, gdzie został wyprodukowany sprzedawany w sklepie przedmiot.*

- *Kobiety zarabiają mniej niż mężczyźni.*
- *Zmusza się dzieci do ciężkiej pracy.*
- *W przypadku, kiedy pracownik złamie nogę w czasie pracy, na miejsce wypadku wzywany jest lekarz, a pracownikowi przysługuje płatny urlop na wyleczenie nogi przed powrotem do pracy.*
- *Pracownicy, którzy otwarcie przyznają się, że wyznają buddyzm, muszą pracować ciężiej i zarabiają mniej niż wyznawcy chrześcijaństwa.*
- *Kobiety są zwalniane z pracy, jeśli zajądą w ciążę.*

Zapytaj uczniów, czy ich zdaniem mają jakiś wpływ na sytuacje ludzi opisanych w historiach. Co można zrobić, aby prawa człowieka nie były łamane? Zapytaj, czy dokonując codziennych wyborów konsumenckich mają wpływ na sytuację innych ludzi. Wspólnie zastanówcie się, na co należy zwracać uwagę przy robieniu zakupów (gdzie produkowany był dany przedmiot, jak firmy, których produkty kupujemy traktują swoich pracowników i kupować od producentów, którzy szanują prawa człowieka).

Wyłumacz uczniom, że kiedyś pewna grupa osób dowiedziała się podobnych rzeczy o sytuacji pracowników w krajach Globalnego Południa, tak jak oni teraz, i tak bardzo ich to poruszyło, że postanowili coś z tym zrobić. W ten sposób powstały organizacje zajmujące się prawami pracowniczymi w krajach Globalnego Południa. Jedną z nich jest Clean Clothes – międzynarodowa organizacja zajmująca się prawami pracowników sektora odzieżowego. Z jednej strony organizacja pomaga samym pracownikom poprzez porady prawne czy edukację w zakresie ich praw oraz wywiera wpływ na właścicieli firm odzieżowych, by stworzyli lepsze warunki pracy dla swych pracowników. Z drugiej strony, edukuje konsumentów, czyli nas, byśmy mieli świadomość, w jakich warunkach produkowane są kupowane przez nas ubrania i jak możemy wpłynąć na ich poprawę.

Praca domowa

Poproś uczniów, aby w Internecie wyszukali instytucje oraz organizacje, do których można zwracać się o pomoc w przypadku łamania praw człowieka (polskie oraz światowe). Na następnej lekcji na dużym arkuszu papieru wspólnie stwórzcie listę takich organizacji wraz z danymi kontaktowymi do nich. Listę powieście w widocznym miejscu w sali lub na korytarzu.

Projekt na Tydzień Edukacji Globalnej:

Wspólnie z uczniami przygotujcie wielkoformatową deklarację praw człowieka i wywieście ją w widocznym miejscu w szkole wraz z przygotowaną podczas zajęć listą organizacji, do których można się zgłaszać w przypadku łamania lub podejrzenia o łamanie praw człowieka. Możecie również przygotować ulotki informacyjne, na których zamieścicie informacje, jak każdy z nas może działać w obronie praw człowieka (nie być obojętnym na łamanie tych praw, zwracać uwagę, jakie produkty kupujemy), informacje na temat tego, czym należy się kierować kupując różne produkty, informacje o Sprawiedliwym Handlu oraz Społecznej Odpowiedzialności Biznesu itp.

Załącznik nr 1

Moją pracę: bardzo lubię ----- nienawidzę Atmosfera w pracy jest: wspaniała ----- straszna i stresująca Pracuję dni w tygodniu: 1 ----- 7 Pracuję dziennie godzin: 4 ----- 16 Po pracy najczęściej .... Urlop spędzam .... Moim marzeniem jest	Zawód: Miejsce pracy:

Mam 22 lata. Mieszkam w Dhace, jest to stolica Bangladeszu, a zarazem główny ośrodek przemysłu odzieżowego w tym kraju. Od 12. roku życia pracuję w fabryce odzieży produkującej ubrania dla wielkich koncernów takich jak Tesco czy Carrefour. W ciągu dnia pracuję średnio 12–16 godzin, w sezonie w ogólnie nie mamy dni wolnych, co oznacza, że pracujemy 7 dni w tygodniu. Nawet kiedy jesteśmy chorzy, nie wolno nam wziąć dnia wolnego. Ponieważ jestem kobietą, zarabiam o połowę mniej niż moi koledzy z pracy. Mimo że dużo pracuję, pensja ledwo starcza na opłacenie mieszkania, rachunków i bardzo skromne posiłki. Bardzo chciałabym być w stanie pomagać mojej mamie, która obecnie nie pracuje, lecz nie mam dostatecznie dużo pieniędzy, aby wysłać jej paczkę z żywnością. Ponieważ moich rodziców nie było stać na utrzymanie mnie, zamiast chodzić do szkoły pracowałam. Przez to nie posiadam odpowiednich kwalifikacji, aby zdobyć lepszą pracę.

Mam 36 lat, mieszkam w Hajdarabah w Pakistanie i pracuję na plantacji bawełny. Z bawełny, którą produkujemy, szyje się ubrania, które można kupić w sklepach w Europie, również w Polsce. Pracuję średnio od 12–14 godzin dziennie – to ciężka fizyczna praca. Wraz z żoną mamy trójkę małych dzieci. Muszę dużo pracować, aby moja żona mogła zostać z nimi w domu. Roślina, którą uprawiamy, wygląda tak:

Aby mogła szybciej rosnąć potrzebne są środki chemiczne, które zabijają atakujące ją owady. Niestety, środki te są szkodliwe również dla mnie – po całym dniu pracy bardzo pieką mnie ręce. Boję się poprosić mojego pracodawcę o rękawice ochronne, ponieważ mógłby mnie za to wyrzucić z pracy. Moja miesięczna pensja ledwo wystarcza na opłacenie mieszkania oraz kupienie jedzenia dla mnie i mojej rodziny. Na plantacji, gdzie pracuję, zatrudnia się dużo dzieci, które często całymi tygodniami nie widują swoich rodziców. Mimo że jest mi ciężko, cieszę się, że moje dzieci nie muszą pracować.

© Brian Dunnette, commons.wikimedia.org/wiki/File:Cotton_field_outside_Safford_Arizona.jpg

Mam 32 lata, pracuję na plantacji kakaowca w Jamuskuro na Wybrzeżu Kości Słoniowej. Kakaowiec jest dużym drzewem, którego owoce wyglądają tak:

Kiedy dojrzewają, obcinamy je przy użyciu długich noży, następnie rozłupujemy przy użyciu ciężkiego kamienia lub drewnianej pałki. Nasz pracodawca nie zapewnia nam odzieży ochronnej, a sam zarabiam zbyt mało, żeby wydać pieniądze na specjalną odzież do pracy, dlatego pracuję w starych znoszonych ubraniach. Muszę bardzo uważać, żeby nie zrobić sobie krzywdy. Gdyby coś mi się przytrafiło, nie byłoby mnie stać na opiekę lekarza (w pracy nie jesteśmy w żaden sposób ubezpieczeni, więc za wszelkie usługi lekarza musimy płacić sami). Wszystkie produkowane przez nas nasiona sprzedajemy do innych krajów. W szkole uczyłem się, że z tych nasion w Europie robi się słodycze, ale nigdy ich nie próbowałem. W naszych sklepach bardzo rzadko można spotkać czekoladę albo kakao, a jeśli już są to bardzo drogie.

Mediacaster, en.wikipedia.org/wiki/File:Cocoa_Pods.JPG

Mam 18 lat, pracuję w fabryce zabawek w Shenzen w prowincji Guangdong w Chinach. Zazwyczaj pracujemy ok. 12 godzin dziennie, ale zdarza się, np. w okresie przedświątecznym, że pracujemy 16 godzin dziennie 7 dni w tygodniu. Musimy bardzo się spieszyć, żeby nadążyć z zamówieniami na zabawki eksportowane głównie do Europy (w tym także do Polski!) i Ameryki Północnej. Jednocześnie musimy być uważne, ponieważ za każdy błąd przy składaniu zabawek jesteśmy surowo karane i pozbawiane wynagrodzenia. Nigdy nie wiem, o której godzinie skończę pracę, ponieważ nadgodziny są obowiązkowe. Z tego powodu nie byłam w stanie opiekować się moją córeczką, musiałam wysłać ją na stałe do dziadków, bardzo za nią tęsknię. Moje wynagrodzenie wynosi 0,80 zł za godzinę pracy, niezależnie od tego, czy pracuję w dzień, czy w nocy. Pracując tu, czuję się jak niewolnica, ponieważ nie mogę w żaden sposób decydować o tym, kiedy śpię oraz o której godzinie zjem posiłek – wszystko zależy od mojego pracodawcy.

Mam 13 lat, pracuję w kopalni Kobaltu, która znajduje się w Katandze w Demokratycznej Republice Kongo. Kobalt jest ważnym składnikiem baterii używanych w telefonach komórkowych, laptopach i aparatach cyfrowych. Pracuję 11 godzin dziennie, 6 dni w tygodniu. W kopalni pełnię funkcję pomocnika, to bardzo odpowiedzialna funkcja. Zbieram odłamki skał wydobywane przez starszych kolegów, a następnie zanoszę je do składu. Są bardzo ciężkie, nieraz brakuje mi sił, jednak nie mam wyjścia, muszę być silny, aby pomóc mojej rodzinie. Kiedyś chodziłem do szkoły. Lubiłem tam chodzić, ale odkąd pracuję zupełnie nie mam na to czasu. W mojej wiosce brakuje wielu rzeczy. Nie mamy karetki, prądu, ani wody pitnej. Ośrodek zdrowia jest słabo wyposażony.

Uwaga! Przedstawione historie NIE są historiami prawdziwymi, zostały wymyślone w oparciu o podane w bibliografii materiały źródłowe opisujące sposoby produkcji i zbiór roślin. Stanowią one również duże uproszczenie w stosunku do realnej sytuacji pracowników krajów Globalnego Południa.

Wybrane i uproszczone prawa z Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka

1. Każdy człowiek ma prawo do wolności.
 2. Każdy człowiek jest równy bez względu na kolor skóry, płeć, religię.
 3. Każdy człowiek ma prawo bezpieczeństwa.
 4. Każdy człowiek ma prawo do rozwijania swoich umiejętności.
 5. Każdy człowiek ma prawo pracować za uczciwe wynagrodzenie.
 6. Każdy człowiek ma prawo do odpoczynku i przyjemności.
 7. Każdy człowiek ma prawo do opieki medycznej.
 8. Każdy człowiek ma prawo uczęszczać do szkoły.
-

Bibliografia

Historie osób przedstawionych w Karcie pracy 1 powstały na podstawie materiałów:

- Broszura Polskiej Zielonej Sieci, Kupuj odpowiedzialnie zabawki. Przewodnik dla konsumentów, http://ekonsument.pl/materialy/publ_138_konsumenci_pojedyncze_web.pdf
- Popławski B., Szeniawska K., *Gorzka czekolada*, Polska Akcja Humanitarna, Warszawa 2013
- Raport Clean Clothes Campagin, *Nabijanie kasy. Gigantyczni detaliści, praktyki zamówień i warunki pracy w przemyśle odzieżowym*, szczególnie strony 5–9, http://www.ekonsument.pl/materialy/publ_529_raportnabijanie.pdf
- Ulotka informacyjna Polskiej Zielonej Sieci w ramach kampanii „Kupuj odpowiedzialnie sprzęt elektroniczny”, http://www.ekonsument.pl/materialy/publ_507_make-itfair_telefon_ze_zlota.pdf
- „Trochę więcej o bawelnie,” artykuł opublikowany na stronie Kampanii Polskiej Zielonej Sieci na rzecz odpowiedzialnej konsumpcji, http://www.ekonsument.pl/a683_o_bawelnie_troche_wiecej.html

KIEDY ZABAWA PRZESTAJE BYĆ ZABAWNA

Podstawa programowa:

EDUKACJA HISTORYCZNA I OBYWATELSKA

Treści: 4.4

EDUKACJA PRZYRODNICZA

Treści: 7. 2 i 5. 2

Cel ogólny: zapoznanie uczennic i uczniów z „drugim dnem” przemysłu zabawkarskiego, uświadomienie nadużyć popełnianych przy produkcji zabawek w krajach rozwijających się (na przykładzie Chin) oraz wpływu przemysłu na stan środowiska i zdrowie ludzi

Cele szczegółowe:

Uczennica/uczeń:

- zna podstawowe fakty odnoszące się do zagadnienia przemysłu zabawkarskiego,
- potrafi rozpoznać dobrą jakościowo i bezpieczną zabawkę,
- potrafi wyjaśnić, jak wyglądają warunki pracy pracowników fabryk zabawkarskich na przykładzie Chin,
- uświadamia sobie, jakie prawa dziecka są łamane wobec dzieci będących pracownikami fabryk zabawkarskich,
- rozumie, jak nasze decyzje zakupowe odnośnie zabawek wpływają na sytuację pracowników fabryk zabawkarskich,
- rozumie, w jaki sposób przemysł zabawkarski wpływa na stan środowiska naturalnego i stan zdrowia ludzi,
- uświadamia sobie, jaki jest prawdziwy cel produkcji zabawek z wizerunkami filmowych bohaterów,
- potrafi wskazać pomysły na stworzenie własnoręcznie robionej zabawki,
- kształtuje pozytywne nawyki związane z zakupem zabawek.

Czas: 90 minut

Miejsce: sala lekcyjna z rzutnikiem multimedialnym i dostępem do Internetu

Materiały: 3 duże arkusze papieru (A1), flamastry, ołówki, nożyczki, wydrukowany w jednym egzemplarzu załącznik nr 1, taśma papierowa, kartki formatu A4 z napisem „Prawda” i „Fałsz”, załącznik nr 2 dla każdej grupy, zestaw zabawek, tekst z załącznika nr 3, klej, tekst z załącznika nr 4, szablon z załącznika nr 5 dla każdego ucznia, nożyczki

Przebieg zajęć

Zajęcia rozpocznij zabawą w skojarzenia. Zapytaj uczniów, jakie rzeczy przychodzą im na myśl, gdy słyszą słowo zabawka. Rozłóż arkusz papieru i poproś o zapisywanie wszystkich skojarzeń. Zapytaj, jakie zabawki posiadają oni albo ich rodzeństwo. Jak często je kupują/dostają? Czy są to tanie czy drogie rzeczy? Czy przedmioty, które kupują, służą im przez

dłuższy czas, czy też szybko ulegają zniszczeniu z powodu wad konstrukcyjnych lub zwyczajnego braku dbałości o nie? Czy na zabawki panują przemijające mody? Jakie zabawki obecnie są modne? Wyjaśnij, iż tematem dzisiejszych zajęć będzie przemysł zabawkarski i cena, jaką naprawdę płacimy za kupowane w sklepach zabawki.

Zanim przejdziesz do właściwej części zajęć, przeprowadź ćwiczenie prawda/fałsz, które będzie doskonałym wprowadzeniem do omawianej tematyki. Podziel salę za pomocą taśmy papierowej lub sznurka na połowę. Na jednej części połóż kartkę z napisem PRAWDA, na drugiej z napisem FAŁSZ. Na początek poproś uczniów, aby stanęli w dowolnej części. Odczytuj kolejno twierdzenia zawarte w załączniku nr 1 (wszystkie lub wybrane). Po odczytaniu każdego z nich poproś uczniów o stwierdzenie, czy odczytywane zdanie jest prawdą, czy fałszem i ulokowanie się w związku z tym po odpowiedniej stronie taśmy/sznurka. Przed odczytaniem właściwej odpowiedzi poproś 2–3 osoby o krótkie uzasadnienie swojego stanowiska.

Wyjaśnij, że zabawki, które nam kojarzą się z dobrą zabawą, nie dla wszystkich są symbolem radości czy wolnego czasu. Mimo że projekty zabawek powstają w amerykańskich i europejskich firmach, to sama produkcja przeniosła się do krajów Globalnego Południa, głównie krajów azjatyckich. Niestety, nie sprzyja to rozwojowi lokalnego społeczeństwa. Większość zabawek sprzedawanych w Europie jest produkowanych w Chinach w ok. 10 tys. fabryk. Ich właściciele obniżają koszty produkcji poprzez proponowanie głodowej pensji pracownikom czy zaniedbania warunków pracy. Dzieje się tak, ponieważ zarówno wielkie koncerny zlecające produkcję zabawek, jak i dostawcy wywierają na fabryki silny nacisk, aby koszty produkcji były jak najniższe, a przy tym zamówienia wykonane w bardzo krótkim terminie. To sprzyja wielu nadużyciom stosowanym wobec chińskich pracowników fabryk. Mamy do czynienia z łamaniem praw człowieka i praw pracowniczych, takich jak pensje niezapewniające godnego życia, bardzo długi czas pracy, przymusowe nadgodziny, wykorzystywanie kobiet i dzieci do pracy czy brak bezpiecznych warunków pracy. Warto wiedzieć, że niski koszt i wiążąca się z tym bardzo często niższa jakość zabawek może wiązać się z nieprzestrzeganiem przez producenta wielu norm.

Kolejne ćwiczenie pozwoli uświadomić uczniom, na ile dobre jakościowo i bezpieczne są używane przez nich lub ich rodzeństwo zabawki. Przygotuj wcześniej zestaw kilku produktów, najlepiej takich, na których znajdują się jeszcze informacje na temat ich pochodzenia czy składu (w miarę możliwości również pudełek). Zadbaj o to, aby znalazły się wśród nich różne typy przedmiotów, zarówno maskotki, lalki, klocki jak i zabawki elektroniczne czy gry planszowe i komputerowe (drewniane i plastikowe).

Podziel uczniów na 5–6-osobowe grupy i przydziel każdej z nich jedną zabawkę. Poinformuj, iż to zadanie polega na „prześwietleniu” zabawek pod względem miejsca produkcji, jakości ich wykonania, bezpieczeństwa użytkowania czy trwałości. Poproś uczniów, aby dokładnie przyjrzeni się za-

bawce i spróbowali ją ocenić (gdzie została wyprodukowana zabawka, czy zabawka jest bezpieczna, czy ma elementy, które mogą być niebezpieczne, czy zabawka została wykonana trwale i posłuży jeszcze długi czas, czy proces produkcji mógł wiązać się z zanieczyszczeniem środowiska?). Przeznacz na to zadanie maksymalnie 10–15 minut. Poproś uczniów o prezentację wyników swojej pracy i wskazanie, które zabawki według nich można nazwać „dobrymi”, a które „złymi”.

Wyjaśnij, iż niski koszt zabawek bardzo często wiąże się z niską jakością. Do produkcji niektórych zabawek stosowane jest PCV, bardzo toksyczna substancja. Może być niebezpieczna, gdyż związki chemiczne w nim zawarte uwalniają się w kontakcie ze śliną, a dzieci bardzo często biorą zabawki do ust. Stosowane są także inne toksyczne i rakotwórcze chemikalia do utrwalenia zabawek np. środki bromowe, które zmniejszają palność produktu. Często zabawki pokryte są toksyczną farbą, której zapach jest wyczuwalny już w pierwszym kontakcie. Farba zawiera bardzo duże stężenie ołowiu, co jest bardzo niebezpieczne dla człowieka, zwłaszcza dla małych dzieci. Często zaniedbywana jest staranność w wykonywaniu zabawek, zawierających małe elementy czy naklejki, mogące łatwo ulec oderwaniu i połknięciu przez dziecko. Więcej przydatnych informacji można znaleźć tutaj: <http://dziecisawazne.pl/nie-takie-proste-czyli-jak-wybrac-bezpieczna-zabawke-dla-dziecka/>, http://dooktor.pl/artuku-ly-medyczne/dzieci/zabawki_dla_dzieci.html.

Poinformuj, iż kolejne ćwiczenie pozwoli nam lepiej zobrazować sytuację pracowników fabryk zabawkarskich. Posłużymy się przykładem Chin. Ćwiczenie pozwoli nam uświadomić sobie, że praca przy zabawkach wcale nie jest zabawą, a cena, jaką płacimy za produkty jest wyższa, niż nam się wydaje. Podziel uczniów na 7 grup i każdej z nich przydziel tekst z wypowiedzią jednego z pracowników (załącznik nr 2). Na dużym arkuszu papieru narysuj tabelę (wzór w załączniku nr 3) i rozłóż ją na środku sali. Poproś o zapoznanie się z wypowiedziami i faktami umieszczonymi w tabeli. Następnie uzupełnijcie wspólnie tabelę poprzez odczytanie i przyklejenie tekstów w odpowiednim miejscu. Poinformuj, iż liczba faktów zawartych w tabeli jest większa niż liczba wypowiedzi pracowników. Podsumuj krótko temat warunków pracy i nadużyć stosowanych wobec pracowników. Więcej informacji: http://www.ekonsument.pl/materia-ly/publ_101_raport_sytuacja_przemyslu_zabawkarskiego.pdf (ss. 24–26).

Swoją wypowiedź możesz uzupełnić, pokazując uczniom zdjęcia z chińskich fabryk zabawek, które są dostępne tutaj: <http://codziennikfeministyczny.pl/niepokojace-sceny-chińskich-fabryk-zabawek>.

Następnie przeczytaj fragment tekstu z publikacji PZS, obrazujący sytuację dzieci szyjących piłki sportowe w Pakistanie (załącznik nr 4). Zapytaj, jakie prawa dziecka są w tym przypadku łamane. Czy jako dzieci mogą jednocześnie uczęszczać do szkoły i pracować? Czy w Polsce taka sytuacja byłaby możliwa?

Zapytaj uczniów, czy zrobili kiedyś własnoręcznie zabawkę (np. procę lub łuk z patyków, skarbonkę z plastikowej butelki, samochód z kartonowego pudełka, pacynkę z niepotrzebnych skrawków materiału itp.)? Czy własnoręcznie zrobiona zabawka w większym stopniu rozwija naszą twórczość i zdolności manualne niż na przykład figurka Spidermana? Zaproponuj dzieciom samodzielne wykonanie

zabawki. Zakomunikuj, iż dziś zagramy w tangram. Jest to chińska gra, której wiek określa się na ok. 3 tys. lat. Tangram jest to kwadrat, który po rozcięciu (wzór w załączniku nr 5) składa się z trójkątów, jednego kwadratu i równoległoboku. Zasady gry są proste. Z wyciętych elementów (tanów) należy ułożyć obrazek na podstawie gotowego wzoru (ew. jego konturów) lub własnego pomysłu. Należy przy tym pamiętać, że do stworzenia figury trzeba wykorzystać wszystkie części, które nie mogą na siebie nachodzić, ale mogą być odwracane na drugą stronę. Rozdaj każdemu uczniowi powielony szablon tangramu i nożyczki. Możesz pokazać uczniom kilka przykładów kształtów, które znajdziesz na dowolnej stronie internetowej, po wpisaniu w wyszukiwarce hasła „tangram”. Możesz poprosić uczniów o ułożenie kształtu według własnego pomysłu, według gotowego wzoru lub jego konturów. Możesz również poprosić o uzupełnienie wzoru, w którym brakuje kilku elementów.

Jeśli dysponujesz większą ilością czasu, możesz również zaproponować dzieciom grę „kółko i krzyżyk” zrobioną z patyczków i kamyków lub stworzenie boliwijskiej zabawki enchoke, do której instrukcje znajdziesz na stronie projektu „Edukacja globalna dla najmłodszych” ODE Źródła: http://eduglob.zrodla.org/boliwia/gry_i_zabawy/.

Zapytaj uczniów, czy oglądali w ostatnim czasie w kinie lub w telewizji jakiś film lub bajkę. Czy posiadają w swojej kolekcji zabawki z wizerunkiem Hanny Montany, Harry’ego Pottera, Myszki Miki lub innego bajkowego bohatera? Co zachęciło ich do posiadania takiej zabawki: reklama, chęć posiadania przedmiotu z wizerunkiem ulubionego bohatera czy moda wśród rówieśników? Czy są to zabawki, z których korzystają do dziś? Wyjaśnij, iż większość zabawek zaopatrzonych w logo znanych postaci z filmów czy kreskówek jest produkowana w krajach Globalnego Południa. Premierze nowego filmu niemal zawsze towarzyszy wypuszczenie na rynek przedmiotów z jego logo (maskotki, figurki, gry, czasopisma). Wszechobecne reklamy mają na celu zwiększenie sprzedaży i tym samym zysku. Plecaki, piłki, czasopisma, zeszyty czy bransoletki nie mają uczyć poprzez zabawę i rozwijać, lecz wykorzystać naszą sympatię do filmowych bohaterów i zarobić na tym ogromne pieniądze. Około 1/3 ceny takiej zabawki to tzw. opłata licencyjna, czyli pozwolenie na nadrukowanie konkretnego logo/ wizerunku na produktach. Jak długo zwykle trwa zainteresowanie takimi zabawkami – kilka dni, tygodni, do następnego filmu?

Na zakończenie zajęć poproś uczniów, aby zastanowili się, co możemy zrobić, aby wspomóc walkę z nadużyciami w przemyśle zabawkarskim. Zapiszcie wasze pomysły na dużym arkuszu papieru i zatytułujcie go: „Kodeks odpowiedzialnego kupowania zabawek”. Ważne, aby wśród propozycji znalazły się takie jak: kupowanie zabawek wyprodukowanych w Polsce, wykonanych z naturalnych i bezpiecznych materiałów, kupowanie zabawek trwałych, które posłużą nam długi czas, kupowanie zabawek, które mogą nas czegoś nauczyć, wymienianie się zabawkami ze znajomymi, przekazywanie młodszym dzieciom zabawek, z których się już wyrosło lub które się znudziły (można je przekazać do świetlicy lub pobliskiego przedszkola), robienie własnych zabawek, kupowanie zabawek z ekoznakami takimi jak FairTrade, informowanie innych o faktycznej sytuacji w przemyśle zabawkarskim i zachęcanie do odpowiedzialnego kupowania zabawek. Wywieście plakat w widocznym miejscu w sali.

Poproś uczniów, aby w parach lub indywidualnie napisali krótki list do producentów zabawek lub właścicieli fabryk, którzy są bezpośrednio odpowiedzialni za stan przemysłu zabawkarskiego, z prośbą o przemyślenie swojego postępowania i zadbanie o życie i zdrowie pracowników. Być może dzieci będą miały do nich jakieś pytania lub propozycje zmiany obecnej sytuacji?

Załączniki

Załącznik nr 1. Prawda czy fałsz (tekst dla nauczyciela)

- 40% zabawek sprzedawanych na całym świecie jest produkowanych w Chinach. (fałsz – 80%)
- 95% wszystkich zabawek importowanych do UE jest produkowanych w różnych krajach Azji. (fałsz – niemal wyłącznie w Chinach)
- W Chinach przy produkcji zabawek pracują 4 miliony osób, podczas gdy w UE jest ich zaledwie 50 tysięcy. (prawda)
- Wynagrodzenie chińskiego pracownika fabryki zabawek za godzinę pracy wynosi ok. 3 zł, podczas gdy pracownik fabryki w Polsce zarabia co najmniej 6 zł. (fałsz – pracownik fabryki w Chinach zarabia 0,80 zł za godzinę)
- Produkcja zabawek jest głównie kobiecym zajęciem. 80% wszystkich pracowników wytwarzających zabawki to kobiety między 15 a 30 r.ż. (prawda)
- Chiński pracownik otrzymuje ok. 0,50 zł z każdej wyprodukowanej przez siebie lalki, która w sklepie kosztuje nawet 80 zł. (prawda)
- Ponad 150 fabryk na całym świecie produkuje zabawki z logo Disneya. (fałsz – 15 tysięcy)
- Ponad 100 tysięcy osób rocznie umiera na skutek obrażeń związanych z wykonywaną pracą, odniesionych z powodu braku środków bezpieczeństwa w miejscu pracy. (prawda)
- Co 15 minut na całym świecie kupowane są 3 lalki Barbie. (fałsz – co sekundę).
- W 1995 roku dyrektor generalny firmy Mattel zarobił więcej na akcjach i z pensji niż wszyscy ludzie pracujący w Chinach dla firmy Mattel. (prawda)

Opracowano na podstawie: Justyna Szambelan, Maria Huma, Gosia Krzystkiewicz, *Poradnik dla konsumentów*, wyd. PZS, Kraków 2009.

Załącznik nr 2

Poniższe cytaty pochodzą kolejno z:

- Raport *Disney Holiday Toys*, National Labour Committee, <http://www.globallabourrights.org/reports?id=0254> (cytat 1)
- Raport *Nightmare on Sesame Street*, National Labour Committee, http://www.globallabourrights.org/legacy_assets/document/china/KNEX_2008/SESAME_WEB_071508.pdf, (cytat 2 i 3)
- Raport *Tianyu Toys Brings you Winnie the Pooh*, SACOM 2007, <http://sacom.hk/wp-content/uploads/2008/07/tianyu-toys-disney-oct2007-sacom.pdf> (cytat 4 i 5)
- Film *Those with Justice*, film na www.youtube.com/watch?v=3lcxmUzCYC8, (cytat 5 i 6)

Tłumaczenie za „Kupuj odpowiedzialnie zabawki. Przewodnik dla konsumentów”, Polska Zielona Sieć, Kraków 2009

1. PRACOWNICA FABRYKI ZABAWEK YONGSHENG W MIEŚCIE DONGGUAN:

„Pracujemy codziennie do godziny 21.00. W tym miesiącu nie mieliśmy ani jednego dnia wolnego. Wszystkie nadgodziny są obowiązkowe, a nie dobrowolne. Czasami jest to bardzo męczące i nie mam ochoty pracować w nocy. Ale jeśli nie przyjdę, brygadzysta zarzuci mi opuszczenie pracy”. Opuszczenie pracy jest karane utratą trzydniowego wynagrodzenia.

2. PRACOWNIK FABRYKI ZABAWEK KAI DA W MIEŚCIE SHENZHEN:

„Jedzenie jest niedobre. W potrawach w ogóle nie ma tłuszczu. Śniadanie składa się jedynie z kleiku ryżowego oraz bułki na parze. Żadna z tych rzeczy nie jest smaczna. Potrawy mięsne rzadko zawierają mięso”.

3. PRACOWNIK FABRYKI ZABAWEK KAI DA W MIEŚCIE SHENZHEN:

„Jeden z mężczyzn mieszkających ze mną w hotelu robotniczym pracuje w dziale olejnych farb natryskowych. Ma ręce zabrudzone żółtą farbą. Farbę ma też w nosie. Nie da się jej zmyć. (...)”

4. KOBIETA PRACUJĄCA W FABRYCE TIANYU TOYS (PRODUKUJĄCEJ PLUSZOWE ZABAWKI DLA DISNEYA):

„Pracując przy produkcji zabawek na eksport, czuję się jakbym pracowała w warunkach zbliżonych do niewolniczych. Nie mam nawet czasu na sen. Chcę odejść z tej pracy, ale to nie takie proste – kierownictwo wstrzymuje nasze wypłaty przez 45 dni”.

5. PRACOWNICA Z DZIAŁU MONTAŻOWEGO:

„Poza sezonem zarabiałam zaledwie 500–600 jenów (około 220–260 zł), czyli poniżej ustawowego minimum, które wynosi 690 jenów (około 300 zł). Co gorsza, za mieszkanie w pięciopiętrowym hotelu robotniczym i jedzenie trzeba płacić. Miesięcznie z mojej pensji potrącane są mi aż 130 jeny – czyli jedna czwarta. W efekcie nie mogę zaoszczędzić żadnych pieniędzy”.

6. PRACOWNICA:

„Ponieważ ta praca jest niezwykle wyczerpująca, pracownicy bardzo często mdleją. Ponieważ pracownicy są popędzani, a poza tym jadalnia jest mała i zatłoczona, wielu pracowników nie dostaje jedzenia z powodu długich kolejek. Stanie w kolejce zajmuje więcej czasu niż jedzenie”.

7. PRACOWNIK:

„Kierownictwo kazało nam okłamywać inspektorów. Mieliśmy im mówić, że zarabiamy 800–900 jenów (około 349–393 zł) na miesiąc, ale w rzeczywistości zarabiamy jedynie 300–400 jenów (131–175 PLN). Mieliśmy im mówić, że pracujemy 8 godzin dziennie i mamy nie więcej niż 3 nadgodziny dziennie, chociaż pracujemy dużo więcej. I mamy im mówić, że mamy 4 dni wolnego w każdym miesiącu. W rzeczywistości od miesięcy nie mieliśmy ani jednego dnia wolnego. (...)”

Załącznik nr 3.

FAKTY	WYPOWIEDŹ PRACOWNIKA
Bardzo długi czas pracy (nawet 400 godzin miesięcznie), często 7 dni w tygodniu.	
Niedostateczne wyżywienie.	
Nieodpowiednie warunki higieniczne i środki bezpieczeństwa.	
Niedostateczne dbanie o zdrowie i życie pracowników.	
Wstrzymywanie wypłat pensji przez 45 dni (aby pracownik nie mógł łatwo zrezygnować z pracy).	
Płace niższe niż ustawowa pensja minimalna.	
Oszukiwanie urzędników z inspekcji pracy odnośnie warunków i przepisów pracy.	
Brak umowy o pracę.	
Nieludzkie warunki mieszkalne.	
Nielegalne i niewspółmierne do przewinienia kary (za takie „wykroczenia” jak spóźnienie, brak identyfikatora, rozmawianie w czasie pracy).	
Zatrudnianie osób nieletnich.	

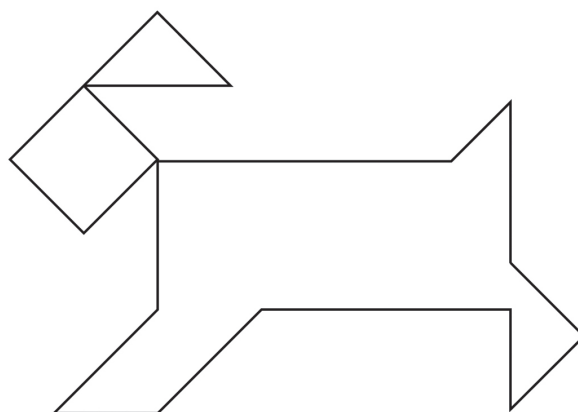
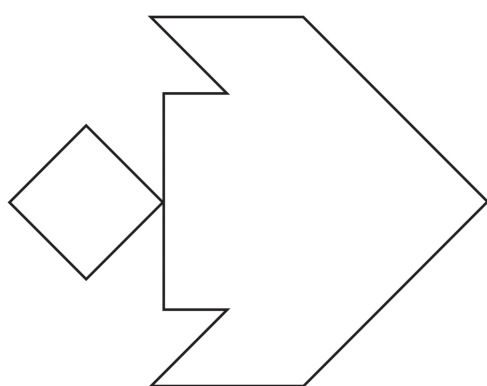
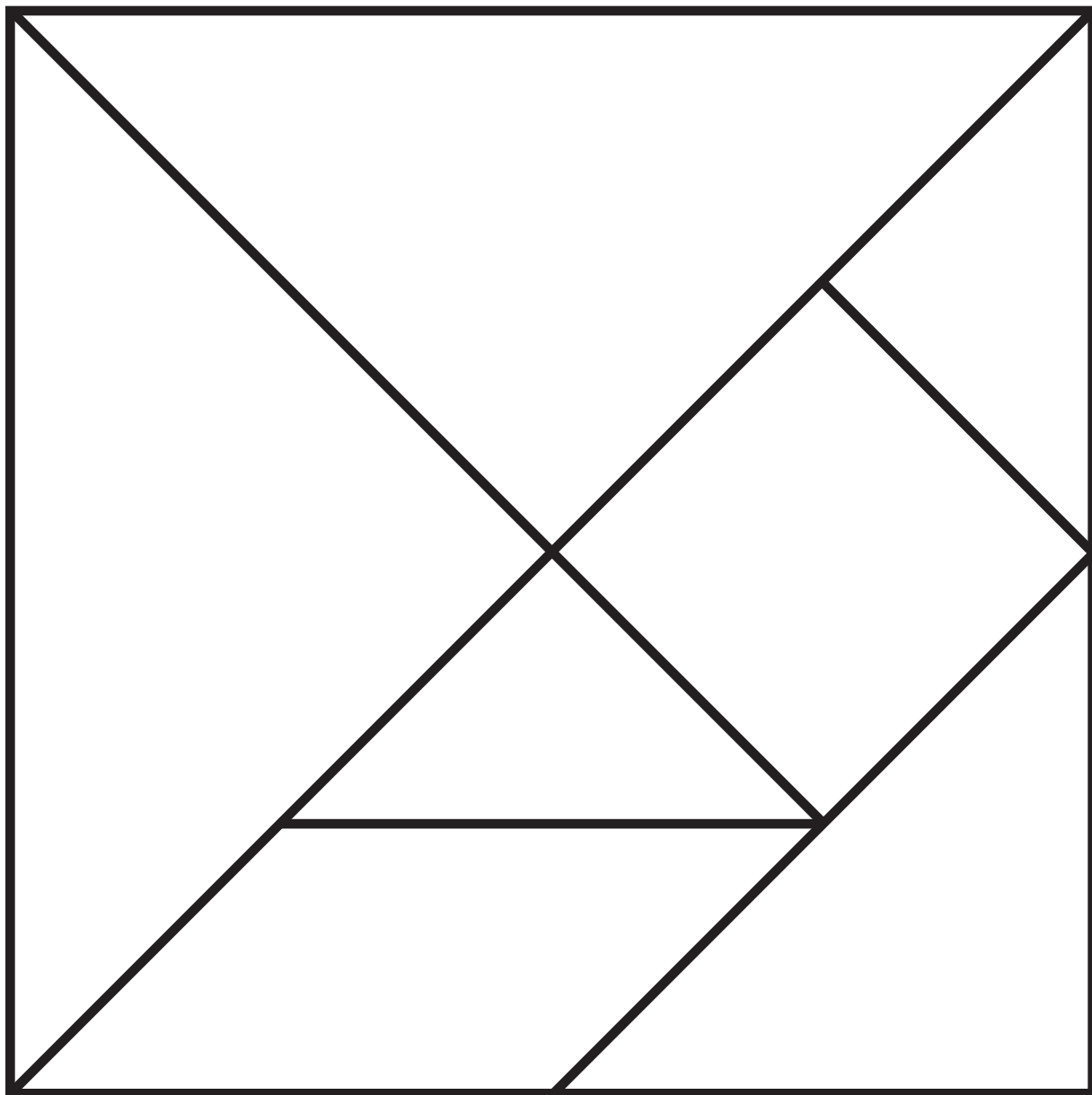
Opracowano na podstawie: Justyna Szambelan, Maria Huma, Gosia Krzystkiewicz, *Poradnik dla konsumentów*, wyd. PZS, Kraków, 2009.

Załącznik nr 4**PIŁKI SPORTOWE Z PAKISTANU**

„Tysiące dzieci traci bezpowrotnie dzieciństwo, szyjąc w warunkach niewolniczych piłki sportowe. Nie mają szans na naukę ani zabawę. Zatrudnianie dzieci do szycia piłek jest bardzo powszechne, zwłaszcza w Pakistanie i Indiach. Raport Międzynarodowej Organizacji Pracy z roku 2000 podaje, że w ten sposób pracuje ponad 15 tysięcy dzieci w Pakistanie i około 10 tysięcy dzieci w Pendżabie w Indiach. Większość z nich nie dostaje wynagrodzenia. Wiele cierpi na zaburzenia wzroku, bóle stawów, pleców i karku. Mają poranione, a nawet zdeformowane palce. Zwykle nie są leczone, mogą więc cierpieć na te dolegliwości całe życie. Dzieci szyjące w czasie wolnym od nauki nie mogą się skoncentrować w szkole na skutek zmęczenia i braku czasu na sen i relaks. Szycie piłek zaczynają już w wieku pięciu lat. Natężenie pracy jest bar-

dzo duże. Sześciolatnie dzieci, które nie chodzą do szkoły, spędzają w pracy 7,5 godziny dziennie, 13-letnie – 9 godzin. Te, które dodatkowo się uczą, są jeszcze bardziej obciążone: 9 godzin w wieku 6 lat i 11 godzin w wieku 13 lat. W nocy szyje piłki 25% dzieci nie uczących się i 14% uczących się. Prawie 50% nie uczących się oraz niemal 33% uczących się ma problemy zdrowotne. Średnia dzienna stawka dla dorosłego mężczyzny, który szyje piłki, wynosi około 20 rupii (poniżej 50 centów), co stanowi mniej niż 1/3 obecnie obowiązującej płacy minimalnej (63 rupie dziennie). Dzieci zarabiają jeszcze mniej”.

ŹRÓDŁO: *Kupuj odpowiedzialnie! Twoje pieniądze kształtują świat*, wyd. PZS, Kraków 2007

- Strona kampanii „Kupuj odpowiedzialnie!” Polskiej Zielonej Sieci, <http://www.ekonsument.pl/zabawki>
- Poradnik dla konsumentów, Justyna Szambelan, Maria Huma, Gosia Krzystkiewicz, wyd. PZS, Kraków, 2009
- Przewodnik dla aktywistów, Justyna Szambelan, Maria Huma, Gosia Krzystkiewicz, wyd. PZS, Kraków, 2009
- Kupuj odpowiedzialnie! Twoje pieniądze kształtują świat. Poradnik dla uczniów szkół ponadpodstawowych, wyd. PZS, Kraków 2007
- Prezentacja szkoleniowa z e-learningu pt. „Odpowiedzialna konsumpcja”, http://elearning.zrodla.org/pliki/odpowiedzialna_konsumpcja.pps
- Strona projektu „Edukacja globalna dla najmłodszych” ODE Źródła, <http://eduglob.zrodla.org/>
- Raport PZS odnoszący się do sytuacji przemysłu zabawkarskiego, http://www.ekonsument.pl/materialy/publ_101_raport_sytuacja_przemyslu_zabawkarskiego.pdf
- Strona „Dzieci są ważne” dotycząca ekorodzicielstwa, <http://dziecisawazne.pl/>

WYSPA GAMWANA – GRA O ODPOWIEDZIALNEJ TURYSTYCE

Podstawa programowa:

JĘZYK POLSKI

Treści: 1.6, 1.7, 1.8

HISTORIA I SPOŁECZEŃSTWO

Cele: IV

Treści: 1.1, 1.2, 1.4, 7.1

PRZYRODA

Cele: IV

Treści: 1,2, 5.2, 5.3, 5.4, 5.5

Cel ogólny: poznanie różnych sposobów podróżowania po krajach Globalnego Południa i refleksja nad wpływem, jaki zachowanie turystów wywiera na ekonomię, kulturę i środowisko odwiedzanych krajów

Cele operacyjne:

Uczennica/uczeń;

- potrafi opisać swoje uczucia i przeżycia,
- wyjaśnia wpływ swoich zachowań w trakcie podróży na stan środowiska w odwiedzanym kraju,
- proponuje działania sprzyjające środowisku przyrodniczemu,
- podaje przykłady pozytywnego i negatywnego wpływu środowiska na zdrowie człowieka,
- podaje przykłady współzależności między krajobrazem, kulturą a gospodarką,
- rozumie wpływ swoich decyzji na życie innych ludzi (gospodarkę, kulturę),
- wymienia zasady odpowiedzialnego podróżowania i wyjaśnia konieczność ich stosowania,
- analizuje konsekwencje podejmowanych wyborów.

Czas: 90 minut

Miejsce: potrzebna jest przestronna sala, na środku której umieszczona jest plansza do gry

Materiały: plansza do gry, na której przedstawiona jest mapa wyspy Gamwana (na planszy powinno być 15 pól odpowiadających 5 dniom podróży i 3 miejscom, które można odwiedzać: Miasto, Park Narodowy, Plaża), 4 plakaty reklamujące każdy typ podróży lub kartki formatu A4 biura podróży pocięte na tyle kawałków, ile ma być osób w grupie, kopie opisów różnych ofert podróży, kopie kart gry i kart z odpowiedziami, dla każdej grupy kopie kart z punktacją do obliczenia jaki wpływ na wyspę miała każda grupa oraz kopie kart – „dziennik podróży”, pionki do gry (mogą to być również pomalowane kamienie)

Przebieg zajęć

Wystrój sali powinien przypominać atmosferę targów turystycznych czy wnętrza biura podróży. Na czterech ścianach

rozwiń cztery plakaty reklamujące cztery różne propozycje podróży na wyspę Gamwana:

- Pol-Tour – niezapomniane wakacje wśród dzikiej przyrody
- AdventureTour – przygoda na pięciu kontynentach
- Bez Granic – podróże dla solidarnego świata
- Lokalna agencja turystyczna z wyspy Gamwana

Plakaty przygotuj wcześniej, korzystając z kolorowych fotografii z czasopism i katalogów turystycznych, tak by przypominały reklamy biur podróży.

Zaproś uczniów do klasy i zaproponuj udział w grze symulacyjnej. Poproś, aby uczniowie przespacerowali się po sali, przyjrzeni się plakatom, przeczytali oferty i wybierali ofertę podróży, z której chcą skorzystać. Poproś, by każdy stanął przy plakacie, który wybrał. Poproś chętne osoby o wyjaśnienie swojego wyboru. Jeśli uczniowie podzielą się na w miarę równe liczebnie grupy, możecie przejść do gry. Jeśli jednak tak się nie stało, podziel uczniów na równe grupy np. poprzez wylosowanie puzzli – elementów pociętych kartek z nazwami czterech biur podróży. Rozdajemy uczniom kawałki puzzli, które muszą ułożyć. Osoby, które złożą w całość swoje części, tworzą jedną grupę. W grze uczestniczyć muszą co najmniej cztery grupy, a grupa powinna liczyć co najmniej 3 graczy. Jeśli klasa jest liczna, możesz stworzyć po dwa zespoły do każdego typu podróży.

Gdy grupy są już utworzone, rozdaj (rozłóż) katalogi biur podróży (załącznik nr 1), w których uczniowie znajdą więcej informacji na temat swojej podróży. Po zapoznaniu się z ofertami zespoły wybierają trasę swojej pięciodniowej podróży, wybierając między różnymi celami podróży (miasto, plaża, park narodowy). Zespoły mogą dowolnie wybierać trasę swojej podróży, pamiętając, że pierwszy i ostatni dzień trzeba spędzić w mieście, ponieważ każda podróż zaczyna się i kończy na lotnisku. Niektóre zespoły mają ustaloną trasę (Pol-Tour), inne polecaną, a jeszcze inne mogą ją dowolnie układać. Zespół, który podróżuje na własną rękę, potrzebuje więcej czasu, by ustalić szczegóły podróży. Dlatego w trakcie gry będzie mógł zwiedzić tylko 4 miejsca i będzie też grał tyłoma kartami. Rozdaj grupom po jednym pionku i jednej karcie „dziennik podróży” i poproś o uzupełnienie drugiej kolumny tabeli zatytułowanej miejsca. Wyjaśnij, że każda kolejka gry to jeden dzień podróży. Rozłóż na podłodze lub połączonych stolikach planszę do gry. Wzór w załączniku nr 6. Naszykuj sobie w stosikach karty „sytuacje” i karty „decyzje” dla każdego z trzech miejsc osobno.

Rozpoczynamy grę!

Na początku kolejki każdy zespół decyduje, jakie miejsce tego dnia odwiedzi (zgodnie z zapisem w dzienniku podróży), poruszając się na mapie wyspy. Nauczyciel wręcza kartę „sytuacja” odpowiadającą temu miejscu. Każda karta opisuje sytuację i wskazuje możliwe z niej wyjścia. Członkowie grupy czytają opis i decydują się na jedno z nich. Każdy wybór ma określony wpływ na ekonomię, środowisko czy kulturę odwiedzanej społeczności, a także zdrowie i samopoczucie uczestników podróży. Kiedy grupa zdecyduje się na jedno z rozwiązań i wpisze je do tabeli w „dzienniku z podróży”,

wręcz im odpowiednią kartę „decyzja”. Grupa sprawdza, ile punktów dostała za swój wybór (od +3 do -3) i wpisuje punkty w swoją kartę gry.

Cel każdej grupy to wywołanie jak najmniej negatywnych skutków w odwiedzonym miejscu. Grupy muszą jednocześnie starać się maksymalnie zwiększyć pozytywny wpływ własnych decyzji na swoje zdrowie i samopoczucie oraz kulturę, środowisko i ekonomię odwiedzanego miejsca.

Jeśli okaże się, że kart gry „sytuacja” jest za mało, można z powrotem wykorzystać w grze karty już używane.

Podsumowanie

Po zakończeniu gry poproś uczestników, aby wyszli z roli, np. poprzez wypowiedzenie na głos swojego imienia. Następnie poproś uczniów, aby opowiedzieli o swoich wrażeniach z gry.

Kolejnym zadaniem będzie zliczenie punktów z gry, poproś grupy o przedstawienie wyników, możesz zapisać je na tablicy. Jest to wstęp do dyskusji na temat turystyki. Wspólnie przedyskutujcie odpowiedzi na pytania:

- Jaki typ podróży miał najbardziej negatywny wpływ na środowisko, który najmniej?

- Która grupa miała najczęstszy kontakt z lokalną społecznością, która najmniej? Jak myślicie dlaczego?

W trakcie debaty można przeczytać niektóre z kart „sytuacje”, które uczniowie uważają za najważniejsze lub najbardziej problematyczne i przeanalizować podjęte decyzje; które z nich miały najbardziej negatywny wpływ, a które pozytywny, dlaczego? Porozmawiaj z uczniami na temat największych związanych z turystyką zagrożeń dla środowiska i społeczności lokalnych (dowiedz się więcej: http://www.ekonsument.pl/a66449_turystyka_a_srodowisko.html, <http://podroze.newsweek.pl/barbarzynskie-wakacje,62215,1,1.html>).

Na zakończenie postarajcie się wspólnie lub w grupach stworzyć kodeks odpowiedzialnego turysty. Za pomoc i wzór posłużyć wam może artykuł „Jak być odpowiedzialnym turystą?” Grzegorza Żero z portalu Ekonsument.pl (www.ekonsument.pl/a66448_jak_byc_odpowiedzialnym_turysta.html). Kodeks spiszcie na dużym arkuszu papieru i powieście na szkolnym korytarzu, by również uczniowie z innych klas mogli się z nim zapoznać. Możesz zaproponować chętnym napisanie artykułu do szkolnej gazetki czy na stronę internetową szkoły.

Załączniki

Załącznik nr 1. Katalog – opisy ofert

ADVENTURETOUR

Przeżyj przygodę na pięciu kontynentach!

Nie bądź turystą, bądź podróżnikiem!

Z nami przemierzysz szlaki inne niż wszystkie, z dala od klasycznych i utartych tras. Poznasz nieznanne i trudno dostępne miejsca i zakątki.

GAMWANA:

Podróż do dziewiczego zakątka Afryki, gdzie zwierzęta są prawdziwymi władcami pustyń i dżungli. Prawdziwy ziemski raj, być może ostatnie takie miejsce na Ziemi. Kraj z niewieloma mieszkańcami, ale z bogatą i nadzwyczajną fauną. Dla pasjonatów archeologii istnieje możliwość zwiedzenia ruin miasta dawnej cywilizacji zamieszkującej wyspę.

Zanim wyjedziesz, przeczytaj dokładnie kolejne strony!

Szanowny Towarzyszu podróży,

chcielibyśmy Ci przypomnieć, że nasze podróże są pełne niewygód. Nie wiemy, gdzie będziemy spać, jeść, kiedy się zatrzymamy, co ugotujemy i czy będziemy mieli możliwość się umyć. Jedyne, co wiemy, to to, że dobrze się poznamy. Chcemy, by wszyscy uczestnicy chcieli się nawzajem poznać. Pomoże to nam przetrwać niedogodności, które spotkamy na swojej drodze: zmęczenie, głód, brak snu, upały, zimno, deszcz itp.

Jeśli nie będziemy mogli rozbić namiotu, będziemy nocować w małych hotelach, w pokojach 4, 5, 6-osobowych, czasem na łóżku, czasem na materacu na podłodze. Jeśli nie znajdziemy żadnego hotelu, będziemy nocować u gospodarzy, którzy nas przyjmą, w koszarach, teatrach, szkołach, misjach, statkach, pociągach, restauracjach, parkach itp.

Koordynator

Nasze podróże nie są prowadzone przez profesjonalnych przewodników. Jeden z uczestników przejmuje rolę przewodnika grupy. Często nie zna odwiedzanego kraju, ale był już z nami na innych wyjazdach, zna trochę (ale nie zawsze!) miejscowy język i zwyczaje panujące na miejscu.

BEZ GRANIC

By świat był solidarny!

Dla nas podróżowanie to:

- poznawanie z szacunkiem i bez uprzedzeń innych kultur;
- poznanie prawdziwego życia w odwiedzanym miejscu;
- promowanie turystyki ekologicznej i zrównoważonej.

Podróżujemy, by lepiej poznać i zrozumieć świat.

Przygotowaliśmy podróż na wyspę Gamwana, zachwycającego miejsca ze wspaniałą i bogatą przyrodą, na którą składają się góry, wygasłe wulkany, dżungla i parki narodowe.

Podróżujemy z miejscowym koordynatorem, wynajmujemy lokalne środki transportu, nocujemy w hotelach lub domach mieszkańców.

Uwagi dotyczące podróży:

- Nasi koordynatorzy nie są profesjonalnymi przewodnikami. Są to osoby, które znają miejscową kulturę i pracują w lokalnych organizacjach społecznych.
- Nocujemy w małych hotelach prowadzonych przez lokalne społeczności a także w lokalnych centrach społeczno-kulturalnych.
- Podróż jest poprzedzona spotkaniem na miejscu w Polsce.

Plan naszej 5-dniowej wycieczki na wyspę Gamwana:

- Jeden dzień w mieście.
- Dwa dni na terenie parku narodowego.
- Dzień na plaży.
- Ostatni dzień również w mieście.

POL-TOUR

Gamwana: niezapomniane wakacje wśród dzikiej przyrody

- palmy nad brzegiem morza
- malownicze wioski
- gościnni mieszkańcy
- poczujesz się tu jak w raju

Gwarantujemy niezapomniane przeżycie z największym biurem podróży w Europie!

Wszystko jest zawarte w cenie: jedzenie i napoje o każdej porze dnia (szwedzki bufet); do tego także atrakcje sportowe – nurkowanie, żeglarstwo. Płacisz raz i na miejscu nie musisz już nic wydawać.

Z nami przeżyjesz niezapomnianą i ekscytującą podróż z wszelkimi wygodami i we wspaniałym towarzystwie osób, które podobnie jak ty są ciekawe egzotyki i spragnione słońca i morza.

Cechy naszej oferty:

- wszystko jest zawarte w cenie, nie musisz się przejmować organizacją i nieprzewidzianymi wydatkami;
- gwarantowany standard hoteli i restauracji;
- zapewniamy pełne bezpieczeństwo i wszelkie wygody w każdym momencie podróży;
- będziesz miał do dyspozycji najlepiej wyszkolony personel, który zadba o Ciebie w każdym momencie;
- wszystkie wycieczki na miejscu pobytu będą realizowane przez prywatne autobusy z klimatyzacją;
- kuchnia polska i europejska.

Abyś poczuł się jak w domu nawet na końcu świata!

Program podróży:

1. Przyłot na miejsce. Miasto.
2. Pobyt w Royalclub. Plaża.
3. Wycieczka do parku narodowego
4. Powrót do Royalclub. Plaża.
5. Miasto i powrót do kraju.

TURYŚCI INDYWIDUALNI

Instrukcje dla osób, które chcą przyjechać na wyspę Gamwana

W trakcie podróży będziesz musiał poświęcić więcej czasu sprawom związanym z organizacją podróży. Dlatego zamiast 5 miejsc (którym w grze odpowiada 5 kart) będziesz miał tylko 4 karty z miejscami, które odwiedzisz.

Załącznik nr 2. Karty gry – sytuacje

MIASTA

Miasto 1Wybór hotelu
(tylko dla Pol-Tour i Bez Granic)

Spalił się hotel, w którym wasze biuro podróży zarezerwowało pokoje. Proponują Wam w tej samej cenie trzy hotele, który wybieracie?

- a) *Caban Hotel* **** : dwie restauracje z tarasem, salongier, ogród z basenem i zjeżdżalniami. Duże klimatyzowane pokoje z łazienką.
- b) *Hotel Africa Beach* ***: hotel turystyczny. Mały plac zabaw z ogrodem. Pokoje z łazienką. Plus 10% zniżki na kolejny wyjazd organizowany przez biuro lub zwrot 10% kosztów wyjazdu.
- c) *Hostel Samarkanda* **: mały rodzinny hostel, pokoje bez łazienki. Plus 20% zniżki na kolejny wyjazd organizowany przez biuro lub zwrot 20% kosztów wyjazdu.

Miasto 1 BISWybór hotelu (tylko dla Adventuretour i indywidualnych turystów)

Właśnie przyjechaliście do miasta i macie następujące możliwości noclegu:

- a) *Caban Hotel* **** : dwie restauracje z tarasem, salongier, ogród z basenem i zjeżdżalniami. Duże klimatyzowane pokoje z łazienką
- b) *Hotel Africa Beach* ***: hotel turystyczny. Mały plac zabaw z ogrodem. Pokoje z łazienką; dodatkowo moglibyście w ten sposób przedłużyć pobyt o jeden dzień.
- c) *Hostel Samarkanda* **: mały rodzinny hostel, pokoje bez łazienki; dodatkowo moglibyście w ten sposób przedłużyć pobyt o trzy dni.

Miasto 2**Bazar**

Zwiedzacie ruiny starożytnego miasta. Wokół znajduje się mnóstwo sklepików i straganów z pamiątkami i antykami. Kupujesz:

- a) Pocztówkę przedstawiającą świątynie i ruiny, które właśnie zwiedziłeś/-aś.
- b) Ręcznie robioną kolorową chustę, wyprodukowaną przez miejscowych rzemieślników.
- c) Fragment statuetki ze świątyni, którą zwiedzałeś/-aś, którą proponują Ci w antykwariacie.

Miasto 3**Zakupy**

Macie wolne całe popołudnie, żeby iść na zakupy, gdzie idziecie?

- a) Do centrum handlowego w najnowocześniejszej części miasta, możecie w nim znaleźć wszystko, czego będziecie potrzebować.
- b) Na lokalny targ, bazar.
- c) Na starówkę, gdzie można znaleźć mnóstwo sklepików z antykami i pamiątkami.

Miasto 4**Obiad (dla *Adventuretour*, *Bez granic* i *turystów indywidualnych*)**

Zbliża się pora obiadu i zaczynacie być nieco głodni, co robicie?

- a) Szukacie McDonald'sa lub KFC, chcecie zjeść w znanym sobie miejscu i to, co lubicie.
- b) Chcecie zjeść coś miejscowego i idziecie kupić coś do jedzenia do pobliskiego baru.
- c) Kupujecie na targu owoce.

Miasto 5**McAfrica (tylko dla *Pol-Tour*)**

Biuro podróży proponuje Wam obiad w dużej restauracji (1000 miejsc) dla turystów – McAfrica. Możecie tam zjeść znakomite hamburgery i potrawy, z których słynie miejscowa kuchnia. Co robicie?

- a) Idziecie. Jesteście zmęczeni podróżą i spodobało wam się, że wszystko jest już zorganizowane i gotowe.
- b) Jesteście zmęczeni programem, który przygotowało dla Was biuro. Kelner z hotelu poleca Wam małą miejscową restaurację, w której jadają głównie miejscowi. Idziecie tam.

Miasto 6**Wolny wieczór**

Na ten wieczór nie macie nic zaplanowanego w programie. Przewodnik mówi Wam o dwóch interesujących propozycjach. Którą wybieracie?

- a) Przedstawienie z muzyką i tańcem organizowane przez miejscowe stowarzyszenie kulturalne, inspirowane tradycją regionu, w którym spędzacie wakacje.
- b) Pokaz laserowy z muzyką odbywający się w amfiteatrze w centrum miasta.

Miasto 7**Świątynia**

W trakcie zwiedzania miasta znajdziecie świątynie. Co robicie?

- a) Decydujecie się wejść do środka, bo chcielibyście się jak najwięcej dowiedzieć o miejscowej kulturze.
- b) Nie wchodzić do środka, ponieważ nie interesuje Was zwiedzanie świątyń.

Miasto 8**Wejście do świątyni**

Przed jedną z najważniejszych w regionie świątyń jest bardzo długa kolejka pielgrzymów chcących do niej wejść. Jeśli chcielibyście do niej wejść, musielibyście poczekać co najmniej godzinę. Jest jednak jedno wejście, przy którym nikt nie czeka. Przewodnik wyjaśnia Wam, że według tradycji wejście przez tę bramę przynosi pecha. Co robicie?

- a) Czekacie w kolejce z pozostałymi pielgrzymami.
- b) Rezygnujecie z wejścia, ponieważ nie macie dużo czasu, a chcielibyście zobaczyć inne zabytki.
- c) Wchodzicie wejściem, przy którym nie ma kolejki.

Natura 1Wycieczka nad jezioro

Proponują Wam wycieczkę nad mało odwiedzane przez turystów jezioro Mboromboro. Jest to malownicze miejsce, gdzie możecie spędzić noc pod namiotami. Niestety, jest to dość daleka wycieczka i musicie wybrać jak tam dotrzeć.

- a) Decydujecie się jednak zostać w hotelu i odpocząć.
- b) Wynajmujecie samochody terenowe, żeby nie stracić zbyt dużo czasu i jak najszybciej dotrzeć na miejsce.
- c) Decydujecie się poświęcić cały dzień na wyprawę i organizujecie pieszą wycieczkę z miejscowym przewodnikiem.

Natura 2Wycieczka na osiołkach

Wasz przewodnik proponuje Wam wycieczkę na osiołkach nad krater Gorogoro, czyli do miejsca, gdzie nie można dotrzeć żadnym samochodem czy innym pojazdem.

- a) Nie idziecie. Wolicie zostać w hotelu i odpocząć.
- b) Jedziecie.

Natura 3Muszle

W trakcie spływu kajakowego w Parku Narodowym Laguna Berberów dotarliście do przepięknej plaży, pełnej pięknych muszli. Mogłyby to być super prezenty dla przyjaciół, którzy zostali w Polsce. Co robicie?

- a) Zbieracie tyle muszli, ile tylko możecie.
- b) Bierzece tylko jedną muszlę.
- c) Zostawiacie wszystkie muszle.

Natura 4Pamiątki

Na bazarze w pobliżu hotelu można kupić mnóstwo pamiątek i przedmiotów zrobionych przez miejscowych rzemieślników. Znalazłeś/-aś tam piękną rzeźbę z kości słoniowej, która bardzo Ci się podoba i ozdobiłaby Twój pokój. Co robicie?

- a) Targujesz się do upadłego, tak aby cena stała się na tyle niska, byś mógł/mogła kupić rzeźbę.
- b) Pomimo że rzeźba bardzo Ci się podoba, nie kupujesz jej.

Natura 5

Park Narodowy

Dotarliście do Parku Narodowego Mereseri. Jesteście na sawannie, gdzie możecie spotkać słonie, żyrafy, gazy, zebry... Możecie wybrać pomiędzy różnymi sposobami odkrywania tego miejsca:

- a) Możecie wziąć udział w fotograficznym safari.
- b) Możecie też wziąć udział w „prawdziwym” safari, połączonym z polowaniem na lwy.

Jeśli wybraliście fotograficzne safari:

- a) Lokalna firma przewodnicka organizuje ekscytującą wycieczkę po najpiękniejszych miejscach parku.
- b) Miejscowy pasterz proponuje Wam wycieczkę po strefach chronionych parku, do których turyści nie docierają.

Jeśli wybraliście polowanie:

- a) Przewodnicy z miejscowego biura turystycznego będą Wam cały czas towarzyszyć w trakcie polowania i pokazywać, na które zwierzęta można polować.
- b) Lokalny przewodnik proponuje Wam polowanie w strefach ścisłej ochrony, gdzie jest większe prawdopodobieństwo upolowania lwa.

PLAŻA

Plaża 1

Rafa koralowa

Właściciel hotelu poleca Wam nurkowanie w rafie koralowej, w trakcie którego można zebrać koralowce, wspinałką pamiątkę z podróży dla siebie albo dla rodziny. Co robicie?

- a) Decydujecie się zapłacić za krótki kurs nurkowania i wyruszyć na łowy.
- b) Kupujecie koralowce w jednym ze sklepów z pamiątkami.
- c) Nie interesują Was takie pamiątki.

Plaża 2

Żółwie

Słyszeliście o plaży, na której można zobaczyć całą kolonię żółwi. Bardzo chcecie ja zobaczyć, można się tam dostać na różne sposoby, który wybieracie?

- a) Przyjmujecie ofertę miejscowego rybaka, który proponuje Wam dotarcie nad plażę jego łodzią.
- b) Przyjmujecie ofertę międzynarodowej organizacji zajmującej się ochroną żółwi i wybieracie się na pokaz zdjęć i filmów.
- c) Rezygnujecie z wycieczki, ponieważ duży ruch turystyczny na tej plaży może spowodować duże szkody w tej kolonii żółwi.

Plaża 3Sprzedawca napojów

Na plaży spotykacie obnośnego sprzedawcę napojów, który słabo mówi po angielsku. Zaczynacie rozmawiać z nim?

- a) Nie.
- b) Tak.

Plaża 4Wieczorny spacer po plaży

Jesteś na plaży z chłopakiem/dziewczyną, który/-a Ci się podoba i macie ochotę wieczorem przespacerować wzdłuż brzegu. Jednak policja odradza Wam to, ponieważ po zmroku na plaży jest dość niebezpiecznie. Co robicie?

- a) Słuchacie rad policji i rezygnujecie z wieczornego spaceru po plaży.
- b) Uważacie, że mimo wszystko warto, i ignorujecie ostrzeżenia policji.

Plaża 5Wybór hostelu

Kiedy docieracie do miasta nad wybrzeżem, możecie wybrać nocleg w dwóch miejscach:

- a) *Hotel Leopard Beach* ***: położony nad samym brzegiem morza. W folderze reklamowym możemy przeczytać, że: „...już od kilku lat jest to nasz najlepszy obiekt na południowym wybrzeżu Gamwany. Luksusowy hotel z cudownym ogrodem, który doskonale współgra z pobliskim krajobrazem”.
- b) *Hostel Marisol* *: mały hostel prowadzony przez miejscową rodzinę. Czysty i zadbane, znajduje się we wiosce oddalonej o 2 km od plaży.

MIASTA

Miasto 1 (wybór hotelu)

- a) Korzyść dla lokalnej gospodarki: -2
Wpływ na środowisko: -3
- b) Korzyść dla lokalnej gospodarki: +1
Wpływ na środowisko: +1
- c) Korzyści dla lokalnej gospodarki: +2
Wpływ na środowisko: +1

Miasto 1 BIS (wybór hotelu)

- a) Korzyść dla lokalnej gospodarki: -2
Wpływ na środowisko: -3
- b) Korzyść dla lokalnej gospodarki: +1
Wpływ na środowisko: +1
- c) Korzyści dla lokalnej gospodarki: +2
Wpływ na środowisko: +1

Miasto 2 (Bazar)

- a) Korzyść dla lokalnej gospodarki: -1 (wyprodukowane na Tajwanie)
- b) Korzyść dla lokalnej gospodarki: +2
- c) Szacunek dla lokalnej kultury: -2

Miasto 3 (Zakupy)

- a) Korzyść dla lokalnej gospodarki: -2
- b) Korzyść dla lokalnej gospodarki: +1
- c) Korzyść dla lokalnej gospodarki: +1

Miasto 4 (Obiad)

- a) Korzyść dla lokalnej gospodarki: -3
- b) Korzyść dla lokalnej gospodarki: +2
Zdrowie-Relaks: -1 (w nocy będziesz cierpieł na niewielki ból żołądka)
- c) Korzyść dla lokalnej gospodarki: +2

Miasto 5 (McAfrica)

- a) Kontakt z miejscową społecznością: -2
Korzyści dla lokalnej gospodarki: -1
Zdrowie-Relaks: +1
- b) Kontakt z lokalną społecznością: +2 (w restauracji będziecie mieć możliwość spotkać wiele osób, z którymi będzie można porozmawiać i dzięki którym lepiej poznacie miejsce, w którym spędzacie wakacje)

Miasto 6 (wolny wieczór)

- a) Korzyść dla lokalnej gospodarki: +1
Kontakt z lokalną społecznością: +2
- b) Korzyść dla lokalnej gospodarki: -2 (pokaz jest organizowany przez firmę należącą do międzynarodowego koncernu z branży rozrywkowej)
Kontakt z lokalną społecznością: -1

Miasto 7 (świątynia)

- a) Szacunek dla lokalnej kultury: +1
Kontakt z lokalną społecznością: +1
- b) Szacunek dla lokalnej kultury: -1
Kontakt z lokalną społecznością: -1

Miasto 8 (wejście do świątyni)

- a) Szacunek dla lokalnej kultury: +2
- b) Szacunek dla lokalnej kultury: +1
Kontakt z lokalną społecznością: -1
- c) Szacunek dla lokalnej kultury: -2

NATURA-PARKI NARODOWE PLAŻA

Natura 1 (Wycieczka nad jezioro)

- a) Zdrowie-Relaks: +2
- b) Korzyść dla lokalnej gospodarki: +1
Wpływ na środowisko: -1
Kontakt z lokalną społecznością: -2
- c) Zdrowie-Relaks: -1
Korzyści dla lokalnej społeczności: +1

Plaża 1 (Rafa koralowa)

- a) Wpływ na środowisko: -2
Korzyść dla lokalnej gospodarki: -1 (szkoła nurkowania należy do tej samej sieci co hotel, w którym mieszkacie)
- b) Korzyść dla lokalnej gospodarki: +1
Wpływ na środowisko: -2
- c) Wpływ na środowisko: +2

Natura 2 (Wycieczka na osiołkach)

- a) Korzyść dla lokalnej gospodarki: -2
Zdrowie-Relaks: +2
- b) Korzyść dla lokalnej gospodarki: +2
Kontakt z lokalną społecznością: +2

Plaża 2 (Żółwie)

- a) Wpływ na środowisko: -3
- b) Wpływ na środowisko: +1
- c) Wpływ na środowisko: +2

Natura 3 (Muszle)

- a) Wpływ na środowisko: -2
- b) Wpływ na środowisko: -1
- c) Wpływ na środowisko: +1

Plaża 3 (Sprzedawca napojów)

- a) Kontakt z lokalną społecznością: -1 (straciliście okazję, żeby lepiej poznać miejsce, w którym spędzacie wakacje)
- b) Kontakt z lokalną społecznością: +2 (sprzedawca okazał się bardzo sympatyczną i uprzejmą osobą i opowiedział Wam wiele ciekawostek na temat miejsca, gdzie spędzacie wakacje)

Natura 4 (Pamiątki)

- a) Korzyść dla lokalnej gospodarki: +1
Wpływ na środowisko: -2 (poza tym nie będziesz mógł wwieźć do Polski kupionej rzeźby)
- b) Wpływ na środowisko: +2

Plaża 4 (wieczorny spacer po plaży)

- a) Zdrowie-Relaks: +1
- b) Zdrowie-Relaks: -1 (napada Was dwójka złodziei i okrada)

Natura 5 (Park Narodowy)

- a1) Korzyść dla lokalnej gospodarki: +2
- a2) Korzyść dla lokalnej gospodarki: +1
Wpływ na środowisko: -2
- b1) Wpływ na środowisko: -1
Korzyść dla lokalnej gospodarki: +2 (50% opłaty za polowanie trafia do lokalnej społeczności, natomiast kolejne 50% jest przeznaczane na Park Narodowy).
- b2) Wpływ na środowisko: -2
Korzyść dla lokalnej gospodarki: +1

Plaża 5 (wybór hostelu)

- a) Wpływ na środowisko: -3 (aby go zbudować, zniszczono całą miejscową florę)
- b) Wpływ na środowisko: +1
Korzyść dla lokalnej gospodarki: +1

DZIENNIK PODRÓŻY

	Miejsce	Sytuacja	Decyzja
Pierwszy dzień	Miasto		
Drugi dzień			
Trzeci dzień			
Czwarty dzień			
Piąty dzień	Miasto		

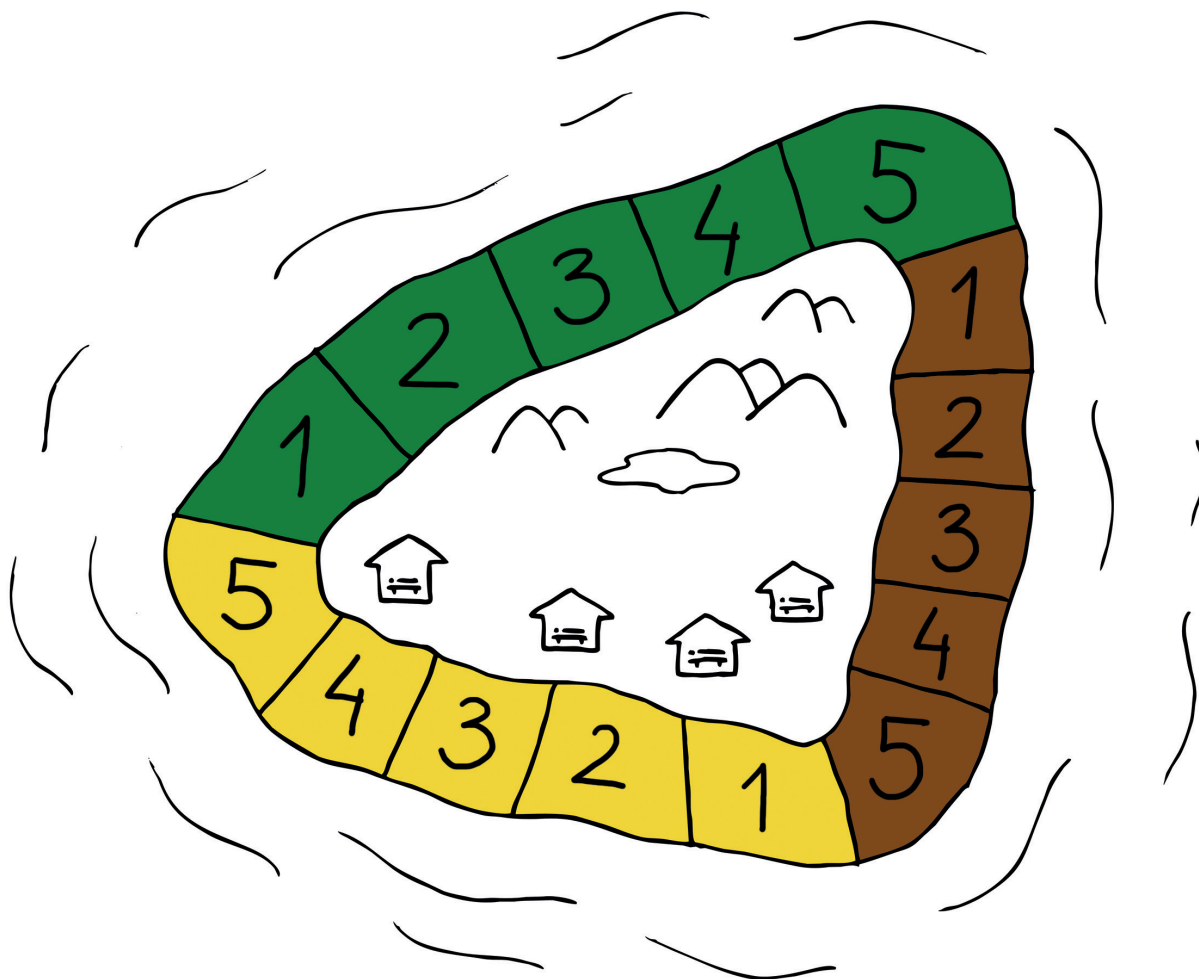
Załącznik nr 5.

KARTA Z PUNKTACJĄ

Dzień	1	2	3	4	5	Suma
Wpływ na środowisko						
Korzyści dla lokalnej gospodarki						
Kontakty z lokalną społecznością						
Zdrowie/Relaks						

Bibliografia

- Varone Roberto, *Viaggiare a passo leggero*, Turyn, CISV, 2002
- Serwis internetowy Turystyka odpowiedzialnie, <http://www.turystykaodpowiedzialnie.pl>
- Etyczne podróże, Kampania Unicef, <http://www.etycznepodroze.pl>
- Strona programu Odpowiedzialna Turystyka Fundacji Kultury Świata, <http://odpowiedzialna-turystyka.pl>
- Justyna Szambelan, Co to jest odpowiedzialna turystyka?, http://www.ekonsument.pl/a66447_co_to_jest_odpowiedzialna_turystyka.html
- Grzegorz Żero, Jak być odpowiedzialnym turystą?, http://www.ekonsument.pl/a66448_jak_byc_odpowiedzialnym_turysta.html
- Robert Stefanicki, Barbarzyńskie wakacje, Newsweek, <http://podroze.newsweek.pl/barbarzynskie-wakacje.62215,1,1.html>
- „Turystyka odpowiedzialna”, prezentacja szkoleniowa, <http://eduglob.zrodla.org/elearning/pliki/turystyka.pps>
- Agnieszka Bajtyngier, Sylwia Kulczyk, *Świadomi i pomocni. W stronę odpowiedzialnej turystyki*, PAH, Warszawa 2013, <http://pah.org.pl/m/3223/S%CC%81wiadomi%20i%20pomocni.pdf>
- Pamiątka, która nie krzywdzi. Poradnik dla turystów, WWF, http://awsassets.wwfpl.panda.org/downloads/pamiatka_ktora_nie_krzywdzi.pdf
- *Zielony azymut. Przewodnik świadomego podróżnika, praca zbiorowa*, National Geographic, Warszawa 2007
- Jennie Dielemans, *Witajcie w raj. Reportaże o przemyśle turystycznym*, Czarne, Wołowie 2011

PAMIĄTKI, PUPILE I CITES

Podstawa programowa:

PRZYRODA

Cele: III

Treści: 5.2 i 5.3

ETYKA

Treści: 2

Cel ogólny: ukazanie wpływu nieprzemyślanych decyzji konsumenckich na spadek bioróżnorodności

Cele szczegółowe:

Uczennica/uczeń:

- czyta tekst i interpretuje postawę jego bohaterów,
- zapoznaje się z prawem dotyczącym handlu okazami gatunków zagrożonych wyginięciem,
- przedstawia w formie dramy właściwe zachowania,
- rozumie wpływ popytu na pamiątki z elementów zwierząt na wzrost kłusownictwa.

Czas trwania: 90 minut

Miejsce: sala lekcyjna

Materiały: skserowane i pocięte na fragmenty opowieści z załącznika nr 1 (opowieści podziel tak, by powstało tyle elementów, ilu jest uczniów), kartki, ołówki lub długopisy, ewentualnie materiały plastyczne do stworzenia rekwizytów do scenek (papier makulaturowy, kredki, nożyczki, taśma klejąca)

Przebieg zajęć

Korzystając z fragmentów historyjek z załącznika nr 1 podzielić klasę na grupy. Rozdaj każdej osobie jeden fragment historyjki. Zadaniem dzieci będzie znalezienie osób, które posiadają pozostałe fragmenty tej samej historyjki. Aby ułatwić uczniom zadanie, możesz wydrukować (skserować) każdą historyjkę na papierze innego koloru. Kiedy grupy już się utworzą, ich zadaniem będzie złożenie fragmentów w jedną, spójną historię i przeczytanie całości.

Kiedy każda grupa zapozna się już ze swoją historyjką, poproś, aby członkowie grup zastanowili się nad postępowaniem bohatera opowieści i pisemnie odpowiedzieli na pytania z załącznika nr 2 (pytania zapisz na tablicy lub rozdaj grupom kserówki z pytaniami). Kiedy grupy będą już gotowe, omówcie wspólnie postępowanie bohaterów opowieści. Poproś, aby przedstawiciele każdej grupy skrótkowo przedstawili swoją opowieść oraz odpowiedzi na pytania. Zapytaj, co łączy bohaterów wszystkich historii.

Wyjaśnij, że każda z przedstawionych w opowieściach osób pośrednio przyczyniła się do strat w naturalnym środowisku i do spadku bioróżnorodności. Odłów zwierząt z naturalnych środowisk w celach handlowych lub zarobkowych, zabijanie zwierząt gatunków zagrożonych wy-

nięciem dla uzyskania trofeów (poroża, kości, ciosów, skór), niszczenie rafy koralowej czy nielegalne pozyskiwanie roślin chronionych, co roku przyczynia się do dużych ubytków w środowisku. Wyjaśnij, że działania niektórych bohaterów opowieści były nie tylko niedobre dla przyrody, ale też niezgodne z prawem. Aby chronić zwierzęta i rośliny gatunków zagrożonych wyginięciem przed zabijaniem ich lub odławianiem w celach handlowych, stworzony został zbiór przepisów zwany Konwencją Waszyngtońską lub CITES. **Celem Konwencji** jest ochrona dziko występujących populacji zwierząt i roślin gatunków zagrożonych wyginięciem poprzez kontrolę i ograniczanie międzynarodowego handlu tymi zwierzętami i roślinami, rozpoznawalnymi ich częściami i produktami pochodnymi. Konwencja stworzona została w 1973 roku, a w Polsce obowiązuje od roku 1990.

Zwróć uwagę dzieci na to, że przepisy CITES dotyczą nie tylko żywych zwierząt, ale też wyrobów wykonanych z martwych zwierząt czy elementów ich ciał. Figurka z kości słoniowej jest takim wyrobem i na lotnisku, podczas kontroli celnej zostałaby przez służbę celną odebrana a przewożącą ją ludzie musieliby zapłacić grzywnę. Podobnie z kawałkiem koralowca urwanym przez Filipa – mimo iż nie był on kupiony, lecz pozyskany własnoręcznie. Wyjaśnij uczniom, że kupowanie przez turystów pamiątek lub innych wyrobów zrobionych ze zwierząt lub roślin zagrożonych napędza zapotrzebowanie na tego typu rzeczy, a co za tym idzie, przyczynia się do wzrostu kłusownictwa.

Mężczyzna, który sprzedał Staškowi legwana, też zrobił to nielegalnie – zwierzęta gatunków egzotycznych sprzedawane w Polsce muszą posiadać zaświadczenie, że pochodzą z legalnej hodowli, a jeśli go nie mają, jest duża szansa, że zostały nielegalnie przewiezione z kraju ich pochodzenia. Takie nielegalne przewożenie zwierząt przez granice łączy się z ich ogromnym cierpieniem i dla większości z nich kończy się śmiercią (według szacunków przeżywa 1 na 10 przemyconych zwierząt egzotycznych). Aby przemyścić żywe zwierzę, trzeba je odpowiednio ukryć, aby nie zostało odnalezione w razie kontroli, więc przewozi się zwierzęta stłoczone w ciasnych skrzyniach lub klatkach, schowane w bagażu lub pod tapicerką samochodu, bez jedzenia i dostępu do wody. Kupowanie zwierząt z niesprawdzonego źródła pośrednio wspiera proceder nielegalnego handlu nimi.

W historyjkach pojawił się też inny problem, nie związany bezpośrednio z CITES, czyli wykorzystywanie żywych, dzikich zwierząt w celach zarobkowych. Natalia robiąc sobie zdjęcie z małpką i płacąc za nie wsparła działania osoby, która małpkę więzi. Zuzia uczestnicząc w przedstawieniu w delfinarium i planując kolejną wizytę w tym miejscu popiera wykorzystywanie delfinów i fok do pokazów. Warto dodać, że bardzo inteligentne delfiny źle znoszą uwięzienie i są jednym z nielicznych gatunków, który w niewoli żyje zdecydowanie krócej niż na wolności. Społeczne zachowania delfinów, wysoko rozwinięty sposób porozumiewania się (odkryto, że delfiny nadają sobie imiona, których używają przez całe życie), samoświadomość tych zwierząt (oglądając swoje odbicie w lustrze delfin wie, że patrzy na siebie), umiejętność wykorzystywania narzędzi i przekazywania wiedzy

z pokolenia na pokolenie sprawiły, że rząd Indii nadał im status „osób niebędących ludźmi” i zabronił ich niewolenia i wykorzystywania do celów komercyjnych.

Po omówieniu wszystkich opowieści poprosz uczniów, aby w tych samych grupach przygotowali scenki, w których pokażą, jak powinni zachować się bohaterowie historyjek,

aby nie przyczynić się do niszczenia środowiska i nie złamać prawa. Jakie decyzje mogłyby podjąć lub jak inaczej się zachować? Daj grupom kilka minut na przygotowanie krótkich scenek, po każdej scenie omówcie jeszcze raz krótko pomysły każdej grupy i zastanówcie się wspólnie, jakie zachowanie byłoby w danej sytuacji najlepsze.

Załączniki

Załącznik nr 1

1. Kaśka ma 12 lat, mieszka w Łodzi, chodzi do szóstej klasy. Bardzo interesuje się zwierzętami, zwłaszcza dzikimi, a najbardziej ciekawia ją te egzotyczne, żyjące na innych kontynentach. Ma w domu sporo książek i albumów z pięknymi zdjęciami pokazujących i opisujących życie zebra, lwów, tygrysów, słoni, małp, papug i wielu innych gatunków, chętnie ogląda też filmy przyrodnicze i szuka informacji w Internecie. Marzy o tym, aby w przyszłości zostać podróżniczką i fotografką, chciałaby te wszystkie piękne zwierzęta zobaczyć w ich naturalnym środowisku. Kaśka bardzo się ucieszyła, gdy rodzice oznajmili jej, że w tym roku na zimowe ferie pojadą nie jak zwykle w góry, lecz do Afryki a konkretnie do Kenii. Kaśka długo przygotowywała się do podróży, przeczytała dużo o miejscu, do którego jedzie, i o zwierzętach, które być może uda jej się zobaczyć. Wreszcie nadszedł czas wyjazdu, Kaśka leciała z rodzicami samolotem prawie 13 godzin, ale mimo to, gdy już wylądowali, w ogóle nie czuła zmęczenia. W Kenii było bardzo ciepło i duszno, zupełnie inaczej niż w zimowej Polsce. Przez cały czas pobytu w Afryce Kaśka właściwie nie wypuszczała z rąk aparatu, chciała wszystko uwiecznić na swoich zdjęciach. Największe przeżycia towarzyszyły jej podczas safari w parku narodowym Masai Mara – udało jej się wypatrzeć i sfotografować wiele zwierząt, których do tej pory nie miała okazji oglądać na wolności, widziała m.in. słonie, żyrafy, zebry, antylopy, krokodyle i hipopotamy. To było spełnienie jej marzeń. W ostatnim dniu wycieczki Kaśka zwiedzała z rodzicami stolicę Kenii – Nairobi. Podczas spaceru po targu dostrzegła stoisko z pięknymi figurkami przedstawiającymi zwierzęta, najbardziej spodobała jej się figurka żyrafy. Kaśka koniecznie chciała kupić figurkę jako pamiątkę z wyjazdu. Rodzice Kaśki dowiedzieli się od sprzedawcy, że figurki zrobione są z prawdziwej kości słoniowej, Kaśka pomyślała więc, że będzie to naprawdę wyjątkowa pamiątka i nie odpuściła, póki rodzice nie kupili żyrafy. Zadowolona Kaśka pomyślała, że będzie teraz miała w domu najprawdziwszą część Afryki.
2. Natalia mieszka we Wrocławiu, ma 13 lat. W te wakacje po raz pierwszy wyjeżdża sama za granicę – jedzie na obóz do Tunezji. Bardzo się cieszy, ale też trochę się boi, będzie w końcu w obcym kraju, bardzo daleko od domu, no i jeszcze ta podróż samolotem. Wszystkie obawy mijają jednak już na lotnisku, gdzie spotyka się grupa, z którą jedzie Natalia. Wszyscy wyglądają na bardzo fajnych, opiekunowie też są mili i dodają dzieciakom otuchy przed lotem, opowiadają o hotelu, w którym będą zakwaterowani, i o wspaniałych, dużych basenach z błękitną wodą, w których będą się kąpać. Na miejscu okazuje się, że wszystko wygląda dokładnie tak, jak Natalia sobie wymarzyła – są palmy, piękne plaże ze złotym piaskiem, wszyscy są uśmiechnięci i zadowoleni. Hotel, w którym mieszka grupa, jest oddalony od miasta o dobrych kilkanaście kilometrów, więc z lotniska dojeżdżają do niego autokarem. Większość czasu dzieciaki spędzają nad basenami, są rzeczywiście wielkie, mają zjeżdżalnie, sztuczną rzekę, jacuzzi. Czasem chodzą też nad morze. Jeden dzień przeznaczony jest na zwiedzanie najbliższego miasta i jego zabytków. Do miasta dzieciaki mogą dojechać autobusem lub, jeśli chcą, na grzbiecie wielbłądów. Wielbłądy czekają już na chętnych niedaleko hotelu, i większość osób decyduje się na przejażdżkę na nich. Wycieczka na wielbłądzie trwa około godziny, Natalia nie czuje się najlepiej, bo wielbłąd strasznie buja, poza tym jest bardzo gorąco. Po dotarciu na miejsce wielbłądy od razu dosiadanane są przez kolejnych turystów, a dzieciaki idą pieszo zwiedzać miasto. Po drodze dostrzegają przy wejściu do muzeum mężczyznę, który ma w klatce małą, śmieszoną małpkę ubraną w kolorowy strój. Kiedy mężczyzna widzi nadchodzącą wycieczkę, wyjmując małpkę z klatki i po angielsku zachęca dzieciaki, aby zrobiły sobie z nią zdjęcie – oczywiście za drobną opłatą. Małpka bardzo się podoba Natalii i decyduje się ona zapłacić kilka euro za zdjęcie ze zwierzątkiem. Mężczyzna sadza przypiętą łańcuszkiem do jego ręki małpkę na ramieniu Natalii a koleżanka robi zdjęcie. Po wszystkim małpka wraca powrotem do klatki, wygląda na zmęczoną, nawet nie próbuje się wyrwać. Natalia sprawdza od razu na wyświetlaczu, jak wyszło zdjęcie, i cieszy się, że będzie miała fajną pamiątkę.

3. Stasiak mieszka w Warszawie, ma 13 lat. Bardzo lubi zwierzęta, ma w domu psa i akwarium z rybkami, ale chciałby jeszcze jakieś egzotyczne zwierzę, którego nie mają jego znajomi. Najbardziej podobają mu się duże gady takie jak legwany, kameleony i węże. Rozmawiał już z rodzicami i zgodzili się na legwana lub kameleona pod warunkiem, że Stasiak kupi go z własnych pieniędzy. Chłopak czytał sporo o hodowli egzotycznych gadów i wie, że wymagają one specjalnych warunków, aby mogły przetrwać, trzeba je dogrzewać, zapewnić odpowiednią wilgotność powietrza i właściwie karmić. To nie będzie łatwe, ale Staśkowi wydaje się, że da sobie radę. W sklepie zoologicznym, gdzie Stasiak oglądał zwierzęta, ceny są niestety bardzo wysokie i chłopak musiałby jeszcze rok odkładać, żeby wystarczyło mu na legwana. Szuka więc miejsca, gdzie mógłby podobne zwierzę kupić taniej. W Internecie znalazł sporo ogłoszeń ludzi, którzy chcą sprzedać legwana nawet o połowę taniej, więc postanowił skorzystać z okazji. Znalazł ogłoszenie z Warszawy i umówił się ze sprzedawcą. Umówili się na spotkanie na parkingu dużego centrum handlowego niedaleko domu Staśki. Sprzedawcą był dość młody mężczyzna, przyjechał samochodem, w którego bagażniku ukryta była klatka z legwanem. Zwierzę było dość duże i od razu spodobało się Staśkowi. Mężczyzna chciał jak najszybciej zakończyć spotkanie, więc nerwowo i zdawkowo odpowiedział na pytania Staśki, wziął pieniądze, potem przełożyli legwana do torby podróżnej, którą wziął ze sobą Stasiak i mężczyzna odjechał. Stasiak zaniósł swoje nowe zwierzę do domu, gdzie czekało już urządzone odpowiednio terrarium.
4. Filip ma 12 lat, mieszka w Krakowie. W zeszłym roku był podczas wakacji na obozie, gdzie odbywały się zajęcia z nurkowania i od tego czasu nurkowanie stało się jego pasją. Do tej pory nurkował tylko w polskich akwenach, a jego marzeniem jest podróż nad Morze Śródziemne i nurkowanie na rafie koralowej. Filip interesuje się bowiem bardzo zwierzętami żyjącymi w morskich głębinach, dużo czyta na ich temat, ogląda też chętnie programy i filmy im poświęcone. Razem z bratem urządzili dość duże akwarium, w którym hodują egzotyczne ryby i mięczaki morskie. Filip zapisał się do szkoły nurkowej, aby zdobyć stopień Płetwonurka Młodzieżowego i udało mu się już za pierwszym razem zdać egzamin. Rodzice Filipa, widząc, jak bardzo się stara, postanowili wykupić wycieczkę nad Morze Śródziemne, aby syn mógł spełnić swoje marzenie o zobaczeniu na żywo rafy koralowej. Dla Filipa to była najwspanialsza niespodzianka z możliwych, tym bardziej, że nie spodziewał się wcale takiego prezentu. Do wyjazdu na Cypr Filip świetnie się przygotował – przeczytał, gdzie najlepiej nurkować i co można zobaczyć, pożyczył też od kolegi aparat do robienia zdjęć pod wodą. W noc poprzedzającą wyjazd był tak przejęty, że w ogóle nie mógł zasnąć, przespał za to całą podróż samolotem i obudził się dopiero, gdy samolot podchodził do lądowania w stolicy Cypru – Nikozji. Stamtąd do hotelu zawieziono ich autobusem. Przez całą drogę Filip patrzył przez okno i nie mógł się nadszwić pięknym widokom, jakie się przed nim roztaczały. Następnego dnia zaplanowane były zajęcia z nurkowania – Filip i jego brat mieli nurkować w małej grupie pod okiem instruktora. To był najlepszy dzień w życiu Filipa! Udało mu się zobaczyć spore fragmenty rafy koralowej, piękne muszle, rozgwiazdy, ukwiały i mnóstwo kolorowych ryb różnych gatunków, niestety, nie zrobił zdjęć, bo aparat nie chciał zadziałać. Filip żałował, że nie będzie miał żadnej pamiątki z tego dnia. Wtedy zobaczył, że jedna osoba z grupy z którą nurkował wyłowiła i zabrał ze sobą dużą, kolorową leżącą na dnie muszlę. Pomyślał sobie, że taka muszla byłaby najlepszą pamiątką i do tego świetnie wyglądałaby w akwarium. Niestety nigdzie w okolicy nie leżała żadna inna muszla, więc Filip podpłynął do rafy i urwał sobie mały kawałek koralowca – podobnie postąpiło jeszcze kilka innych osób z jego grupy – i zadowolony wypłynął na powierzchnię.
5. Zuzia mieszka w Gdańsku, ma 13 lat. Jej pasją jest pływanie, rodzice mówią, że Zuzia najpierw nauczyła się pływać a dopiero potem chodzić. Dziewczyna codziennie chodzi na pływalnię, potrafi przepłynąć 10 długości basenu bez odpoczynku. Na ostatnich zawodach pływackich zajęła I miejsce i zdobyła kolejny już w swej karierze puchar. Zuzia mieszka wprawdzie nad morzem, jednak dość rzadko w nim pływa – wiosną i jesienią woda jest zbyt zimna, zimą nie ma o tym mowy, a latem, kiedy da się pływać, na plaży jest tyle ludzi, że przebywanie tam nie jest wcale przyjemnością, a pływać w takim tłumie w ogóle się nie da. Dlatego właśnie rodzina Zuzi zwykle podczas wakacji wyjeżdża z Gdańska. W tym roku pojechali do dziadków na wieś, a także na wycieczkę na Krym na Ukrainie. Krym okazał się naprawdę pięknym miejscem, Zuzia i jej rodzice spędzili tydzień w kurorcie Nowy Świat, położonym nad Morzem Czarnym. Nowy Świat to jedna z najbardziej znanych miejscowości turystycznych na Krymie – położony jest w dolinie otoczonej skalistymi szczytami gór, ma naprawdę piękne, piaszczyste plaże i, co najważniejsze, nie ma tu tłumów turystów. Zuzia była w swoim żywiole, spędzała całe dnie na plaży, pływała, nurkowała i uczyła się kite-surfingu (czyli pływania na desce surfingowej za dużym latawcem). Na koniec czekała ją jeszcze większa niespodzianka – podczas zwiedzania Odessy rodzice zabrali ją na pokaz do delfinarium. Pokaz trwał prawie godzinę, przez ten czas Zuzia nie mogła oderwać oczu od pięknych i sympatycznych delfinów. Podczas przedstawienia delfiny tańczyły, robiły sztuczki, pływały z trenerami, grały z nimi w piłkę i skakały przez obręcz. Zuzi najbardziej podobał się pokaz, podczas którego trenerka pływała na grzbiecie delfina. Też chciałaby kiedyś popływać tak jak ona! Oprócz delfinów w przedstawieniu brały też udział foki, które dawały pokaz na brzegu basenu – wskakiwały na specjalne podwyższenia i na sygnał trenera klaskały tylnymi płetwami i robiły inne śmieszne sztuczki. Na przedstawieniu było bardzo dużo ludzi, dzieci śmiały się głośno i wołały do delfinów i fok, w tle rozbrzmiewała wesoła muzyka. Po pokazie wszystkie zwierzęta wpłynęły do basenu, w którym mogły odpocząć chwilę przed kolejnym przedstawieniem. Po wizycie w delfinarium Zuzia myślała dużo o tych inteligentnych zwierzętach i o tym, że chyba w przyszłości zostanie oceanologiem, żeby móc pracować z tymi wspaniałymi stworzeniami. Póki co, w przyszłym roku chce wrócić na Krym i znów odwiedzić delfinarium, ale tym razem chciałaby spróbować pływania z delfinami.

Załącznik nr 2

1. Jakie niewłaściwe zachowanie możecie dostrzec w postępowaniu bohatera?
2. Czy jego/jej postępowanie może mieć jakiś zły wpływ na przyrodę?
3. Czy takie postępowanie jest legalne, zgodne z prawem?

Informacje dodatkowe dla nauczyciela

Egzotyczni więźniowie

„Na całym świecie każdego roku w wyniku działalności człowieka bezpowrotnie giną tysiące gatunków zwierząt i roślin. Ważnym czynnikiem powodującym zagrożenie dla rzadkich gatunków jest niekontrolowany handel. Zwierzęta są albo zabijane dla cennych części ich ciała, albo chwytane i przewożone do dalekich krajów ku uciechu kolekcjonerów. Taki los spotyka przede wszystkim egzotyczne ryby, kolorowe ptaki, gady i płazy. Nie wszystkie gatunki rozmnażają się w niewoli, dlatego aby zaspokoić wymagania konsumentów, odławia się coraz to nowe osobniki. Przewożone w fatalnych warunkach giną masowo. Te, które ocaleją, do końca swoich dni skazane są na więzieniu w klatce czy akwarium. W celu ograniczenia handlu zwierzętami zagrożonymi wyginięciem większość krajów (w tym Polska) podpisało tzw. Konwencję Waszyngtońską, która nakłada liczne ograniczenia na przewożenie zwierząt przez granice. W Polsce dodatkowo obowiązuje zakaz posiadania bez specjalnego zezwolenia zwierząt chronionych na mocy międzynarodowych przepisów, w tym: żółwi stepowych, legwanów, waranów, kameleonów, wielu gatunków węży, papug, egzotycznych rybek. Większość tych zwierząt będących w obrocie pochodzi z przemytu! Nasz chłodny klimat nie jest dla nich odpowiedni, dlatego często chorują i umierają. Na ich miejsce odławiane i przemycane są kolejne zwierzęta, gdyż ludziom wciąż wydaje się, że żywa papuzka czy żółwik są doskonałym prezentem dla dziecka. Tymczasem takie podarunki okupione są śmiercią i cierpieniem przemycanych zwierząt”.

Krzysztof Wychowalek

ŹRÓDŁO: *Biuletyn Źródło*, nr 15, czerwiec 1999

Egzotyczni więźniowie

„Od momentu ratyfikowania przez Polskę Konwencji Waszyngtońskiej (Convention of International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora – CITES) w 1990 r. przemyt zwierząt przeżywa prawdziwy rozkwit. Szlaki prowadzą najczęściej ze wschodu na zachód. Ponad połowa zwierząt ginie jeszcze podczas podróży, część już na miejscu. W halach targowych, leżąc jedno na drugim w ciasnych tekturowych pudłach, zdychają, oczekując na hurtowników tudzież indywidualnych kolekcjonerów, których niewiele obchodzi pochodzenie zwierząt. Od początku 1998 roku do jego końca zatrzymano na granicy ok. 700 okazów. W minionym roku liczba sięgnęła kilku tysięcy. Pomysłowości przemytnikom nie brakuje. Ptaki, gady, płazy – nawet po kilkadziesiąt sztuk – próbowano raz przewieźć w zapasowych kołach do samochodów. Znajduje się często do 400 żółwi albo po kilkadziesiąt rzadkich ptaków w bagażach. Krokodyle, węże, jaszczurki najczęściej w zwykłych torbach. Małpy i inne większe zwierzęta na czas podróży usypia się. Mimo że wiele zwierząt ginie, a większość jest skrajnie wyczerpana, proceder nie przestaje być opłacalny – na światowym rynku

to ponad 5 miliardów dolarów rocznie... Czy nie jest absurdem to, że z dzikich papug odłowionych w tropikach tylko 1% egzemplarzy dociera do odbiorcy, który kupuje ptaka nienadającego się do oswojenia i niemającego praktycznie szans na przeżycie w niewoli – a kupuje go dlatego, że jest miłośnikiem zwierząt!!!

Konwencja określa pewne warunki, jakie muszą być spełnione, by handel nie stanowił zagrożenia dla występowania gatunków. W zależności od poziomu przyznanej ochrony, gatunki zamieszczone są w trzech załącznikach:

- I. Obejmuje szczególnie cenne, unikalne okazy, a handel nimi może przebiegać tylko w szczególnych okolicznościach, nigdy zaś dla celów komercyjnych. Wymagane dokumenty: zezwolenie importowe i eksportowe lub świadectwo reeksportu z kraju przewozu.
- II. Zawiera gatunki zwierząt, którymi obrót jest tak kontrolowany, by nie zagrażał przetrwaniu gatunków. Wymagane dokumenty: świadectwo reeksportowe lub zezwolenie eksportowe. Niektóre państwa (w tym kraje UE) wprowadziły dodatkowo obowiązek uzyskiwania zezwoleń importowych.
- III. Obejmuje te gatunki, którymi obrót podlega kontroli na wniosek danego kraju. Wymagane dokumenty: zezwolenie eksportowe.

ŹRÓDŁO: *Puls studenta*, nr 26, grudzień 2000

Bibliografia

- Strona Ministerstwa Środowiska, informacje o Konwencji Waszyngtońskiej, http://www.mos.gov.pl/kategoria/2496_konwencja_waszyngtonska_cites/
- Kampania edukacyjna WWF „Pozwólmy zwierzętom żyć tam, gdzie się urodziły”, http://www.wwf.pl/co_robimy/gatunki_glowna/handel_zagrozonymi_gatunkami/kampania_edukacyjna/
- Artykuł na temat stosunku ludzi do zwierząt (m.in. delfinów), <http://natemat.pl/68897,delfin-tez-czlowiek-czyli-o-tym-jak-zaskakujaco-niewiele-rozni-nas-od-innych-zwierzat>

GLOBALNE WYSYPISKA ŚMIECI

Podstawa programowa:

HISTORIA I SPOŁECZEŃSTWO

Treści: 7.1 i 7.2

PRZYRODA

Treści: 5.2 i 5.3

Cel ogólny: uświadomienie uczniom zależności globalnych na przykładzie elektroodpadów, trafiających na wysypiska śmieci w krajach Globalnego Południa

Cele szczegółowe:

Uczennica/uczeń:

- wyjaśnia pojęcie „elektroodpad”;
- z pomocą atlasu geograficznego świata odnajduje miejsce wydobycia surowców naturalnych,
- zna cykl życia produktu,
- rozumie potrzebę recyklingu i utylizacji,
- analizuje tekst i wyciąga wnioski na temat zależności globalnych,
- wie, czym jest globalne wysypisko,
- wie, jaki wpływ mają globalne wysypiska na zdrowie i życie ludzi globalnego Południa,
- wskazuje sposoby ograniczania ilości elektroodpadów.

Czas: 90 minut

Miejsce: sala lekcyjna z rzutnikiem multimedialnym i dostępem do Internetu

Materiały: wydrukowane karty pracy dla każdego ucznia oraz załączniki nr 1, 3 i 4; atlasy geograficzne świata; mapa ścienna świata; ekran i projektor do wyświetlenia krótkiego filmu oraz zdjęć; sześć dużych arkuszy papieru; materiały plastyczne (pisaki, kredki, flamastry, ewentualnie stare gazety, klej)

Przebieg zajęć

Czym są elektroodpady?

Na początku zajęć zapytaj uczniów o definicję elektrośmieci. Są to wszystkie zepsute, zużyte lub zwyczajnie przestarzałe i niepotrzebne nam sprzęty elektryczne lub elektroniczne, których działanie uzależnione jest od dopływu prądu elektrycznego. Poproś, aby uczniowie wymienili przykładowe sprzęty, które staną się w przyszłości elektroodpadami. Zaproponuj uczniom, aby zrobili w swoich myślach szybki przegląd kolejnych pomieszczeń w domu: kuchni, łazienki, salonu, pokoju dziecięcego. Wspólnie zastanówcie się, jakie przedmioty mają największą szansę na szybkie stanie się elektrośmieciem. Czy moda i postęp technologiczny powodują, że elektrośmieci jest więcej?

Wyjaśnij uczniom, że dziś zastanowimy się, jak wygląda cykl życia przyszłych elektrośmieci i co mają one wspólnego z krajami Globalnego Południa.

Z czego zbudowany jest telefon komórkowy

Poproś, by uczniowie zastanowili się, z czego zbudowane są telefony komórkowe. Zapisuj pomysły na tablicy. Następnie wyjaśnij, że do produkcji telefonu komórkowego potrzebne są zarówno tworzywa sztuczne (plastik), najczęściej z substancji ropopochodnych oraz wiele metali, dzięki którym telefon może działać. Wśród nich są kadm, arsen, beryl, rtęć, selen, chrom, nikiel, tantal, miedź, kobalt, pallad, srebro a nawet złoto. Ponad 90% materiałów użytych w telefonach może być wykorzystane ponownie.

Cykl życia telefonu komórkowego

Rozdaj uczniom karty pracy z cyklem życia telefonu komórkowego (załącznik nr 1). Poproś o podpisanie rysunków. Gdy zadanie zostanie wykonane wspólnie, omówcie wszystkie etapy tego cyklu.

Podziel klasę na cztery grupy. Poproś uczniów, by w atlasie geograficznym świata (lub w Internecie) odnaleźli miejsca, gdzie wydobywa się surowce wykorzystywane do produkcji telefonu komórkowego. Gdy wszystkie grupy odnajdą już miejsca wydobycia tych surowców, poproś, by przedstawiciele grup wskazali na dużej mapie świata państwa i regiony związane z tymi surowcami. Podkreśl, że wiele surowców pochodzi z krajów Globalnego Południa.

Zapytaj uczniów, czy wiedzą, gdzie produkuje się telefony komórkowe. Większość firm przeniosła swoją produkcję do Azji, głównie do Chin i Tajwanu, gdzie koszty produkcji są tańsze niż w Europie, czy Ameryce Północnej. Tym samym produkcja również odbywa się w krajach Globalnego Południa.

A jak wygląda sprawa dystrybucji? Gdzie można kupić i korzystać z telefonu komórkowego? Obecnie praktycznie na całym świecie. W opinii ekspertów Międzynarodowego Związku Telekomunikacyjnego (ITU) – wyspecjalizowanej organizacji ONZ – liczba telefonów komórkowych na świecie przekroczy w 2014 roku granicę 7 miliardów¹.

W 2007 sprzedano ponad 1,1 miliarda telefonów na całym świecie², czyli co siódmy człowiek na świecie kupił wtedy telefon. Obecnie liczba telefonów komórkowych na świecie wzrasta o 3000 na minutę, w tym samym czasie populacja świata rośnie o...145 osób³.

Kolejnym etapem cyklu życia telefonu komórkowego jest konsumpcja. Zapytaj uczniów, ile w ich domach jest telefonów. Czy kiedy telefon się zepsuje, jest oddawany do naprawy czy raczej kupuje się nowy? Czy kiedy umowa na telefon się kończy (zwykle po 2 latach od kupienia), wymienia się telefon na nowy, choć stary wciąż jest sprawny? Jak często kupowane są nowe? Poinformuj uczniów, że choć średni okres zdatności telefonu komórkowego do użytku wynosi 7 lat, to rzeczywisty okres użytkowania wynosi około 1 roku. W 2012 roku Polacy kupili 1,75 mln telefonów. Wspólnie zastanówcie się, dlaczego tak często kupujemy

1. ŹRÓDŁO: <http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/792822,W-2014-na-jednego-czlowieka-bedzie-przypadal-jeden-telefon>.

2. ŹRÓDŁO: http://www.ekonsument.pl/materialy/publ_561_ulotka_ma-keitfair_it_na_zielono.pdf.

3. ŹRÓDŁO: http://wyborcza.pl/eko/1,113774,12037774,Telefony_komorkowe_kopalnia_zlota.html.

nowe telefony. Ta krótka dyskusja niech będzie wstępem do ostatniego etapu cyklu życia telefonu komórkowego.

Telefon komórkowy jako elektroodpad

Wyjaśnij, że rocznie w Europie wyrzucanych jest 105 milionów telefonów komórkowych. Zapytaj uczniów, co dzieje się z telefonem, który stał się właśnie odpadem. Czy jeszcze można coś z nim zrobić? Pokaż uczniom krótką animację <http://www.youtube.com/watch?v=a2ZKaZdXOQY> na temat odzyskiwania surowców z elektroodpadów. Zwróć uwagę, że w specjalnych zakładach utylizacji właśnie w ten sposób odzyskuje się wiele cennych metali ze starych i zużytych elektroodpadów. Według TopDollarMobile.pl z 6 tysięcy telefonów można odzyskać m.in. 130 g miedzi, 140 gram palladu, 340 g złota i aż 3,5 kg srebra. Wartość metali zawartych w 6 tysiącach telefonów to ok. 5500 zł.

Część firm odbierających elektroodpady nie oddaje ich do zakładów utylizacji. Łatwiej jest bowiem sprzedać ten sprzęt do krajów Globalnego Południa, gdzie zostanie on także poddany utylizacji, tyle że w prymitywnych i bardzo niebezpiecznych dla pracowników i środowiska warunkach. Pokaż uczniom mapę eksportu elektroodpadów (załącznik nr 2) oraz zdjęcia pochodzące z różnych krajów globalnego Południa http://ewasteguide.info/images_galleries lub <http://www.greenpeace.org/international/en/campaigns/toxics/electronics/the-e-waste-problem/where-does-e-waste-end-up>.

Następnie rozdaj każdej grupie kartki ze zdaniami (załącznik nr 3). Poproś uczniów, by przeczytali wszystkie zdania i zastanowili się, co łączy Ibrahima z Ghany z Krzyśkiem z Polski. Zadanie polega na odgadnięciu przyczyny problemu globalnego z informacji zapisanych na oddzielnych kartkach papieru. Zadanie wymaga od uczniów umiejętności myślenia analitycznego i szukania rozwiązań problemu. Szukając odpowiedzi, uczniowie poznają sieć powiązań i zależności oplatających naszą planetę.

Zadanie ma pokazać uczniom, że za problemy na świecie nie odpowiada jedna osoba. Zwykle na przyczyny problemów globalnych składają się odmiennie warunki życia mieszkańców różnych części świata. Na rozwiązania tych problemów również składają się działania wielu ludzi. W trakcie ćwiczenia uczniowie dowiadują się, że powody problemów i możliwości rozwiązań razem tworzą układankę zależności na świecie.

Wyjaśnij uczniom, że rozwiązanie zagadki znajdują dzięki mniej lub bardziej ważnym informacjom znajdującym się na rozdanych kartkach. Przypomnij im, że swoją odpowiedź muszą uzasadnić. Muszą opowiedzieć, jakie dostrzegli przyczyny, skutki i rodzaje powiązań, które naprowadziły ich na trop. Jak zdecydowali, które z informacji były ważniejsze od pozostałych?

Co ja mogę zrobić, by ograniczyć wywóz elektroodpadów na globalne wysypiska?

Podziel uczniów na sześć grup. Rozdaj każdej grupie jedno z hasel (załącznik nr 4) dotyczące tego, jak ograniczyć liczbę elektroodpadów. Poproś uczniów, aby przygotowali plakat ilustrujący hasło, które otrzymali. Dla utrudnienia plakat może być tylko w formie graficznej, bez użycia słów. Każda grupa ma do dyspozycji duży arkusz papieru oraz kolorowe pisaki. Jeśli istnieje taka możliwość, można również wykorzystać inne metody graficzne, np. kolaż.

Po wykonaniu prac, poproś uczniów o przedstawienie swoich plakatów. Jeśli były one bez słów, można spróbować

zorganizować konkurs, która grupa najszybciej odgadnie, co przedstawia dany plakat. Uczniowie mogą również pokusić się o dodanie własnych hasel, promujących odpowiedzialne postępowanie ze sprzętem elektronicznym i elektrycznym.

Podsumowanie

Po omówieniu plakatów, zawieś je w sali lekcyjnej bądź innym widocznym miejscu w szkole. Przypomnij uczniom, że mają szczęście chodzić do szkoły i uczyć się tylko w teorii o globalnych wysypiskach śmieci. Ibrahim z Ghany, podobnie jak wielu jego kolegów, wysypisko elektroodpadów sprządzanych np. z Europy, czyli także z Polski, musi traktować jak swoistą szkołę życia. Mimo iż chciałby się uczyć i zdobyć zawód. Zwróć także uwagę, że każde nasze działanie, choć z pozoru nieznaczące w skali globalnej, ma wpływ na to, co dzieje się w innych częściach świata.

Praca domowa

Poproś uczniów, by stworzyli mapę powiatu/miasta, na której zaznaczą punkty zbiórki zużytego i zepsutego sprzętu elektrycznego i elektronicznego.

Informacje dodatkowe dla nauczyciela

„Według informacji podawanych przez Falconbridge Limited – amerykańską firmę poddającą recyklingowi telefony komórkowe – 10 tys. aparatów (jedna tona) telefonów zawiera 140 kg miedzi, 3,14 kg srebra, 300 g złota 130 g palladu i 3 g platyny. Oznacza to, że w obecnym roku 2 mld telefonów pochłonie 628 ton srebra i 60 ton złota. To w większości bezpowrotna strata. Recykling telefonów komórkowych pozostaje daleki od ideału.

Badania, jakie przeprowadziła Nokia w 2008 roku, wykazały, że jedynie 3% telefonów tej marki poddano recyklingowi, a 16% sprzedano ponownie. Sytuacja się powoli polepsza: w USA recyklingowi poddawane jest ok. 8%. W Japonii restrykcyjne prawo sprawia, że przetwarza się tam nawet 20% aparatów. To wciąż tylko 1/5 wszystkich urządzeń. Co dzieje się z resztą? Trafiają na wysypisko. Wraz z nimi trafiają tam także zawarte w elektronicznych obwodach cenne i rzadkie metale. Nie tylko miedź i nikiel, ale także złoto oraz metale, o których nazwach słyszeliśmy tylko na lekcjach chemii: ind, tantal i pallad.

Produkcja telefonów komórkowych pochłania coraz większą część światowych zasobów metali – 3% światowej produkcji srebra i złota, 13% palladu i aż 15% kobaltu.

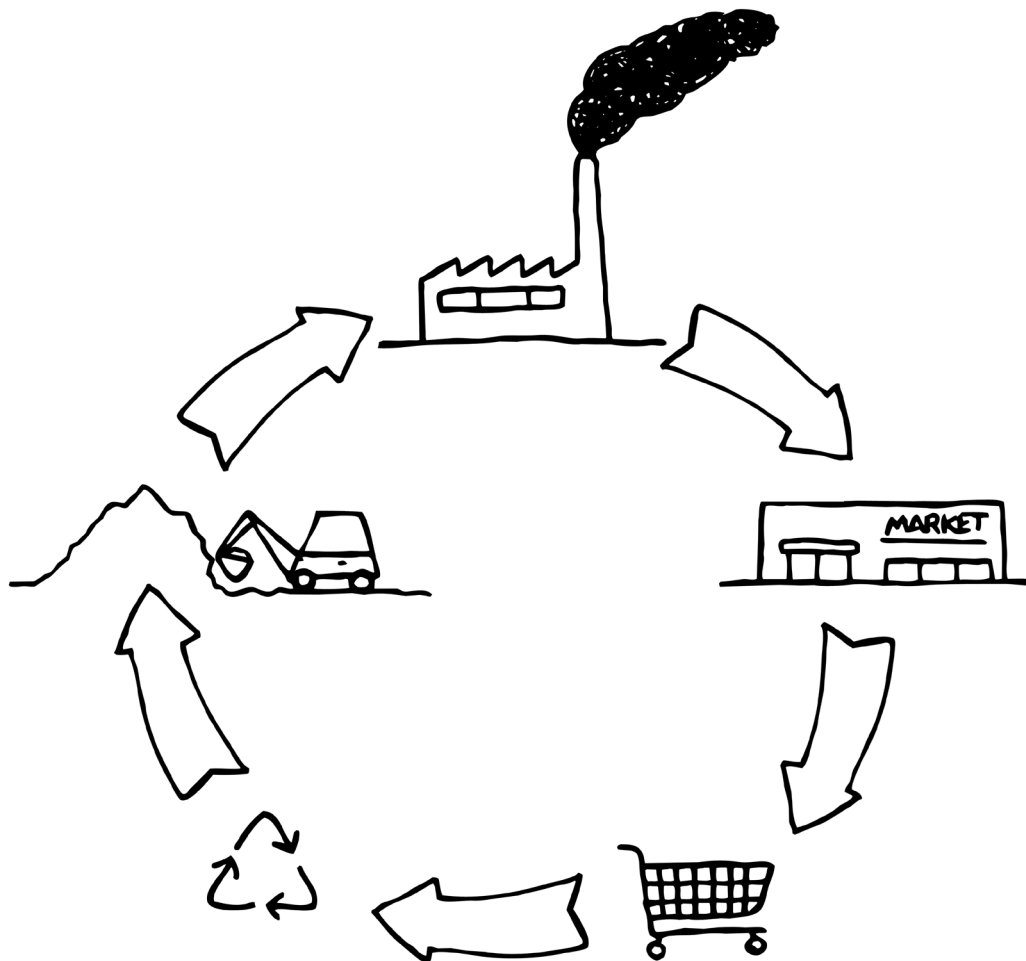
D. Komei Harana z tokijskiego Instytutu Badań Materiałowych oszacował ilość metali zawartych we wszystkich urządzeniach i elementach elektronicznych znajdujących się w Japonii, które można poddać recyklingowi. Liczby są oszałamiające. Tak zwane miejskie kopalnie, *urban mines*, zawierają tylko w Japonii 6800 ton złota – to niewiele mniej niż trzymane w USA rezerwy tego kruszcu (8100 ton)! Ilość srebra i złota zgromadzonego na japońskich śmietniskach równa jest 3-letniej światowej produkcji, a platyny aż 6-letniej”.

ŹRÓDŁO: Piotr Siergiej, „Telefony komórkowe – kopalnia złota”, Gazeta Wyborcza, 29.06.2012, http://wyborcza.pl/eko/1,113774,12037774,Telefony_komorkowe_kopalnia_zlota.html

Załącznik nr 1. Cykl życia produktu – telefon komórkowy

Przyporządkuj odpowiednie nazwy dla kolejnych etapów cyklu życia telefonu komórkowego.

DYSTRYBUCJA WYDOBYCIE SUROWCÓW UTYLIZACJA KONSUMPCJA PRODUKCJA

Załącznik nr 2. Mapa eksportu elektrodopadów

Załącznik NR 3. Co łączy Krzyśka z Polski z Ibrahmem z Ghany?

Krzyśiek ma 12 lat i właśnie dostał od rodziców kolejny telefon.
W 2009 roku na świecie sprzedano ponad 1,2 miliarda telefonów komórkowych.
Codziennie rano 16-letni Ibrahim z Ghany idzie na wysypisko elektroodpadów, gdzie pracuje 12 godzin dziennie.
W klasie Krzyśka wszyscy koledzy mają telefony komórkowe.
Ibrahim rozkłada na części stare telefony i komputery, próbując odzyskać cenne metale.
Do produkcji telefonów komórkowych wykorzystuje się 30 rodzajów metali, w tym bardzo niebezpieczne i trujące dla człowieka.
Rodzice Krzyśka bardzo się denerwują, gdy nie wiedzą, gdzie jest.
Ibrahim pracuje, aby pomóc siostrze skończyć szkołę.
W najlepsze dni Ibrahim zarabia ok. 1 dolara.
Ibrahim często wdycha niebezpieczny dym z wypalania surowców, przez co miewa bóle głowy i szybko się męczy.
25-letni brat Ibrahima pracował na wysypisku przez prawie 12 lat, ale choroba zmusiła go, by przestał pracować, gdyż ma raka.
Ibrahim chciałby zaoszczędzić tyle pieniędzy, by kupić narzędzia i zostać spawaczem – zacząć lepsze życie.
Krzyśiek często gubi swoje telefony komórkowe.
Ibrahim nie chodzi do szkoły.
Krzyśiek chciałby dostać na urodziny nie tylko lepszy telefon, ale i tablet.

NIE WYRZUCAJ ELEKTROŚMIECI DO ŚMIETNIKA!

Elektroodpady stanowią zagrożenie dla zdrowia ludzi i dla środowiska. Szkodliwe substancje i elementy z uszkodzonych bądź zdemontowanych na części urządzeń przedostają się do gleby, wód gruntowych i powietrza. Dlatego też nie wolno wyrzucać elektrośmieci w lasach, na złomowisku, ani nawet na śmietniku. Należy je oddać do odpowiednich punktów zbiórki elektroodpadów.

ODDAJ ZUŻYTY SPRZĘT DO PUNKTU ZBIERANIA LUB DO SKLEPU!

Gdy kupujemy nowe urządzenia, w sklepie możemy zostawić stary, zużyty sprzęt. Poza tym w każdej gminie działa punkt zbierania elektrośmieci, który przyjmuje je nieodpłatnie. Sprzęt powinien być kompletny. Baterie bądź akumulatory należy wyjąć z urządzenia i umieścić w przeznaczonym na to pojemniku.

NIE DEMONTUJ SAM URZĄDZEŃ ELEKTRYCZNYCH I ELEKTRONICZNYCH!

Zużyty sprzęt zawiera niebezpieczne substancje dla zdrowia ludzi i dla środowiska. Samodzielny demontaż jest dlatego bardzo ryzykowny. Jedynie specjalistyczne zakłady, gdzie doświadczeni technicy pracują przy zachowaniu wszelkich środków ostrożności, mogą rozbierać na części elektroodpady.

NIE GROMADŹ ELEKTROODPADÓW W DOMU!

Zużyty, uszkodzony i nieprzydatny sprzęt jest również niepotrzebny w domu, w piwnicy czy w garażu. Lepiej go nie gromadzić, a oddać do odpowiednich punktów zbiórki. Stamtąd przekazywane są do specjalnych zakładów, w których odzyskuje się cenne surowce, które wykorzystywane są do produkcji nowych urządzeń.

OSZCZĘDZAJ ENERGIĘ I SUROWCE!

Stare i nieefektywne urządzenia wymień na bardziej ekonomiczne i spełniające wysokie standardy ochrony środowiska. Wyłączaj urządzenia, gdy ich nie używasz, stosuj energooszczędne źródła światła.

ZNAJDŹ ADRESY PUNKTÓW ZBIERANIA!

W każdej gminie znajduje się punkt zbierania elektroodpadów. Znajdź adresy najbliższych punktów. Informacje na ten temat można znaleźć m.in. w Internecie.

Opracowano na podstawie: http://www.ekoszkola.pl/media/filemanager/publikacje/pliki/na_tropie_elektrosmieci_final.pdf

Bibliografia

- http://www.newsweek.pl/newsweek_swiat/globalne-wysypisko,48815,1,1.html
- <http://www.silnepoludnie.pl/component/content/article/18-toksyczne-odpadyzalewajakrajepoludnia>
- <http://ulicaekologiczna.pl/umysl-i-cialo/zamien-elektroodpady-na-kulturalne-wypady-czyli-ezonkwe-wroclawiu/>
- http://www.ceo.org.pl/sites/default/files/news-files/metaleppt_1.pdf
- http://www.ekoszkola.pl/media/filemanager/publikacje/pliki/na_tropie_elektrosmieci_final.pdf
- <http://www.elektroodpady.edu.pl/files/2012/11/Elektroodpady-materia%C5%82y-szkoleniowe-dla-nauczycieli-pdf.pdf>
- <http://www.zielonalekcja.pl/index.php?mod=materia-&id=5065>
- http://www.ekonsument.pl/a66702_elektrosmieci.html
- <http://www.drugiezycieelektrosmieci.pl/2012/materiały/2.pdf>
- http://wyborcza.pl/eko/1,113774,12037774,Telefony_komorkowe_kopalnia_zlota.html

DALEKO DO SZKOŁY. O DOSTĘPIE DO EDUKACJI

Podstawa programowa:

HISTORIA I SPOŁECZEŃSTWO

Treści: 1.5, 4.4, 7.1, 7.2

PRZYRODA

Treści: 1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 12.4, 13.1, 13.2

Cel ogólny: uświadomienie znaczenia edukacji w życiu człowieka i problemów związanych z edukacją w krajach Globalnego Południa

Cele szczegółowe:

Uczennica/uczeń:

- dostrzega podobieństwa i różnice dotyczące polskich i nepalskich szkół i przedszkoli,
- rozumie, dlaczego edukacja jest ważna w życiu człowieka,
- potrafi powiedzieć, jakie umiejętności daje szkoła (umiejętność czytania i pisania, liczenia),
- zna konsekwencje braku podstawowej edukacji,
- wie, dlaczego nie wszędzie dzieci mogą chodzić do szkoły,
- wskazuje Nepal na mapie Azji,
- wie, że Himalaje to najwyższe góry świata,
- zna nazwę najwyższej góry świata,
- intuicyjnie rozumie pojęcie grupy etnicznej,
- poznaje przykładowe grupy etniczne Nepalu: Szerpów i Newarów,
- wyjaśnia pojęcia „turysta”, „himalaista”,
- zna swoje prawa,
- wie, że każde dziecko na świecie ma prawo do edukacji.

Czas: 90 minut

Miejsce: sala lekcyjna ze stolikami do pracy w grupach

Materiały: polityczna i fizyczna mapa Azji, prezentacja o Nepalu, plan miejscowości w której znajduje się szkoła (opcjonalnie), pisaki, małe karteczki (np. typu post-it), duże arkusze papieru (3–4 sztuki), zdjęcia Himalajów oraz zdjęcia szkół ([prezentacja dostępna pod adresem eduglob.zrodla.org/pliki/nepal_prezentacja.pdf](http://eduglob.zrodla.org/pliki/nepal_prezentacja.pdf)).

Przebieg zajęć

Himalaje

Powitaj dzieci i wyjaśnij, że dziś udacie się w wirtualną podróż do wyjątkowego kraju położonego w najwyższych górach świata – Nepalu. Zapytaj uczniów, jak nazywają się najwyższe góry świata. Poproś, aby uczniowie znaleźli je na mapie fizycznej Azji lub świata. Poproś, aby uczniowie przypomnieli sobie, jakim kolorem zwykle na mapach fizycznych oznaczone są tereny położone najwyżej. W razie potrzeby wyjaśnij, że jest to kolor pomarańczowy lub czerwony. Poproś o wskazanie Himalajów i odnalezienie

Mount Everestu – najwyższej góry świata oraz Nepalu. Pokaż zdjęcia Himalajów (pierwsza część prezentacji dostępnej pod adresem eduglob.zrodla.org/pliki/nepal_prezentacja.pdf) i poproś, by dzieci zastanowiły się, jak można by nazwać te góry, gdyby nie miały nazwy. Po wyczerpaniu pomysłów wyjaśnij, że nazwa „Himalaje” znaczy „siedziba śniegów” (z sanskrytu: himá, czyli zima, śnieg, oraz ālaya, czyli siedziba, leżący), zaś Mount Everest po nepalsku nazywa się Sagarmatha, czyli „Czoło Nieba”. Szczyt ma wysokość 8848 m n.p.m. – to tyle, ile miałby wieżowiec z ok. 3 tysiącami pięter albo 300 dziesięciopiętrowych wieżowców ustawionych jeden na drugim. Wyjaśnij, że większą część Nepalu (ok. 80%) pokrywają góry o średniej wysokości ok. 6 tysięcy m n.p.m. i aż 8 z 10 szczytów na świecie przekraczających 8 tysięcy m n.p.m.

Z tego właśnie powodu Nepal jest bardzo często odwiedzany przez himalaistów, czyli osoby wspinające się na najwyższe szczyty świata. W wysokich partiach Himalajów żyje lud Szerpów, spośród którego wywodzi się najwięcej himalaistów i zdobywców Mount Everestu. Pierwszymi ludźmi, którzy stanęli na szczycie góry (w roku 1953), byli nepalski Szerpa Tenzing Norgay oraz Nowozelandczyk Edmund Hillary.

Jak wygląda życie w górach?

Zapytaj dzieci, czy chciałyby mieszkać w Nepalu. Czy życie w górach, i to tak wysokich, jest łatwe? Jak ono może wyglądać? A jak mieszkanie w Himalajach może wpływać na życie dzieci? Jak wygląda życie dorosłych, czym mogą się zajmować, gdzie pracować? Jaką korzyść mogą dać im najwyższe góry świata?

Dlaczego nie każde dziecko chodzi do szkoły?

Poproś, aby dzieci indywidualnie zastanowiły się, jak blisko mają do najbliższej szkoły (niekoniecznie chodzi o tę placówkę, do której chodzą, ale o tę, która jest najbliżej ich miejsca zamieszkania). Jak długo by tam szły na piechotę? Czy do szkoły da się dojechać samochodem, autobusem lub rowerem? Poproś, aby uczniowie, wracając dziś ze szkoły, policzyli, ile mają kroków do domu. Jeśli mama lub tata podwozi ich samochodem lub jadą autobusem, niech wezmą pod uwagę kroki do i z samochodu/autobusu.

Możesz również zaproponować uczniom zmierzenie na planie miasta/mapie gminy odległości między domem a szkołą

Wyjaśnij, że połowa Nepalczyków mieszka na wąskim pasku nizin rozciągających się na południu kraju, a druga połowa w górach, często we wsiach, które nie są połączone drogą z żadnym miasteczkiem. Zdarza się, że do najbliższej szkoły trzeba iść pieszo 2 godziny górskimi ścieżkami, a później kolejne 2 godziny wracać. Czasami szkoła jest tak daleko, że nawet małe dzieci muszą wyjechać z domu i zamieszkać w internacie. Wiele dzieci w Nepalu wcale nie chodzi do szkoły. Niektórzy rodzice są zbyt biedni, by je tam posłać. Czasem szkoła jest zbyt daleko, a dzieci zbyt słabe lub chore. Rodzice, którzy sami nie chodzili nigdy do szkoły i nie potrafią czytać ani pisać, nie zdają sobie sprawy, jak bardzo edukacja jest ważna i ile potrafi w życiu zmienić.

Czy warto się uczyć?

Podziel dzieci na 3–4-osobowe grupy, rozdaj pisaki i małe karteczki (np. typu post-it). Poproś, aby grupy napisały/narysowały, dlaczego warto się uczyć, do czego potrzebna jest umiejętność czytania i pisanie czy liczenia, co umożliwia wiedza zdobyta w szkole. Poproś, aby każda grup przygotowała co najmniej kilkanaście odpowiedzi. Dla ułatwienia możesz zadawać pytania pomocnicze, np. czy trzeba się uczyć, by zostać pielęgniarką, pilotem, kierowcą, informatykiem, strażakiem, pracownikiem biura, recepcjonistą w hotelu? W jaki sposób umiejętności zdobyte w szkole wpływają na codzienne życie np. zakupy, spędzanie czasu wolnego itp.? Po zakończeniu pracy poproś dzieci o pogrupowanie karteczek według własnego klucza, a następnie przyklejenie pogrupowanych kartek na duży arkusz papieru lub tablicę.

Szkoły z różnych stron świata

Dla starszych dzieci:

Naszykuj trzy duże arkusze papieru, na jednym napisz (ewentualnie narysuj) „szkoła”, a drugim „nauczyciel”, na trzecim „uczeń”. Podziel dzieci na trzy grupy, rozdaj arkusze i pisaki. Poproś, aby grupy odpowiedziały na pytania, odpowiednio:

- Co jest potrzebne, żeby działała szkoła?
 - Co jest potrzebne nauczycielom, by dobrze uczyć?
 - Co jest potrzebne dzieciom, by mogły chodzić do szkoły?
- Odpowiedzi można na arkuszu zapisywać lub rysować.

W razie potrzeby możesz pomóc uczniom korzystając z pytań pomocniczych, np. z czego składa się szkoła (z budynku, nauczycieli, dzieci)? Jak powinna być wyposażona szkoła, żeby można było przyjemnie i skutecznie się w niej uczyć? Jaki powinien być nauczyciel? Czego potrzebują dzieci, by pójść do szkoły?

Prawdopodobnie dzieci będą konstruować odpowiedzi na podstawie własnych doświadczeń, obserwacji swojej szkoły czy swojego szkolnego „ekwipunku”. Kiedy pomysły na odpowiedzi się wyczerpią, porozmawiaj z dziećmi na temat szkół w krajach Globalnego Południa. Obejrzyjcie zdjęcia szkół z różnych regionów Nepalu, Ghany, Indonezji, Gwatemali, Algierii, Peru, Mongolii i Tanzanii (druga część prezentacji dostępnej pod adresem eduglob.zrodla.org/pliki/nepal_prezentacja.pdf). Poproś, aby dzieci zastanowiły się, czego z ich punktu widzenia brakuje w oglądanych szkołach, a co jest podobne do szkół, do których sami chodzą.

Prawo do edukacji

Wyjaśnij, że choć każde dziecko na świecie ma prawo do edukacji, to jednak nie każde dziecko w uboższych krajach może chodzić do szkoły. Wynika to z tego z różnych powodów, np. w wielu wsiach nie ma żadnej szkoły, w szkołach brakuje podstawowego wyposażenia, toalet, wody, podręczników, zeszytów. W wielu małych szkołach pracuje tylko jeden nauczyciel, więc kiedy ta osoba zachoruje, nie ma kto uczyć. Wielu rodziców jest zbyt biednych, by zapłacić za szkołę, a nawet gdy szkoła jest bezpłatna, potrzebne są przecież odpowiednie ubrania (np. mundurek), buty, podręczniki, zeszyty. Czasami sytuacja rodziny jest tak trudna, że brakuje pieniędzy na jedzenie czy lekarstwa, a chorym i osłabionym dzieciom trudno się uczyć. Czasami dzieci zmuszone są do pracy, aby wesprzeć finansowo rodzinę. Zwykle gdy rodzice mają kilkoro dzieci i nie stać ich na edukację wszystkich, w pierwszej kolejności kształceni są chłopcy.

Poproś dzieci o kontynuację wcześniejszej pracy, poproś, aby uzupełniły rozpoczęte rysunki o rzeczy, których wcześniej nie narysowały/napisały, bo wydały się tak naturalne, że trudno je było wymyślić, np. posiadanie butów czy toalety w szkole.

Przykładowe odpowiedzi:

- szkoła: dzieci i nauczyciele, budynek, oświetlenie, toalety, woda, meble, ciepło, pomoce (np. tablica), mapy, modele, książki itp.
- nauczyciel: dzieci, książki, tablica, pomysły, wiedza, pomoce (np. globus), model człowieka, rzeczy do doświadczeń itp.
- dzieci: ubranie, buty, zeszyty, kanapki, książki, piórniki, tornister, farby, kredki itd.

Poproś o zaprezentowanie prac przez liderów grup, a następnie wyjaśnij, że Nepal jest bardzo biednym krajem, wielu dorosłych nie ma pracy, ale coraz bardziej rozwija się turystyka. Wielu ludzi z całego świata przyjeżdża do Nepalu, żeby wspinać się na najwyższe góry świata albo choćby tylko je zobaczyć. W związku z tym potrzebne są hotele, restauracje, przewodnicy, kierowcy. Dlatego ważna jest edukacja, w tym znajomość języków obcych.

Na zakończenie podsumuj zajęcia, korzystając z plakatu powstałego w części zatytułowanej „czy warto się uczyć”.

Materiały dodatkowe dla nauczyciela

Ludzie gór

fragment artykułu „Ludzie gór” z bloga podróżniczego vagabundos.pl

Wioski w górach zazwyczaj oddalone są od siebie o kilka godzin szybkiego marszu. W 90% osad nie występują pojazdy mechaniczne, bo dróg w zasadzie nie ma, a jedynym traktem łączącym zabudowania są górskie, kamieniste ścieżki, niejednokrotnie przypominające szlak na Giewont. Oznacza to, że do wiosek, do których dochodzi jakakolwiek przejezdna droga, niejednokrotnie trzeba maszerować od 2 do 3 dni. Oczywiście tempem Szerpy, nieosiągalnym dla białych twarzy. Oprócz zwyczajnych niedogodności, którymi obciążone jest zamieszkiwanie tak odludnych terenów, jak np. transport żywności i innych niezbędnych materiałów, z życiem Szerpów wiążą się również inne niewygody, jak chociażby posłanie dzieci do szkoły. Szkoły w wioskach są oczywiście rzadkością, więc te rodziny, które są na tyle zamożne, aby kształcić swoje dzieci, muszą posyłać je do wiosek odległych o jeden lub kilka dni drogi.

Dzieciaki, nawet sześć – czy siedmioletnie, nie mają oczywiście możliwości dojeżdżać do domu, więc podczas nauki mieszkają w internatach. Nasz trekking przypadł akurat pod koniec miesięcznych wakacji związanych z dwoma najważniejszymi świętami w Nepalu – Dasain i Diwali. W tym czasie dzieci były akurat w domach, ale w ostatnią sobotę naszego marszu wypadł czas pożegnań i płaczu maluchów, wyjeżdżających na kolejne 4–5 miesięcy. Edukacja w Nepalu jest wszystkim, więc przed dziećmi, które nie chodzą do szkoły, rozpościera się bardzo wyboista droga. Jednak w tych górskich okolicznościach, gdzie już sześćioletnie brzdące mieszkają w internatach, człowiek naprawdę zaczyna się zastanawiać, które z dzieciaków są prawdziwymi szczęściami.

ŹRÓDŁO: vagabundos.pl/2010/11/16/ludzie-gor/

Edukacja dla wszystkich. Dostęp do edukacji w krajach globalnego Południa na przykładzie Nepalu

Co piąty dorosły człowiek (powyżej 15. roku życia) na świecie nie potrafi pisać ani czytać. Dla 61 milionów dzieci w wieku szkolnym na świecie edukacja wciąż znajduje się poza zasięgiem. Choć poziom alfabetyzacji w Nepalu wciąż rośnie, to nadal aż 29% dzieci nie chodzi nawet do szkoły podstawowej. Krajów podobnych pod tym względem do Nepalu jest niemało, przede wszystkim w Afryce Subsaharyjskiej, ale również w Azji i Ameryce Południowej. Przyczyn tego stanu rzeczy jest wiele.

Ubóstwo – często rodzice są zbyt biedni, by posłać dziecko do szkoły. Choć w Nepalu działają bezpłatne szkoły państwowe, to w wielu regionach ich po prostu fizycznie brakuje. Są położone zbyt daleko, by dzieci mogły do nich dojść. Odległość jest jednym z podstawowych powodów nieposyłania dzieci do szkoły w krajach Globalnego Południa. W Nepalu funkcjonują również szkoły z internatami (także podstawowe), ale często koszt internatu jest poza zasięgiem finansowym rodziców. Nawet jeśli rodzicom zależy na wykształceniu dziecka, to nie zawsze jest to możliwe. Nawet jeśli bezpłatna szkoła znajduje się w pobliżu, to problemem okazuje się zakup mundurków, książek, zeszytów, a nawet ołówków. Często też praca dzieci okazuje się niezbędnym uzupełnieniem domowego budżetu – również z tego powodu dzieci nie chodzą do szkoły. Międzynarodowe badania wskazują, że dzieci matek, które skończyły chociaż szkołę podstawową, są dwukrotnie mniej zagrożone tym, że nie pójdą do szkoły, niż kobiet, które pozbawiono edukacji. Niewykształceni rodzice nie mają świadomości, jakie możliwości rozwojowe daje choćby umiejętność czytania i pisania, a dodatkowo bieda i konieczność pracy dzieci utwierdza rodziców w ich decyzji. W Nepalu nie ma sankcji za nieposłanie dziecka do szkoły, a biedne rodziny nie otrzymują wsparcia od rządu.

Z ubóstwem związany jest stan zdrowia dzieci, który również wpływa na absencję, a także na możliwości przyswajania wiedzy. W sytuacji, gdy dzieciom brakuje pieniędzy na jedzenie, szkoła odchodzi na dalszy plan. Niedożywione dzieci częściej chorują, a także zwyczajnie są osłabione,

mają trudności z koncentracją. Nepal jest 2. po Afganistanie najbiedniejszym i najmniej rozwiniętym z krajów azjatyckich. Duża część dzieci nie otrzymuje wystarczającej ilości jedzenia, problemem jest również jego mała różnorodność i zasobność w niezbędne do zdrowego rozwoju składniki odżywcze. Często dzieci nie przynoszą do szkoły nic do jedzenia, a lekcje zwykle trwają od godz. 10 do 16. A przecież wielu uczniów poświęca dodatkowo wiele czasu na dotarcie z domu do szkoły i z powrotem. Kolejny problem to dostęp do wody pitnej w czasie lekcji. Problem ten nasila się latem, które w Nepalu jest gorące. Źle wentylowane, przegrzewające się budynki oraz brak wody utrudniają koncentrację uczniów.

Brak wody to również brak podstawowej higieny, takiej jak mycie rąk. W krajach Globalnego Południa miliony dzieci umierają z powodu łatwo uleczalnych chorób – cholery i biegunki, przenoszonych m.in. przez brudne ręce. Problemem jest również dostępność oddzielnych dla chłopców i dziewcząt toalet, a nawet toalet w ogóle. W znaczenie większym stopniu powoduje on wykluczanie z edukacji dziewcząt niż chłopców. Dyskryminacja dziewcząt w dostę-

pie do edukacji w Nepalu jest doskonale widoczna. Tylko 48% dorosłych Nepalek i 70% nepalskich mężczyzn potrafi czytać. Do szkoły podstawowej chodzi 46% dziewcząt i 78% chłopców. W wielu kulturach kobiety uważa się za mniej wartościowe niż mężczyźni. W rodzinach wielodzietnych w pierwszej kolejności do szkoły posyłani są chłopcy.

Często rodzice nie chcą inwestować w wykształcenie córek, gdyż po ślubie przejdą one do rodziny męża i w przyszłości nie będą wspierać swoich rodziców. W niektórych krajach Globalnego Południa dziewczynki wcześnie wydawane są za mąż (12–13-letnie mężatki nie są niczym niespotykanym), więc nawet jeśli dziewczyna chodzi do szkoły, to w przypadku zamążpójścia najczęściej porzuca edukację. Poza tym do obowiązków kobiet i dziewcząt należy zajmowanie się domem, gotowanie i dostarczanie wody. Dziewczynki w wielu krajach zmuszone są poświęcać kilka godzin dziennie na wielokilometrowy marsz do źródeł wody i przez to nie mają czasu na szkołę. Dyskryminacja kobiet, a także kast niższych, jest powszechna w Nepalu, mimo że system kastowy oficjalnie został zniesiony i zakazany. Połączenie bycia kobietą i przynależności do niskiej kasty, co z kolei łączy się z ubóstwem, powoduje, że dostęp do edukacji staje się jeszcze trudniejszy. Wśród najniższych kast w Nepalu czytać potrafi zaledwie jedna trzecia osób. Co 3. Nepalka kończy szkołę średnią, dziewcząt z najniższych kast tylko 12%, a uniwersytet ukończyło zaledwie kilkanaście z nich.

Kolejnym problemem jest niska jakość państwowych szkół w Nepalu. Objawia się ona zarówno – szczególnie na prowincji – bardzo kiepską infrastrukturą, a właściwie jej brakiem, jak również nieskutecznymi metodami nauczania. Często sale wyposażone są jedynie w stare, niewygodne ławki bez oparcia (w których przez kilka godzin siedzi kilkoro dzieci) i tablicę. Szkołom brakuje materiałów do nauczania, książek, pomocy naukowych. Z tym wiąże się sposób przekazywania wiedzy. Nauczyciele stosują przestarzałe metody, oparte w dużej mierze na mechanicznym wielokrotnym powtarzaniu i zapamiętywaniu treści, bez jej zrozumienia. Często treści nie są dopasowane do wieku dzieci. Skutkuje to tym, że nawet po kilku latach edukacji dziecko nie potrafi czytać ze zrozumieniem czy dokonać prostych obliczeń.

Nauczycielom brakuje wiedzy pedagogicznej i szkoleń, a także motywacji. Nauka nie jest ciekawa i dzieci nie mają motywacji do chodzenia do szkoły. Na porządku dziennym jest bicie dzieci. W krajach, gdzie mieszkańcy posługują się wieloma językami, problemem staje się brak edukacji w rodzinnym języku ucznia. Problem ten dotyczy również Nepalu. Dzieci wychowane w jednym z lokalnych dialektów lub języków nie znają języka urzędowego używanego w szkole. Choć nauka drugiego języka jest zjawiskiem pozytywnym, to powinien on być traktowany właśnie jako drugi język, a pozostałe lekcje, przynajmniej na początku, powinny odbywać się w języku zrozumiałym dla ucznia.

Ogromnym problemem nepalskich szkół jest absencja nauczycieli. W Nepalu 1 nauczyciel przypada na 32 uczniów (Polsce 9,6). Często w szkole pracuje 1 nauczyciel. Brak odpowiedniej liczby nauczycieli przekłada się na przepełnione klasy i wspólną naukę dzieci w różnym wieku.

W sytuacji, gdy nauczyciel zachoruje, szkoła praktycznie przestaje działać. Dzieci, przychodząc do szkoły, marnują czas, a po którymś razie w ogóle przestaną się zjawiać. Nieobecności nauczyciela, choroby uczniów, pogłębienie

ubóstwa, zła jakość kształcenia powodują, że wielu uczniów przerywa edukację, nie kończąc nawet szkoły podstawowej.

Podobne problemy dotyczą wielu krajów Globalnego Południa. Alfabetyzacja dorosłych w Mali, Nigrze, Etiopii i Burkina Faso kształtuje się na poziomie 25–29%, w Erytrei tylko 48% dzieci w wieku szkolnym zapisanych jest do szkoły podstawowej (a chodzi jeszcze mniej), w ogarniętej nieustającą od lat wojną Demokratycznej Republice Konga na 1 nauczyciela przypada 64 uczniów, a alfabetyzacja młodych ludzi (w wieku 17–25) spada – a to tylko przykłady. Edukacja jest kluczem do wydobywania się z biedy, zmniejsza ubóstwo (pozwala zdobyć lepszą i lepiej płatną pracę, założyć własną firmę) i dłuższej perspektywie powoduje rozwój społeczny i gospodarczy kraju, wpływa na jakość zdrowia (poprzez propagowanie profilaktyki, badań i zdrowego odżywiania), sprzyja rozwojowi demokracji i aktywności obywatelskiej, sprzyja trosce o środowisko, a dodatkowo edukacja dziewcząt wyrównuje nierówności płci, wpływa na rozwój całej rodziny, poprawia zdrowotność i szanse przeżycia dzieci. 2 z Milenijnych Celów Rozwoju przyjętych w 2000 roku odnosi się wprost do edukacji. Cel 2. mówi o zapewnieniu powszechnego nauczania na poziomie podstawowym (ukończenia wszystkich klas szkoły) dla wszystkich chłopców i dziewcząt. Cel 3. promuje równość płci i awans społeczny kobiet, poprzez wyeliminowanie nierównego dostępu płci do 1. i 2. szczebla edukacyjnego do 2005 roku, a na wszystkich szczeblach do 2015 roku.

Od czasu przyjęcia Milenijnych Celów Rozwoju udało się ograniczyć liczbę dzieci żyjących poza systemem edukacji ze 115 milionów do 61 milionów, z czego połowa żyje w Afryce Subsaharyjskiej, jednak szkoły podstawowej wciąż nie rozpoczyna nawet co 4. dziecko. Proporcja dziewcząt do chłopców pozostających poza systemem edukacji w skali świata w ciągu dziesięciu lat spadła z 58% do 53%, ale są regiony, gdzie te proporcje wciąż są bardzo nierówne (Azja Zachodnia – 65% i Północna Afryka – 79%). Poprawił się również wskaźnik ukończenia szkoły podstawowej, wzrósł on do 90%, ale w Afryce tylko 7 dzieci na 10 rozpoczynających naukę kończy ją i tylko co 4. spośród tych, które szkołę podstawową ukończyło, kontynuuje edukację. W 2010 roku 122 miliony osób w wieku od 15 do 24 lat nie potrafiło przeczytać ani napisać krótkiego, prostego tekstu (w tym 74 mln kobiet i 48 mln mężczyzn). Nierówność pomiędzy płciami powoli zmniejsza się, w szkołach podstawowych na świecie, średnio na 100 uczniów w szkołach podstawowych przypada 97 uczennic, a na drugim etapie edukacyjnym stosunek ten wynosi 100 do 96, ale w Afryce Subsaharyjskiej na 100 chłopców do szkoły zapisane były tylko 82 dziewczynki.

Zapewnienie dzieciom edukacji na właściwym poziomie daje większe nadzieje na spełnienie pozostałych celów milenijnych.

- Children of Nepal, <http://www.childrenofnepal.org/>
- Czym są prawa człowieka?, <http://amnesty.org.pl/badz-aktywny/edukacja/prawa-czlowieka/czym-sa-prawa-czlowieka.html>
- Devishwar Pirti Primary School, Himalaje.pl, <http://www.himalaje.pl/pirti.htm>
- Human Development Report 2011. Sustainability and Equity: A Better Future for All, wyd. UNDP, Nowy Jork 2011, http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2011_EN_Complete.pdf
- Jędrzej Witkowski (red.), *Cały świat w klasie*, Warszawa 2011
- Literacy and Education Data for the school year ending in 2010, <http://www.uis.unesco.org/literacy/Pages/adult-youth-literacy-data-viz.aspx>
- Nepal Schools Aid, <http://nepalschoolsaid.blogspot.com/>
- Reaching out-of-school children, <http://www.uis.unesco.org/Education/Pages/reaching-oosc.aspx>
- The Millennium Development Goals Report 2012, <http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Resources/Static/Products/Progress2012/English2012.pdf>
- UIS STATISTICS IN BRIEF. Education profile – Nepal, http://stats.uis.unesco.org/unesco/TableViewer/document.aspx?ReportId=121&IF_Language=eng&BR_Country=5240&BR_Region=40535
- United Nations Millennium Development Goals Indicators, <http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Data.aspx>

Bibliografia

- Adult and youth literacy, 1990–2015, Analysis of data for 41 selected countries, <http://www.uis.unesco.org/literacy/Documents/UIS-literacy-statistics-1990-2015-en.pdf>
- Agata Grabau, „Czarownice z Nepalu”, „Przegląd” nr 23/2010, <http://www.przegląd-tygodnik.pl/pl/artykul/czarownice-nepalu>

KTO ZAJDZIE WYŻEJ? O ZNACZENIU RÓWNOUPRAWNIENIA PŁCI

Opracowano na podstawie:

- *Pierwsze kroki: jak uczyć o prawach człowieka*, Anna Legan, Ewa Soboń, Stowarzyszenie Amnesty International w Polsce, Gdańsk 1998
- *Równouprawnienie a rozwój*, Gosia Świderek [w:] *Zależności Globalne. Scenariusze zajęć lekcyjnych dla szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych*, wyd. Polska Ziemia Sieć, Kraków/Szczecin 2012

Podstawa programowa:

HISTORIA:

IV, V, 1.7), 7.4)

PLASTYKA

2.2)

ETYKA

I

Cel ogólny: uświadomienie uczennicom i uczniom istnienia nierówności płciowych oraz ich negatywnego wpływu na życie jednostek i społeczności

Cele szczegółowe:

Uczennica/uczeń:

- wyjaśnia, czym jest równouprawnienie,
- rozumie znaczenie równouprawnienia w życiu jednostek i społeczności,
- potrafi sprzeciwić się opiniom akceptującym dyskryminację,
- rozumie powiązania między sytuacją kobiet a rozwojem kraju,
- ma świadomość istnienia wiążących prawnie dokumentów międzynarodowych poświęconych równouprawnieniu kobiet, ponieważ wiąże prawa kobiet z prawami człowieka,
- ma świadomość, że kobiety są nie tylko ofiarami dyskryminacyjnych praktyk, ale i aktywnymi aktorkami życia politycznego i społecznego,
- doskonalili umiejętność pracy w grupie i dyskusowania.

Czas: 90 minut

Miejsce: sala lekcyjna, ew. klatka schodowa w szkole

Materiały: arkusze papieru (minimum 5), mazaki/markery, taśma malarska lub sznurek, pocięte załączniki nr 1 (załącznik nr 1 należy powielić, tak aby postaci wystarczyło dla wszystkich), 3 i ew. 5 (jeśli uczniowie będą losować pracę domową)

Przebieg zajęć

Kto zajdzie wyżej?

Nie informuj uczniów od razu, czemu będą poświęcone zajęcia. Rozdaj pocięte opisy osób z załącznika nr 1 i poproś,

by każdy przeczytał po cichu opis postaci oraz „wczuł się” w rolę, ale nie informował kolegów ani koleżanek, kim jest. Uwaga, opisów jest 11, więc będą się powtarzać. Zadbaj o to, by każdy z nich został wykorzystany, tak aby zapewnić jak największą różnorodność.

Jeżeli w szkole nie ma schodów, poproś uczniów, by ustawili się w szeregu (wcześniej należy przesunąć ławki i krzesła pod ścianę, albo wyjść na korytarz). Jeżeli w szkole są dostępne schody, idźcie tam całą grupą i stańcie na dole. Odczytuj po kolei stwierdzenia z załącznika nr 2. Osoby, do których roli pasują poszczególne stwierdzenia, robią krok do przodu albo wspinają się po schodach o jeden stopień. Reszta stoi w miejscu.

Po zakończeniu ćwiczenia poproś, by osoby, którym przypadła rola kobiety/dziewczyny, podniosły rękę do góry. Gdy opuszczą ręce, poproś o to samo uczniów odgrywających rolę mężczyzny/chłopca. Okaże się, że generalnie mężczyźni „zaszli” wyżej/dalej niż kobiety.

Wróćcie do klasy, usiądźcie. Poinformuj uczniów, że tematem lekcji będzie równouprawnienie płci. Zapytaj uczniów, jaki wniosek płynie z wykonanego przed chwilą ćwiczenia. Czy szanse życiowe dziewczynek i chłopców są takie same? Poproś kilka osób o przedstawienie swojej roli i opowiedzenie, co pozwoliło im iść do przodu, a co trzymało ich w miejscu.

Przeprowadź krótką dyskusję (ok. 10–15 minut). Czy to sprawiedliwe, że kobiety i mężczyźni traktowani są w inny sposób? Jakie rodzi to konsekwencje? Czy są to konsekwencje tylko dla poszczególnych osób, czy dla całych społeczności? Wyłumacz uczniom, że jeżeli dziewczynki nie chodzą do szkoły, ma to wpływ także na los ich przyszłych dzieci (na ich zdrowie, szanse na edukację, lepszą pracę). Jeżeli kobiety mają trudności z dostępem do władzy i ważnych stanowisk, to ta władza nie będzie zajmować się problemami kobiet (bo nie ma kto się o to upomnieć) i mamy do czynienia z błędnym kołem (patrz: Informacje dodatkowe dla nauczyciela).

Uwaga! W trakcie dyskusji pilnuj, by dziewczynki i chłopcy wypowiadali się równie często i długo.

Czym jest równość płci?

Poproś uczniów o wspólne zdefiniowanie równouprawnienia (równość wobec prawa, korzystanie z jednakowych praw). Zadbaj o to, aby uczniowie dobrze zrozumieli pojęcie równości płci. Nie chodzi o to, by wszyscy byli jednakowi i w taki samo sposób się zachowywali, ale by mieli równy dostęp do praw, możliwości, zasobów, uczestnictwa w podejmowaniu decyzji.

„Równość płci to wolność jednostki do rozwijania własnych zdolności, podejmowania decyzji bez ograniczeń narzucanych przez rolę płci. Równość zakłada równe korzystanie przez kobiety i mężczyznę ze społecznie cenionych dóbr, praw, możliwości, zasobów i nagród. Celem równości nie jest doprowadzenie do tego, aby kobiety i mężczyźni byli tacy sami, lecz aby ich możliwości i szanse życiowe były równe. Cel ten, z uwagi na przeszłość i tradycyjnie dyskryminujące praktyki społeczne w większej części świata, wymaga

często określonych strategii zorientowanych na prawa kobiet, by osiągnięcie równości płci było rzeczywiście możliwe”.

ŹRÓDŁO: *Gender in Practice – An operational kit for SDC and its Partners*, Szwajcarska Agencja Rozwoju i Współpracy, za: *Miniprzewodnik po współpracy rozwojowej z perspektywy praw kobiet*, Koalicja KARAT 2009

Czy równość płci to fanaberia?

Powiedz uczniom, że według Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka wszyscy ludzie rodzą się wolni i równi pod względem swej godności i swych praw. **Dyskryminacja jest zakazana, więc nie można traktować kogoś gorzej tylko dlatego, że jest kobietą. Wynika to z prawa międzynarodowego.**

Podziel uczniów na 5 grup, każdej daj jeden z wybranych artykułów Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka (załącznik nr 3). Rozdaj grupom arkusze papieru i mazaki. Ich zadaniem będzie spojrzenie na zapisy Deklaracji z punktu widzenia równości płci. Poproś grupy, by zastanowiły się, czy gorsze traktowanie dziewczynek i kobiet (dyskryminacja) wpływa jakoś na możliwość korzystania z praw zawartych w Deklaracji. Zadaniem uczniów jest wypisanie na arkuszach (na podstawie poprzedniego ćwiczenia oraz własnej wiedzy), jakie negatywne zjawiska zagrażają realizacji praw człowieka w przypadku kobiet. Dlaczego kobietom może być trudniej korzystać z praw człowieka? (np. w przypadku prawa do edukacji: postawa rodziców – niechęć do edukacji dziewczynki, obowiązki domowe i brak czasu, położenie szkoły, brak wsparcia, stereotypy). Po wykonaniu zadania (ok. 10–15 minut) poproś przedstawicieli grup o prezentację wyników pracy.

Powiedz uczniom, że prawa człowieka są powszechne, czyli dotyczą wszystkich ludzi, bez różnicy płci, pochodzenia, religii, statusu majątkowego itd. Zadaniem każdego państwa jest wdrażanie tych praw w życie. **Rządy nie mogą więc ignorować istniejących nierówności płciowych, ale zobowiązane są aktywnie je zwalczać.** Prawa kobiet są kluczowe dla idei prawa człowieka, równouprawnienie to nie fanaberia.

Kontrowersje

Za pomocą papierowej taśmy malarskiej lub sznurka zaznacz na podłodze linię. Poinformuj uczniów, że za chwilę będą odczytywać stwierdzenia (załącznik nr 4), a zadaniem uczniów będzie ustosunkowanie się do nich. Wyjaśnij, że na prawo od linii jest miejsce dla tych, którzy zgadzają się ze stwierdzeniem, a na lewo – dla tych, którzy się z nim nie zgadzają. Odległość od linii oznacza stopień, w jakim ktoś zgadza się lub nie zgadza się ze stwierdzeniem: im dalej od linii, tym silniejsza zgoda lub niezgoda. Na linii mogą stanąć osoby, które nie mają zdania. Jeżeli ktoś nie chce odpowiadać, zawsze może się wycofać z gry.

Przeczytaj pierwsze stwierdzenie. Uczestnicy powinni ustawiać się w takich miejscach po obu stronach linii, które odpowiadają ich zdaniu na dany temat. Teraz zaprosz wszystkich, żeby wyjaśnili, dlaczego stanęli tak, a nie inaczej. Pozwól każdemu kto zechce wypowiedzieć swoją opinię. Potem zapytaj, czy ktoś chce zmienić miejsce. Kiedy wszyscy, którzy chcieli zmienić miejsce, zrobią to, zapytaj, dlaczego się przesunęli. Przeczytaj następne stwierdzenie i powtórz całą procedurę.

Na koniec zapytaj:

- Co sądzicie o stwierdzeniach, do których musieliście się ustosunkować? Czy spotykacie się z takimi opiniami w codziennym życiu, w mediach?
- Czy trudno było odpowiedzieć tak/nie?

W ramach podsumowania powiedz uczniom, że kobiety traktowane są gorzej niż mężczyźni, ale mimo to walczą o swoje prawa i osiągają sukcesy. Np. to kobiety wywalczyły sobie w Polsce prawo do głosowania (1918 r.), mimo iż bardzo wielu polityków było temu przeciwnych. Kobiety działają też w krajach Globalnego Południa (patrz: Informacje dodatkowe dla nauczyciela. Problem wiktymizacji). Zapytaj uczniów, czy znają przykład jakiejś znanej kobiety z Południa. To trudne pytanie, ponieważ media rzadko informują nas o takich postaciach. Zadaj uczniom pracę domową.

Praca domowa

W ramach zadania domowego poproś uczniów, by przygotowali (indywidualnie lub w zespołach) w formie posterów czy prezentacji informacje nt. wybranych przez siebie lub wylosowanych z listy przedstawicielek krajów Globalnego Południa, które pozytywnie wpłynęły i wpływają na losy swojej społeczności lub kraju, osiągnęły sukces w dziedzinie, którą się zajmują (proponujcie w załączniku nr 5). Przed zajęciami poproś nauczycieli języków obcych i informatyki o zadeklarowanie pomocy przy realizacji zadania i poinformuj o tym uczniów. Z pewnością łatwiej będzie uzyskać ciekawe informacje na angielsko-, francusko- lub hiszpańskojęzycznych stronach internetowych. Wyznacz termin prezentacji prac.

Załącznik nr 1

Masz na imię Thani. Jesteś młodą mieszkanką Nepalu. W szkole obowiązkowe są mundurki, a Twoich rodziców nie stać na taki wydatek. Nie chodzisz zatem do szkoły, tylko pomagasz mamie, opiekując się swoim rodzeństwem, gotując, sprząając. Pracy Ci nie brakuje.

Masz na imię Sonam. Jesteś młodym mieszkańcem Nepalu. W szkole obowiązkowe są mundurki; na szczęście rodzice postanowili zapewnić Ci wykształcenie i nie żalowali pieniędzy na jego kupno. Podobnie jak wielu innych dorosłych uważają bowiem, że jeśli już inwestować w edukację dzieci, to lepiej skupić się na chłopcach. Uczęszczasz do szkoły.

Masz na imię Mansa. Jesteś młodą mieszkanką biednej wsi w Ghanie. Jako dziewczynka – wraz z siostrami – jesteś odpowiedzialna za dostarczanie wody do domu. Studnia jest daleko, więc spędzasz dużo czasu, wędrując po wodę. Nie wystarcza Ci go na naukę.

Masz na imię Aliu. Jesteś młodym mieszkańcem biednej wsi w Ghanie. Masz masę pracy związanej z pomocą rodzinie w domu, jednak uczęszczasz też do szkoły.

Masz na imię Katarzyna. Mieszkasz w Polsce. Jesteś kobietą, masz dwójkę dzieci, pracujesz w biurze po 8 godzin dziennie, masz wysokie kwalifikacje, ale często musisz brać zwolnienia lekarskie z powodu chorób dzieci, co denerwuje Twojego szefa. Po powrocie do domu gotujesz, sprzątasz, opiekujesz się dziećmi – dbasz, by odrobiły pracę domową, wozisz je na angielski i do lekarza, prasujesz im ubrania itd.

Masz na imię Michał. Mieszkasz w Polsce. Jesteś mężczyzną, masz żonę i dwójkę dzieci. Pracujesz w biurze po 8 godzin dziennie, masz wysokie kwalifikacje. Po powrocie do domu codziennie zmywasz naczynia lub odkurzasz. Na szczęście gotowaniem i opieką nad dziećmi zajmuje się przede wszystkim Twoja żona, więc masz też czas wyłącznie dla siebie.

Masz na imię Kalpona. Jesteś młodą mieszkanką Bangladeszu. Skończyłaś szkołę podstawową na wsi, a potem przyjechałaś do miasta, by pracować w fabryce odzieży. Codziennie przez 10–12 godzin szyjesz sweterki. Uważasz, że pracujesz zbyt długo, jesteś wiecznie zmęczona, ale pracę łatwo stracić, bo dziewcząt takich jak Ty jest mnóstwo.

Masz na imię Umaru. Pochodzisz z Nigerii. Jesteś młodym mężczyzną. Masz liczne rodzeństwo. Twoje siostry zostały w kraju, a Ciebie rodzice wysłali na studia do Europy.

Masz na imię Esmen. Jesteś młodą mieszkanką tureckiej wsi. Skończyłaś szkołę średnią, ale rodzice nie chcą, byś studiowała. Zależy im na tym, byś szybko wyszła za mąż. Zamążpójście oznacza, że będziesz miała dużo pracy w domu, również dlatego, że pewnie urodzisz dużo dzieci.

Masz na imię Onur. Jesteś Turkiem. Skończyłaś szkołę średnią, byłeś w wojsku, a potem zacząłeś pracować jako rolnik. Masz swoje gospodarstwo, wkrótce się żenisz. Obowiązkami domowymi takimi jak sprząatanie czy gotowanie zajmie się Twoja żona.

Masz na imię Salma. Jesteś mieszkanką Palestyny. Zdobyłaś podstawowe wykształcenie, ale na tym musiałaś poprzestać – szkoła średnia jest daleko od domu, więc musiałabyś zamieszkać w bursie, na co nie zgadzają się Twoi rodzice. Twój bliscy uważają, że porządnie wychowane dziewczęta nie nocują poza domem ani nie spotykają się z nieznanymi. Gdyby pozwolili Ci mieszkać w bursie, zostaliby skrytykowani przez sąsiadów i znajomych. Zamiast chodzić do szkoły, pomagasz w domu.

Załącznik nr 2

W dzieciństwie chodziłeś/chodziłaś do szkoły.

Dzięki temu, że mogłeś/mogłaś chodzić do szkoły, potrafisz czytać i pisać.

Potrafisz czytać i pisać, więc jeśli spotka Cię jakaś niesprawiedliwość, możesz dowiedzieć się, jak walczyć o swoje prawa. Możesz napisać pismo do władzy lub iść do sądu.

Dzięki uzyskanemu porządnemu wykształceniu masz duże szanse na pracę, która zapewni Ci środki na utrzymanie.

Nie boisz się zaprotestować, kiedy ktoś w pracy traktuje Cię niesprawiedliwie. Wiesz, że w razie czego dzięki zdobytemu wykształceniu łatwo znajdziesz zatrudnienie gdzie indziej.

Masz wysokie kwalifikacje, dzięki czemu nawet w kryzysie nie stracisz pracy.

Dzięki temu, że mogłeś/mogłaś chodzić do szkoły, potrafisz chronić się przed chorobami, ponieważ znasz np. drogi zakażenia wirusem HIV.

Dzięki temu, że mogłeś/mogłaś chodzić do szkoły, potrafisz zadbać o swoje dzieci – wiesz, jak troszczyć się o ich zdrowie, rozumiesz, jak ważne jest, by i one mogły się uczyć.

Codziennie znajdujesz czas na odpoczynek oraz rozwijanie swoich pasji.

Nie jesteś nadmiernie obciążony/obciążona obowiązkami domowymi, masz więc czas i możliwość angażować się w działalność społeczną i polityczną, a dzięki temu – być może – stać się cenionym politykiem i wygrać kiedyś wybory.

Bliscy wspierają Cię, niezależnie od tego, co robisz – nie wymagają od Ciebie, że zrezygnujesz z pracy, aby dbać o dom i dzieci.

Masz zabezpieczenie finansowe, jesteś osobą samodzielną, wiesz, jak uzyskać pomoc prawnika lub policjanta, więc jeśli w domu padniesz ofiarą przemocy, będziesz mógł/mogła skutecznie się temu przeciwstawić.

ARTYKUŁ 16

1. Mężczyźni i kobiety bez względu na jakiegokolwiek różnice rasy, narodowości lub wyznania mają prawo po osiągnięciu pełnoletności do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny. Mają oni równe prawa w odniesieniu do zawierania małżeństwa, podczas jego trwania i po jego ustaniu.
 2. Małżeństwo może być zawarte jedynie za swobodnie wyrażoną pełną zgodą przyszłych małżonków.
-

ARTYKUŁ 21

1. Każdy człowiek ma prawo do uczestniczenia w rządzeniu swym krajem bezpośrednio lub poprzez swobodnie wybranych przedstawicieli.
 2. Każdy człowiek ma prawo równego dostępu do służby publicznej w swym kraju.
 3. Wola ludu jest podstawą władzy rządu; wola ta wyraża się w przeprowadzanych okresowo rzetelnych wyborach, opartych na zasadzie powszechności, równości i tajności, lub na innej równorzędnej procedurze, zapewniającej wolność wyborów.
-

ARTYKUŁ 23

1. Każdy człowiek ma prawo do pracy, do swobodnego wyboru pracy, do odpowiednich i zadowalających warunków pracy oraz do ochrony przed bezrobociem.
 2. Każdy człowiek, bez względu na jakiegokolwiek różnice, ma prawo do równej płacy za równą pracę.
 3. Każdy pracujący ma prawo do odpowiedniego i zadowalającego wynagrodzenia, zapewniającego jemu i jego rodzinie egzystencję odpowiadającą godności ludzkiej i uzupełnianego w razie potrzeby innymi środkami pomocy społecznej.
 4. Każdy człowiek ma prawo do tworzenia związków zawodowych i do przystępowania do związków zawodowych dla ochrony swych interesów.
-

ARTYKUŁ 26

Każdy człowiek ma prawo do nauki. Nauka jest bezpłatna, przynajmniej na stopniu podstawowym. Nauka podstawowa jest obowiązkowa. Oświata techniczna i zawodowa jest powszechnie dostępna, a studia wyższe są dostępne dla wszystkich na zasadzie równości w zależności od zalet osobistych.

ARTYKUŁ 27

Każdy człowiek ma prawo do swobodnego uczestniczenia w życiu kulturalnym społeczeństwa, do korzystania ze sztuki, do uczestniczenia w postępie nauki i korzystania z jego dobrodziejstw.

Załącznik nr 4

Kobiety powinny mniej zarabiać.

Kobiety nie muszą się uczyć, bo i tak w przyszłości będą zajmować się głównie domem i dziećmi.

Niektórych rzeczy dziewczynki nie muszą się uczyć, bo pewne zawody i tak nie są dla nich.

Na świecie jest bardzo mało kobiet na stanowiskach głowy państwa, ponieważ kobiety nie interesują się polityką i wolą zajmować się czymś innym. To ich wybór.

Jeśli chodzi o równość płci, kobiety w Europie są w lepszej sytuacji niż mieszkanki Globalnego Południa

Kraj nie może się rozwijać, jeśli istnieją w nim bardzo duże nierówności między kobietami a mężczyznami.

Załącznik nr 5

- Maria Corazon Sumulong Cojuangco Aquino – b. prezydent Filipin
- Michelle Bachelet Jeria – b. prezydent Chile, stoi na czele agendy ONZ-etu UN Women
- Shrimati Pratibha Devisingh Patil – prezydent Indii
- Dilma Vana Rousseff – prezydent Brazylii
- Ellen Johnson-Sirleaf – laureatka Pokojowej Nagrody Nobla, prezydent Liberii
- Leymah Roberta Gbowee – afrykańska działaczka społeczna z Liberii
- Wangari Muta Maathai – kenijska działaczka feministyczna i ekologiczna, laureatka Pokojowej Nagrody Nobla
- Szirin Ebadi – prawniczka irańska, działaczka na rzecz praw człowieka, laureatka Pokojowej Nagrody Nobla
- Aung San Suu Kyi – birmańska opozycjonistka i działaczka polityczna, laureatka Pokojowej Nagrody Nobla
- Kalpona Akter – działaczka społeczna z Bangladeszu
- Bessie Head – pisarka z Botswany
- Véronique Tadjo – pisarka z Wybrzeża Kości Słoniowej
- Nawal El Saadawi – egipska pisarka feministyczna i psychiatra
- Amma Darko – pisarka z Ghany
- Efua Sutherland – dramaturg i pisarka dla dzieci z Ghany
- Micere Githae Mugo – pisarka z Kenii
- Margaret Ogola – kenijska lekarz-pediatra i pisarka
- Immaculée Ilibagiza – rwandyjska pisarka
- Paulina Chiziane – pisarka z Mozambiku
- Ama Ata Aidoo – ghanijska pisarka
- Mariem Hassan – piosenkarzka z Sahary Zachodniej
- Angélica Gorodischer – pisarka science fiction z Argentyny
- Ritu Menon – indyjska pisarka i badaczka
- Mariella Sala – peruwiańska pisarka
- Khadja Nin – burundyjska wokalistka i muzyk
- Cesária Évora – piosenkarzka z Republiki Zielonego Przylądka
- Barabara Kanam – muzyk z DR Kongo
- Blessing Okagbare – nigeryjska lekkoatletka
- Tirunesh Dibaba – biegaczka etiopska
- Aishwarya Rai – aktorka z Indii
- Arundhati Roy – pisarka z Bengalu
- Navanethem Pillay – prawniczka południowoafrykańska
- Annabel Okereke – aktorka nigeryjska
- Vivien Stefan – piosenkarka z Lagos
- Keko Keko – gwiazda hip hopu z Ugandy
- Irene Zubaida Khan – działaczka społeczna z Bangladeszu, b. sekretarz generalna Amnesty International
- Daphne Willibard i Frieda Haindaka – członkinie zespołu Gal Level z Namibii

Informacje dodatkowe dla nauczyciela

Przykłady nierówności i dyskryminacji

- Ponad połowa z 72 milionów dzieci, które nie ukończyły żadnej szkoły, to dziewczynki. Kobiety stanowią dwie trzecie spośród 774 milionów niepiśmiennych dorosłych na świecie.
- Na świecie zatrudnionych jest 73 procent mężczyzn w wieku produkcyjnym i zaledwie 48 procent kobiet. To jedna, ale nie jedyna przyczyna zjawiska zwanego feminizacją ubóstwa. Kobiety pełnią więcej tradycyjnych ról społecznych związanych z funkcjonowaniem gospodarstw domowych. Są matkami, żonami, opiekunkami, dostarczycielkami pożywienia i wody. Obowiązek zajmowania się domem oraz opieka nad osobami zależnymi ograniczają możliwości podjęcia pracy zarobkowej.
Przykład: Kobiety są odpowiedzialne za dostarczanie wody dla ponad 75 procent gospodarstw w krajach rozwijających się. Kobiety na świecie poświęcają na jej gromadzenie w sumie 200 milionów godzin dziennie. Jest to czas, którego nie mogą przeznaczyć na pracę.
Kobiety stanowią 70 procent populacji żyjących poniżej granicy ubóstwa.
- Kobiety, które pracują zarobkowo, otrzymują wynagrodzenie średnio o 17% niższe niż mężczyźni. Często nie jest to godna praca. Kobiety to większość osób pracujących w sektorze nieformalnym i nie obejmują ich żadne regulacje prawa pracy – nie przysługuje im ubezpieczenie, opieka medyczna czy świadczenia socjalne. Nie mają też żadnych gwarancji zatrudnienia i mogą stracić pracę każdego dnia i bez powodu. Kobiety są na ogół oficjalnie zatrudniane na nisko opłacanych stanowiskach, które również nie dają możliwości godnego życia. W wielu krajach utrudniana jest niezależna działalność związków zawodowych, a w większości przypadków kobiety nie są w równy sposób reprezentowane w kierownictwie tych organizacji i procesach decyzyjnych.
- Kryzys finansowy, który rozpoczął się w 2008 roku, przyczynił się do wzrostu bezrobocia na całym świecie. Jako pierwsze pracę zaczęły tracić osoby zatrudnione na najniższych stanowiskach. W przypadku krajów rozwijających się były to na ogół kobiety. Kryzys finansowy przyczynił się także do wzrostu niestabilnego zatrudnienia w sektorze nieformalnym.
- W styczniu 2013 r. średni odsetek kobiet w parlamentach na świecie wyniósł nieco ponad 20 procent. Jeśli utrzyma się tempo zmian, jakie można było obserwować w ciągu

ostatnich 15 lat, równość płci osiągniemy ok. 2050 r. Najwięcej parlamentarzystek jest w Rwandzie – ponad 56 procent w izbie niższej. W czerwcu 2013 r. było na świecie 8 kobiet pełniących funkcję głowy państwa oraz 13 kobiet na czele rządów.

Kobiety w polityce są potrzebne, by zwracać uwagę na zagadnienia, które są często pomijane przez mających inne doświadczenia życiowe mężczyzn. Np. w Indiach w regionach, gdzie lokalnym organom władzy przewodniczą kobiety, wdrażanych jest średnio o 62 procent więcej projektów dotyczących dostępu do wody pitnej (kobiety są zwykle odpowiedzialne za dostarczanie wody do domu). Badania norweskie wskazują na bezpośredni związek między liczbą kobiet w radach miejskich a dostępnością instytucjonalnej opieki nad dziećmi. 30 procent kobiet to „masa krytyczna”, by zaczęły zachodzić znaczące zmiany. W lipcu 2013 r. ten wskaźnik osiągnęło 35 państw (w tym 9 afrykańskich). 29 z nich stosuje jakiegoś rodzaju system kwotowy.

- Jednym z poważnych wyzwań dla równości płci są zmiany klimatu. Kobiety, które żyją w ubóstwie, szczególnie w społecznościach patriarchalnych, najdotkliwiej odczuwają wszelkie ich skutki.

Przykładowo, jako główne organizatorki domowej produkcji żywności (rolnictwo, prowadzenie gospodarstwa domowego, gromadzenie wody) kobiety są bezpośrednio uzależnione od zasobów naturalnych i szczególnie narażone, gdy zasobów tych jest coraz mniej. W regionach dotkniętych suszą zapewnienie żywności i wody zajmuje więcej czasu, ponieważ kobiety muszą pokonywać dłuższe odległości, by je zdobyć.

- Kobiety stanowią większość zarażonych wirusem HIV. Patrząc globalnie, AIDS pozostaje główną przyczyną śmierci kobiet w wieku reprodukcyjnym. Kobiety zarażają się łatwiej m.in. z powodu nierównych relacji między płciami, które stanowią przeszkodę w prowadzeniu bezpiecznego życia seksualnego.

Mimo tych rażących nierówności między płciami początkowo nie zdawano sobie sprawy, że programy współpracy rozwojowej czy działania na rzecz praw człowieka wymagają szczególnego skupienia na kwestiach dotyczących kobiet. Adresatem działań były po prostu całe społeczności.

Z czasem zauważono jednak, że polityka „ślepa na płęć” ma ograniczoną skuteczność, a niekiedy przynosi skutek odwrotny do zamierzonego – pogłębia bowiem istniejące nierówności.

Co z tego, że wybudujemy szkołę, jeśli nie zadamy sobie wcześniej pytania, jak zorganizować naukę, by korzystały z niej także dziewczynki? Może trzeba prze-myśleć lokalizację szkoły, tak aby były w stanie wracać na noc do domu i nie spać w bursie, na co ze względów kulturowych nie zgodziliby się ich rodzice? A może to nie lokalizacja jest problemem, tylko nadmierne obciążenie dziewczynek obowiązkami domowymi? Albo brak pieniędzy na podręczniki i obowiązkowy mundur?

Problem wiktylizacji

Mówiąc o prawach kobiet, łatwo wpaść w pułapkę wiktylizacji – przedstawiać kobiety jako ofiary niesprawiedliwych i strasznych praktyk oraz podkreślać konieczność ich ochrony przed dyskryminacją, nie wspominając o tym, że kobiety to też aktywne uczestniczki życia społecznego, które często wychodzą z roli bezwolnej ofiary i domagają się zmian oraz je wprowadzają.

Takie stereotypy towarzyszą zwłaszcza myśleniu o kobietach z Globalnego Południa. Chandra Mohanty, feministyczna badaczka pochodząca z Indii, opisała, w jaki sposób zachodnie feministki przez lata mylnie diagnozowały sytuację kobiet spoza ich kręgu kulturowego. Tzw. „kobieta z Trzeciego Świata” (wtedy jeszcze stosowano szeroko to pojęcie) to postać bezwolna, bierna, zastraszona, niezdolna do działania i samodzielnego myślenia, niewyedukowana, gnębiona przez porywczych, brutalnych mężczyzn. Takiemu myśleniu brakuje jakiegokolwiek kontekstu. Np. irańskie kobiety z elit, które w czasach szacha Reza Pahlawiego (który dążył do ograniczenia wpływów islamu) na przekór władzy nosiły chusty, były przedstawiane jako ofiary patriarchy. Tymczasem założenie chusty w tamtych okolicznościach było świadomym wyborem i politycznym gestem solidarności z „siostrami” wywodzącymi się z tradycyjnych rodzin, dla których zakaz noszenia chust w przestrzeni publicznej oznaczał zamknięcie w domu.

Bibliografia

- <http://www.unwomen.pl>
- <http://www.womenanddevelopment.org>
- Koalicja Karat, *Miniprzewodnik po współpracy rozwojowej z perspektywy praw kobiet*
- Polska Akcja Humanitarna, *Koalicja Karat, Równouprawienie i prawa kobiet w globalnym rozwoju*

Ośrodek Działań Ekologicznych „Źródła” od 20 lat zajmuje się szeroko rozumianą edukacją ekologiczną, przyrodniczą, globalną i obywatelską. Naszą misją jest stałe zwiększanie stopnia świadomości ekologicznej społeczeństwa poprzez aktywną edukację ekologiczną, realizowaną głównie poprzez warsztaty dla młodzieży, szkolenia, wyjazdy terenowe, projekty informacyjne.

Stowarzyszenie prowadzi Ośrodek Edukacji i Kultury Ekologicznej w Łodzi oraz jego filie w Warszawie, na Śląsku i w Małopolsce. Rocznie prowadzimy ok. tysiąca dwugodzinnych warsztatów edukacji ekologicznej, globalnej, regionalnej, obywatelskiej i artystycznej dla młodzieży, ponad trzysta godzin szkoleń dla nauczycieli, kilkadziesiąt Bardzo Zielonych Szkół (średnio dla tysiąca uczniów rocznie). Średnio rocznie z oferty edukacyjnej ośrodka bezpośrednio korzysta ok. dwunastu tysięcy uczniów. Od początku działalności opracowaliśmy około dwustu scenariuszy zajęć na potrzeby własne oraz innych organizacji, wydaliśmy ponad dwadzieścia publikacji z zakresu edukacji ekologicznej. Poza prowadzeniem stałej działalności edukacyjnej w ramach OEIKE, „Źródła” prowadzą szereg regionalnych oraz ogólnopolskich projektów edukacyjnych skierowanych do szkół oraz do szerokiego grona odbiorców. Ośrodek współpracuje z wieloma organizacjami pozarządowymi, instytucjami, ośrodkami doskonalenia nauczycieli, ośrodkami edukacji ekologicznej i samorządami. Jako nasz sukces postrzegamy sobie zaufanie tych instytucji i organizacji, które znając dorobek edukacyjny „Źródeł” zwracają się do nas, gdy istnieje potrzeba opracowania programów edukacyjnych, materiałów dydaktycznych, przygotowania i prowadzenia szkoleń, doradztwa. Pracowaliśmy na zlecenie m.in. Ministerstwa Środowiska, Polskiej Zielonej Sieci, Centrum Edukacji Obywatelskiej, Pracowni na rzecz Wszystkich Istot.

„Źródła” są członkiem-założycielem Związku Stowarzyszeń Polska Zielona Sieć. Nasze Stowarzyszenie posiada status Organizacji Pożytku Publicznego, można nam przekazać 1% swojego podatku.

Więcej informacji na naszej stronie internetowej www.zrodla.org

Projekt jest współfinansowany w ramach programu polskiej współpracy rozwojowej Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP w 2013 r.
www.polskapomoc.gov.pl